PROLOG

Această carte am alcătuit-o cu gândul de a pune pe masa de lucru un studiu de referinţă pentru cercetarea lumii religioase aşa cum se prezintă prin prisma marilor religii. Pentru a putea cerceta aceste mari domenii de credinţă, în primul rând trebuie să le cunoaştem în apariţia şi problemele lor de-a lungul istoriei.

Deşi există actualmente credinţa, la unii teologi, că această latură a telogiei este una păgână, o preocupare a teologului cu religiile păgâne, eu consider că totuşi această muncă este foarte importantă, de vreme ce lumea în care trăim a fost invadată în ultimii ani de mii de asociaţii şi comunităţi cu scopuri destul de neidentificabile. Multe din aceste fracţiuni religioase au acţionat pedala apocalipticului, mai ales că acum, la început de mileniu, această temă prinde şi face furori. Altele au încercat să exploateze liniile libidonale, refulate ale tineretului anarhist, care nu mai vrea să se integreze într-o societate şi într-o ordine, care, zic ei, nu mai corespunde lumii pe care o doresc. Altele au încercat şi încearcă racolarea şi „convingerea" românilor prin „convingerea" buzunarului şi a lăcomiei, prin aducerea de „ajutoare" cu scop umanitaro-misionar. Avem şi linii care apelează la vârfurile politice, ca să „unifice" aspiraţiile religioase ale omenirii.

Ei bine, pentru teologul de astăzi este nevoie ca el să treacă dincolo de simpla exorcizare a acestor „demonizaţi", cum i-a catalogat secole de-a rândul, să intre în dialog cu ei, să le cunoască ideologia şi să le ofere varianta cea bună, cea care depăşeşte spaţiul ritualistic sec al creştinismului sau cel al canoanelor, văzute ca pedepse, date cu maliţiozitate de duhovnici. Oamenii aceştia, şi nu sunt puţini, trebuie ajutaţi şi nu poţi să îi ajuţi dacă nu cunoşti crezul şi convingerea lor.

Este nevoie să extindem teologia la dimensiunea unei experienţe care să cunoască şi să ofere răspunsuri la toate enigmele oamenilor, vorbindu-le pe limba lor. A trecut vremea unei pastoraţii în expectativă, în care am aşteptat la uşa altarului ca omul să vină cu necazul lui, scris pe un pomelnic. Este nevoie de o cunoaştere a lumii şi a valurilor religioase care bântuie prin ea, dar mai ales este nevoie de o pastoraţie individuală, o ieşire din spaţiul ecclezial în zona unde se pare că Dumnezeu a fost uitat sau deformat. Atunci când Stăpânul cinei a terminat cina de pregătit, el nu le-a spus slugilor: „Staţi aici la uşă şi îi aşteptaţi!". Dacă cei aleşi nu au venit, porunca a fost tranşantă: „ieşiţi în uliţe şi în pieţe şi siliţi-i să intre la cină!" Sper ca această carte să aducă o mică lumină în sufletele celor care o vor lua cu sinceritate în mână şi o vor descifra. Iar pentru teologul care va trebui să intre cândva în arena ideologică în care va fi chemat să Îl

propovăduiască pe Hristos, eu îi ofer prin această carte un mic izvor informaţional despre o parte din religiile acestui veac.

Autorul

O RELIGIE PE JUMĂTATE REVELATĂ
IUDAISMUL

Glosar de termeni religioşi privind iudaismul

-*amoraim,* interpreţi ai mişnei,
-*eruv,* frânghie sau fir de sârmă întins între stâlpi pentru a delimita în zona unui cartier ereiesc, perimetrul în care era permis să porţi obiecte de Sabbath,
-*gaon*, titlu onorific conferit conducătorilor academiei babiloniene din epoca post-talmudică,
-*goi, goim*, popoare neiudaice,
-*hagada,* parte de legendă din literatura rabinică,
-*hasid,* om evlavios, adept al mişcării hasidice,
-*ieşiva*, academie sau şcoală talmudică,
-*mezuza,* mic tub ce conţine un pergament pe care sunt înscrise versete din Biblie. Acest tub este prins de tocul uşii,
-*mişna,* culegere fundamentală de legi, care stă la baza Talmudului. Este alcătuită de tanaimi, juriştii evrei,
-*miţva,* porunci biblice şi talmudice,
-*sanhedrin*, suprema curte de justiţie, care a activat după robia babilonică, până la distrugerea Ierusalimului la anul 70 dHr.,
-*şoah*, catastrofă, termen care desemnează genocidul împotriva evreilor în cel de al doilea război mondial,
-*suca*, colibă de frunze, care se construieşte în curtea evreilor la sărbătoarea corturilor, Sucoth,
-*talit*, şalul pe care îl poartă evreul pios la rugăciunea de la sinagogă,
-*tfilin,* filacteriile. Cutiuţe de piele, care conţin versete din Biblie (Ieşire 13, 1-10, 11-16; Deuteronom 6, 4-9, 13-21), pe care evreul le leagă la frunte sau la braţul stâng, cu ajutorul unor curele din piele, pentru rugăciunea de dimineaţă,

-*ţadik*, bărbat drept. Titulatură pe care o purtau învăţaţii hasidici,
-*ţiţit*, franjuri care se purtau la şalul (talit), cu care se acoperea evreul la rugăciune.

Atunci când se vorbeşte despre religia evreilor trebuie să se ţină cont de amplasarea lor geografică şi de zbuciumata lor istorie. În ceea ce priveşte ţara, unde au trăit evreii, aceasta poartă mai multe denumiri, şi anume: după numele populaţiei amoreilor, care a trăit în aceste ţinuturi, înaintea evreilor, ţara s-a numit *Amuru*; tăbliţele descoperite la Tell el- Amarna dau ţării numele de *Kinahi* sau *Kinahori;* de asemenea, întâlnim numele de *Canaan*, după numele populaţiilor canaanite din aceste ţinuturi[1]. Mai găsim şi denumirea de *Ţara de Jos* în comparaţie cu Aram-ul, care era Ţara de Sus (Siria de astăzi). De la numele patriarhului Iacov, ţara a căpătat denumirea de *Israel*, numele, care i-a fost dat de Iahve patriarhului, la râul Iaboc. De asemenea, ţara se mai cunoştea şi sub denumirea de *Ţara evreilor*.
Cuvântul "evreu" are mai multe posibile rădăcini de proveniență, cum ar fi: "eber" care se traduce "dincolo", desemnând populaţia evreiască, care ar fi venit în ţinuturile Canaanului de dincolo de munţii Liban, mai precis din părţile Mesopotamiei. O altă rădăcină a cuvântului "evreu" s-ar trage de la "Avram", numele patriarhului, prin care evreii îşi au începuturile ca neam. În fine, o ultimă rădăcină ar fi "Eber", numele unui strămoş al lui Avraam.
Altă denumire a ţării sfinte ar fi *Ţara Iuda* sau *Pământul lui Iuda,* nume dat după exilul babilonic, când evreii reveniţi în ţară nu mai vroiau să fie confundaţi cu cei amestecaţi cu populaţiile colonizatoare din părţile de nord ale ţării, aşa-numiţii samarineni.
Denumirea de *Palestina* este forma greacă a denumirii *Pileset*, cum se numea "Tara Filistenilor". Actualmente denumirea de „Palestina" sau "palestinieni" desemnează populaţiile arabe de pe teritoriul Ţării Sfinte.
Ereţ Israel este denumirea oficială, pe care a primit-o această ţară după 1948, când evreii au primit dreptul de a-şi reface ţara lor de obârşie.
Populaţia evreiască numără astăzi circa 14.890.000 locuitori pe glob, repartizaţi astfel: 290.000 în Africa, 4.497.000 în Asia (inclusiv în Palestina), 2.932.000 în Europa, 1.173.000 în America de Sud, 5.904.000 în America de Nord (mai ales în SUA), şi circa 94.000 în Australia şi Oceania. Aşadar din totalul populaţiei ei reprezintă 0,3 %, răspândiţi în 137 de ţări.

[1] Canaan a fost fiul lui Ham, care la rândul lui a fost fiul lui Noe.

În ceea ce priveşte amplasarea geografică, Israelul se situează în partea estică a Mării Mediterane, în Orientul Mijlociu, mărginindu-se în Nord cu munţii Liban şi Antiliban, la Est şi Sud aflându-se Deşertul Arabic şi Deşertul Sinai iar la Vest, aşa cum am spus, cu Marea Mediterană. Israelul se învecinează la Nord cu Libanul, la N-E cu Siria, la Est cu Iordania iar la Sud cu Egiptul, care cuprinde aproape întreaga Peninsulă Sinai. Capitala ţării este actualmente la Tel Aviv, deoarece Ierusalimul, fiind revendicat ca reşedinţă atât de evrei, cât şi de arabi, s-a renunţat la ideea de a fi centrul ţării Israel. **Totuşi el rămâne centrul spiritual atât al evreilor, cît şi al arabilor palestinieni şi al creştinilor**.
Geografia ţării este variată, predominând regiunea de podiş, cu dealuri mici. Între munţii acestui pământ amintim **Liban**, cu **VÂRFUL TIMARUN** (3.212 m), munţii Antiliban, cu vârfurile Hermon şi Nebo, muntele Tabor (862 m), Carmelul, Efraim (cu vârfurile Ebal şi Garizim) şi în fine în Sud munţii Iuda (vf. Hebron).
Regimul hidrografic este destul de sărac şi mult sub nivelul Mării Mediterane. Amintim în primul rând **râul Iordan, care izvorăşte din munţii Liban**, trecând apoi prin lacul Hule sau Merom, care este relativ mic, apoi continuă spre lacul Ghenizaret cunoscut şi sub numele de Marea Tiberiadei (mai ales în perioada Mântuitorului) sau lacul Galileii. El este situat la 208 m. sub nivelul Mării Mediterana, având o lungime de 21 km şi o lăţime de 12 km. În fine, el se varsă în Marea Moartă. Aceasta se mai numeşte şi Marea Sărată, Marea Siddim sau Marea Asfaltică, având o lungime de 73 km, o lăţime de 18 km, fiind situată la 399m sub nivelul Mării Mediterane. Între alte râuri mai amintim: Iarmuc, Iaboc, Arnon, Chişon, Chidron (sau valea lui Iosafat, lângă Ierusalim).
În decursul veacurilor ţara a avut mai multe capitale, odată cu instaurarea regalităţii. Prima capitală a fost Ghibeea, în timpul lui Saul. Apoi a urmat pentru scurt timp (timp de numai 7 ani) Hebronul, sub regele David, care apoi a refăcut şi amenajat Ierusalimul drept centru al evreilor. Ierusalimul este cucerit de David de la iebusei. El este cetatea lui Melchisedec şi tot aici este adus Chivotul Legii, pe colina Sionului, unde Solomon va zidi templul. După dezbinarea regatului Ierusalimului rămâne capitala regatului Iuda, în vreme ce pentru regatul Israel este aleasă Samaria (lângă Sichem). După distrugerea Ierusalimului de către romani, după răscoala lui Bar Kochba, Ierusalimul se va numi Aelia Capitolina. Actualmente capitala ţării este la Tell Aviv, având o populaţie de aproximativ 350.000 de locuitori.
Primii locuitori cunoscuţi cu numele au fost *rafeii*, din a căror familie pot fi numiţi: HOREII (trăiau în peşteri) şi EMEII. Urmează apoi *aveii*, care au fost apoi cuceriţi de filisteni. *Canaaneii* provin din populaţiile care au

reieşit din cei 11 copii ai lui Canaan, ei formând un lanţ întreg de popoare înrudite, cum ar fi: heteii, iebuseii, ferezeii, heveii, ghergheseii, filistenii (numiţi şi *popoarele mării,* care proveneau din Creta şi Cipru, fiind buni navigatori). În fine, ultimii care au jucat şi cel mai important rol în primirea revelaţiei vechi-testamentare, *evreii,* s-au stabilit în această parte prin Avraam, apoi prin Moise care i-a scos din robia egipteană. Ulterior, după expulzarea evreilor, urmare a răscoalei lui Bar Kochba, populaţia care a rămas, s-a islamizat fiind cunoscută sub numele de palestinieni.

În ceea ce priveşte izvoarele literare cu caracter religios, importante pentru studierea religiei poporului evreu, un prim izvor îl constituie Vechiul Testament, care cuprinde: *Legea* (Tora) cu cele 5 cărţi ale Pentateuhului; *Profeţii* (Nebhi'im)[2] şi *Scrierile* (Kethubim), adică cărţile didactice sau cele cu caracter istoric (Cronici, Ezdra, Neemia).

Un alt nume de referinţă este Iosif Flavius cu lucrările sale: *Antichităţi iudaice* şi *Războiul iudaic*, unde sunt prezentate evenimentele din cadrul războiului din anul 70 dHr. dintre romani şi evrei. De asemenea, sunt oferite multe informaţii despre obiceiurile şi modul de viaţă al evreilor.

Filon din Alexandria oferă în scrierile sale filozofice o serie de elemente despre viaţa şi gândirea evreilor. Descoperirile de la Qumran ne dau date importante, mai ales despre comunitatea esenienilor, care au trăit în apropierea Mării Moarte.

În plus faţă de aceste izvoare de referinţă, merită amintite şi lucrările, care fac parte din **LITERATURA RABINICĂ**. Odată cu exilul babilonian, evreii s-au grupat în jurul sinagogii (**BET HA-KNESET**), singura formă religioasă a evreilor aflaţi departe de templul din Ierusalim. **Cei care citeau şi comentau Tora se numeau** *soferim*. Ei au alcătuit aşa-numitele *Midraşuri*[3], care erau mici comentarii făcute la textele biblice. Se pare că Ezdra a întemeiat **Sinagoga cea mare (Kneset ha-Ghedola), care va deveni apoi baza Sanhedrinului, cel mai înalt for religios şi legislativ pentru evreii reveniţi în patrie**. *Sanhedrinul* ar fi fost condus de cinci perechi de cărturari, ultima fiind cea a lui *Hilel* şi *Şamai*.

Tora orală reprezenta acele comentarii la această carte scrisă, făcute de *tanaimi,* exegeţii oficiali. Ei erau ucenicii lui Hillel şi Şamai. Urmează apoi

---

[2] Ei sunt împărţiţi în *Profeţii anteriori* (Iosua, Judecători, Regi) şi *Profeţii posteriori* bifurcaţi şi ei în *profeţii mari* (Isaia, Ieremia, Iezechiel) şi *mici* (Oseea, Amos, Miheea, Ioil, Avdie, Iona, Naum, Avacum, Agheu, Zaharia şi Maleahi).

[3] Termenul provine de la cuvântului evreiesc «daraş» care se traduce «cercetare», ceea ce înseamnă că cei care erau numiţi aşa erau exegeţi, pregătiţi special pentru comentarii de acest gen.

o altă colecţie, numită *Mişna*[4] este codificarea Torei Orale, făcută de Iuda Ha Nasi (Prinţul) sau Iθδα Ha Kadoş (Sfântul). El a strâns la un loc acele midraşuri, care circulau independent şi le-a organizat pe 6 capitole, şi anume:
-*Zeraim* („seminţe") cuprinde informaţii despre agricultură;
-*Moed* („anotimpuri") tratează tema calendarului lunar evreiesc şi a sărbătorilor;
-*Naşim* („femei") pune problema căsătoriei şi rânduielilor cu privire la contractarea acesteia din punct de vedere religios şi juridic,
-*Nezichim* („infracţiuni") cuprinde elemente de cod penal;
-*Kodashim* („cele sfinte") tratează despre ritualurile sfinte, despre modul de utilizare a vaselor şi podoabelor sfinte;
-*Tohorot* („purificări") vorbeşte despre mâncările curate, despre spălările rituale, etc.
În Mişna, redactată de Iuda Ha Nasi, nu au intrat toate tradiţiile orale care circulau în acea vreme. Cei care au codificat Mişna sunt numiţi *tannaimi*. Tradiţiile, care au rămas pe dinafară, au fost codificate asemenea sub denumirea de *Tosefta*. Mai poate fi amintită şi *Ghemara* („completare"), care cuprinde completările făcute la Mişna, de către *amoraimi* cum sunt amintiţi autorii Ghemarei. Acestea au circulat la început oral, ulterior el fiind codificate în corpul Ghemarei.
Mişna şi Ghemara, cuprinse într-o singură colecţie, au alcătuit *Talmudul*, cea mai importantă scriere după Tora scrisă. Au circulat două Talmude: Talmudul *babilonean şi cel palestinian*. Cel mai important dar şi cel mai voluminos a fost cel babilonean, care este de patru ori mai mare decât cel palestinian, codificarea lui încheindu-se prin secolul al VI-lea dHr., în vreme ce cel palestinian s-a încheiat în secolele IV-V d.Hr. David Bomberg în sec. 16 a tipărit la Viena cele două Talmude.
Targumele sunt traduceri ale Bibliei care aveau şi anumite parafrazări pe marginea textului. Amintim între acestea *Targumul lui Onkelos* şi *Targumul lui Ionathan.*
Un alt izvor pentru cercetarea religiei iudaice îl constituie literatura *Kabalei* ("tradiţie"). Între lucrările kabalistice amintim *Sepher ha Zohar* (cartea splendorii); *Sepher Yetzira* (Cartea creaţiei), care sunt cărţile de bază ale kabalismului.
În fine, o altă carte foarte importantă este *Ghidul pentru cei nedumeriţi,* scrisă de Moşe Maimon (Maimonide), care reprezintă crezul religios reformulat, din Evul Mediu.

[4] de la *şana* = repetare.

CRONOLOGIA IUDAICĂ:
Într-o primă fază se poate vorbi despre o organizare tribală, care exista în perioada patriarhală. Tot acum are loc emigrarea în Egipt, unde invazia hicsoşilor şi ocuparea Egiptului le-a favorizat timp de câteva sute de ani şederea în această ţară foarte mănoasă. Să nu uităm că hicsoşii erau de neam semit, deci înrudiţi cu evreii. După căderea lor, evreii sunt persecutaţi în Egipt, ceea ce duce la ideea revenirii lor în ţara Canaanului.
Cu ajutorul lui Moise poporul revine în Ţara Sfântă. Tot el introduce teocraţia în conducerea poporului, sistem în care conducătorii sunt grupaţi ca şi căpetenii peste 10, 50, 100 şi 1000 de familii. Seminţiile erau conduse la rândul lor de către un *nasi,* adică un principe. În fine, în fruntea poporului se afla *Adunarea bătrânilor* (circa 70 de persoane).
Perioada *Judecătorilor* (1350 – 1050 îHr.) se instaurează după revenirea evreilor din Egipt în Palestina. Judecătorii nu aveau o succesiune continuă, de asemenea nu aveau autoritate peste întreaga populaţie, fiind uneori aleşi pentru o perioadă precisă de timp (pe perioada războiului pentru organizarea apărării), alteori pentru toată viaţa. Dintre judecătorii cunoscuţi cu numele, se pot aminti: Ghedeon, Ietfae, Samson, Eli, etc. Ultimul judecător a fost Samuel, care îşi avea reşedinţa în Miţpa şi care îl unge rege pe Saul, la cererea poporului, care dorea să fie la fel cu popoarele învecinate, ce aveau regalitate.
Regalitatea apare mai degrabă ca o ofensă adusă lui Iahve, deoarece El era adevăratul rege al evreilor. Ori impunerea unui rege părea pentru ochii teocraţilor o substituire a lui Iahve de la conducerea poporului. Primul rege a fost *Saul*, care a domnit 40 de ani (1050-1010 îHr.), trăgându-se din seminţia lui Veniamin. El fixează capitala la Ghibeea. Deoarece a fost un rege infidel teocraţiei el este înlocuit cu David. Regele *David*, din seminţia lui Iuda (1010 – 970 îHr.) mută capitala la Ierusalim şi prin războaiele sale extinde graniţele statului la cea mai mare dimensiune cunoscută. El construieşte palatul regal dar nu reuşeşte să construiască şi templul. Acesta va fi construit de către fiul său, *Solomon* (972 – 933 îHr.). Acesta se remarcă prin înţelepciunea sa, precum şi prin fastul curţii regale. Acum arta capătă o dezvoltare ne mai întâlnită. Spre sfârşitul vieţii sale el decade din punct de vedere moral, practicând idololatria şi poligamia exagerată. Se spunea despre el că ar fi avut circa 700 de soţii şi 300 de concubine.
Dezbinarea regatului apare ca o pedeapsă divină pentru păcatele regilor. Astfel în anul 933 îHr. regatul se dezbină, împărţindu-se în *Regatul Iuda*, condus de Roboam, şi *Regatul Israel,* condus de *Ie*roboam. Pentru ca poporul să nu mai fie atras de centrul religios al Ierusalimului, Ieroboam introduce idololatria prin organizarea unui cult similar pe muntele Garizim.

În 721 îHr. regatul lui Israel cade sub asirienii, conduşi de Sargon al II-lea, care deportează populaţia şi aduce alte neamuri aici. Este momentul etnogenezei samarinenilor, populaţie amestecată atât din punct de vedere etnic, cât şi din punct de vedere religios.
În 597 î. Hr. Iuda este cucerită la rândul ei de către Nabucodonosor al II-lea al Babilonului, urmată de deportarea populaţiei în Babilon. Aici se formează o comunitate foarte puternică evreiască, care va avea un rol deosebit în alcătuirea literaturii rabinice.
După 538 î. Hr. an în care Cirus emite *edictul de repatriere a evreilor*, aceştia se reîntorc sub conducerea lui Ezdra şi Neemia. Acum se reconstruieşte templul din Ierusalim. Urmează apoi un şir de dominaţii mai mult sau mai puţin presante, cum ar fi: dominaţia persană, cea egipteană (prin faraonul Nebo), cea siriană, dominaţia greco-macedoneană (prin Alexandru Macedon), precum şi dominaţia seleucidă, de care poporul se eliberează prin revolta fraţilor Macabei. În fine, romanii pe la anul 63 î Hr. pun stăpânire pe statul evreu. Irod Idumeul este numit rege. Templul este refăcut după luptele cu seleucizii. Începe perioada procuratorilor. Odată cu apariţia procuratorilor apare influenţa păgânismului roman în stilul de viaţă al evreilor, ceea ce a dat naştere la o reacţie violentă de opoziţie, prin partida *siccarilor* sau a *zeloţilor*.

ETAPELE RELIGIOASE ALE EVREILOR
RELIGIA PREMOZAICĂ
În această perioadă nu se poate vorbi despre o teologie dezvoltată, ci doar de câteva repere teognostice. Caracteristica acestei perioade este *monoteismul.* Dumnezeu este desemnat sub numele de EL cu derivatele lui ELOAH, ELOHIM. Forma plurală (ELOHIM) însoţită adesea de verbul la persoana a III-a singular reprezintă elementele nu neapărat al unui plural de maiestate, ci o prefigurare a Treimei divine, care se va revela în Noul Testament.
Raportul dintre om şi Dumnezeu este prezentat ca un contract sau o alianţă solemnă (berith), cum este cel dintre Avraam şi Dumnezeu (Fac. 15, 18). Implicaţia divinului în viaţa credinciosului este foarte activă, Dumnezeu relevându-se foarte frecvent în viaţa patriarhului (chemarea lui Avraam din Urul Caldei; chemarea lui de a-şi sacrifica copilul pe muntele Moria; teofania către Iacov la Betel, etc.)
În ceea ce priveşte morala, omului i se cere respect şi ascultare faţă de Dumnezeu. Acesta este un "Dumnezeu gelos", care răsplăteşte fidelitatea şi pedepseşte păcatele celor care nu-L ascultă. Adulterul, prostituţia sau păcatele contra firi sunt aspru pedepsite. Deşi se propovăduieşte valoarea femeii, totuşi întâlnim în această perioadă şi poligamia. **Poligamia se**

argumentează pe baza necesităţii de a oferi într-un timp cât mai scurt un neam viguros şi mare, care să poată prelua revelaţia vechi-testamentară şi să o păstreze prin istorie. Cei 12 fii ai lui Israel, pe care acesta i-a avut din cele patru legături (două cu femeile sale legitime: Lia şi Rahela; două cu slujnicile celor două soţii) au putut oferi într-un timp relativ scurt un neam bine consolidat, care în câteva sute de ani, cât a stat în robia egipteană, a devenit un adevărat popor.
Cultul se oficia în această perioadă sub cerul liber, pe altare improvizate din pietre. Locurile de cult erau legate în special de teofaniile pe care le primiseră patriarhii, cum ar fi Stejarul Mamvri, Betel, etc.

Ca rituri se prestau libaţiunile, oferirea de ofrande sau sacrificii animale. Sacrificiul uman este interzis deşi se pare că ar fi existat un astfel de caz (sacrificarea fiicei lui Ieftae), care este mai degrabă o practică accidentală, după modelul păgânilor, nefiind deloc acceptată ca model al vieţii religioase evreieşti.

Circumciziunea are o valoare strict religioasă, fiind semnul legământului dintre Avraam şi Dumnezeu. **ESHATOLOGIA este destul de vag exprimată, cel mult se vorbeşte despre "***trecerea la părinţi***" (Fac. 15,15), adică într-un loc care nu pare a fi un chin, ci mai degrabă O AŞTEPTARE SPRE O STARE MAI BUNĂ**.

RELIGIA ÎN PERIOADA EXODULUI

După ieşirea evreilor din robia egipteană, Dumnezeu se face cunoscut sub numele lui existenţial, care determină partea ontologică a Lui, nume, care va rămâne pentru totdeauna în evlavia iudaică. „Cel ce este" (Ieş. 3, 14) se transpune în limba ebraică prin cuvântul *Iahveh.* De asemenea, întâlnim şi denumirea de *El Saddai* (Cel atotputernic) sau Domnul Oştirilor (*Savaot sau Şavuot*).
Prin Moise se impune conducerea teocratică a evreilor, care capătă acum şi conştiinţa de neam. Momentul Sinai este crucial pentru religia evreilor, deoarece acum se prezintă poziţia clară faţă de sincretismele religioase, concretizate în cultul boului Apis, din Egipt.
Viaţa religios-morală a acestei perioade este rezumată în poruncile *Decalogului*, care devin carta religioasă a evreului pios. De asemenea, acum se structurează întreaga legislaţie vetero-testamentară, foarte stufoasă (peste 600 de prescripţii), precum şi normele morale ale comunităţii evreieşti. În ceea ce priveşte relaţia de familie, se accentuează caracterul monogamic al căsătoriei, deşi poligamia nu a fost desfiinţată. Caracteristica acestei morale, ca de altfel şi a altor tipuri de sisteme etice din această perioadă (Codul lui Hammurabi) este aspectul punitiv, accentuarea ideii "să nu faci", precum şi ideea de pedeapsă, dacă se încalcă porunca divină.

Este specifică această negativitate etică, deoarece relaţia dintre credincios şi Iahve sau Divin, în celelalte religii, este văzută sub aspectul disjuncţiei, al unei permanente contradicţii existenţiale.
Cu toate acestea morala socială este superioară faţă de celelalte norme etice ale altor religii. De exemplu, sclavul nu poate fi omorât de către stăpânul lui iar orice vătămare corporală a acestuia era urmată de eliberarea şi despăgubirea lui (Ieşire 21, 26-27). Camăta era interzisă între cei de acelaşi neam, dar se putea practica faţă de ne-evrei. Haina luată ca amanet de la un sărac pentru plata datoriei trebuia returnată spre seară deoarece aceasta putea să fie singurul lui acoperământ pentru noapte.
Cultul se organizează acum până în cele mai mici amănunte. Moise organizează sacerdoţiu (kohanim), care sunt intermediarii între Iahve şi popor. Preoţia este consacrată prin identificarea tribului lui Levi, ca trib preoţesc prin excelenţă. Arhiereul era conducătorul corpului sacerdotal, el alegându-se anual. Primul arhiereu a fost fratele lui Moise, Aaron.
Centrul cultului evreiesc este acum bine precizat: *Cortul Adunării* sau al *Mărturiei*. El este într-o primă fază portabil, ulterior el stabilindu-se în marele templu ridicat de Solomon. Spaţiul cortului este tabu, deoarece numai preoţii aveau voie să între în *Sfânta* pentru a tămâia în timpul serviciului zilnic religios, în vreme ce în *Sfânta Sfintelor* doar arhiereul intra o dată pe an, în ziua de Yom Kippur, pentru a stropi cu sânge acoperişul chivotului legii.
Ziua de sărbătoare începe să se impună, după momentul Sinai, *sâmbăta* (shabath, Ieş 20, 11). În această zi intra în vigoare o serii de prescripţii, restrictive privitoare la activitatea zilnică, impunându-se "calea sabatului", care cerea evreului să nu facă mai mult de 1000 de paşi în acea zi.
De asemenea, ziua de *Paşti* (pesah) amintea evreilor de momentul crucial prin care ei au scăpat in robia egiptenilor. Aceasta era cunoscută şi sub numele de sărbătoarea azimelor, deoarece mielul pascal se consuma numai cu azime şi cu "ierburi amare". De asemenea, mai amintim *Sărbătoarea Corturilor* în amintirea peregrinării prin pustiu a evreilor.

PERIOADA PROFEŢILOR
Caracteristica acestei perioade este accentuarea ideii de mesianitate. Perioada profetismului în sensul larg al termenului are o arie de extindere foarte mare, pentru că şi Avraam poate fi considerat ca profet, deoarece prin el se exprimă ideea de Mesia, prin care "se vor binecuvânta toate neamurile" (Fac. 12,2; 18,18; 22,18). Tema mesianităţii capătă acum o importanţă foarte mare, deoarece poporul este permanent ameninţat de marile imperii vecine sau chiar dus în robie. De aceea, Mesia devine

aşteptarea iminentă a evreilor şi fiecare moment de cumpănă a devenit pentru ei o accentuare a acestei teme.
În ceea ce priveşte personalitatea lui Mashiah (Mesia), acesta se va naşte dintr-o fecioară (Isaia 7,14), din casa lui David, Betleemul Iudeii (Miheea 5,1). Timpul venirii Sale îl precizează profetul Daniel (9, 24-27). Intrarea Lui în Ierusalim o prevede Zaharia (9,9: "Bucură-te foarte fiica Sionului…). Mesia va elibera lumea prin jertfa Lui (Isaia 53, 1-12), va fi vândut pe 30 de arginţi (Zaharia 11, 12-13), etc. Mesianitatea poporului evreu este mult mai conştientă de realitatea şi de iminenţa venirii lui Hristos, decât găsim această temă la alte popoare. De asemenea, trebuie reţinută dimensiunea universală a lui Mesia care trece de la ideea îngustă a salvării poporului evreu la ideea de salvare a întregii lumi.
Morala în această perioadă este foarte critic urmărită de profeţi. De fapt, toate nenorocirile acestui popor provin din cauza unei vieţi imorale, a unei credinţe laxe, care a uitat de Dumnezeu sau îşi aduce aminte de El doar la necaz. Cei mai aspri în această poziţie au fost profeţii Isaia şi Ieremia. Iată cum ceartă superficialitatea religioasă, Isaia: *"boul îşi cunoaşte stăpânul şi asinul ieslea domnului său, dar Israel nu Mă cunoaşte… Ce-Mi foloseşte mulţimea jertfelor voastre? zice Domnul (…) Nu mai călcaţi în curtea templului Meu. Nu mai aduceţi daruri zadarnice! Tămâierile Îmi sunt dezgustătoare. … Când ridicaţi mâinile voastre către Mine, Eu Îmi întorc ochii aiurea şi când înmulţiţi rugăciunile voastre Eu nu le ascult. Mâinile voastre sunt pline de sânge. Spălaţi-vă, curăţiţi-vă! Nu mai faceţi rău înaintea ochilor Mei. Încetaţi odată!"* (Isaia 1, 2-19).
Ieremia profetul cere poporului să caute izvorul cel viu, care oferă apa vieţii: "două rele a făcut poporul Meu: pe Mine, izvorul apei celei vii M-au părăsit şi şi-au săpat fântâni sparte, care nu pot ţine apă" (Ieremia 2,13).
Iezechiel are în centrul viziunilor sale tema reînvierii poporului din moartea lui spirituală (Iezechie 37), temă care argumentează şi ideea de reînviere a morţilor prin venirea lui Mesia.
Uitarea de Dumnezeu va aduce după sine o foamete după cuvântul divin "iată vin zile, zice Domnul, în care voi trimite foamete pe pământ, nu foame de pâine şi nu sete de apă, ci de auzit cuvintele Domnului" (Amos 8, 11).
Ioil cere o pocăinţă autentică "sfâşiaţi inimile şi nu hainele voastre" (Ioil 2 ,13), arătând profunzimea unei vieţi religoase autentice.
Cultul se desfăşoară acum în jurul templului lui Solomon, care a fost distrus de către Nabuco-donosor (586 îHr). El este reconstruit de către Zorobabel, după reîntoarcerea din robia babilonică, apoi mărit şi înfrumuseţat de către Irod cel Mare în anul 18 îHr., fiind distrus în cele din urmă în anul 70 dHr. Caracteristica acestui cult este formalismul,

condamnat aspru de către profeţi, care doresc o viaţă de profunzime şi nu jertfe exterioare.

Eshatologia profeţilor este mai limpede exprimată. Morţii se duc în *Şeol,* "o ţară de întuneric şi neorânduială, unde lumina este totuna cu bezna" (Iov 10, 22). Morţii apar ca nişte umbre care aşteaptă în această stare. Nu este precizată clar ideea de răsplată sau pedeapsă a morţilor. Se vorbeşte despre "focul mistuitor" sau despre "jarul cel de veci" (Isaia 33, 14). În cartea Iov apare ideea de înviere a trupurilor: "eu ştiu că Răscumpărătorul meu este viu şi că El în ziua cea de pe urmă va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă" (Iov 19, 25).

RELIGIA EVREILOR ÎN PERIOADA IUDAISMULUI

O dată cu robia Babilonului (586 îHr) istoria poporului evreu intră într-**o nouă etapă, aceea a pierderii independenţei sale şi a apariţiei unei noi forme de organizare a evreilor în afara graniţelor Palestinei: DIASPORA**. Tot în această perioadă se formează canonul Vechiului Testament, subsumând cele 39 de cărţi canonice. De asemenea, un moment foarte important atât pentru iudeii din diaspora, dar mai ales pentru cultura vremii, a fost traducerea Bibliei în limba greacă (aşa numita Septuaginta), de către cei 72 de bătrâni înţelepţi în secolul al III-lea îHr.

De asemenea, acum apare o nouă formă de comunitate religioasă, şi anume *sinagoga*[5], termen care traduce ebraicul *Kneset*. Sinagoga apare în timpul robiei babilonice, când evreii se adunau pentru a asculta lecturarea Torei, care ia locul jertfelor de la templu. De asemenea, tot acum apar aşa numiţii scribi, care vor fi înlocuiţi de *rabini*, oameni foarte pregătiţi în tâlcuirea Torei, care vor lua locul preoţimii levitice. Ei sunt cei care vor redacta mai târziu Talmudul, pe baza acelor tradiţii orale, care comentau legea sacră.

După perioada robiei, când evreii s-au reîntors în ţara natală, pericolul pierderii independenţei nu a trecut. S-au format mai multe orientări, care au dat naştere unor partide, permanent în conflict unele cu altele, şi anume:

- *fariseii,* termen care provine de la cuvântul "peruşim" (cei separaţi), erau comentatorii prin excelenţă ai Legii. Ei erau cei care respectau cu fidelitate Legea, deşi în perioada Mântuitorului caracteristica lor era făţărnicia, deoarece împărţiseră poruncile în majore şi minore, devenind foarte scrupuloşi în respectarea cerinţelor minore (spălatul mâinilor, respectarea cu stricteţe a pasivităţii în ziua de sabat, etc.) dar erau lejeri în problema respectării poruncilor mari (iubirea aproapelui, cinstirea părinţilor). Cu toate acestea ei erau foarte populari deoarece erau adversari ai păturii aristocrate.

[5] Cuvântul provine de la grecescul *συν+αγω*, adică «a aduce împreună», «a aduna».

- al doilea partid era cel al *Saducheilor*, al cărui nume provine de la preotul Ţadok. Ei reprezentau pătura aristocrată, care erau favorabili elenismului. Nu acceptau decât Legea scrisă, iar în ceea ce priveşte orientarea lor dogmatică, ei nu credeau în îngeri şi în învierea morţilor.
- *irodianii*, derivaţi din familia lui Irod cel Mare, erau favorabili ideii de stăpânire romană, pe care o respectau şi o considerau ca voită de Iahve.
Esenienii[6] reprezentau o minoritate sectară, care practicau viaţa comunitară, cu proprietate comună, eliminând ideea de jertfă animală, precum şi pe cea de familie, deoarece castitatea era cea care păstra resursele energetice ale omului în scopul vindecării. Comunitatea eseniană s-a grupat înspre peşterile de pe lângă Marea Moartă, unde prin 1947 s-au descoperit la Qumran în 11 peşteri, 40.000 de fragmente. De reţinut este tema luptei între fiii luminii şi cei ai întunericului.
- în fine, *zeloţii* erau cei care eliminau orice formă de supunere a evreilor faţă de alte stăpâniri. Datorită fanatismului lor au provocat cele două războaie, cel din anul 70 d. Hr. şi cel din 135 d Hr. care a dus la dispariţia statului evreu.
În această perioadă, teologia, pe lângă tema mesianismului, care primeşte trăsături accentuate de universalitate, mai dezvoltă şi capitolele demonologiei şi ale anghelologiei. Morala are în vedere ideea de responsabilitate, de răsplată sau de pedeapsă. Sufletele drepţilor se vor bucura de odihnă, căci vor fi "în mâna lui Dumnezeu" şi vor străluci în ziua răsplătirii "ca nişte scântei" (Înţelepciunea lui Solomon 3, 1-7).

IUDEII DUPĂ ANUL 70 d. Hr.
Prin anul 67 dHr. începe revolta zeloţilor sfârşită cu victoria romanilor conduşi de Tit şi Vespasian. Templul este distrus complet, nemairămânând "piatră pe piatră" deoarece aurul de pe pereţii templului s-a topit şi s-a scurs printre cărămizi, ceea ce a făcut ca soldaţii romani să spargă cu ciocanele toţi pereţii templului, în căutarea aurului topit, împlinind astfel proorocia lui Hristos. În locul templului lui Solomon s-a ridicat un templu în cinstea lui Jupiter Capitolinus. Ultima fortăreaţă cucerită este renumita Massada. În decursul luptei rabi Johannan ben Zakkai, fost membru al sinedriului, om cu vederi pacifiste, reuşeşte să fugă din Ierusalim, cu ajutorul unui sicriu, şi, cu aprobarea romanilor, să se stabilească în Jamnia. Această fugă a fost de mare folos, deoarece după distrugerea Ierusalimului, el a primit îngăduinţa de a organiza un tribunal judecătoresc (Bet-din) la Jamnia, precum şi o şcoală rabinică (Bet-hammidraş).

---

[6] Cuvântul provine de la aramaicul "asen" care se traduce «vindecători». Filon Alexandrinul îi numeşte "terapeuţi".

Urmaşul lui la conducerea şcolii, rabinul Gamaliel al II-lea, (nepot al marelui Gamaliel, care a fost dascălul sfântului apostol Pavel), a corectat canonul biblic, eliminând din el cărţile Înţelepciunea, Eccleiastul, Iudit, Macabeii şi Tobit.
Împăratul Traian le dă drepturi mai multe, chiar posibilitatea de a se organiza unitar sub conducerea unui *nazi* (un fel de patriarh), care avea dreptul de a strânge pentru el şi pentru cult o danie, numită *aurum coronarium*, care le dădea posibilitatea de a susţine financiar patriarhatul evreu.
O ultimă revoltă este cea din 134-135 dHr., a lui Bar Kochba. Cel care a instigat la revoltă este rabinul Akiba ben Joseph, "părintele rabinismului", care a văzut în persoana lui Simon de Koziba pe adevăratul "mesia", care va elibera ţara de romani. Revolta din 135 d Hr. a fost înecată în sânge iar Ierusalimul a fost arat şi i s-a schimbat numele în Aelia Capitolina. Aproape o jumătate de milion de evrei au murit în luptă. Koziba moare în luptă iar Akiba ben Joseph împreună cu alţi rabini a fost martirizat.
Împăratul Hadrianus interzice orice manifestare a religiei iudaice. Centrul de studii religioase de la Jamnia este închis. Evreii nu mai aveau dreptul să mai posede vreun exemplar din Tora.
Din acest moment, apare diasporaua evreilor în întregul imperiu roman.
Împăratul Antonin Pius îndulceşte situaţia evreilor, dându-le dreptul să îşi practice cultul şi să posede Tora. Sub împăratul Caracalla ei devin "cetăţeni privilegiaţi" ai imperiului, deoarece nu erau supuşi la toate impozitele pe care trebuiau să le plătească cetăţenii romani.
Edictul de la Milan le oferă aceleaşi drepturi ca şi creştinilor. Împăraţii creştini au restrâns cu timpul drepturile evreilor. Cel care s-a arătat foarte favorabil a fost împăratul Iulian Apostatul, cărora acesta le-a promis că le va reconstrui templul din Ierusalim, dar nu a reuşit să înfăptuiască această promisiune. Împăratul Teodosie desfiinţează patriarhatul evreiesc, după moartea patriarhului Gamaliel al VI-lea. Din acest moment centrul religios al iudaismului se mută în Babilon, unde exista o veche comunitate evreiască. Sub stăpânirea persană evreii au avut perioade de înflorire sau de persecuţie. Însă prin impunerea stăpânirii arabe evreii şi-au pierdut autonomia iar şcolile din Palestina şi Babilon s-au închis.
Ulterior, Palestina a intrat sub stăpânirea imperiului turcesc iar după destrămarea acestuia, din anul 1920, Palestina va intra sub protectoratul Angliei. După cel de al doilea război mondial, evreilor li s-a permis să se reîntoarcă în Palestina şi să organizeze statul Israel. La 14 mai 1948 s-a înfiinţat Ereţ Israel.
După desfiinţarea statului evreu situaţia evreilor s-a concentrat pe activitatea sinagogală, centru religios şi etnic al acestui popor răsfirat

printre toate neamurile. Rugăciunile *Şema Israel* (“ascultă Israele”) şi *Şemone Ezre* (cele 18 binecuvântări) devin capitolele principale de cult şi de teologie ale iudaismului. Monoteismul iudaic îl prezintă pe Dumnezeu nu ca pe un capitol metafizic, ci ca pe o realitate divină aspră sau bună, pedepsitoare sau răsplătitoare, după faptele omului.
Primul formular de credinţă îl oferă Moise Maimonide într-un crez format din 13 articole. Acest crez deşi corectat de mai mulţi rabini, datorită imperfecţiunilor lui, a rămas totuşi linia de bază a teologiei evreieşti.
Dintre alţi cercetători ai acestei religii mai amintim pe Moise Mendelson, care a încercat să adapteze credinţele iudaice la filozofiile timpului, ajungând la o protestantinizare a iudaismului, până la starea de ateism religios (Th. Reinach, J. Darmesteter).
Dogma fundamentală a iudaismului a fost monoteismul, Iahve fiind pentru evreul credincios Dumnezeul patriarhilor şi prea puţin un Dumnezeu metafizic. Accentul cade în iudaism pe chipul dreptăţii divine, pe atributul fidelităţii lui Dumnezeu, care răsplăteşte sau pedepseşte pe cei buni sau pe cei răi. Distanţa dintre Dumnezeu şi lume este lărgită considerabil mai ales prin interdicţia de a pronunţa numele lui Iahve, care este considerat atât de sacru, încât nu poate fi pronunţat. “Cel care va pronunţa numele lui Dumnezeu să fie pedepsit cu moartea” iată cum apare comentariul la textul din Levitic 24, 16 (“hulitorul numelui Domnului să fie omorât numaidecât”). De aceea se utiliza pentru numele divin mai degrabă atribute ca Cel Prea Înalt, Cel Veşnic, Stăpânul cerului, etc. Această interdicţie de a pronunţa numele Domnului s-a accentuat mai ales în curentul mistic al Cabalei.
În ceea ce priveşte poziţia poporului, acesta se consideră permanent “poporul ales” care are menirea de a duce până la sfârşitul istoriei adevărul despre Dumnezeu, ca un fir roşu. Revelaţia vechi-testamentară este considerată apanajul acestui popor, chiar dacă Biblia este preluată şi de alte religii. Reiese aşadar din această afirmaţie ideea de “exclusivism soteriologic” care face ca poporul ales să se simtă singurul chemat la mântuirea lui Iahve.
Tot în cadrul doctrinar putem aminti prezenţa îngerilor buni sau răi, creaturi ale lui Adonai, care sunt superioare omului dar inferioare lui Dumnezeu. Cultul ingerilor este foarte dezvoltat în Mişna sau în Talmud, ulterior fiind remarcată o regresie asupra acestui punct doctrinar.
Păcatele, care sunt o prezenţă reală în sânul poporului evreu, se pot curăţi în ziua de Yom Kippur sau în ceasul morţii, dar trebuie făcută pentru aceasta o pocăinţă pe măsură, precum şi fapte de milostenie.
Iudaismul modern a eliminat încetul cu încetul ideea de suferinţă eternă. Cei morţi se vor bucura de fericirea din Gan Eden (grădina raiului), în care

a fost aşezat Adam. Este ciudat că teologii raţionalişti evrei sunt foarte rezervaţi în a afirma ideea de înviere a morţilor, deşi în credinţa religiei populare această învăţătură rămâne permanent.
În ceea ce priveşte morala iudaică din acea vreme, se pare că prezenţa Decalogului din iudaismul modern a fost atenuată, religia prezentându-se mai degrabă ca o credinţă raţională bazată pe preceptele legii divine în totalitatea ei. Ceea ce rămâne ca o caracteristică este faptul că se accentuează în continuare caracterul de negaţie a acestor porunci, redat prin imperativul "să nu faci…".
De asemenea, religia iudaică are o părere negativistă despre asceză, pe care o vede ca pe o **deviere de la chemarea reală a lui Dumnezeu**. Viaţa celibatară este condamnată, deoarece se pune accent pe ideea de naştere şi creştere de copii pentru dezvoltarea demografică a poporului ales. Postul care era recomandat în timpul Mântuitorului lunea şi joia este respectat astăzi doar în zilele de ritual. În fine, sunt recomandate operele de binefacere (ţedoqah) care reprezintă o răsplată care trebuie adusă ca din partea lui Dumnezeu.

MISTICA EVREIASCĂ

Curentul mistic s-a dezvoltat mai ales prin secolul al XIII-lea, odată cu apariţia *Kabbalei*, curentul care a introdus o interpretare ezoterică a textelor biblice. "Ţelul misticii este viziunea lui Dumnezeu, contemplarea majestăţii sale şi înţelegerea misterelor creaţiei"[7]
O prima fază a misticii evreieşti se caracterizează prin importanţa acordată ascensiunii extatice spre tronul divin *Merkaba*. Această tradiţie îşi găseşte rădăcinile încă din secolul I îHr. Prelungindu-se până în secolul al X-lea dHr. Tronul divin corespunde pleromei divine din gândirea gnosticilor. Cărţile care tratează această mistică se numesc Cărţile despre Hekhaloth (Palatele cereşti), în care se descriu palatele, pe care le traversează cel care urcă spre Dumnezeu. Ultimul palat este cel de al şaptelea, unde se află *Tronul slavei*. Cei care practicau aceste ascensiuni erau grupuri secrete bine organizate, care îşi revelau doctrina ezoterică şi metodele doar celor care erau iniţiaţi, care trebuiau să posede printre altele şi cunoştinţe de mantică. Călătoria se pregătea temeinic într-un răstimp de 12-40 de zile prin post, cântări rituale, repetarea numelor divine, concentrarea cu fruntea pe genunchi, etc.
În cursul acestei ascensiuni spre Merkaba, misticul primeşte revelaţii privind creaţia, ierarhia îngerilor şi practicile teurgice. Pe tronul Merkabei,

[7] Mircea Eliade, *Istoria credințelor*…, vol. 3, p. 172.

misticul poate vedea chipul antropomorfic al Divinităţii, în ebraică *Shi'ur Qoma*, pe care l-a văzut în viziunea sa profetul Iezechiel (1, 28).
Alături de scrierile, care se referă la Merkaba, în Evul Mediu se răspândeşte în toate ţările diasporalei lucrarea *Sefer Yetzira* (Cartea Creaţiei). Se pare că data redactării acestei lucrări este secolele V-VI d.Hr. Textul conţine o expunere a cosmologiei iudaice, în care se precizează doctrina despre creaţie a lui Iahve prin prisma ideilor cabaliste. Prima parte prezintă cele 32 de căi ale Hochmei, a Înţelepciunii (Sophia), prin care Divinul a creat lumea. Mai precis este vorba de cele 22 de litere ale alfabetului sacru şi cele 10 numere primordiale (Sephitorh). Iată o scurtă expunere a creaţiei în această carte: primul Sephira este *Pneuma* lui Dumnezeu. Din Pneuma a purces apoi *Aerul Primordial*, din care s-a născut apa şi focul (sephiroturile 3 şi 4). Din Aer s-au făurit cele 22 de litere iar din Apă a fost creat haosul cosmic. Din Foc a apărut Tronul Slavei şi ierarhiile îngereşti. Observăm în aceasta influenţa pitagoreismului, care explică întreaga existenţă prin combinarea cifrelor.
O altă dimensiune a misticii iudaice o oferă trei bărbaţi pioşi germani[8] (numiţi Hassidei Ashkenazi), care au elaborat lucrarea Sepher Hassidim, care cerea un mod de viaţă bazat pe ataraxie, adică pe seninătatea vieţii în faţa vicisitudinilor ei.[9] Teognosia este panteistă.
Kabbala medievală, provine etimologic de la substantivul *k,b,l,* care înseamnă "a primi", în sensul de tradiţie transmisă. Cea mai veche carte a Kabbalei este lucrarea *Bahir*, care apare în Provence în secolul XII-lea. În ea se vede o influenţă a ideilor gnostice (Eonii masculini şi cei feminini, pleroma, Arborele sufletelor, Shekina, etc.). De asemenea, sunt recomandate şi practici de tip yoga, ca modalităţi de eliberare şi de desăvârşire.
În 1275 apare lucrarea *Sepher Ha-Zohar*, scrisă de Moise de Leon. În această carte Dumnezeu este redat prin termenul de *En Sof*, adică Infinitul. El are 10 atribute fundamentale (sephiroturi) care au creat lumea. Între En Sof şi Shekinah a existat o unire sacră, un hieros gamos, prin care cei doi erau una. Dar păcatul i-a dezbinat şi din acel moment au devenit două realităţi.
Isaak Luria a introdus o nouă idee în Kabbală şi anume cea de *Ţimţum*. „Acest termen însemna la început «concentrare» sau «contracţie», dar cabalişti îi dădeau sensul de «retragere». După Luria existenţa universului a fost posibilă printr-un proces de contracţie a lui Dumnezeu. Cum putea să existe lumea dacă pretutindeni era Dumnezeu?… Deci Dumnezeu s-a

[8] *Ibidem*, p. 174.
[9] Gerhom Scholem, *Les origines de la Kabbale,* pp. 35 şi urm.

retras pentru a face loc lumii, părăsind ca să spunem aşa o regiune din interiorul Său… Prin urmare, primul act al fiinţei infinite (EN SOF) nu a fost o mişcare în afară, ci un act de retragere înăuntrul Fiinţei înseşi”[10]. Doctrina Ţimţum se completează cu doctrina despre „Spargerea vaselor” (Shevirath Ha-Kelim) şi cu *Tikkun,* care înseamnă “restaurare”. Luminile care emanau permanent din pupilele lui En Sof erau primite şi înmagazinate în vasele sephirotice. Ultimele şase sephiroturi au ţâşnit cu putere din ochii lui En Sof şi au spart vasele care trebuiau să le înmagazineze. Ele s-au amestecat cu “cojile” sau cu răul îngemănat în materie, de aceea se impune purificarea acestor lumini sephirotice şi eliberarea lor de materia demonică. Procesul acesta de restaurare se numeşte Tikkun şi reprezintă sensul spre care se îndreaptă lumea.
O altă temă pe care o găsim la kabbalişti este cea a *metempsihozei*, care este considerată ca o parte a lui Tikkun, în baza căreia sufletele se reîncarnează în această ascensiune spre Divin.

MESIANISMUL IUDAIC

Mesianismul a constituit una din temele eshatologiei iudaice, care a căpătat diverse forme de interpretare. În contextul extremismelor la care se dădeau unele ţări creştine (expulzarea evreilor din Spania, 1429), tema mesianismului a căpătat proporţii nebănuite, deoarece lumea iudaică era permanent confruntată cu ideea iminentei veniri a unui salvator, care să le ofere o ţară şi o libertate, mult visată de ei.
Evreii care reuşiseră să rămână în Palestina, mai precis cei care reveniseră în această ţară prin acel proces numit *Alia* (revenire) trimiteau mesageri pentru a primi fonduri băneşti ca să supravieţuiască în această ţară destul de potrivnică. Unul din mesagerii acestor cereri, *Sabbbatai Zwi* (1626 – 1676) a fost trimis în Egipt. Dar ajungând la Gaza, Natan Haazati, numit Nathan din Gaza, l-a considerat Mesia cel aşteptat şi s-a proclamat ucenicul lui[11]. Astfel în anul următor, 1665 Sabbatai Zwi s-a auto-proclamat Mesia în faţa evreilor din Smirna. De fapt, Zwi avea un caracter labil din punct de vedere psihic, marcat prin excese de tristeţe, urmate de explozii de bucurie. Într-un astfel de extaz Nathan din Gaza reuşeşte să-l convingă pe Sabbatai Zwi că el este Mesia. Lumea evreiască a intrat în fierbere. La şase luni după proclamare Sabbatai Zwi pleacă la Constantinopol pentru a-l converti pe sultan la mesianismul iudaic. El este arestat de Mustafa Paşa (6 febr. 1666) şi ca să evite martiriul falsul mesia se converteşte la islamism.

---

[10] M. Eliade, *op. cit.* p. 182.
[11] Moşe Maur, *Istoria IsraeluluiI –din preistorie până la războiul de şase zile-,* Edit. AION, Bucureşti, p. 142.

Evident exegeţii fideli lui Zwi au susţinut că, renunţarea la iudaism a lui Mesia şi acceptarea altei religii, ar fi asumarea răului până în profunzimile lui cele mai adânci, ca numai prin condamnarea trupului său, acesta putea să ajungă la lumea cea demonică pentru a elibera apoi sephiroturile încarcerate.

HASSIDISMUL

Un alt curent care a apărut în lumea iudaică, influenţat de ideile sabbatiste, a fost *Hassidismul* , apărut în secolele XVII-XIX. Iniţiatorul acestei mişcări a fost *Rabbi Israel Baal Şem Tov* (prescurtat Beşt sau Becht). Locul eruditului talmudist şi al iniţiatului kabbalist este preluat acum de *ţadik*, dreptul sau sfântul iudaic. Exegeza Torrei şi esoterismul Kabbalei îşi pierd acum întâietatea. Nu atât doctrina, cât mai ales personalitatea lui ţadik este importantă pentru evrei. Tema aceasta este influenţată de teologia părintelui duhovnicesc, din răsăritul creştin, care reprezenta o personalitate religioasă ce se impunea prin asceză şi nu prin exegeză. De asemenea, mai era şi influenţa lui guru, a maestrului oriental, cu care iudeii se familiarizaseră în ţările colonizatoare.

În a doua parte a secolului al XIX-lea hassidismul începe să decadă, din cauza abuzurilor de putere ale unor ţadiki, revenindu-se la prioritatea Torei.

CULTUL MOZAIC

Cultul public se desfăşoară în sinagogă, care este casa de rugăciune, de lectură a textelor Torei, precum şi de adunare a comunităţii evreieşti în ziua sacră de rugăciune, sâmbăta. Sinagoga (Beth ha-Knesseth), care aminteşte de templul din Ierusalim, are forma de navă, orientată spre Ierusalim, având în partea din răsărit un fel de altar, în care se păstrează o lădiţă (*tebah*) în care sunt adunate sulurile Legii. Ea poartă numele de *arcă,* fiind permanent acoperită de o perdea, în faţa căreia arde o lampă. Pe un pupitru sub forma de baldachin se fac lecturările din sulurile Torei, urmate de predica pe marginea lor. Femeile au un separeu, în galerii înalte. Pe frontispiciul sinagogii este scris adeseori un verset, care atrage atenţia asupra casei lui Dumnezeu.

În timpul rugăciuni evreul îşi acopere capul în semn de supunere faţă de Dumnezeu. De asemenea, bărbaţii poartă peste cap şi spate un şal de mătase sau bumbac cu franjuri, numit *talith*, care simbolizează învăluirea cu prezenţa divină[12]. La rugăciune ei mai poartă aşa numitele *Tefilin* (filacteriile), care sunt două cuburi de piele, în care se află patru paragrafe

[12] R. Munnich, *op. cit.*, p. 95.

din Tora scrise pe pergament, legate cu cureluşe de piele pe frunte şi pe mâna stângă, semn ca mintea şi puterea să fie supuse Domnului.
La casa evreului se mai găseşte şi *Mezuza*, adică un mic toc care conţine un pergament, în care este scris primul paragraf din rugăciunea *Shema Israel*. Printr-un orificiu se poate citi numele de Shaddai, al lui Dumnezeu. Când iese sau intră în casă, evreul atinge acest toc, în amintirea versetului care spune "să scrii cuvintele Domnului pe uşile casei tale".
După distrugerea templului din Ierusalim, anul 70, evreii nu mai au preoţi propriu-zişi. Rabinii nu sunt preoţi ci consilieri şi jurişti, specialişti în Legea iudaică. Ei ţin predici şi rostesc rugăciunile principale din cadrul cultului. Cântăreţul care conduce interpretarea imnelor din sinagogă se numeşte *hazan*. Pentru a putea avea loc o slujbă în sinagogă este nevoie de cel puţin 13 evrei apţi pentru cult, adică să aibă cel puţin 13 ani (*minian*).
Există două tipuri de rituri mai importante: ritul Ashkenazi, adică cel al evreilor din Germania şi Franţa, care utilizează limba idiş, şi ritul Sefard, al evreilor din Spania şi din ţările latine, care utilizează dialectul *ladino*. Aceste rituri diferă între ele prin muzica şi textele liturgice utilizate.

SHABBATH-UL ŞI SĂRBĂTOARILE IUDAICE

Dintre sărbători, cea mai importantă este ziua de *shabbath*, care începe din ajunul zilei anterioare, prin aprinderea lumânărilor de către mama familiei. Acum la sinagogă se cântă imnul *Lekha Dodi*. La masă tatăl familiei binecuvântează vinul (*kiddush*) şi de asemenea hrana (*birkat hamazon*).
Sâmbătă dimineaţa, momentul esenţial de la sinagogă constă în lecturarea unei secţiuni din Tora, specifică zilei iar după amiază evreii asistă la un *Oneg Sabbath*, o reuniune specială cu cântări şi studii care marchează desfătările sabatului[13]. Reîntors de la sinagogă tatăl familiei este întâmpinat de soţie cu două pâini puse pe un şervet, simbol al celor două măsuri de mană, care trebuia să fie strânsă pentru ziua de sabat. La apariţia primelor stele, evreii se despart de ziua sabatului, prin ceremonia *Havdala*.
În concepţia evreilor, sabatul are o valoare extraordinară. "Mai degrabă Shabbat-ul l-a păzit pe Israel şi nu Israel a păzit Shabbat-ul", spunea un gânditor al renaşterii evreieşti, Ahad Ha-Am[14]. De reţinut este faptul că serbarea sabatului s-a instituit în credinţa evreilor abia la muntele Sinai (cf. Ieş. 31, 13), în amintirea a două momente: odihna lui Dumnezeu după facerea lumii şi ieşirea evreilor din Egipt. În această zi este important să se

[13] Robert Munnich, *O privire de ansamblu asupra istoriei evreieşti,* în vol. "Marile religii", coordonator Philippe Gaudin, trad. Sanda Aronescu, Edit. Orizonturi, Edit. Lider, Bucureşti, p.109.
[14] apud *ibidem, p. 110.*

respecte lista celor 39 de munci care sunt interzise de către comunitatea rabinică. "Scopul acestor interdicţii nu este de a crea o constrângere, ci dimpotrivă de a permite omului de a se elibera de muncile ce ar putea genera în robie, de a se elibera de goana după avere şi putere pentru a reînvăţa să trăiască"[15].

Rosh Ha Shana marchează începutul anului nou, precum şi al ceremoniilor lunii Tişri. Ea evocă facerea lumii (*Yom Harat Olam*) care este denumită şi *Ziua Judecăţii*, deoarece, consideră ei, în această zi Dumnezeu va judeca întreaga omenire. Această zi este o zi de căinţă şi de meditaţie la judecata divină. Slujba de dimineaţă începe prin *sunetul Shofarului* (a unui corn de berbec), care aminteşte de jertfa lui Avraam şi evocă Creaţia, Revelaţia şi aşteptarea lui Mesia[16]. Rabinul şi credincioşii se îmbracă în alb, semn al purităţii omului în ziua judecăţii divine. După această zi urmează zece zile de sărbătoare, de căinţă, în care evreul cere mila lui Dumnezeu, prin *Teffila* (rugăciunea de iertare), prin *Teshuva* (căinţa) şi prin *Tsedaka* (acte de milă faţă de semeni).

Yom Kippur este cea mai sacră zi din ciclul sărbătorilor din luna Tishri. Acum toţi evrei, de la 13 ani trebuiesc să postească post negru. Acum se evocă *Avoda*, cea mai tensionată slujbă în care la evreii templului din Ierusalim, arhiereul stropea cu sânge chivotul sfânt din Sfânta Sfintelor şi se rostea numele de nerostit al lui Dumnezeu.

Succoth încheie ciclul sărbătorilor din luna Tishri, amintind de peregrinarea evreilor prin pustiul Sinai timp de 40 de ani. În curtea evreului credincios se ridică colibe de frunze în care evreii îşi petrec ziua de sărbătoare.

Pessah, Paştele, este prima dintre "sărbătorile de pelerinaj", care sunt comemorate cu mare bucurie de către evrei. Denumit liturgic "vremea libertăţii noastre"[17], paştile este o sărbătoare a familiei, care se deschide printr-o masă, *seder*, în cadrul căreia printr-o gestică sofisticată, prin imne şi povestiri, prin lectura din cartea Ieşirii privind exodul evreilor din robia egipteană, fiecare ia cunoştinţă că este nevoie ca omul să se considere ca unul care trebuie să iasă din robia egipteană, în fiecare an. Acum se consumă la masă *matza*, adică pâine nedospită, azimă şi se beau la masă 4 cupe de vin, în amintirea eliberării. A cincea cupă se lasă în speranţa unei izbăviri finale, din orice suferinţă a evreilor. Acest pahar este pus în cinstea profetului Ilie, care se presupune că prezidează masa[18].

---

[15] *Ibidem*, p. 108109.

[16] *Ibidem*, p. 113.

[17] *Ibidem,* p. 115.

[18] Diac. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor*, manual pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1982, p. 379.

Hanuca, este cunoscută şi sub numele de "*Sărbătoarea Luminilor*" sau "*Sărbătoarea victoriei*". Ea se celebrează la începutul lunii decembrie şi ţine opt zile, în amintirea purificării templului de către Iuda Macabeul, după înfrângerea lui Antioh IV Epifan (24 decembrie 165 îHr). Cu această ocazie toate casele sunt luminate, de aceea totul pare ca o mare de lumini, în cartierele evreieşti.
Purim, are loc zece săptămâni mai târziu pe 14 Adar, în amintirea salvării poporului evreu ajuns în robia babiloniană, care era să fie exterminat la instigarea lui Haman, un dregător imperial. Această sărbătoare este poate cea mai veselă, sărbătorindu-se cu mult zgomot la sinagogă. În cadrul acestei zile sunt acceptate chiar şi farsele, precum şi baluri mascate[19]. Mesajul este: pedespirea lui Haman şi bucuria evreilor, eveniment care este redat mai ales prin piese de teatru, jucate de către copii.

ETAPELE VIEŢII EVREULUI
1.*Naşterea* este marcată de practica *circumciziunii*, care este semnul legământului dintre Dumnezeu şi Avraam. În a opta zi băiatul este circumscris, moment în care se rostesc rugăciuni de binecuvântare (*kuddush*). Operaţia este executată de către specialistul comunităţii, *mohel*, astăzi însă ea se face de căte un chirurg, într-un mediu adecvat. Există la evrei credinţa că cei circumscrişi sunt asiguraţi de viaţa veşnică din cer[20]. Băiatul primeşte numele odată cu operaţia de circumciziune, în vreme ce fetiţele primesc numele la primul sau la al patrulea sabat de la naştere.
2. *Majoratul religios* începe la băiat cu vârsta de 13 ani iar la fete la 12 ani. Băiatul este trecut acum în *Minian*, fiind considerat de acum membru al comunităţii evreieşti. Ceremonia de *Bar Mitzva* are loc la sinagogă, în care băiatul trebuie să citească şi să comenteze un text din Tora.
3. *Căsătoria* este unul din momentele binecuvântate de Dumnezeu, deoarece celibatul nu este idealul evreului. Pentru a putea realiza o căsătorie cei doi miri trebuie să fie evrei. Convertirea la iudaism este posibilă, dar nu încurajată. Slujba de logodnă se realizează sub "baldachinul nupţial" (*huppa*). După un prim *kiddush* (binecuvântare), logodnicul îi pune miresei verigheta pe deget, spunându-i "prin acest inel îmi eşti dată de soţie după Legea lui Moise". Apoi se semnează *Ketuba* (contractul de căsătorie). La masă mirele sparge un pahar de vin, pentru a împleti în bucuria nunţii ideea de suferinţă a poporului evreu, în toată istoria lui.

---

[19] Dr. Alfred Hârlăoanu, *Istoria universală a poporului evreu*, Edit. Zarkony Ldt., Bucureşti, 1992, p. 392.
[20] E. Vasilescu, *op. cit.*, p. 379.

4. Moartea este anunţată prin cuvintele "fie binecuvântat Judecătorul adevărului", amintind de cuvintele lui Iov: "Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat". După toaleta rituală, cadavrul este înfăşurat într-un cearceaf alb şi, până la îngropare, se citesc psalmi. Rugăciunea de înmormântare aminteşte de coborârea Împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ. Perioada de doliu se eşalonează, cu o intensitate descrescândă, pe parcursul unei săptămâni, a unei luni sau a şase luni.
Un alt lucru interesant este regimul de alimentaţie al evreului, care nu are voie să consume animale spurcate, ci numai animale rumegătoare cu copita despicată, păsări de curte şi peşti cu solzi şi aripioare. Alimentele trebuie să fie deci *kasher*, adică să corespundă cerinţelor Legii. De aceea există în fiecare comunitate un specialist care se ocupă cu tăierea cărnii. De asemenea, este interzis să se fiarbă carnea în lapte, deoarece este scris "să nu fierbi mielul în laptele mamei sale" (Deut.19, 21). De asemenea, în Evul Mediu era interzis să se bea vin nefabricat de evrei, practică pe care unii evrei o mai păstrează şi astăzi.

SITUAŢIA ACTUALĂ A EVREILOR

În ţara noastră prezenţa evreilor este semnalată în timpul lui Dimitrie Cantemir, când evreii puteau să aibă sinagogi oriunde în Moldova dar numai de lemn, nu de piatră[21]. În fruntea evreilor din Moldova se afla un mare rabin (Haham-Başa), care reprezenta comunitatea în faţa statului. În Muntenia exista un staroste al evreilor. În 1909 a luat fiinţă "Uniunea evreilor pământeni", care cuprindea 87 de comunităţi evreieşti. După 1948 această grupare a purtat numele de Federaţia Comunităţilor Evreieşti, având ca organ publicistic, "Curierul Israelit", devenit "Revista Cultului Mozaic".
În lume există aproape 15.000.000 de evrei, din care 6 milioane trăiesc în USA, iar 4,5 milioane în Ereţ Israel. Situaţia de tensiune care există în Palestina, face ca această ţară să fie permanent confruntată cu fenomenul terorismului, pe de o parte, cât şi cel al epurării etnice, pe de altă parte, ceea ce duce la o stare de instabilitate, cu rezultate în viitor destul de imprevizibile. Probabil linia politică înţeleaptă va da şanse de existenţă meritorii atât evreilor, cât şi palestinienilor, altminteri, acest loc va fi permanenta alimentare a *jihadului*, concretizat în apariţie a diferitelor grupări fundamentaliste cu preocupări violente.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

[21] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Gh. Guţu, Edit. Academiei, Bucureşti, 1973, p. 297.

Brawn, L., *Istoria vieţii evreilor,* Bucureşti, 1944.
Daniel, Constantin, *Scripta aramaica,* Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1980.
Gaudin, Philippe, *Marile religii*, Edit. Orizonturi şi Edit. Lider, Bucureşti, 1996.
Goetschel, Roland, *Kabbala,* Editura de Vest, Timişoara, 1992.
Gooding, David, *Despre cortul întâlnirii*, trad. Eugenia Roşianu, tipar Samuel S.R.L., Mediaş, 1992.
Hârlăoanu, Dr. Alfred, *Istoria universală a poporului evreu,* Edit. Zarkony Ldt., Bucureşti, 1992.
Idel, Moshe, *Mesianism şi mistică*, Edit. Hasefer, Bucureşti, 1996.
Kasidowski, Z., P*ovestiri biblice*, Bucureşti, 1970.
Levi, Eliphas, *Mistere Kabalei*, trad. Maria Ivănescu, Edit. Antet, (fără loc şi an de apariţie).
Papus, *Kabbala,* Editura Herald, Bucureşti, (fără an de apariţie).
Schoeps, Hans Joachim, *Jüdische Geisteswelt,* Werner Dausien, Hanau, 1986.
Scholem, Gershom, *Cabala şi simbolistica ei, trad. Nora Iuga,* Edit. Humanitas, Bucureşti, 1996.
Vasilescu, Diac. Prof. Dr. Emilian, *Istoria religiilor,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982.
Lemaire, A., *Histoire du peuple hébreu*, PUF, Paris, 1992.
Schmidt, Francis, *Le pensée du temple. De Jérusalem á Qoumran,* Ed. Seuil, Paris, 1994.

ISLAMISMUL CA RELIGIE ŞI CA POLITICĂ. BAZELE FUNDAMENTALISMULUI ISLAMIC

Glosar de termeni tehnici pentru studierea religiei islamice

-*Ahl al-kitab* , „oamenii cărţii”**, cum sunt numiţi creştinii şi iudeii, care au rămas fideli „primelor Scripturi”, care au fost apoi desăvârşite prin cartea Coranului.**
-*Dar al-Islam,* „casa islamului”, sunt teritoriile aflate sub stăpânirea islamului.
-*Dikhr* reprezintă „amintirea” lui Dumnezeu, fiind un fel de mantră, rugăciune, prin care misticii sufi repetau aceste nume divine pentru a intra în transă.
-Dhimmi – sunt „protejaţii” adică popoarele care se supuneau imperiului arab şi care plăteau haraciul sau dania faţă de imperiu.
-Faqih este juristul musulman, care se bazează pe legea coranică, Sharia.
-Fatwa este hotărârea oficială pronunţată într-o problemă a legii slamice.
-Fitna – „încercare, ispită” este noţiunea care desemnează ideea de schismă în cadrul islamului (ex. fitna dintre shiiţi şi sunniţi).
-Ghazu – raiduri de jaf organizate de arabi, pe care le-a intreprins chiar şi Mohammed.
-Hadith – tradiţii şi povestiri ce cuprind relatări despre viaţa şi învăţăturile Profetului Mahommed, care nu se află în cartea Coranului.
-Hajj – pelerinajul la Mekka.
-Hegira, fuga lui Mohammed de la Mekka la Medina din anul 622 d.Hr.

-Ijma – consensul comunităţii musulmane care primeşte greutate de lege universală pentru toţi adepţii.
-Ijtihad – „cugetarea independentă” a unor jurişti în aplicarea Shariei.

-Imam – conducătorul comunităţii musulmane.
-Kaaba – templul de la Mekka.
-Madrasa – şcoala coranică musulmană.
-Qadi sau cadiu este juristul care aplică legea musulmană.
-Qibla nişa din moschee, care arată direcţia către Mecca.
-Rashidun cei patru califi „ortodocşi" de după Mohammed.
-Salat – rugăciunea ritualică pe care musulmanul o face de 5 ori pe zi.
-Sawm – postul musulman.
-Shahada – mărturisirea de credinţă: „nu este Dumnezeu afară de Allah iar Mohammed este profetul lui".
-Sunna – „tradiţie", reprezintă elementele nereţinute în cartea Coranului despre viaţa şi învăţăturile lui Mohammed. De asemenea este şi cea mai mare fracţiune a musulmanilor, alături de shiiţi sau de kharijiţi.
-Sufism – curent mistic musulman.
-Sharia este legea musulmană, canonul de legi extrase din Coran şi Hadith.
-Shiiţi, musulmanii din Iran, care au rămas fideli lui Ali, ginerele profetului, pe care l-au considerat ca fiind urmaşul de drept al acestuia.
-Umma – comunitatea musulmană.
-Ulamma – corpul de teologi musulmani.
-Zakat – este dania sau milostenia pe care musulmanul trebuie să o dea pentru a susţine pe cei săraci.

Islamul este una din cele mai mari religii active ale lumii, care fascinează şi terifiază în acelaşi timp, care atrage prin elementele unei culturi formidabile[22], elaborate într-o perioadă în care lumea creştină era încă rămasă în urmă, dar şochează prin violenţa cu care aplică dreptatea[23]. Statisticile privind islamul prezintă această religie ca pe una dintre cele mai mari şi mai extinse din lume. Iată un tabel oferit de Enciclopedia Britanică prin 1997:

[22] Să ne amintim că arabii au dat valori mari în domeniul filosofiei. Ei aprofundaseră de mult aristotelismul, când creştinii se chinuiau să îl traducă pe Aristotel în latină, pentru a ţine pasul cu cerinţele vremii. Algebra este o disciplină ce etimologic se trage din limba arabă.

[23] Pedeapsa corporală prin mutilare (tăieri de mâini) sau execuţii publice sunt elementele unei violenţe argumentate prin porunci coranice.

Situaţia musulmanilor în lume	
Procente % din totalul populaţiei lumii	**19,6 %**
Africa	306.606.000
Asia	803.605.000
Europa	31.347.000 (împreună cu Turcia)
America Latină	**1.632.000**
America de Nord	4.066.000
Oceania	238.000
Număr de ţări în care se găsesc musulmani	**204**
Total musulmani în lume[24]	1.147.494.000

Există actualmente o serie de prejudecăţi cu privire la această mişcare, după cum există şi din partea ei o serie de afirmaţii cu privire la credinţa creştină.

De exemplu, din partea creştină islamul este judecat ca fiind o *religie neevoluată*, care nu s-a preocupat de o adaptare a ideilor sale religioase la cerinţele moralei, ale economiei sau ale vieţii politice, în decursul istoriei. Deci nu ar exista tratate elaborate privind aceste teme, musulmanul mulţumindu-se cu lecturarea Coranului şi cu comentarii scurte pe marginea versetelor acestei cărţi. Deci ar apărea atotsuficienţa coranică, despre care se cunoaşte ce distrugeri mari ar fi făcut în istorie[25]. De asemenea, islamul este acuzat că prezintă *o teologie nedezvoltată*, care nu ţine cont de restructurările sociale, relativizând totul doar la Coran şi Sharia (legea musulmană).

Se condamnă pretenţia musulmană de *universalitate*, care transformă islamul într-o religie violentă, foarte puţin aplecată spre concesii sau spre ecumenism.

[24] Amintim că din totalul musulmanilor 83% sunt *sunniţi*, 16% *şiiţi*, 1% din alte direcţii islamice. Trebuie amintit că acest tabel nu conţine expansiunea musulmanilor din fosta Uniune Sovietică, care actualmente urcă cu câteva zeci de milioane numărul acestor adepţi în totalul lor pe glob.

[25] Este vorba despre incendierea bibliotecii din Alexandria, pe baza silogismului: dacă Coranul deţine toată învăţătura de care avem nevoie, de ce ar mai trebui să existe şi alte cărţi, dacă există învăţături în plus faţă de coran ele sunt false, deoarece Coranul cuprinde toată înţelepciunea dată de Allah. Deci ele trebuiesc distruse.

O altă acuză adresată acestei religii este cea pe care o prezintă Udo Tworuschka, prin expresia de *„religie a legii”* (Gesetzesreligion)[26], ca una care are la bază Sharia sau canonul juridic musulman bazat pe Coran sau pe Sunna (tradiţie) sau pe interpretările faqih-ilor (juriştilor) sau ale şcolilor coranice (madrasa), conduse de celebrii învăţaţi şi exegeţi coranici (ulama). În fine, deşi nu sunt acestea doar singurele obiecţii la adresa islamului[27], s-ar mai putea expune şi ideea de *„religie a supunerii”,* care face din fiecare adept în multe cazuri o marionetă politică, ce poate fi foarte uşor manevrată pentru lupta de stradă, de gherilă sau pentru organizarea de atentate împotriva „duşmanilor” islamului.

Din partea islamului sunt prezentate de asemenea o serie de obiecţiuni sau de precizări, cum ar fi:

Ideea de *„împlinire” a creştinismului prin religia lui Mohammed*. Cu alte cuvinte abia prin Profet creştinismul a ajuns la adevărata învăţătură, deoarece ultima revelaţie divină a venit prin acesta, deci lumea trebuie să se apropie de islam ca de ultima religie în ascensiunea omului spre Allah.

Apoi este criticată *personalitatea Mântuitorului* şi a doctrinei despre El, cum ar fi: naşterea dintr-o fecioară, Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu, uciderea lui pe cruce, când de fapt ar fi fost o moarte aparentă, învierea şi înălţarea Lui la cer, etc. Ceea ce mai rămâne din personalitatea Mântuitorului în viziunea unui musulman, este latura Lui strict umană, care concură prin profetismul lui la punerea în evidenţă a lui Mohammed şi a noii sale credinţe.

Apoi este combătută cu toată vehemenţa *Triadologia creştină*, deoarece nu se poate concepe ca în Allah să fie mai multe persoane. Ar însemna triteism, deci politeism, ori tocmai acesta a fost conflictul dintre adepţii lui Mohammed şi locuitorii din Mekka: distrugerea centrului politeist de la Kaaba.

Apoi creştinismul este acuzat că ar fi *o religie servilă statului* şi nu invers cum ar trebui să fie. Probabil că au uneori dreptate, fie că ne place sau nu, deoarece bizantinismul creştin nu a însemnat totdeauna *simfonia* dintre

---

[26] „De asemenea, islamul este prezentat ca o religie a legii, în care omul se străduieşte să-şi câştige mântuirea prin acţiuni meritorii”, Udo Tworuschka, *Die vielen Namen Gottes. Weltreligionen heute,* Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh, 1985, p.14.

[27] Ar mai fi de amintit: imoralitatea profetului, ajuns la nouă soţii; violenţa acestei mişcări; spiritul de sacrificiu, dus la extrem şi mai ales la absurd; misionarismul forţat în statele în care mai există şi minorităţi nemusulmane; subordonarea femeii şi lipsa ei de valoare etc.

Biserică şi stat, dintre patriarh şi împărat, ci de multe ori un servilism, care a făcut ca anumite erezii să fie susţinute de împăraţi[28]
De asemenea, se acuză *creştinismul că alteori dimpotrivă, s-ar fi separat de stat* (ceea ce iarăşi poate fi adevărat), ajungându-se la formarea a două sfere: cea politică, comunitară şi cea religioasă, privată. Cel puţin acum în lumea modernistă şi post-modernistă religia europeanului creştin nu este altceva decât un *Privatsache (problemă privată)*, pe care fiecare şi-o rezolvă când are timp şi este dispus să o facă, fără nici o intervenţie a Bisericii.
În fine, tot legat de această idee ar fi acuza de *„imperialism creştin"*[29], lucru observat în istorie prin implicarea religiosului în campaniile coloniale ale marilor puteri europene începând chiar din evul mediu. Este vorba despre celebrele cruciade, care au mişcat lumea creştină spre lupta împotriva islamului.
Totuşi ceea ce ar trebui remarcat cu înfrigurare este avalanşa tot mai mare de imigranţi islamişti în Apus, ceea ce duce la un prozelitism musulman crescând[30] sau la formarea unor enclave musulmane puternice, care au o forţă de falangă politică, putând dejuca orice campanie electorală[31]. De asemenea, se pot creea foarte uşor centre de comandă teroristă, foarte greu de depistat, cu consecinţe dezastruoase pentru liniştea omului contemporan. Terorismul nu are nuanţe religioase, ci el se foloseşte de religie pentru a stimula sentimental masele de credincioşi şi pentru a distruge adversarul.
Cu toate acestea islamul rămâne o adevărată enigmă, fiind plină de paradoxuri, aşa cum remarca Soheib Bencheikh el Hocine. „Această religie – zicea el – care cucereşte masele cele mai frustrate din punct de vedere economic, cele mai limitate din punct de vedere intelectual, îi atrage şi îi fascinează pe cei mai renumiţi gânditori şi filosofi şi face obiectul celor

---

[28] vezi arianismul cu variantele sale, susţinut de urmaşii lui Constantin cel Mare (împăratul Valens şi Valentinian), iconoclasmul susţinut de împăraţii Leon Armeanul, Constantin Copronimul, Leon Isaurul, etc.
[29] Udo Tworuschka, *op. cit.*, p. 15.
[30] Acest lucru este vizibil de exemplu în Franţa, unde sunt foarte mulţi imigranţi din fostele colonii franceze (Algeria, Tunisia, Senegal, etc.) care, încheind căsătorii cu franţuzoaice, acestea fără un prea mare examen de conştiinţă acceptă să treacă la religia musulmană, cea a soţului, lăsând la o parte religia creştină, care oricum nu mai reprezenta prea mult pentru ea.
[31] De exemplu în Germania, există circa 5.000.000 de „turci" (înţelegându-se musulmani), adică un raport de 1 la 13, care pot deveni oricând o maşină de vot în această ţară. În plus, rata cu care se înmulţesc aceste populaţii de cetăţenie germană este foarte mare în comparaţie cu cea a populaţiei autohtone.

mai profunde cugetări şi celor mai profunde analize a lor. Această religie care propovăduieşte supunerea şi „stăpânirea de sine" are adepţi care dau dovadă de nesupunere şi rebeliune… Această religie care face obiectul unei imense maltratări mediatice din cauza barbariei şi a violenţei comise în numele ei, fascinează şi îşi atrage mereu alţi adepţi"[32].
Islamismul numără astăzi circa 1.147.500.000 adepţi răspândiţi în cea mai mare parte în Asia (803.600.000), în Africa (306.600.000) în Europa (31.000.000), America, Oceania, etc. Ei reprezintă 19% din populaţia lumii şi se află răspândiţi în 204 ţări (din 244 de ţări, câte sunt în lume). Islamul este religia, care alături de iudaism şi creştinism revendică paternitatea lui Avraam, pe linia lui Ismail, fiul sclavei Agar. El se consideră una din cele trei religii ale „cărţii" (Al Kitab) deoarece atât creştinii, cât şi iudeii ar avea revelaţia divină transmisă prin Avraam şi prin profeţi, care au fost de fapt precursorii Profetului Mohammed, cel care avea să aducă definitiv revelaţia în toată deplinătatea ei.

ARABIA PREISLAMICĂ.
ÎNTRE VIOLENŢA INTER-TRIBALĂ ŞI COEZIUNEA ETNICĂ A PELERINAJULUI DE LA MECCA

Arabia este cea mai mare peninsulă de pe Terra, cu o întindere de 3 000 000 km^2, însă cu un sol foarte neprielnic, fiind o mare de deşert (deşertul Arabiei), în care nu s-au încumetat să locuiască decât beduinii. Însă în ultimele secole şansa lor a devenit plină de succes, deoarece imensitatea zăcămintelor de petrol din aceste zone i-au făcut să fie foarte curtaţi de marile state, consumatoarele de ţiţei, şi deci le-a dat şansa arabilor de a fi bogaţi fără prea multă muncă. Însă şi reversul medaliei, este zona în care interesele sunt foarte mari şi deci şi conflictele sunt pe măsură[33]. Populaţia din aceste zone este sedentară, trăind foarte multă vreme doar din păstorit şi aproape de loc din agricultură. Aglomerări demografice se pot vedea doar pe ţărmul de vest ale peninsulei în Yemenul de astăzi (numit în vechime Arabia Felix).
În ceea ce priveşte *organizarea socială* a acestor populaţii, aceasta era sub forma unor triburi, în care se respectau cu stricteţe cutumele nomazilor, şi anume: *cinstea strămoşilor, a armelor şi a femeilor*, pe care le avea un

[32] Soheib Bencheikh el Hocine, *Islamul*, în vol. „Marile Religii", coordonator Philippe Gaudin, Edit. Orizonturi şi Lider, Bucureşti, 1995, p. 121-122.
[33] Să ne aducem aminte de invadarea Afganistanului de către URSS, de războiul dintre Iran şi Irak întreţinut de marile puteri, de războiul din Golf sau de cel dintre America şi teroriştii, care se poate transforma foarte uşor în războiul dintre americani şi musulmanii din toată lumea.

arab. În caz contrar, ruşinea nu se putea spăla decât prin sânge. Toţi fiii tribului erau chemaţi să spele ruşinea care cădea pe faţa unui confrate, deoarece pata afecta onoarea tuturor. De aceea, războaiele dintre triburi nu conteneau niciodată. Doar câteva luni pe an, cu ocazia pelerinajului la templul politeist de la Mekka, se sista orice stare de război, pentru ca oamenii să poată face pelerinajul în acest loc, considerat de către toţi ca fiind inima religioasă a arabului. Acest pelerinaj avea menirea în plan secundar de a realiza coeziunea etnică a acestor triburi altminteri foarte războinice între ele[34]. Acest lucru va constitui apoi şansa de a unifica foarte repede aceste triburi sub conducerea lui Mohammed şi mai apoi sub conducerea „califilor bine ghidaţi", care vor răspândi în mai puţin de un secol credinţa islamică în tot bazinul mediteranean şi până în India.
Sub aspect *moral-familial* se accepta *poligamia*, femeia având la arabi o situaţie foarte grea. Naşterea unei fetiţe era uneori considerată ca un blestem peste familie şi nu arareori fetiţa era îngropată de vie. Şi astăzi femeia, cu toate asigurările de democraţie ale statelor arabe, se află într-o stare de inferiorizare faţă de bărbat. Diferenţierea sexelor face ca şi specificul muncii fiecăruia să fie bine delimitat: femeia având ca datorie naşterea şi creşterea copiilor iar bărbatul fiind cel care hrăneşte şi ocroteşte familia[35]. Nici după apariţia islamului situaţia ei nu s-a îmbunătăţit substanţia, de vreme ce Coranul le consideră că valorează cât un jumătate de bărbat (Sura 2, 282)[36]. Între elementele de inferiorizare ale femeii preislamice, care se regăsesc şi în perioada ulterioară se numără: purtarea vălului pe faţă (burka), interzicerea de a purta discuţii cu bărbaţii străini, etc.
Sub aspect *religios* în Arabia de dinainte de Mohammed persistau cultele politeiste. Existau mai multe divinităţi tribale, fiecare comunitate avându-şi idolii ei, pe care îi purtau într-un cort sacru sau în cea mai „sacră" parte a cortului beduinului, înveliţi într-o pătură roşie. Aceste zeităţi (statuetele) erau depuse şi în templul de la Ka'aba, unde se afla o piatră neagră, probabil vreun meteorit, despre care se credea că Allah l-ar fi dăruit din cer lui Avraam. Această asociere de divinităţi au format aşa-numitul "cult asociaţionist preislamic".

---

[34] Permanenta antrenare a arabilor în luptele dintre ei, aşa numitele lupte *ghazu* (jefuiri de caravane sau de comunităţi), a fost o pregătire pentru campaniile califilor, care au reuşit în o sută de ani să realizeze cel mai mare imperiu al lumii. (din Spania, Nordul Africii, până în Armenia şi India).

[35] Peter Antes u. a., *Der Islam. Religion-Ethik-Politik,* Kohlhammer Verlag, Berlin - Köln – Stuttgart, 1991, p.75.

[36] La prestarea jurământului se cerea cel puţin prezenţa a doi martori bărbaţi sau dacă este doar unul, în locul celui lipsă este nevoie de două femei.

Dintre zeităţile respective amintim:
- *Hubal* (*"bătrânul"*) era zeul suprem de la Mecca, care avea o importanţă mai mare decât cea a lui Allah, care la început nu era decât un idol între idoli, cinstit de cei din Mecca. Hubal decade cu timpul în starea de *deus otiosus*, fără vreun interes general, fiind substituit de Allah.
- *Al-Lat* (*„zeiţa"*) era probabil elementul suprem feminin din panteonul ceresc, care corespundea lui Allah, dar pe linia feminină.
- *Al-Uzza* (*„steaua dimineţii)"* este personificarea Luceafărului cu importanţă mai ales în cultul fertilităţii şi în ideea de fecunditate. Probabil aceasta ar fi fost vreo influenţă preluată din lumea religioasă siriacă, unde se presta cultul zeiţei Anath, sau din cea sumero-babiloniană, cu divinităţile Innana şi Ishtar.
- *Al-Manat* (*„destinul"*) este cea care prevestea starea viitoare a fiecărui adept.
Se pare că aceste zeităţi erau legate de cultele astrale. *Allah* într-o primă fază era un zeu secundar, el impunându-se prin Mohammed, eliminându-se astfel toate celelalte divinităţi de la Kaaba.
Mai exista credinţa în *djini,* adică spirite, care puteau fi binefăcătoare sau răufăcătoare. Cel mai rău spirit era *GHUL*, de sex feminin, care îi devora pe beduini, după ce îi atrăgea în mreaja lor. Este fenomenul de „fata morgana", care îi făcea pe adepţi să meargă după ea în deşert, uitând sau ne mai putând să se reîntoarcă acasă. Arabii, neavând temple, îşi purtau zeii într-un cort roşu, care era şi simbolul unităţii tribale. La Mecca existau circa 360 de idoli, astfel că fiecare trib îşi regăsea zeul lui în timpul pelerinajului la Mekka. De fapt, Mecca era singurul simbol al coeziunii arabe şi cel care va da sentimentul de neam al arabilor, divizaţi în diferite triburi, aflate permanent în conflict unele cu altele.
Sacerdoţiul de la Mecca era încredinţat tribului hashemiţilor, care aveau o mare cinste printre arabi chiar dacă din punct de vedere al stării materiale nu se puteau compara cu tribul de comercianţi al qurraishiţilor, care locuiau tot în Mekka ca şi primii, însă se ocupau cu negustoria. În ceea ce priveşte sacrificiul, se pare că la început se aduceau şi *sacrificii umane*, ulterior însă se ofereau doar jertfe de oi, boi şi mai ales cămile. Sângele animalului sacrificat se vărsa pe piatra de sacrificiu sau într-o gaură în pământ, simbolizând viaţa care scurgându-se în pământ, fertilizează solul şi pântecele femeilor. Dintre ceremoniile cele mai acceptate la arabi era ocolirea de trei ori[37] a sanctuarului de la Ka'aba, în vreme ce pelerinii însoţeau această ceremonie cu strigătul votiv *Labbaika*. De asemenea, se

[37] Ulterior s-a ajuns la ocolirea de 7 ori a templului de la Kaaba, probabil pentru faptul că numărul 7 fiind considerat sacru pentru toţi semiţii şi nu numai.

obişnuia să se facă un pelerinaj de la un sanctuar la altul (cum este cazul drumului pe care îl parcurge fiecare musulman între piatra Ka'aba şi izvorul Zemzem). În general, multe din elementele sacre preislamice au fost preluate de Mohammed, care le-a dat o altă conotaţie. Ideea a fost destul de înţeleaptă, deoarece astfel s-a făcut trecerea la noua religie, fără a se pierde mult din vechile forme religioase, aşa încât arabii au devenit musulmani fără să cunoască prea multe schimbări. Doar ideea de politeism a fost înlocuită cu cea de monoteism absolut, însă şi aici s-a considerat că toate zeităţile anterioare au fost resorbite în personalitatea lui Allah.

ETIMOLOGIA CUVÂNTULUI „ISLAM". Raportul dintre „supus (islam) şi „pace" (salama)

Termenul „islam" are ca rădăcină consoanele „*s–l–m*", care s-ar traduce prin „a fi salvat", „a fi desăvârşit", „a se dărui" lui Allah, „a se preda" lui. Cuvântul "islam", de unde provine termenul amintit, înseamnă deci "supus", religia islamică fiind cu precădere o religie a supunerii faţă de Allah. În cadrul ei nu există ideea de *dialog cu Dumnezeu,* aşa cum există în credinţa creştină, unde vedem că Dumnezeu, „atât de mult a iubit lumea încât pe Însuşi Fiul lui L-a trimis ca tot cel ce crede în El să nu piară ci să aibă viaţa veşnică" (Ioan 3,14). *Islam* are aceeaşi rădăcină cu cuvântul "*salam*" care înseamnă "pace". De unde deducţia că lumea atunci va avea pace, când oamenii vor fi aduşi toţi la supunerea faţă de Allah. Este o argumentare teologico-etimologică a ideii de luptă pentru răspândirea islamului, lucru atât de experimentat în istorie. Evident că prin această idee se justifică lunga campanie militară a arabilor şi apoi a turcilor de a se impune în Europa.
Există totuşi comentatori, care nu acceptă explicaţia etimologică a termenului de islam prin aceea de a fi supus. După aceştia[38] termenul pentru sensul de a fi supus este cel de *khudu*, în vreme ce cuvântul *islam* ar proveni de la *aslama,* care are o conotaţie cu totul alta. Derivatele de la rădăcina „S-L-M" de la care provine, gravitează în jurul sensului de „mântuire". De exemplu:
salam – pace, mântuire.
slim – pacea (opusă războiului).
sallama – a da, a mântui, a aduce un argument.
salima – a fi mântuit, a scăpa.

[38] Vezi, Roger Arnaldez, *L'Islam*, Ed. Desclee de Brouwer, Paris, 1988 şi Olivier Carré, L'Islam laïque, Ed. Armand Colin, Paris, 1993.

istalama – a se preda, a capitula[39].
Trebuie spus însă că termenul „aslama" are totuşi o dublă semnificaţie: cea de dăruire, predare, supunere şi cea de a fi pătruns de pace, a avea pacea. Ori tocmai cele două sensuri s-au combinat în istorie în lupta de impunere a islamului prin forţa armată pentru a aduce … pacea lui Allah în lume, ceea ce s-a dovedit totuşi că nu a fost deloc o pace.

ISLAMUL ÎN CORAN
Un alt lucru care trebuie expus este concepţia despre islam în cartea Coranului. Găsim în afirmaţiile Coranului multe apocrife preluate de Mahommed, preluate de el de la sectele creştine sau iudaice în timpul călătoriilor sale comerciale. Se observă că el nu cunoştea Biblia, ci doar a auzit pe linie indirectă povestiri şi relatări preluate şi deformate din ea. În cazul ideii de „islam" el pune în gura personajelor biblice vechi-testamentare afirmaţii care să justifice ideea de islam de la începutul creaţiei. De exemplu, Avraam şi Ismael se roagă aşa: „Doamne, fă-ne moslemi şi pe urmaşii noştri fă-i un popor moslem" (sura 2, 122). Avraam cere tuturor urmaşilor lui să rămână musulmani: „Şi Avraam a dat ca moştenire această (lege) fiilor săi şi Iacob (asemenea zice): O, fiii mei, iată Dumnezeu v-a ales vouă credinţa aceasta şi să nu muriţi altfel decât fiind moslemi" (Sura 2, 126). De fapt, toţi profeţii, inclusiv Iisus, sunt doar simpli precursori, care au pregătit calea spre islam. Ei ar fi cerut oamenilor să creadă în islam, dar oamenii au pervertit mesajul lor şi au întemeiat alte religii. Totuşi atât iudaismul, cât şi creştinismul sunt „religii ale cărţii" (al kitab) iar adepţii lor sunt numiţi „oamenii Cărţii" (ahl al kitab), foarte aproape de musulmani, deşi au multe deviaţii.

MOHAMMED – PROFETUL ISLAMULUI. OMUL, COMERCIANTUL ŞI LIDERUL RELIGIOS.
Mohammed sau Muhammad este întemeietorul islamismului, numele însemnând "cel lăudat". El aparţinea familiei *hashemiţilor*, cei care răspundeau de viaţa religioasă la Mekka şi care se aflau într-o permanentă stare de conflict cu confraţii lor *quraishiţii,* oamenii de afaceri din oraş. Trebuie spus că Mecca oferea atât un spaţiu religios, de pietate pentru pelerinii, care veneau să se închine la idolii neamului lor, ceea ce fortifica sufleteşte religiozitatea tribului, cât şi un perimetru de afaceri, de comerţ, unde se făceau tranzacţii, se cumpărau produse alimentare, arme, haine, etc., ceea ce pentru familia quraishiţilor era o mană cerească în domeniul

[39] Apud Soheib Bencheikh el Hocine, *Islamul*, p. 124.

afacerilor, fiind considerată forţa lor financiară[40]. Linia religioasă de la Kaaba era condusă de familia înrudită, dar mult mai săracă a Hashemiţilor, care în schimb erau oameni foarte oneşti şi foarte respectaţi, de aceea ei răspundeau şi de distribuirea apei potabile (administrarea puţului Zamzam) pentru locuitori.

Mohammed s-a născut în „anul Elefantului", pe la anul 570 d.Hr., tatăl său numindu-se *Abdallah*. Acesta din urmă moare într-o călătorie comercială la Yatrib iar mama viitorului profet, *Amina*, moare şi ea la numai 7 ani după naşterea pruncului. Astfel copilul este crescut de bunicul său *Al-Muttalib*, care era şeful "serviciului apei" din puţul Zamzam, adică el răspundea de distribuirea apei în oraş, o poziţie foarte importantă pentru o cetate aflată în deşert. Apoi după moartea acestuia, creşterea copilului Mohammed a fost preluată de către unchiul său *Abu Thalib*. In casa acestuia el are de înfruntat invidia vărului său *Abu-Lahab*, nesuferind să constate că Mohammed era permanent cel apreciat din casă, fiind chiar numit „al-amin" (cel credincios). Se pare că încă din copilărie avea o înclinare spre religiozitate şi meditaţie.

La 24 de ani intră în slujba unei văduve bogate, *Khadija*, care era mai în vârstă cu 15 ani decât Mahommed. El se ocupa de afacerile comerciale ale acestei văduve, cu care s-a căsătorit un an mai târziu. Această căsătorie a fost foarte fericită pentru profet, care nu a avut altă soţie atât timp cât a trăit ea. Din această căsătorie au rezultat 2 băieţi şi 4 fete, din care nu au trăit decât trei fete: Fatima (ultima dintre fete) şi Umm Kalthum, respectiv Ruqayyah, care au fost date în căsătorie pe rând califului Othman. Dragostea dintre profet şi Khadija a fost idilizată permanent de către musulmani, fiind considerată modelul sublim al căsătoriei islamice. Se pare că atât cât a trăit Khadija, Mohammed nu şi-a mai luat altă soţie, fiind fidel acesteia şi respectându-o foarte mult.

În ceea ce priveşte chemarea la profetism a lui Mahomed, se pare că acesta era o fire foarte instabilă, nervoasă, unii susţin că era epileptic, iar accesele de epilepsie îi impuneau stări vizionare. Anul 610 d.Hr. a însemnat momentul iniţierii negustorului Mohammed în noua credinţă, care va deveni apoi una din cele mai mari religii ale lumii. Pe la vârsta de 40 de ani, Mohammed simţea că trebuie să se retragă în singurătate pentru a medita. El se retrăgea în fiecare an câte o lună în cavernele muntelui Hira din apropiere de Mecca.

---

[40] De aceea ei s-au opus cu vehemenţă lui Mohammed, atunci când acesta a început a predica ideea de deşertăciune a idolilor de la Kaaba, deoarece singurul şi realul Dumnezeu este Allah. Se pierdea dintr-o dată o avere prin desfiinţarea pelerinajului anual.

În a 17-a zi a Ramadanului lui 610 d.Hr., el are revelaţia îngerului Gavriil într-o grotă pe muntele Hira. Într-o astfel de viziune i s-a arătat îngerul Djabrail (Gavriil), ţinând în mână un postav, în care era înfăşurat o carte. Îngerul l-a forţat să repete după el un text, care reprezintă primele 5 versete din sura numită *Sura Sângelui închegat*: "Citeşte! În numele Domnului tău, care l-a făcut pe om din sânge închegat! Căci Domnul tău este prea bun, El este cel care ne-a învăţat să purtăm condeiul, l-a învăţat pe om ceea ce n-a ştiut" (sura 96, 1-5).
Timp de 2 ani, Mohammed nu a spus nimănui aceste revelaţii, împărtăşindu-le doar soţiei sale, Khadija, şi vărului său Waraqa, care era după unii un creştin[41], după alţii un monoteist convins (hunafa[42]), făcând parte dintr-un fel de ramură mistică rigoristă, care elimina orice politeism. Aceştia au fost şi primii lui convertiţi. Deşi şi-a început misiunea sa de a convinge pe cei apropiaţi, Mahommed totuşi nu a reuşit să îşi facă mai mulţi adepţi decât prin anul 612, când îl convinge pe mai tânărul său văr Ali ibn Ali Thalib, pe prietenul Abu Bakr şi pe un tânăr negustor Othman ibn Affan, membru al puternicei familii a Omeyazilor. De asemenea, la ideile profetului aderă şi o serie de femei sau de bărbaţi, care proveneau aproape toţi din familiile sărace ale cetăţii Mecca.
Ceea ce este de remarcat acum este ideea de „suferinţă" în receptarea revelaţiei. Mai precis, Mohammed remarcă „nici o descoperire n-a venit fără să cred că tot sufletul mi-e smuls din mine"[43]. Ori din punct de vedere creştin acest lucru pare a fi un fel de posedare, deoarece revelaţia divină nu poate produce decât beatitudine şi nu suferinţă. Unii dintre credincioşi au fost convertiţi prin frumuseţea versificării acestei cărţi, numite Coran[44]. Termenul de Coran înseamnă „recitare", deoarece la început aceasta era modalitatea de a învăţa aceste descoperiri: prin repetarea pe de rost a versetelor recitate. Ulterior, pentru a se elimina variantele de poezie coranică, acesta a fost codificat în corpul unei singure variante, în limba arabă, în timpul califului Othman.
Din acel moment totul se reformează în gândirea arabilor care acceptă islamul. *Rugăciunea (salat)* în noua concepţie, din superficialitatea magică pre-islamistă, devine miezul cultului musulman, deoarece în cadrul ei se

---

41 Karen Armstrong, *ISLAMUL – o scurtă istorie,* trad. Claudiu Vereş, ED. Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002, p. 23.
42 Aceştia erau monoteişti rigorişti care adorau doar pe Dumnezeul lui Avraam.
43 Jalal al_Din Suyuti, *Al-ifqan fi unlum al aqram*, apud *ibidem*, p. 24, n. 1.
44 Este cazul lui Omar ibn al-Kathab, adversar înfocat a lui Mahommed, care va deveni apoi al treilea calif, care spunea: „când am auzit Coranul inima mi s-a înmuiat şi am plâns iar islamul a pătruns în mine" pud A. Guillaume, *The Life of Muhammad*, London, 1955, p. 158.

realizează nu numai starea de prosternare, ci şi coeziunea *ummei* (a comunităţii), care este unificată în jurul moscheii, unde pe lângă rugăciune se ţine şi predica de vineri de la prânz, cea mai importantă cuvântare, în care se pun în discuţie şi elementele politice ale comunităţii musulmane. *Prosternarea* este o altă dovadă de smerenie a arabului, care în mândria lui nu concepea să se închine nimănui. Ori tocmai acest lucru îl cere şirul de metanii pe care îl fac: de a se pleca în faţa lui Allah, cel atot-puternic, care nu acceptă decât devoţiunea necondiţionată a musulmanului.
Un alt element nou introdus prin noua religie în sânul arabilor este *dependenţa totală de Allah* în procesul vieţii cotidiene. Dacă umma era prosperă era semn că Allah a binecuvântat această comunitate. Dacă dimpotrivă, ea era săracă, atunci Allah îşi retrăsese ajutorul şi binecuvântarea sa.
În ceea ce priveşte optica faţă de celelalte religii, concepţia lui Mohammed şi a primilor musulmani era că Allah nu dorea desfiinţarea celorlalte religii, mai ales că ele erau socotite „religii ale cărţii" (al kitab). Ba mai mult, ele pregătiseră calea spre venirea lui Mohammed, ultimul profet şi cel mai desăvârşit. Deşi cartea Coranului vorbeşte doar de cei mai importanţi profeţi ai lumii iudaice şi creştine, ca predecesori ai islamului[45], tradiţia oferă cifra de 124.000 de profeţi, care simbolizează infinitatea desăvârşirii. Practicile pre-islamice Mohammed nu le elimină, ci le adaptează, câştigând prin aceasta lumea beduinilor, care era legată de ele. Este cazul pelerinajului (hajj), care se făcea o dată pe an la Mecca. Pelerinii înconjurau de şapte ori sanctuarul unde se afla încrustată în zid o piatră masivă de granit, probabil un meteorit, despre care se credea că Avraam l-ar fi primit împreună cu Ismael de la Allah din cer. După ocolirea sacrală, pelerini alergau între treptele de la al-Safa de-a lungul văii până la al-Marwa, unde se rugau. Apoi se duceau pe câmpia lui Arafat, unde privegheau toată noaptea. Urma apoi aruncarea cu pietre în cei doi stâlpi de la Mina, care simbolizau pe satan şi îngerii cei răi. În fine, pelerinii bărbaţi îşi rădeau capul şi aduceau la Id al-Adha, în ultima zi a pelerinajului, o jertfă de animal (un berbec). Perimetrul de la Kaaba şi cel al Meccăi era considerat sacru, nefiind voie de la o anumită distanţă să se apropie cineva de el înarmat. În ceea ce priveşte sanctuarul de la Kaaba, la început el fusese închinat zeului Hubal, divinitate principală în panteonul pre-islamic, căzut apoi în starea de *deus otiosus*. În privinţa aşa-numitei *qibla* sau direcţia de rugăciune a musulmanilor, Mohammed, crezând că aşa ar putea să îi atragă pe evrei, a orientat-o la început spre Ierusalim, însă ulterior din

[45] Aici intră şi Iisus, Moise, Ilie, Ioan, etc.

cauza conflictelor cu ei de la Medina, le spune musulmanilor că în urma unei noi viziuni, qibla se orientează spre Mecca.
Începând cu anul 616 d. Hr. prezenţa noilor adepţi începe să irite pe quraishiţi, care îşi vedeau periclitate afacerile şi prosperitatea lor. Acuza cum că au uitat de sărmani, precum şi cea privind ideea de judecată a lui Allah în cealaltă lume trezea ura arabilor, de vreme ce aceştia nu credeau în înviere. Religiile lor erau doar strict utilitariste. Opozanţii săi erau Abu Jahl, pe care în cartea Coranului îl găsim poreclit şi „tatăl minciunilor", şi mai ales, fostul prieten al lui Mahommed, Abu Sufyan, care va conduce campaniile împotriva profetului mutat la Medina. După moartea unchiului său Abu Thalib, care îl proteja, conducerea "serviciului apei" este atribuită unui alt unchi Abu Lahab, care nu îl agrea şi anunţă că nu îl va mai proteja pe nepotul său. Fără protecţia tribului sau a familiei el putea fi oricând ucis fără ca cineva să-i mai sară în ajutor, deoarece nu mai depindea de nici o familie. Mohammed reuşeşte să trimită o parte din adepţi săi (circa 100 de persoane) la regele creştin din Abisinia (Etiopia de astăzi), care i-a tratat pe fugari cu milă. Lucrul acesta îl vor uita musulmanii atunci când vor ataca aşezămintele creştine în cadrul lungilor campanii militare.
Starea încordată din Mecca îl face pe Mohammed să profite de conflictul cu locuitorii din Yathrib, care îi oferă găzduire şi astfel în anul 622, pe 13 septembrie, el fuge pe ascuns la Yathrib, cetate care se va numi de acum înainte Madinat al-Nabi (oraşul profetului) sau pe scurt Medina. Această fugă va fi cunoscută în istoria islamului cu numele de Hegira, (hijra), moment de la care va începe era musulmană şi se va număra calendarul lunar musulman. Hegira a însemnat de fapt un moment istoric şi din alt punct de vedere. În Arabia preislamică seminţia avea o valoare sacră, deci era de neconceput a se întoarce spatele acestei comunităţi de sânge şi a te alipi alteia. Acest lucru era privit ca cel mai blasfemiator act ce se putea face. Quraishiţii nu vor putea uita acest lucru şi nu vor înceta a dori să-l răzbune. Mohammed a realizat astfel un altfel de comunitate (umma): cea bazată nu pe sânge, ci pe credinţă.
Ajuns în Medina, profetul va organiza prima moschee (masjid – „loc de prosternare") în casa sa, care va deveni şi modelul arhitecturii sacre a moscheii. Aici se găsea o curte iar profetul va vorbi urcat pe un butuc (amvonul de predică) iar o piatră indica qibla, direcţia de rugăciune. În ceea ce priveşte viaţa personală a profetului, apărătorii lui susţin că cele 9 neveste ale sale erau conform tradiţiei arabe, de vreme ce el era *sayyd* adică „căpetenie". El îşi alege neveste dintre fiicele prietenilor săi pentru a lega şi mai strâns această frăţie. Este vorba despre Aişa, fiica lui Abu Bakr, de Hafsa, fiica lui Omar, iar lui Othman şi lui Ali le dă în căsătorie pe două dintre fiicele sale. Apoi se susţine că celelalte căsătorii le-a făcut în interes

politic pentru a se alia cu şefii altor triburi arabe sau erau femei fără ajutor, pe care profetul le ia în căsătorie din milă. Se spune despre el că era foarte afectiv cu femeile, care de multe ori îl cicăleau. El se preocupa singur de gospodărirea casei sale, făcându-şi singur menajul, ba chiar avea plăcerea de a se sfătui cu femeile sale în problemele majore ale ummei[46]. Ar fi deci un alt mod de tratare a femeii islamice. În ceea ce priveşte degradarea ulterioară a statutului femeii, aceasta ar putea fi înţeleasă ca o influenţă din lumea bizantină şi zoroastriană, unde femeile erau obligate să poarte văl şi să stea ascunse de privirile străinilor. Acest lucru nu este concludent, deoarece creştinii nu au cerut femeilor purtarea vălului pe faţă ci pe cap, în timpul rugăciunii, ca semn al smereniei şi pentru a nu atrage atenţia prin podoaba părului.
În ceea ce priveşte poligamia, Coranul se pare, doreşte o restabilire a unei ordini în sânul arabismului, unde triburile decimate prin lupte nu mai reuşeau să refacă necesarul de bărbaţi care constituia forţa armată. Mai mult, erau femei care rămâneau de tinere văduve şi care puteau încă să mai nască copii. De aceea, islamul acceptă până la 4 soţii, fără a preciza numărul de concubine sau sclave, care puteau fi de asemenea întrebuinţate pentru legături conjugale. Ceea ce este demn de remarcat, este faptul că Mohammed insistă ca soţiile să fie tratate cu respect, fără a se face deosebire între ele.
Ajuns la Medina, Mohammed intră în legătură cu triburile de evrei, care locuiau acolo, în baza faptului că se credea că există o legătură de sânge cu aceştia, prin patriarhul Avraam. Musulmanii considerau că Avraam ar fi venit o vreme la Mecca împreună cu Ismail, fiul lui Agar, unde au primit din cer, de la Allah, o piatră mare de granit negru. Ei au ridicat apoi sanctuarul Kaaba[47], unde se afla prinsă în zid şi piatra cea neagră.
Ignoranţa lui Mohammed[48] se descopere şi prin faptul că acesta nu ştia că de fapt între creştini şi evrei sunt diferenţe majore de credinţă, considerând ambele credinţe ca pe nişte precursoare ale islamului, care le-ar fi desăvârşit. Intrând în conflict cu triburile de evrei, care evitau să îl ajute în campaniile sale, profetul susţine că ar fi avut o revelaţie prin care Allah i-ar

---

[46] De exemplu, înţeleapta sa soţie, Umm Salama, îl sfătuieşte în problema preîntâmpinării unei răzmeriţe. De asemenea se ştie că îi plăcea să ia pe unele dintre soţiile sale în campaniile militare.

[47] De fapt se crede că sanctuarul de la Kaaba a fost ridicat mai întâi de Adam, dar căzând în ruină a fost apoi refăcut de Avraam şi Ismail.

[48] De fapt ignoranţa Profetului cu privire la credinţa autentică creştină şi iudaică pleacă de la faptul că el a cunoscut din auzite aceste religii în timpul călătoriilor sale de afaceri. Sursele care îi furnizau aceste cunoştinţe erau de cele mai multe ori dubioase, provenind de la eretici sau sincretişti (gnostici).

cere să se orienteze în rugăciune spre Mecca şi nu spre Ierusalim. Este momentul divorţului de ideea de a realiza o comuniune cu iudaismul.
La scurt timp după instalarea la Medina, grupul de musulmani şi-a dat seama că nu vor putea să fie susţinuţi material de comunitatea din oraş, deoarece nu exista suficient pământ arabil iar ei nu erau agricultori, ci negustori. De aceea au intreprins aşa-numitele „*ghazu"* adică raiduri de jaf, prin care se asigura necesarul de hrană. Erau deci jefuite caravanele, mai ales cele ce mergeau spre Mecca, fără a fi uciși cei care conduceau aceste caravane, deoarece orice ucidere a unui arab însemna răzbunarea din partea tuturor membrilor tribului lezat, ori Mohammed nu avea nevoie să îşi urce în cap celelalte triburi de beduini.[49] Atacarea celor din Mecca era un fapt nemaiîntâlnit, deoarece nu se putea concepe ca cineva să îşi atace propriul său neam. Însă Mohammed se silea să pună bazele unei noi relaţii, celei ale *ummei*, comunitatea islamică, ce depăşea ideea de legătură de sânge.
Aflând de venirea unei mari caravane dinspre Mecca spre Marea Roşie, Mohammed organizează un ghazu, dar cei din Mecca aduc în ajutor o armată numeroasă. În cadrul luptei de la fântâna lui Badr (624 h.Hr.), adepţii lui Mohammed au reputat o mare victorie, care le-a ridicat moralul şi le-a desăvârşit credinţa că unde este binecuvântarea lui Allah, toate treburile merg foarte bine. Revanşa celor din Mecca nu întârzie: în lupta de la Uhud (625d.Hr.) musulmanii sunt înfrânţi. Ei îşi pierduseră şi ajutorul celor care la început i-au ajutat din plin, dar care nu vedeau cu ochi buni declanşarea acestui război între cele două cetăţi. Doi ani mai târziu (627 d.Hr) a avut „*lupta tranşeelor*", deoarece Mohammed săpase tranşee în jurul cetăţii Medina şi le prevăzuse cu ţepuşe. Ori arabii aveau spiritul cavaleresc de luptă cinstită, care implica sabia şi calul într-o luptă deschisă. Faptul că în timpul acestei lupte evreii nu numai că nu au dat ajutor militar, ci chiar au persiflat umma lui Mohammed, a declanşat furia profetului care a exterminat pe evreii care nu reuşiseră să părăsească oraşul[50].
După bătălia tranşeelor, Mohammed a anunţat că va face un pelerinaj la Mecca. Era practica sacră a vremii, rămasă până astăzi, potrivit căreia nimeni nu avea voi să intre în cetatea sacră înarmat. De aceea, cei din Mecca au încercat să îi ucidă pe musulmani înainte de a intra în teritoriul

[49] Se evitau raidurile împotriva triburilor care deveniseră cliente sau prietene cu cei care organizau *ghazu.*
[50] Se pare că evreii, mai precis cele trei triburi evreieşti organizaseră un asasinat asupra lui Mohammed, care însă nu a izbutit iar evreii au evadat sau au fost măcelăriți. Urmarea a fost marcată de sadism: bărbaţii au fost toţi uciși iar femeile şi copiii au fost vânduţi ca sclavi.

sacru al cetăţii, dar profetul a prins de veste şi i-a ocolit astfel încât au putut intra fără probleme în Mecca. Se încheie aici o pace de neagresiune pe zece ani. Însă în anul 630 d.Hr., sub pretextul că quraishiţii ar fi atacat un aliat al lui Mohammed, el consideră actul nul şi atacă Mecca fără a găsi vreo opoziţie. Deşi se spune că nu ar fi existat răzbunări, totuşi principalii adversari au fost eliminaţi. O dată intrat în cetatea sacră evident idolii de la Kaaba au fost eliminaţi iar templul a rămas locul pelerinajului pentru comuniunea cu Allah. Din acel moment pelerinajul va demonstra forţa de coeziune a arabilor, care vor face din Mecca centrul religiei şi a identităţii lor de neam.
Mahommed a murit în anul 632 în braţele soţiei sale preferate, Aişa, în casa sa din Medina. Mormântul său este astăzi loc de pelerinaj pentru lumea islamică, evident pe plan secund faţă de Mecca.

PERIOADA RASHIDUN-ILOR (A CALIFILOR BINE ORIENTAŢI). EPOCA DE MAXIMĂ ÎNFLORIRE A ISLAMULUI, ATÂT TERITORIAL, CÂT MAI ALES RELIGIOS

Ceea ce era foarte greu de realizat pentru înlocuitorii lui Mohammed la conducerea ummei, era menţinerea acesteia şi realizarea unei concepţii unitare, care să îi ţină legaţi de aceleaşi interese pe arabi. În general, arabii se uneau între ei în momentul în care existau acelaşi interes între triburi (atacarea unei alte formaţiuni tribale din diferite motive), după care pactul se rupea, cele două triburi putând deveni la scurt timp adversare, dacă existau motive. De aceea, era nevoie să li se ofere arabilor o motivaţie substanţială pentru a rămâne în cadrul acestei umme. Cei care au realizat acest lucru au fost cei numiţi „rashiduni", adică „califi ortodocşi", care au organizat umma, după modelul cerut de Mohammed. Era destul de dificil, deoarece erau diferite variante propuse pentru conducerea în viitor a ummei: unii cereau ca fiecare trib să aibă califul său, alţii doreau ca toţi credincioşii musulmani să aibă acelaşi calif, desemnat prin alegere. Mahomed ar fi dorit ca urmaşul lui să fie Ali, ginerele său, care era un om foarte pios, însă destul de instabil şi de influenţabil. Însă comunitatea a ales pe Abu Bakr, care era deja bătrân, tocmai pentru a venera vârsta lui şi devotamentul său faţă de profet. Domnia lui Abu Bakr (632 – 634 dHr.) a avut ca preocupare războaiele *ridda (cele ale apostaziei),* prin care diferitele triburi doreau să iasă din umma. Abu Bakr reuşeşte să unifice Arabia printr-un proces de lupte şi pacturi, care au monolitizat această peninsulă. Prin această unificare s-au eliminat războaiele *ghazu*, care jefuiau alte triburi, deoarece acum toate aceste triburi erau înfrăţite între ele.

Înainte de a muri Abu Bakr apucă să desemneze ca urmaş pe Omar ibn al-Khattab (634 – 644 dHr.) care îşi dă seama că arabii trebuie să îşi concentreze energia lor nu în lupte între ei, ci în afară, prin campanii organizate. Deci s-au organizat o serie de incursiuni *ghazu* împotriva populaţiilor ne-musulmane. Astfel au fost atacate şi cucerite rând pe rând Irakul, Siria şi Egiptul. Imperiul pers este cucerit prin căderea capitalei Ctesifon (637). Imperiul bizantin pierde prin lupta de la Yarmuk (636) nordul Palestinei iar un an mai târziu pierde Ierusalimul. La aproape un secol după moartea profetului islamul se întindea din Pirinei până în Himalaya. Amploarea acestei expansiuni fulgerătoare li s-a părut musulmanilor minunea lui Allah, care i-a ajutat să cucerească atât de repede şi de uşor teritorii de pe trei continente. De fapt, este vorba mai degrabă despre mobilitatea arabului, dotat cu cai foarte rapizi[51], care îi făceau foarte iuţi în luptă. Aceste campanii de cucerire nu au avut nimic religios în ele, de vreme ce se urmărea jefuirea şi anexarea de teritorii pentru plata tributului (haraciul) care asigura prosperitatea ummei. De fapt, nu este vorba de o ocupare a teritoriilor, cât mai ales jefuirea ţării respective. Lumea se împărţea deja în două: în „Casa Islamului" (Dar al-Islam) şi „Casa Războiului" (Dar al-Harb), care era lumea ghiaurilor. Din momentul în care „oamenii cărţii" (ahl al-kitab) deveneau supuşi (dhimmi) ei nu mai erau prădaţi, fiind consideraţi vasali, dar erau obligaţi să plătească haraciul.

Pentru a păstra o armată permanentă capabilă de luptă, Omar nu dă voie soldaţilor să îşi împartă pământurile cucerite nici să se moleşească prin oraşele cucerite, ci construieşte garnizoane pentru soldaţi, ca aceştia să rămână departe de tentaţiile lumii. Aşa au apărut celebrele garnioane (oraşe militare) de la Kufa (în Irak), de la Basra (siria), Qum (Iran) şi Fustat (Egipt). Omar a murit subit, fiind ucis de un sclav pers.

Al treilea calif a fost Othman ibn Affan (644 – 656). Odată cu preluarea puterii de către el, se instaurează dinastia Omeyyazilor, familie din Mecca, care a fost duşmană la început faţă de Profet. Imperiul arab se întinde acum din Africa de Nord (Tripoli de astăzi), până în Caucaz şi Armenia, în est, până în munţii afgani şi India, iar la vest până spre Spania. Othman mai face o greşeală: îl numeşte guvernator al Siriei pe Mu'awiya, fiul lui Abu Sufyan, cel care dusese războaiele meccanilor împotriva profetului. Familia profetului părea abandonată în favoarea acestor oportunişti care s-au impus la conducere. Aceştia s-au aliniat în jurul lui Ali, pe care îl considerau urmaşul de drept al profetului. Othman cade în urma unui asasinat

[51] Sunt cunoscuţi caii pur sânge arăbesc, care este un cal rapid şi adaptat la orice zonă de mişcare.

organizat de soldaţii garnizoanei Fustat, unde se aflau cei mai buni soldaţi: mamelucii.
Acum are loc prima *Fitna*, adică prima sciziune, când adepţii lui Ali l-au impus ca urmaş de drept al Profetului. El este acuzat de partida lui Mu'awiya, că ar fi organizat asasinatul lui Othman, ceea ce el nu a negat, deşi se pare că nu el îl organizase. Aişa, soţia profetului, organizează un atac asupra lui Ali, pentru că nu a pedepsit pe asasinii lui Othman. Lupta, cunoscută cu numele de „*lupta cămilei"* (deoarece Aişa se afla pe o cămilă, în mijlocul luptei care se dădea împrejurul ei) a fost de partea lui Ali, dar Mu'awiya a cerut arbitrajul Coranului[52] prin ridicarea cărţii în suliţe. Slab reprezentat, Ali este silit să cedeze în favoarea lui Mu'awiya. Om foarte evlavios, el este gata să cedeze, fiind apoi la scurt timp asasinat de către un kharijit. După eliminarea adversarului, Mu'awiya mută centrul islamului la Damasc instituind un sistem nepotistic de conducere, ceea ce i-a nemulţumit pe mulţi.
Partida lui Ali (shi'ia Ali), de unde şi numele de *shiiţi*, a continuat lupta pentru a impune pe urmaşii lui Ali, ca şi succesori ai profetului. Dar omeyyazii au ucis la Kerballa[53] (Irak) pe Hussein, fiul lui Ali, într-un mod brutal[54]. Din acel moment, acest oraş a devenit, după Mecca, cel mai important loc de pelerinaj, în concepţia shiiţilor[55]. Moartea lui Hussein şi pelerinajul la Kerbala este focul care întreţine ura shiiţilor faţă de sunniţi (musulmanii ortodocşi).
Unii dintre adepţii lui Ali au refuzat să recunoască arbitrajul Coranului, care, ziceau ei, a fost falsificat, dar au acuzat şi pe Ali pentru slăbiciunea şi instabilitatea lui. Ei s-au numit *„secesionişti" sau „kharidjţi"*[56], reprezentând latura protestantă a islamului, după care califul ar trebui să fie ales în mod democratic, prin votul *ummei* iar în cazul în care se abate de la moralitatea şi poruncile Coranului să poată fii destituit. Prin aceasta ei doreau să elimine orice formă de nepotism, care începea să se infiltreze în califatul arab.
Din punct de vedere religios în această perioadă s-a stabilit corpul Coranului în forma sa unică, deoarece acesta circula prin viu grai în diferite variante de redare. De asemenea, se construieşte la Ierusalim *Domul*

---

[52] Se cerea o reprezentare neutră care să apere sau să condamne părţile împricinuite.
[53] Sau Karballa
[54] Brutalitatea uciderii lui a constat în faptul că acesta îşi ţinea în acel moment copilul strâns îmbrăţişat la piept iar asasinii i-au ucis pe amândoi. De fapt, întreaga lui familie a fost ucisă în acel asasinat, ultimul fiind Hussein.
[55] Sadam Husseyn, preşedintele Irakului, le-a interzis shiiţilor aceste procesiuni, care întăreau spiritul religios al shiiţilor.
[56] Se mai numesc şi *kharajis*

Stâncii, moscheea care va aduce un suflu nou în concepţia de universalitate a islamului, deoarece prin aceasta se introduce un alt element, nou pentru islam, *„miraj" sau „ascensiunea"* lui Mohammed la cer. Din acel moment Ieruslimul va constitui mărul discordiei dintre cele trei religii monoteiste: creştinismul, iudaismul şi islamismul. Dacă problema conflictului dintre creştinism şi islamism s-a stins prin luptele cruciaţilor, cel dintre mozaism şi islamism este în plină fierbere prin luptele dintre palestinieni şi evrei, ca şi prin dorinţa evreilor rigorişti de a dărâma moscheia lui Omar (Al Achsa) pentru a rezidi templul lui Solomon.
Următoarea dinastie în conducerea califatului arab a fost cea a Abbasizilor (750-935 d.Hr.), după numele lui Abbas, unchiul Profetului, din care se trage Abu al-Abbas al-Saffah, cel care instaurează această dinastie. Capitala se mută acum de la Damasc la Bagdad iar pentru a atrage simpatia tuturor musulmanilor se elimină pretenţia de supremaţie a unei seminţii arabe asupra alteia, în baza vreunei apropieri de profetul Mohammed[57]. Cel mai însemnat calif al acestei perioade este Harun al-Rashid (786-809), un fel de Mecena al islamului, care pe lângă politica de expansiune şi de lupte cu imperiul bizantin, duce şi o luptă de emancipare a arabilor, care în afară de mânuirea sabiei şi abilitatea în şaua calului nu aveau prea multe cunoştinţe. Însă o dată cu instaurarea acestei dinastii se face rabat de la cerinţele profetului cu privire la moralitatea familiei, în sensul că nu se mai respectă numărul de maxim 4 soţii, cu tratare egalitară, ci apar haremurile, cu un număr foarte mare de femei, păzite de eunuci, care ofereau satisfacţia bărbatului, care avea darea de mână să întreţină aceste haremuri. Cu toate acestea se impune cu forţă o societate care nu mai este antrenată doar pentru a jefui lumea, ci şi pentru a face din ea o societate cultivată.

IZVOARELE DE CREDINŢĂ ALE ISLAMULUI.
1.CORANUL este considerat cel mai important fundament religios. Este de fapt singura sursă de exprimare a credinţei. Musulmanilor le place să afirme că Mohamed ar fi fost analfabet şi că el ar fi scris Coranul printr-o minune divină. Dar se pare că profetul ar fi învăţat scrisul şi cititul atunci când a intrat în slujba lui Khadija, în urma deselor sale contacte cu creştinii sau cu evreii.
Coranul este cartea de căpătâi a fiecărui islamist, fiind învăţată pe de rost. Termenul de "coran" înseamnă "recitare". Meritul pentru scrierea

[57] Evident prin aceasta *mawalii*, adică cei convertiţi care nu erau din neamul arabilor, vor fi satisfăcuţi de vreme ce şi ei aveau de acum speranţa de a ocupa vreun post în conducerea califatului.

Coranului i se datorează lui Othman, care ar fi pus să se transcrie relatările pe care le exprimase Mohamed în cursul predicilor sale din Medina sau de la Mecca. Coranul are 114 capitole numite "sure" împărţite în 6219 versete. Cea mai importantă sură este cea a "vacii". Musulmanii cred că Coranul ar fi dictat direct de către îngerul Gavriil lui Mohamed.
În limba română: Coranul tradus în 1912 de către silvestru Octavian Isopescu, la Cernăuţi, actualmente existând mai multe variante de traducere în limba română a acestei cărţi.
2.HADITH este al doilea izvor doctrinar al islamismului, care conţine relatări tradiţionale, codificate în secolul al II-lea, după Hedjira. Ele sunt diverse tradiţii orale, preluate de la apropiaţi ai profetului, ca Aişa sau primii califi. Găsim astfel prescripţii despre spălările ritualice, după modelul profetului. Ele sunt preceptele care completează versetele coranice şi le explică prin spusele celor care au stat în preajma Profetului. SUNNA reprezintă tradiţia, pe care o consemnează hadith-ul, lucru cerut de Coran[58].
3.IGMA sau IJMA reprezintă consensul teologilor musulmani cu privire la diferite probleme care nu sunt tratate în Coran sau în Hadith, bazându-se pe cele două. Acestea se făceau după cercetarea amănunţită a Coranului, ale altor comentarii şi a hadith-ului. Evident aceste păreri personale nu aveau autoritatea deplină, ci ele erau doar orientative şi exprimate doar pentru un anumit timp. Cu toate acestea Ijma reprezenta orientarea teologilor (ulema) care constituie baza dreptului musulman (sharia). Evident ijma este contestată de către musulmanii shiiţi şi cei kharidjiţi, deoarece argumentează juridic prioritatea islamismului sunnit, majoritar, care ar fi abandonat (după shiiţi) puritatea învăţăturilor lui Mahommed.
4.IJTIHAD este efortul uman în cercetarea adevărurilor sacre şi oferirea de răspunsuri la probleme ridicate de viaţa de zi cu zi. Însă evident acest efort, care nu mai are nici măcar pretenţia de unanimitate cu ceilalţi teologi, este o linie doctrinară de autoritate secundară, care nu poate fi luată în calcul de întreaga comunitate musulmană.

OBLIGAŢIILE RITUALE FUNDAMENTALE ALE MOHAMEDANULUI

Aceste obligaţii ritualice se numesc "stâlpi" şi sunt în număr de cinci. Musulmanul pios respectă aceşti stâlpi, consideraţi ca fiind fundamentul religiei lor. Iată care sunt
1.*ŞAHADA sau mărturisirea de credinţă*. Ea se exprimă astfel: "*nu este alt Dumnezeu afară de Allah iar Mohamed este profetul lui*" (la illah illa

[58] Sura 59, v. 7: „luaţi ceea ce vă aduce mesagerul şi interziceţi singuri ceea ce el vă interzice"

Allah, Muhammadu rasulu illahu). Această formulă se pronunţă în timpul rugăciunii, în urechea nou-născutului şi a muribundului. Este considerată "cheia raiului" şi o aflăm scrisă pe steagurile unor ţări islamice sau pe monede. Este pronunţată de către cei care poartă sicriul unui musulman. Este considerată ca o formulă magică, care fereşte de deochi sau de spiritele rele.

2.*SALAT este rugăciunea ritualică* şi se realizează de cinci ori pe zi[59], începând de la vârsta de 7-9 ani. Deşteptarea la rugăciune se face azi prin difuzoarele de pe minareturi de către muezin. Înainte de rugăciune se cere împlinit un ritual special de spălare a mâinilor până la cot, a feţei, a urechilor (pentru purificare auzului) şi a picioarelor până la glezne. De fapt, întregul proces de abluţiuni simbolizează spălarea sufletului, care trebuie să fie curat ca şi trupul în faţa lui Allah. Musulmanul trebuie să se roage şi singur dar spaţiul trebuie sacralizat prin delimitare, de aceea se utilizează un covoraş sacru (sajjada). Este strict necesar ca orientarea să fie spre Mecca. La început Mohamed cerea ca orientarea să se facă spre Ierusalim, dar în urma unei "viziuni" a reorientat rugăciunea spre Mecca[60]. Rugăciunea comună se realizează la moschee, iar ziua cea mai importantă din punct de vedere liturgic este vinerea, la prânz. Această rugăciune este obligatorie pentru oricare musulman al comunităţii, fiind numită şi „rugăciunea adunării", deoarece exprimă unitatea tuturor musulmanilor[61]. Rugăciunea este condusă de către un imam, care stă în fruntea credincioşilor pentru a-i conduce în redarea mişcărilor ritualice. Rolul lui nu este deci similar cu cel al preotului creştin, ci reprezintă doar un dătător de ton şi ritm în faţa adunării, care marchează momentele la care toată adunarea trebuie să facă metaniile prescrise. Rugăciunea începe printr-o chemare, urmată de exprimarea unei formule: Allahu akbar (Allah este mare), formulă pe care o rosteau arabii în lupte. Urmează apoi o serie de aplecări sau închinăciuni, ca şi recitarea pe de rost a unor sure din Coran. Trebuie menţionat că există şi rugăciunea particulară în islam (Du'a), care însă are o valoare mult restrânsă faţă de cea comunitară, având ca scop şi realizarea comuniunii fraterne între musulmani.

---

[59] Ele sunt împărţite în 2 rugăciuni de „lumină" şi 3 de „umbră". Primele se fac la prânz şi după-amiaza şi se rostesc în taină de către fiecare musulman, fiecare alegându-şi câte un verset din Coran pe care îl repetă. Cele de seara şi de dimineaţa în zori se recită după imam cu glas tare. Soheib Bencheikh el Hocine, *Islamul*, în vol. „Marile religii", coordonator Philippe Gaudin, trad. Sanda Aronescu, Edit. Orizonturi şi Edit. Lider, Bucureşti, 1997, p.191.

[60] Este, aşa cum am amintit, momentul de dispută cu comunitatea evreiască din Medina.

[61] Apud Soheib Bencheikh el Hocine, *art. cit.,* p. 192.

3.*DANIA (zakat*[62]*)* este un fel de dajdie, pe care musulmanul trebuie să o plătească pentru susţinerea misiunii islamiste. Ea putea fi de 3% sau uneori chiar de 10% din bunurile personale. Se considera că zakatul ar fi o formă de purificare a averii, pentru că era oferită lui Allah. Coranul spune în acest sens: „ia din bunurile lor o milostenie, pentru ca ea să-i purifice" (sura 9, 103.) În vechime zakatul era principala formă de subvenţionare a armatei musulmane. La început, zakkatul era perceput numai în legătură cu salat-ul (rugăciunea)[63], fiind considerat forma de exteriorizare a rugăciunii[64]. Darul trebuie făcut numai din lucrurile care sunt bune şi îţi sunt dragi (Sura 2, 267; 3, 92), fără a cere vreun beneficiu sau vreo răsplată. Chiar şi ţările care nu erau decât ataşate islamului dar nu erau convertite la islam trebuiau să presteze acest *haraci*, care este o denaturare a termenului de zakat, ceea ce ne duce cu gândul că ideea şi-a pierdut acurateţea. Zakat-ul este forma de asigurare a mijloacelor de trai minime tuturor musulmanilor, pentru a evita sărăcia, deoarece aceasta era asimilată „lipsei de credinţă"[65]. Cu toate acestea săracii sunt numiţi „copiii lui Allah", prin care se poate face dovada iubirii dintre musulmani.

4.*POSTUL*[66] *(sawm, siyam)* are un sens aparte decât cel din creştinism. Mai precis, postul creştin este considerat o poruncă divină în lupta cu diavolul, pe când la musulmani el este o imitaţie a postului lui Mohammed, atunci când el se retrăgea pe muntele Hijra din preajma oraşului Mekka. De asemenea, postul era respectat de „monoteiştii avraamiţi", acei *hunafā*, care acceptaseră postul cu mult înaintea apariţiei islamului[67].

---

[62] Acest cuvânt provine de la „*zaka"* care se traduce prin „a fi pur".

[63] Califul Omar zicea: „îl voi ucide pe cel care face deosebire între salat şi zakat".

[64] Există trei tipuri de milostenie: *zakat-ul* sau dania legală; *ṣadaka* sau pomana voluntară; *infaq* sau cheltuiala simplă.

[65] Soheib Bencheikh el Hocine, *art. cit.,* p. 195. Despre aceasta Mohammed spune că *mâna superioară (cea care dă) este mai bună decât cea inferioară (cea care primeşte).*

[66] Argumentarea coranică a postului o avem în Sura 2, 179-182: „o, voi ce credeţi, şi voi veţi avea îndatorirea pentru ajunare, cum aveau îndatorire înaintaşii voştri, ca să fiţi cu frica lui Dumnezeu. Un număr anumit de zile să ajunaţi, însă cel care dintre voi este bolnav sau în călătorie (să postească de asemenea un alt număr de zile). Însă cei care sunt în stare să postească şi nu postesc să dea unui sărac bucatele ca răscumpărare (…). Luna Ramadan în care s-a trimis Coranul ca îndreptar pentru oameni şi învăţătura răsvedită pentru drumul cel drept, în luna aceasta să postească cei care sunt de faţă".

[67] Inclusiv Mohamed practica postul chiar înainte de apariţia îngerului şi al primirii revelaţiei coranice, ceea ce face ca să vedem postul nu ca pe ceva nou în viaţa islamului. Apoi să nu uităm influenţa evidentă, pe care iudaismul şi creştinismul o exercitau asupra arabilor.

Potrivit cutumelor arabe, patru luni pe an erau considerate „sfinte", numite şi „răgazul lui Dumnezeu". În aceste luni se sista orice război şi se elimina orice conflict dintre triburi, ceea ce le dădea arabilor posibilitatea să postească şi să facă pelerinaj la Mekka pentru a-şi adora idolii, din cadrul cultului asociaţionist.
Există trei posturi la musulmani: postul Ramadanului, cel mai important; postul de "pocăinţă", prestat de islamist în vederea împăcării lui Allah; postul benevol, cel pe care cineva îl acceptă ca un vot de evlavie pentru Allah. Însă chiar Mohammed condamnă orice exces de post, considerând că excesele sunt de la cel rău. De aceea, seara se accepta consumul de mâncare, inclusiv legătura conjugală, deoarece femeia nu trebuia frustrată de dreptul ei natural.
Postul Ramadan durează toată luna cu acelaşi nume. Datorită calendarului lunar, Ramadanul poate cădea în orice lună a anului, deci poate fi foarte obositor atunci când cade vara. În acest post nu se mănâncă, nici nu se bea din zori (de când se poate face deosebire între un fir alb şi unul negru) şi până seara. Nu se utilizează parfumuri, nu se fumează, nu se întreţin relaţii sexuale. Noaptea toate aceste restricţii sunt înlăturate. De asemenea, se cere ca în timpul nopţii să se recite versete din Coran. Postul este obligatoriu pentru cei sănătoşi. Cei care din motive bine întemeiate nu pot ţine acest post, trebuie să ţină apoi 2 luni de post şi să plătească o taxă aşa încât să poată fi hrăniţi 60 de săraci. Noaptea localurile sunt deschise iar oameni se pot veseli. Se pot spune poveşti şi se consumă preparate speciale.
După terminarea postului Ramadan are loc o sărbătoare foarte apreciată, numită BAIRAM, adică „ruperea postului", când sunt sacrificaţi berbecuţi şi se prepară masa într-un cadru ritualic. În noaptea a 27-a a postului Ramadan, numită „Noaptea Hotărârii" se serbează primirea Coranului de către Mohammed, eveniment pe care musulmanii în serbează la moscheie, marcând începutul sărbătorii de „rupere a postului".
5.*PELERINAJUL (hajj)* este o obligaţie pentru orice musulman matur, ca cel puţin o dată în viaţă să facă un pelerinaj la Mekka. Mai există un alt element care dă valoare pelerinajului: în cadrul lui toţi musulmanii erau consideraţi egali şi se comportau ca atare[68].
De regulă pelerinajul se face în luna a douăsprezecea, începând din ziua a zecea. Femeile puteau executa acest pelerinaj dar numai însoţite de soţii lor. Pelerinajul este de asemenea, anterior lui Mohamed, deoarece triburile

[68] „Bogatul şi săracul, emirul sau cel mai neînsemnat musulman, toţi sunt egali, cu capetele descoperite, picioarele goale, anonimi, simple făpturi" Soheib Bencheikh el Hocine, *art. cit.,* p. 202.

de arabi pre-islamici veneau la Mecca pentru a-şi adora idolii lor depuşi în sanctuarul Ka'aba. Obiectivul pelerinajului este închinarea la Mecca, mai precis la Ka'aba, care ar fi fost construită de Avraam, după cum spune legenda.

Ka'aba este de fapt un cub de piatră, având lungimea de 12 metri, lăţimea de 10m şi înălţimea de 6m, în care se află încrustată Piatra Neagră, o bucată de granit, aflată la 1,5m înălţime. Ea este acoperită cu o husă de bumbac şi mătase verde, având pe ea o panglică lată neagră, pe care sunt brodate versete din Coran. Ka'aba este înconjurat de un trotuar elipsoidal, care este foarte important deoarece pe el musulmanii înconjoară de şapte ori acest templu, salutând de fiecare dată colţurile lui, mai ales cel unde se află încrustată piatra cea neagră primită de Avraam de la Allah, din cer. Acest procedeu se numeşte *Tawāf* sau *„circum-ambulaţiunea"*.

Tot la Mecca se află şi izvorul Zemzem sau Zamzam, care este vizitat după terminarea înconjurării templului de la Ka'aba. Acesta, se zice, este izvorul pe care l-ar fi descoperit micul Ismail, atunci când a fost abandonat cu mama sa, Agar, în pustiu.

URMEAZĂ APOI *DEAMBULAŢIUNEA*, CÂND PELERINUL TREBUIE SĂ SE GÂNDEASCĂ LA ISMAIL ŞI LA AGAR, PARCURGÂND DISTANŢA DINTRE DOI MUNŢII DIN APROPIERE, AS-SAFA ŞI EL-MURWA (394 M), SIMBOLIZÂND ALERGAREA DISPERATĂ A MAMEI ŞI A COPILULUI, ALUNGAŢI DE AVRAAM. DUPĂ ACEST MARATON, ÎN ZIUA A ŞAPTEA SE VIZITEAZĂ MUNTELE ARAFAT, CARE DE FAPT ESTE O CÂMPIE AFLATĂ LA 19 KM DE MEKKA, UNDE SE PRACTICĂ O MEDITAŢIE INDIVIDUALĂ, PLINĂ DE EMOTIVITATE.

Ziua următoare este ziua *imolaţiei (nahr)*, când se sacrifică berbecul, după care are loc o altă ceremonie, şi anume, „aruncarea pietrelor" (Ramy al-jimār). Este vorba despre lapidarea de la Mina, unde există doi stâlpi de piatră, care simbolizează pe satana. Se aruncă câte şapte pietre spre fiecare stâlp. Aceşti stâlpi simbolizează idolii anteriori islamismului, care sunt lapidaţi. De asemenea, se mai prevede şi lapidarea răului din oameni, din sine şi din lume.

Pe lângă "pelerinajul ritual" mai există şi un pelerinaj neritual, care se realizează la locurile considerate sacre pentru islam, cum ar fi *casa lui Mohamed de la Mecca*. Ea a fost transformată în sanctuar de către mama sultanului Harun al Raşid după mai bine de 170 de ani de la Hegira. Alt loc de pelerinaj este *Mormântul lui Mohamed, de la Medina*. Tot aici se află şi mormintele lui Aişa, Fatima şi Osman. De asemenea, musulmanii vizitează şi Moscheea lui Omar şi Moscheea Stâncii din Ierusalim.

Şiiţi au ca loc de pelerinaj mormântul lui Ali de la Kufa, din Irak sau mausoleul lui Huseyn de la Kerballah, unde acesta a fost ucis. Acesta a fost fiul lui Ali, desemnat să conducă *umma* după moartea tatălui său. În afară de aceste locuri, sunt interzise prestarea altor pelerinaje[69] la alte monumente legate de viaţa Profetului.[70]
Teritoriul Meccăi este considerat sacru şi interzis tuturor nemusulmanilor. Pe perioada pelerinajului sunt interzise rasul, tunsul, tăierea unghiilor şi relaţiile sexuale.

VIAŢA MUSULMANULUI. PRACTICI ŞI OBICEIURI.

1.*Circumciziunea* (kitan).
Despre această practică nu se vorbeşte în Coran, ea fiind o practică împrumutată din Vechiul Testament, unde se ştie că Avraam s-a circumscris în urma legământului cu Dumnezeu. Ca urmare au fost circumscrişi şi fiii săi, Isaac şi Ismail, fiul roabei sale, Agar, din care se vor trage ulterior arabii. Ea este văzută ca o practică a purificării, dar în acelaşi timp se pare că practicarea ei este benefică şi din punct de vedere igienic, de vreme ce posibilitatea apei şi deci a unei toalete zilnice este foarte redusă. Circumciziunea se realizează în ziua a şaptea de la naştere dar uneori la 3, 5, 7 sau 10 ani, depinde de regiune şi de tradiţie. Operaţia se realiza la mai mulţi băieţi deodată de către bărbier iar mai târziu de către doctor, iar cheltuiala o suporta cel mai bogat dintre părinţii copiilor. Chiar şi fetele puteau fi circumscrise, ceea ce explică frigiditatea la un mare număr de femei musulmane.

2.*Evlavia musulmanului în expresiile lui zilnice*
Centrul existenţei cotidiene a musulmanului îl reprezintă moscheea şi slujba religioasă. „Un musulman, zice cercetătorul Udo Tworuschka, trebuie să se gândească la Allah de dimineaţa până seara”[71]. De aceea viaţa lui are în vedere ideea de *ibadat*, adică de evlavie. Dimineaţa când el se scoală el rosteşte „subhanallah” (Allah fie lăudat) iar atunci când întâlneşte pe cineva îl salută cu expresia „As-salamu alaikum” (pacea fie cu tine) şi se răspunde cu „Wa-alaikum salam” (de asemenea pacea să fie şi cu tine).

---

[69] Un haddith spune aşa: nu este permis să-ţi faci bagajele decât pentru trei destinaţii: templul sacru de la Mekka, templul îndepărtat de la Ierusalim şi moscheea mea … (la Medina)”.
[70] Dinastia Saudită a distrus mormintele părinţilor lui Mohammed, care deveniseră pentru şiiţi locuri de exprimare a pietăţii, iar poliţia saudită intervine de fiecare dată când şiiţi încearcă să exprime sentimente de evlavie în preajma ruinelor acestor locuri.
[71] Udo Tworuschka, *Die vielen Namen Gottes. Weltreligionen heute*, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh, 1985, p. 40.

Zilnic se aude în gura musulmanului expresia „în numele lui Allah, Cel milostiv" (Bismillah). Dacă se încheie o lucrare atunci musulmanul rosteşte mulţumirea „alhamdu lillah" (lăudat fie Allah). Foarte des se aude şi afirmaţia „inshallah" (dacă Allah doreşte), care nu are o conotaţie fatalistă.

3.*Interdicţiile alimentare în islam*

La musulmani nu se consumă carne de porc sau vin, nici sânge care sunt interzise (haram). Porcul era considerat necurat, ca toţi semiţii, fiind simbolul murdăriei. De fapt, este vorba şi despre o practică de igienă alimentară, deoarece carnea de porc este una din cele mai grele cărnuri pentru stomac, iar a consuma această carne în acele zone extrem de calde era foarte periculos. De asemenea, era considerat *haram* (interzis) orice carne care nu era preparată după prescripţiile islamului. Asta însemna a se cerceta provenienţa animalului, dacă este curat sau necurat, spălarea pe mâini şi pe gură înainte şi după masă, precum şi rostirea rugăciunii de mulţumire („lăudat fie Allah care ne hrăneşte şi potoleşte setea noastră şi ne-a făcut slujitorii săi ascultători").

Vinul se considera că provine de la diavol, care ameţeşte minţile oamenilor pentru a-i îndepărta de Allah. Au apărut discuţii aprinse cu privire la întrebarea "ce este vinul?" Se pare că vinul de curmale se bea totuşi de către musulmani. De asemenea, se punea problema dacă băuturile spirtoase sunt interzise sau nu, deoarece ele nu se produc prin fermentare. Unii mistici islamici acceptau vinul ca o posibilitate de a realiza transa eliberatoare.

4.*Căsătoria*

Nu are nimic religios din ceea ce se crede a fi un act religios, ci ea apare ca un contract, în care nu Allah este important, cât mai ales înţelegerea mirelui cu părinţii şi fraţii miresei cu privire la dota pe care mirele trebuia să o plătească miresei. De această dotă nu se poate atinge nimeni decât mireasa, care o primeşte, atunci când consideră ea. Dota reprezintă garanţia unui ajutor în cazul în care soţul moare în luptă sau dintr-un alt motiv. Contractul de căsătorie se semna în prezenţa a doi martori iar dacă soţia dorea să se stipuleze în contract că nu doreşte ca soţul ei să se mai căsătorească cu altă femeie, acest lucru trebuia respectat. Kadiul sau judecătorul verifica autenticitatea acestui contract nupţial şi rostea o binecuvântare asupra mirilor. El vestea de asemenea suma pe care mirele a dat-o ca dotă pentru mireasă. A doua zi avea loc, după noaptea nunţii, *Walima,* adică sărbătoarea fidelităţii miresei, a cărei cămaşă de noaptea trebuia să fie arătată pentru a se dovedi fecioria ei. În general, în cadrul nunţii şi a familiei fiecare membru are poziţia sa bine determinată: bărbatul

se îngrijeşte de întreţinerea familiei, el fiind de cele mai multe ori singurul salariat al familiei, iar femeia sau femeile au grijă de copii. Divorţul în mod principial se poate realiza, deşi Mohammed l-a numit „cea mai rea aprobare în faţa lui Allah".

5.*Moartea*
Moartea este poarta de trecere a credinciosului spre Allah, deoarece credinţa lor este că „noi suntem ai lui Allah şi ne vom întoarce la el" (Sura 2,151). Această expresie este spusă de către orice musulman, atunci când aude că cineva cunoscut a murit. Înmormântarea este un moment colectiv, la care participă toată comunitatea musulmană locală. Trupul mort este apoi spălat şi îmbrăcat într-un linţoliu alb. În urechea mortului se rosteşte mărturisirea de credinţă: „nu este alt dumnezeu afară de Allah iar Mahommed este profetul lui". În ziua înmormântării care poate fi a doua zi sau chiar în ziua respectivă[72], trupul este dus pe o targă, mai recent în sicrie, de către apropiaţii mortului, de-a lungul străzii până la cimitir. Aici i se rosteşte o slujbă de înmormântare, după care mortul este depus în groapă cu faţa aplecată spre dreapta, în direcţia cetăţii Mekka.

SĂRBĂTORILE RELIGIOASE
În ceea ce priveşte sărbătoarea la musulmani, trebuie reţinut că aceştia au două praznice principale:
1.Sărbătoarea *Ruperii Postului*, (*Id al-Fitr*, în limba turcă *Seker Bairam* – sărbătoarea dulce sau a zahărului). Acum se prăznuieşte sfârşitul postului Ramadan, care se marchează printr-o rugăciune a întregii comunităţi. Se fac vizite pe la cei dragi, ceea ce în timpul postului era interzis, oferindu-se cadouri celor dragi. Fiecare musul-man este chemat acum să aibă grijă de cei mai săraci ca el şi să le ofere şi lor daruri. Sărbătoarea ţine trei zile şi reprezintă chemarea la a aduce mulţumiri lui Allah pentru darurile primite, dar mai ales pentru că Allah le-a dat posibilitatea de a ţine şi în respectivul an postul Ramadan. Tot acum, musulmanii sunt chemaţi să ierte orice supărare pe care confraţii lor le-ar fi făcut-o lor.
2. *Sărbătoarea Sacrificiului* (*Id al-Adha,* în limba turcă *Kurban Bayram*). Această sărbătoare are loc la încheierea pelerinajului la Mekka, deci este o sărbătoare legată de fiecare musulman în parte. Acum i se aduce lui Allah un berbecuţ ca şi jertfă, a cărui carne este consumată cu prietenii şi cu rudeniile. Prin această jertfă musulmanii arată lui Allah că sunt pregătiţi de

[72] Evident căldurile din timpul zilei în acele zone deşertice, fac ca trupul decedat să nu reziste prea mult, de aceea se recurge la această înmormântare rapidă.

jertfă ca odinioară patriarhul Avraam, care era în stare să îşi sacrifice pentru Dumnezeu pe fiul său, dar în cele din urmă a jertfit un berbec.
Pe lângă aceste mari sărbători mai există şi alte sărbători mai puţin importante, cum ar fi:
-*Noaptea Privegherii* este noaptea în care începe postul Ramadanului.
-*Vinerea Despărţirii* este ultima vineri din Ramadan, în care musulmanii îşi iau rămas bun de la postul de o lună, care a trecut.
-*Noaptea călătoriei la cer*, când se comemorează urcarea la cer a profetului. În ziua următoare, musulmanii se adună pentru a li se vesti adevărurile din viaţa profetului. Această sărbătoare are de asemenea conotaţii eshatologice pentru viaţa musulmanului.
-*Ziua de naştere a Profetului,* când de asemenea se prezintă viaţa lui Mohammed, considerat simbolul şi modelul musulmanului, al familiei şi al comunităţii islamice.
-*Ashura* este o sărbătoare pe care o ţin mai degrabă shiiţi, deoarece aminteşte de asasinarea lui Husseyn, fiul lui Ali, înmormântat la Karbala (Kerbela). Această sărbătoare are un caracter sângeros, deoarece în cadrul ei shiiţii se autoflagelează, tăindu-se cu cuţite pe cap şi pe corp, până la sânge. Este un simbolism al pătimirii lui Husseyn, dar şi a exprimării răutăţii ommeyade a lui Muawiya, care ar fi stat la baza acestui atentat.
Musulmanii sunniţi, comemorează şi ei această sărbătoare, însă cu un alt înţeles: este o zi de post pe care ar fi introdus-o Mohammed, în Medina, atunci când a cunoscut de la evrei, semnificaţia sărbătorii de Yom Kippur[73]. În această zi la Kaaba se deschide templul, care este pe parcursul anului închis.

LOCAŞURILE DE CULT

a.MOSCHEEA.

Termenul provine de la cuvântul arab "masgid", preluat apoi de către francezi, însemnând „loc de prosternare". Prima moschee a fost casa şi curtea lui Mohamed, acoperită cu frunze de palmier, ea reprezentând apoi modelul arhitectural al tuturor moscheilor.
În moschee se găseşte o nişă, *mihrab*, partea cea mai sacră, care arată orientarea spre Mecca, pentru ca musulmanii să se orienteze bine în timpul rugăciunii. Fiecare moschee are o curte, în care cel care vrea să intre în ea trebuie mai întâi să se spele în lavoarele special pregătite în curte,

[73] Praznicul Yom Kippur este sărbătoarea ispăşirii la evrei, în care se iertau păcatele poporului, prin transmiterea lor peste capul unui ţap, care era trimis în pustie la demonul Azazel (vezi Brian Lancasterm *Elemente de iudaism,* trad. Cristea Didicescu, Edit. Ethos, Bucureşti, 1995, p. 72).

simbolizând purificarea simţurilor pentru rugăciune şi pentru auzirea cuvintelor sacre ale Coranului. De asemenea există şi un amvon pentru cuvântul de vineri, care este predica cea mai importantă, ţinută în cadrul slujbei celei mai importante ale săptămânii. Femeile au un loc special, pentru a nu se amesteca cu bărbaţii.

b.GEAMIA

Este o moschee mai mare, de obicei în marile metropole. Sunt interzise icoanele în moschee, acceptându-se doar elementele florale sau versetele coranice[74]. Lângă moschee se află *minaretul*, turnul de pe care muezinul cheamă credincioşii la rugăciune. Moscheile cu minarete mai multe sunt mai importante.

Cuvintele chemării la rugăciune sună cam aşa: "Allah este mare. Nu este alt dumnezeu afară de Allah iar Mohamed este profetul lui. Veniţi la rugăciune. Veniţi la fericire. Rugăciunea este mai bună decât somnul."

Personalul moscheii este: *imamul*, cel care conduce rugăciunea; *predicatorul*, *muezinul* şi *recitatorii Coranului*. Ei nu au un caracter sacru ca şi preoţii creştini.

Cele mai importante moschei din lume sunt: cea de la Mecca (cu 7 minarete), de la Medina, de la Ierusalim (Domul Stâncii), Moscheea Albastră (Istanbul). Între moscheile cu stiluri futuriste poate fi amintită cea de la Roma, care se vrea o replică de dimensiune la catedrala Sf. Petru.

CONDUCEREA LUMII ISLAMICE. GRUPĂRILE ISLAMICE

Aceasta se realizează prin: *Congresul lumii musulmane* cu sediul la Mecca, dar mai ales *Organizaţia Conferinţei Islamice*, cu sediul la Rabat, capitala Arabiei Saudite, apărută în urma incendierii moscheii Al Aqsa, din Ierusalim (1969). Această ultimă organizaţie numără peste 44 de state.

O situaţie mai aparte a fost permanentul conflict între două ţări de credinţă musulmană diferită: Iranul şiit şi Irakul sunnit. Însă se pare că lupta lor nu a fost niciodată de factură religioasă, cât mai ales economică, deoarece aceste ţări sunt mari exportatoare de petrol iar marile puteri aveau fiecare aici grupul de interese legate de petrol.

Cu toate încercările de a păstra umma în integralitatea ei, urmaşii lui Mohammed nu au reuşit datorită ambiţiei de a ajunge la tronul imperiului a dinastiei ommeyade. Astfel istoria islamismului cunoaşte o serie de

[74] Poate în aceasta a constat şi şansa catedralei Sfânta Sofia de a-şi păstra pictura bizantină în mozaic, pentru că turcii au acoperit pereţii cu un strat gros de tencuială pictată cu flori, care au păstrat bine picturile bisericii creştine.

scindări şi rupturi în sânul ei, fiecare dintre părţi considerându-se urmaşii fideli ai învăţăturilor Profetului. Cele mai importante fracţiuni sunt:
a)SUNNIŢII reprezintă linia majoritară din islam (85-90% din musulmani), care pretinde a fi urmaşa tradiţiei Profetului şi a celor 4 califi ortodocşi care i-au urmat. Numele lor provine de la "sunna" („tradiţie"), care se referă la obiceiurile profetului, la modul în care acesta a aplicat învăţăturile primite în viaţa lor. Ei recunosc pe "cei patru califi bine ghidaţi": Abu Bakr, Omar, Othman şi Ali. Cele mai importante şcoli sunnite sunt: hanefismul[75], malekismul[76], şafiismul[77], hanbalismul[78]. Diferenţierea dintre sunnism şi celelalte secte ale islamului a plecat de la problema *cine are dreptul să conducă comunitatea (umma) musulmană?*
b)*ŞIIŢII* (de la cuvântul *şi'ia = partida* lui Ali) îl recunosc doar pe Ali ca şi calif legitim, care ar fi meritat să conducă umma după moartea profetului. Pentru ei urmaşul profetului este *immamul*, care are puteri mistice şi deţine cunoştinţe esoterice. La fel ca şi profetul, immamul este infailibil, deoarece cunoştinţele lui pleacă de fapt de la un alt mod de legătură cu Allah, şi anume, de la „prietenia cu Allah (walaya)[79], care le dă posibilitatea de a primi descoperiri noi şi a le transmite credincioşilor. Shiiţi pun deci în locul califului sunnit, persoana immamului, care capătă dimensiuni mistice. În cadrul shiismului există mai multe fracţiuni, şi anume:
-*Şiismul duodeciman* acceptă 12 immami. Este religia oficială a Iranului, regăsindu-se şi în Irak. Duodecimanii cred în "Immamul care nu moare",

---

[75] Şcoala *hanefită,* întemeiată de Abu Hanifa (iranian, mort la Kufa în anul 767 d.Hr), a fost preferată de musulmanii ne-arabi. Creatorul ei este considerat întemeietorul *opiniei personale*, făcând din aceasta unul din izvoarele dreptului musulman. Aria de răspândire a acestei şcoli, cuprinde Turcia, Siria, Iordania, Afganistanul, India, etc.

[76] *Şcoala malekită*, întemeiată de Malik ibn Anas (mort în anul 795 d.Hr. în Medina), pune accent pe tradiţiile orale, pe hadith, introducând noţiunea de „interes public". Este răspândită în Africa de Nord şi Africa Neagră. Intransigenţa acestei şcoli faţă de schismaticii musulmani, face ca acolo unde malekismul s-a impus să nu mai existe practic nici un shiit sau kharidjit.

[77] Întemeiată de Shafi'i (mort în Cairola anul 820 d.Hr.), *şcoala shafiită* pune accent pe introducerea raţionamentului în explicarea legii coranice. Este răspândită în Malayezia, în Egipt şi Siria.

[78] *Şcoala hanbalistă* este întemeiată de Ibn Hanbal (+855) este cea mai rigoristă, pretinzând o fidelitate absolută faţă de textele sacre.

[79] Mircea Eliade spune în acest sens: „contrar opiniei ortodocşilor, şiiţi consideră că după Mohammed începe un nou ciclu, *walaya*, („prietenie, ocrotire"). „Prietenia" cu Dumnezeu revelă profeţilor şi immamilor semnificaţiile secrete ale Cărţii şi ale tradiţiei şi prin aceasta îi face pe cei capabili să îi iniţieze pe credincioşi în misterele divine" în *Istoria credinţelor şi a ideilor religioase*, trad. Cezar Baltag, Edit. Universitas, Chişinău, 1992, p125.

(Mahdi) un fel de Mesia, care va veni în Ziua Judecăţii. Numele de „duodecimani" le vine de la faptul că acceptă 12 immami, care au fost acceptaţi ca urmaşi autentici ai Profetului. Ultimul immam, Muhammad ibn-Hassan, a fost numit şi *Mahdi*, considerat a fi „imammul cel ascuns", care va reveni la sfârşitul lumii.
-*Shiismul ismailit* sau *septiman* acceptă doar 7 immami, ultimul fiind Ismail, care şi el ar reveni ca Mahdi (mesia) la sfârşitul lumii.
c)*KHARIJIŢII* reprezentau aripa dură din armata lui Ali, care se ridica împotriva ideii de pace cu Moawiyya. Sunt recunoscuţi pentru puritanismul lor, fiind consideraţi un fel de protestanţi de tip musulman. Pentru ei doar Coranul are valoare, toate celelalte tradiţii fiind doar inserţii, făcute de sunniţi pentru a-şi argumenta impunerea lor la conducerea ummei.

RAPORTUL ISLAMULUI CU IERUSALIMUL

La început, imediat după ce Mohammed a ajuns la Medina, el a încercat să atragă pe evreii de aici la islamism. O primă metodă a fost cea prin care a acceptat Ierusalimul ca locul sacru al omenirii, spre care trebuie să se îndrepte rugăciunile musulmanilor. De aceea quibla era orientată spre acest oraş. Ulterior, când a văzut că evreii batjocoresc credinţa lui, după ce i-a măcelărit pe aceştia iar pe copii şi pe femei i-a vândut ca sclavi, a cerut arabilor să se îndrepte spre Mecca.
De Ierusalim se leagă călătoria lui Mohammed şi ascensiunea lui la cer. Legenda spune că puţin timp înainte de a muri, Mohammed, fiind la Mecca, a primit descoperirea lui Gavriil, care l-ar fi dus la Ierusalim pentru a avea o ascensiune (mirajj) în raiul lui Allah. Călătoria s-a făcut într-un timp foarte scurt, cât s-ar goli un urcior cu apă (10 secunde), pe calul său mitic (nici cal nici asin), numit Al-Burak. Aici la Ierusalim el a ajuns pe explanada templului, unde a intrat într-o grotă şi de aici printr-o nişă a ieşit spiritual spre cer, ajungând până la al şaptelea cer.
Pe acest loc califul Omar va ridica o moschee iar mai târziu se va construi Domul Stâncii şi moscheea Al Aqsa[80]. Importanţa acestui loc este revendicată de cele trei religii care au Ierusalimul ca centru spiritual şi anume:
- Evreii susţin că pe piatra din interiorul Domului Stâncii s-ar fi zidit altarul (Sfânta Sfintelor) templului lui Solomon. De asemenea, acesta ar fi fost Muntele Moria şi locul unde Avraam ar fi încercat să îl aducă pe Isaac jertfă. De aceea, acel loc ar trebui să fie al lor.

[80] Termenul de Al Aqsa înseamnă „cea îndepărtată" ceea ce i-a făcut pe unii cercetători evrei să considere că referirea din coran la moscheea „Cea îndepărtată" să nu fie de fapt acest loc, Ierusalimul.

- Creştinii susţin că aici, pe această piatră, Hristos ar fi fost tăiat împrejur. Creştinii nu sunt însă deloc posesivi în privinţa acestui loc.
- Musulmanii însă susţin că de pe această piatră s-ar fi înălţat Mohammed la cer, de unde a adus multe din prevederile Shariei islamice. Ei nu recunosc jertfa lui Isaac, ci acceptă doar o tentativă de jertfă a lui Ismail, pe care tatăl său, Avraam l-ar fi adus la Mecca.

Mistica moscheii este amplă: cel care se va ruga sub această moschee i se împlineşte automat orice cere. De aceea, creştinilor şi evreilor li se interzisese să intre în această moschee şi în subsolul ei, deoarece ei ar fi cerut lui Allah dispariţia islamului şi acest lucru s-ar fi împlinit. Astfel orice creştin care ajungea aici ori se convertea la islam, ori era ucis. Moscheea cu cupola de aur are 8 porţi, care reprezintă porţile raiului musulman. Raiul acesta are cu o poartă mai mult decât iadul, de aceea şi moscheea are 8 porţi.

Cruciaţii au masacrat populaţia musulmană şi chiar şi pe creştini, iar în vârful moscheii au pus o cruce imensă. Cealaltă moschee, Al Aqsa, a fost transformată în reşedinţa comandanţilor cruciaţi. Din acel moment s-a declanşat în istorie djihadul, deoarece până atunci musulmanii erau destul de toleranţi cu creştinii. Ei făcuseră convertiri forţate doar în mediul persan.

Pelerinajul la Ierusalim este al doilea hajj ca valoare după cel de la Mecca. De aceea, cei care vin din pelerinajul de la Mecca sunt salutaţi cu expresia: fie ca la anul să ajungi şi la Al Aqsa din Ierusalim.

Soldaţii evreii din cauza atentatelor au diminuat drastic numărul celor care au dreptul să intre în moscheea Al Aqsa. Există o foarte strictă pază atât evreiască, cât şi palestiniană (deoarece fundamentaliştii evrei ar dori să arunce în aer această moschee).

MISTICA ISLAMICĂ

Ideea de mistică în islam se leagă de modalitatea de interpretare a revelaţiei, care a dus la formarea diverselor partide sau mişcări spirituale. Cea mai importantă sursă de interpretare a acesteia este cuvântul coranic, ca fiind, în viziunea islamică, logosul scris al lui Dumnezeu. A doua posibilitate o constituie *tradiţia (sunna),* care se întemeiază pe cuvintele şi activitatea profetului. Urmează *igma sau consensul mărturiilor* aduse de către apropiaţii lui Mohamed; *igtihad sau reflecţia personală*, care apare "atunci când Coranul şi sunna tac"[81], şi în fine, *raţionamentul analogic (qiyas)* sau interpretările personale ale marilor teologi islamici.

[81] Mircea Eliade, *Istoria gândirii şi ideilor religioase…,* vol. III, p. 122.

Coranul, ca "discurs dumnezeiesc etern şi nu enunţ omenesc, manifestat în timp", are pentru fiecare text patru sensuri exegetice şi anume:
- *sensul exoteric* (zāhir), care are în vedere lectura simplă orală, cu referinţe pur istorice, ca la oricare eveniment din cultura şi civilizaţia lumii;
- *sensul ezoteric* (bāţin), care îl trimite pe cititorul Coranului la semnificaţia interioară a mesajului divin;
- *limita* (hadd) şi anume, enunţul care stabileşte ce este sau ce nu este permis;
- *proiectul divin* (mottala), adică ce îşi propune să realizeze Dumnezeu în om prin fiecare verset.
În această varietate de sensuri şcolile sau disinenţele islamice au elaborat fiecare mistica sa proprie.
Şiismul a pus accent pe *mistica imamului ascuns*, care s-a născut prin schisma lui Ali, ginerele lui Mohamed. După ce acesta a fost asasinat, adepţii săi au format o partidă separată (shi'a), de unde şi numele de şiism. Fiii lui Ali, Hasan şi Husayn au fost la rândul lor asasinaţi din ordinul lui Mu'awiya, care asigură astfel supremaţia umayyazilor în noul imperiu islamic. Mukhtar conduce o revoltă împotriva umayyazilor, în numele unui alt fiu al lui Ali, Muhammad al-Hanafiya, răscoală care a fost înfrântă iar Muhammad s-ar fi ascuns în munţi, în jurul cetăţii Mecca, de unde el anunţă că va veni pentru a restabili dreptatea şi pacea în lume. Astfel s-a născut legenda despre Mahdi (corespondentul islamic pentru Mesia), care va deveni doctrina de bază în şiism.[82]
Mistica imamului ascuns, cel care urmează celor doisprezece imami "consacraţi" (şiismul duodeciman), îşi găseşte motivaţia pe de o parte în dorinţa şiiţilor de a-şi prezenta imaginea unui conducător sui generis, care să le întruchipeze aspiraţiile lor politice şi sociale, iar pe de altă parte, "pentru a menţine legătura nemijlocită cu tradiţia profetică şi prin aceasta de a păstra caracterul islamic al noii structuri sociale".[83] Tema imamului ascuns, care va veni să restaureze timpurile eshatologice, îşi are elementele de inspiraţie în credinţa zoroastriană, în Saoshyant (mesia persan), care va veni la sfârşitul lumii pentru a restaura omenirea.
Mistica imamului îl reprezintă pe acesta ca pe o teofanie, prin care Allah intră în contact cu lumea şi care reprezintă inspiraţia divină în lume, alături de Coran. El nu se substituie Profetului, dar îi desăvârşeşte opera.
Islamismul ar fi introdus în lume o nouă concepţie despre divinitate şi

[82] Remus Rus, *Istoria Filosofiei Islamice*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 49.
[83] *Ibidem*, p. 54.

anume *walāya*, adică "prietenia lui Dumnezeu", pe care imamul o prezintă credincioşilor în dimensiuni nebănuite de aceştia.[84]
Ismailismul, curent apărut în sânul şiismului în urma nealegerii lui Ismael ca urmaş al lui Ja'far al-Sadiq, cel de al şaptelea imam, pune în centrul doctrinei lui credinţa în epifania divină în imami. Totodată el afirmă importanţa învierii spirituale (qiyamat) în detrimentul respectării legii şi a ritualului (shari'at)[85]. Tot în cadrul misticii lui observăm influenţe preluate din scrierile apocrife creştine (ex. Evaghelia copilăriei lui Iisus). Conceptul de divinitate, ca fundament al experienţei mistice, pleacă de la ideea pseudo-areopagiană despre Dumnezeu Unul, incomprehensibil şi inaccesibil. El crează universul prin voinţa şi porunca sa (amr), prin Raţiunea universală, "în care rezidă atributele divine şi prin care Dumnezeu Se exteriorizează"[86]. Raţiunea universală creează totul prin imperativul „*kun*!" (să fie!). Ea se ipostaziază şi crează Sufletul universal, care are ca prim atribut viaţa şi prin care apare lumea materială. Desăvârşirea apare prin gnoză, cunoaşterea perfectă fiind dobândită numai prin intermediul întrupării pământeşti a Raţiuni, care este Profetul şi succesorii săi, imamii. Iniţierea impunea o disciplina arcana. Neofitul se dovedea prin întrebări foarte grele că nu este capabil să posede o cunoaştere adevărată, apoi era introdus în interpretarea simbolică a Coranului. Existau mai multe grade de iniţiere, ajungându-se până la nouă trepte (se pare că credincioşii puteau ajunge doar la treapta a doua, misionarii la a şasea şi doar câţiva aveau acces la desăvârşirea totală). Pentru gruparea *asasinilor (hashishinilor)*, numiţi "ismailismul reformat din Alamut", tema misticii nu constituia conformarea faţă de lege, ci "Învierea Învierii" (qiyamat al qiyamat), care punea bazele islamului personalist, în care învierea personală se contura ca o descoperire şi trăire a adevărurilor Profetului.
Apărută ca o reacţie împotriva rigurozităţii legice a Coranului şi a Shariei (canonul islamic), mistica islamică, concretizată în *mişcarea sufistă*, îi propune adeptului o relaţie directă cu Allah, eliberat de obositoarele prescripţii ale legii islamice, a căror minuţiozitate este renumită (ex. numărul rugăciunilor pe zi, închinările din cadrul rugăciunilor, direcţia de închinare, aşezarea în rânduri, etc.). Toate acestea, susţin misticii islamici, sunt bune numai pentru omul de rând, care trebuie condus şi învăţat în relaţia comportamentală cu Allah.

---

[84] M.Eliade, *op. cit.*, vol. III, p. 122.
[85] Henri Corbin, *Histoire de la Philosophie islamique*, Paris, 1964, p.79.
[86] R. Rus, *op.cit.,* p. 57.

Un prim specific al misticii islamice este accentuarea ideii de monoteism: Allah este unul şi singurul, Divinitate absolută, cu care omul nu poate intra în relaţie decât în aspectul de serv, supus al Lui. Teza lor fundamentală, concretizată în formula de credinţă numită Dikhr: "la ilaha illallah" (nu este Dumnezeu afară de Allah), se pare însă că ar fi fost influenţată de mărturisirea mozaică Shema Israel (Deut. 6,4). Acuzaţia de politeism a fost înfierarea prioritară a mohamedanilor adresată tuturor religiilor, chiar şi creştinilor, deşi s-a încercat la întâlnirile de la Genéve-Cartigny (1969) şi Beirut-Ajaltaun (1970) să se precizeze acest lucru.[87]
Ceea ce este însă determinant în mistica musulmană este relaţia dintre Allah şi credinciosul islam şi implicaţiile ei în *umma* (comunitatea credincioşilor). Apelativul de *islam* se traduce prin "supus", având aceaşi rădăcină etimologică cu cuvântul "pace", de unde şi corelaţia dintre pace şi supunere. Doar atunci se poate vorbi despre o pace în islam, când toate popoarele se vor supune Semilunei. Sensul acestui cuvânt (islam) desemnează relaţia stăpân-rob din concepţia mohamedană şi odată cu aceasta şi determinismul absolut, care există în această religie.
Unirea sau identificarea cu Allah este o impietate de neiertat, deoarece lezează superioritatea absolută a lui Allah şi starea de nimicnicie a robului islamic. Acesta a fost capul de acuzare împotriva lui Al-Halladj (+309/922 d.Hr.), ucis din cauza expresiilor sale îndrăzneţe: *ana-l-Haqq*, adică "eu sunt adevărul, eu sunt adevărul divin, eul meu este Dumnezeu".[88] Totul se centrează aici pe Dumnezeu, omului fiindu-i refuzată verticalitatea relaţiei cu Allah, şi tot ceea ce este el trebuie să fie pus sub această imuabilă autoritate, deoarece omul nu este decât un nimic existenţial în raport cu Divinul. "Allah crează inimile ca locuinţe ale gândurilor divine", învaţă Abdallah ben Hubayq (†200 / 815-816 d.Hr.).[89] "Împlinirea gândirii constă în absenţa gânditorului gândirii, în timpul gândirii sale şi scufundarea lui în obiectul gândirii".[90] Determinismul monoteist anihilează personalitatea misticului, cerându-i o aşa-zisă "uitare a gândirii" (das Vergessen des Gedankens)[91], a sinelui celui care trăieşte viaţa mistică.
Deşi mistica islamică nu este o mistică dizolvantă, ca şi cea indiană, totuşi determinismul absolut, care este propovăduit , duce la pierdere a eului

---

[87] Vezi lucrarea *Les musulmans.Consultation islamo-chretienne entre Muhammad Arkoun, Hassam Askari, etc.,* Ed. Beuchesne, Paris, 1971.
[88] *Encyclopedie de la Mystique,* elaboré sous direction de M.M.Dary, Edit. R. Laffont, Paris, 1972, p. 402.
[89] Apud Richard Gramlich, *Islamische Mystique*, în rev. "Geist und Leben", nr.6/1989, p. 461, n.10.
[90] apud *ibidem,* p. 462, n. 13.
[91] *Ibidem*, p. 462.

misticului. În hinduism avem o dizolvare a eului, în islamism avem o încovoiere obedientă până la servilism, în amândouă cazurile nefiind vorba de un dialog "faţă către faţă", ca şi în creştinism. "Eul însuşi trebuie să fie înlăturat" sau "omul trebuie să-şi distrugă eul"[92], iată doar câteva idei dominate în acest domeniu. De exemplu, în necrologul de la moartea lui Dawud al-Tais (†165/781-782 d.Hr) acesta era lăudat: "tu ţi-ai ucis eul înainte ca el să moară, l-ai îngropat înainte ca el să fie îngropat".[93] Tot în acest sens vorbeşte şi misticul Abu l-Abbas al-Qassab (+sec. IV/X), când zice: "eu nu mai am nevoie de eu. Ceea ce am nevoie este ca eu să nu mai fiu"[94], de unde şi definiţia dată misticului musulman: "sufi este cel care nu este".

Dispariţia eului în mistica islamică nu duce spre un *Nimic* hindus, ci la o anihilare a lui în favoarea eului divin. "Trebuie – zice Gramlich – să se restabilească ordinea cea dreaptă, în care nu există decât un singur eu: Eul divin."[95] Este deci o mistică a determinismului divin, în care totul se supune planului lui Allah.

ELEMENTE DE DOCTRINĂ ALE ISLAMULUI

1.DUMNEZEU

Teognosia este cuprinsă în formula de credinţă: "nu este Dumnezeu afară de Allah (la ilaha illa Allah) iar Mohamed este profetul lui (Muhammadu-r-rasul Illah)". Allah este creatorul absolut, proniatorul susţinătorul lumii, precum şi judecătorul ei. Are 99 de nume sublime iar musulmanul pios trebuie să le cunoască pe de rost. El a fost prevestit de profeţii anteriori: Adam, Avraam, Moise, Iisus, etc. dar ultimul profet şi cel mai important, care a adus tot adevărul divin, a fost Mohammed.

Ceea ce trebuie reţinut cu privire la Allah este faptul că între El şi musulman nu există un raport de iubire filială, ci de supunere. Allah este bun dar în primul rând el este atotputernic şi nu acceptă ideea de filiaţie. Supunerea aceasta totală faţă de el[96] este dictată de cartea Coranului, unde chipurile idolilor sunt combătute şi eliminate:

„citeştele istoria lui Avraam,
când zise el părintelui său şi poporului său:

---

[92] *Ibidem*, p. 467.
[93] *Ibidem*, p. 467, n. 46.
[94] *Ibidem*, p. 467, n. 48.
[95] *Ibidem*, p.468.
[96] Soheib Bencheikh el Hocine, *Islamul,* în vol. „Marile Religii", coordonator Philippe Gaudin, trad. Sanda Aronescu, Edit. Orizonturi şi Edit. Lider, Bucureşti, 1997, p. 162.

cui vă închinaţi?
Ei ziseră: ne închinăm idolilor şi îi slujim mereu
El zise: oare vă aud ei când îi chemaţi
Sau vă ajută sau vă strică?
Ei ziseră: ba nu. Dar am aflat pe părinţii noştri făcând aşa.
El zise: (…) idolii îmi sunt duşmani, afară de Domnul veacurilor
Care m-a făcut şi mă ocârmuieşte,
Care mă nutreşte şi mă adapă
Şi dacă sunt bolnav, mă vindecă
Care mă lasă să mor şi apoi mă învie"
(Sura 26, 69-81)
Allah are multe nume pe care musulmanul le învaţă pe dinafară, oferindu-i lui supunere totală. Apare aici teza determinismului[97] deoarece transpare prea puţin ideea de dialog dintre Allah şi credinciosul islam[98]. Prin gura ulemalelor, a învăţaţilor islamici, poporul primeşte învăţătura coranică, pe care o porunceşte Allah.

2.ANGHELOLOGIA.
Musulmanii cred în îngeri, probabil în urma influenţei semite, exercitate de evrei sau de creştini. Ei sunt fiinţe pur spirituale şi nevăzute, mărturisind că sunt din esenţa luminii şi au misiunea de a prezenta oamenilor voinţa lui Allah. Căpetenia îngerilor este Gabriel sau Djabrail iar căpetenia demonilor este Iblis sau Şeitan (Satan).
Căderea diavolilor nu a constat în vreo greşeală faţă de Allah, ci pentru că Şeitan nu a vrut să se închine înaintea lui Adam. Era evident că musulmanii nu puteau pune căderea diavolilor pe baza unui raport cu Allah, deoarece el fiind fiinţa superioară, nu avea cum să intre în dialog cu diavolul sau cu omul, ci cel mult porunceşte şi toţi i se supun. De aceea, neascultarea diavolului cade pe o treaptă mult inferioară, pe cea a supunerii faţă de om.
„deci au spus îngerilor:
prosternaţi-vă înaintea lui Adam.
Atunci se prosternară
Numai diavolul nu voi, ci se îngâmfă şi se făcu necredincios." (sura 2, 32)

[97] Despre cei condamnaţi de Allah la pieirea veşnică Coranul spune: „Dumnezeu a pus pecete în inimile şi auzul lor şi un văl asupra vederii lor şi pentru ei este pedeapsă mare […] Dumnezeu îşi bate joc de ei şi îi face să rămână, rătăcind în fărădelegea lor." (Sura II, 6, 14).
[98] „Dumnezeu alege întru îndurarea sa pe cine voieşte, căci el este mare şi binefăcător" (Sura II, 99).

Pe lângă aceştia există şi duhurile libere, *jinn*, care au fost create de Dumnezeu din foc şi care umblă libere prin văzduh. Ele pot fi spirite bune sau rele, însă pentru a intra în relaţie cu ele trebuie să ai o perceptibilitate a acestora.

3.PROFETISMUL.

Allah a vorbit lumii prin profeţi. După tradiţie ar fi fost peste 100.000 de profeţi deşi în Coran sunt amintiţi doar 25 de profeţi (nabi), printre care: Adam, Noe, Moise (Musa), Iisus (Işa ben Miriam), etc. Toţi aceşti profeţi au contribuit la pregătirea poporului arab în vederea receptării mesajului final, Coranul, prin cel mai mare profet: Mohammed. Evident că pentru un musulman personalitatea lui Iisus nu depăşeşte spaţiul unui profet din cetatea Nazaretului, care a sfârşit prin a fi crucificat de către conaţionalii săi pentru ideile sale. Sunt eliminate din biografia Mântuitorului orice relatări extraordinare care ţin de domeniul transcendenţei şi a miracolului. Altele sunt introduse sub influenţa ideilor gnostice[99].

„Ce a fost Mesia, Fiul Mariei, decât un trimis,
precum au fost trimişi şi înaintea sa
şi maică-sa o femeie ca toate femeile" (Sura 5, 79).[100]

Despre credinţa creştină, marcată de dumnezeirea lui Iisus, Mohammed nu are decât cuvinte de ameninţare:

„Necredincioşi sunt cei ce zic:
Dumnezeu este Mesia, fiul Mariei.
Doar a zis Mesia: o, fiii lui Israel,
Serviţi lui Dumnezeu, Domnul Meu şi Domnul vostru;
Cei ce adaogă lângă Dumnezeu o altă fiinţă,
Pe acela îl opreşte Dumnezeu de la rai
Şi locuinţa sa va fi focul şi cei nelegiuiţi nu vor avea ajutor" (Sura 5, 76).

Ori astfel de cuvinte, nu sunt consemnate nicăieri în Sfânta Scriptură, ci sunt invenţii ale lui Mohammed sau preluări din spusele fracţiunilor sectare ale timpului, care nu recunoşteau dumnezeirea lui Hristos.

---

[99] Este vorba despre minunea facerii de păsărele din lut şi însufleţirea lor de către Iisus.

[100] Am corectat sensul dat de Silvestru Isopescu, care scria: „şi maică-sa o muiere adevărată", prin „o femeie ca toate femeile", deoarece consider că aceasta era ideea din Coran: de a demonstra că Maica Domnului nu a avut nimic special faţă de alte femei, deci nu a născut un mesia, ci un om simplu, care a devenit profet pentru a pregăti calea islamului.

4.ESHATOLOGIA

Potrivit teologiei musulmane va exista o zi de judecată, în care se vor descoperi toate faptele oamenilor. Sufletele vor trece spre Allah peste o punte mai subţire decât firul de păr sau decât ascuţişul sabiei. Cei păcătoşi vor cădea în iad iar cei buni vor merge în paradis unde îi vor aştepta munţi de pilaf, muzică, cadâne tinere care îi vor desfăta. Înainte de judecata lui Allah vor apărea pe pământ fiinţe fioroase, cu un singur ochi călare pe asin, care vor înşela lumea. Apoi va apărea un mesia, Mahdi (cel călăuzit de Allah), care va risipi înşelăciunea de pe pământ.

Iadul şi raiul sunt foarte pestriţ şi impresionist prezentate, dând impresia unor locuri ale voluptăţii senzuale (raiul) sau al chinurilor fizice (iadul):

„Cei drepţi vor bea dintr-un pahar
amestecat cu Kafur[101],
un izvor din care vor bea servii lui Dumnezeu
lăsându-l să curgă mereu" (Sura 66, 5)

Petrecerea din rai frizează chiar ideea de imoralitate, de vreme ce între cei care produc plăcere se află nu numai femei, ci şi băieţi:

„Ei sunt întinşi acolo pe tronuri de nuntă;
nu văd nici soare, nici ger.
Şi aproape asupra lor sunt umbrele ei (n.n. ale grădinii raiului)
Iar strugurele ei atârnă
Şi vor umbla pe la ei cu pahare de argint (…)
Şi umblă pe la ei băieţi nemuritori;
Când îi vezi crezi că sunt mărgăritare împrăştiate (…)
Asupra lor sunt haine de mătase verde şi de brocart
Şi sunt împodobiţi cu brăţări de argint
Şi îi adapă Domnul cu băutură curată" (Sura 76, 13 – 21)

De asemenea, sunt în raiul musulman şi femei fecioare, făcute de Allah pentru desfătarea celor ce intră aici[102]:

„Pentru cei cu frica lui Dumnezeu
(n.n. raiul) este un loc fericit,
grădini împrejmuite şi podgorii,
copile cu ţâţe rotunde, de-o vârstă cu cei fericiţi

---

[101] Kafur este un izvor de apă în rai, care are gustul şi culoarea mentei (camfor).

[102] „Şi le-am făcut fecioare, drăgălaşe
şi soaţe de vârstă pentru tovarăşii dreptei" (Sura 56, 35-37). Prin „tovarăşii dreptei" se înţeleg cei care vor merge de-a dreapta lui Allah, în vreme ce „tovarăşii stângii" (Sura 56, 9) sunt cei care merg în iad. Mai este şi o a treia categorie: „cei care merg înainte", care sunt profeţii şi primii musulmani, care vor sta în apropierea lui Allah.

şi pahare pline” (Sura 78, 31 – 34)
Iadul, în schimb este zugrăvit în culorile cele mai sumbre:
„Iadul este o cursă,
pentru păcătoşi o locuinţă.
Ei vor petrece acolo veacuri.
Ei nu gustă acolo răcoare şi băutură,
Ci numai apă clocotită şi puroi” (Sura 78, 21 – 25)

INOVAŢIILE ÎN TEXTUL CORANULUI

Necunoscând direct Sfânta Scriptură, evident Mohammed a inventat o serie de afirmaţii şi le-a pus în gura personalităţilor biblice, pentru a demonstra aşteptarea islamului. De exemplu, Avraam se roagă astfel lui Allah, atunci când, împreună cu Ismael, a primit piatra de la Kaaba iar apoi ei ar fi ridicat templul de aici:
„Doamne, primeşte-o de la noi, tu eşti doar cel ce aude şi ştie!
Doamne, fă-ne musulmani şi pe urmaşii noştri
Fă-i un popor de musulmani şi arată-ne pravila
Şi te întoarce spre noi” (Sura2, 121-122).
Iacov, la rândul lui le cere urmaşilor săi să caute această nouă religie şi să moară în ea:
„O, fiii mei, iată Dumnezeu v-a ales vouă credinţa aceasta
şi să nu muriţi altfel decât fiind moslemi” (Sura 2, 126)
Evident persoana Mântuitorului Hristos nu putea fi acceptată ca de natură divină, deoarece Allah este unul singur. Chiar Hristos ar fi spus acest lucru, după părerea lui Mohammed: „nu se cuvine lui Dumnezeu să nască fiu” (Sura19, 36).
În ceea ce priveşte moarte lui Iisus, influenţa dochetistă l-a făcut pe Mohammed să afirme că El nu a murit cu adevărat:
„Ei au zis: noi l-am omorât pe Mesia Iisus, fiul Mariei, trimisul lui Allah.
Ei însă nu l-au omorât şi nu l-au răstignit,
ci pe altul care le părea asemenea. (…)
Dumnezeu l-a ridicat la sine,
căci Dumnezeu este puternic, înţelept” (Sura 4, 156).
Se pare că influenţele creştine ale lui Mohammed ar fi provenit de la Mariya, una dintre cele nouă soţii ale sale, o creştină provenită dintre copţii

egipteni, pe care apoi a trecut-o la islamism, de la sclavul creştin Gabr şi un călugăr, Bahir, apropiat profetului[103].

FUNDAMENTALISMUL ISLAMIC ARGUMENTAT PE BAZA CORANULUI

Mohammed însuşi este pomenit a fi „un mare luptător şi un comandant militar dibaci”[104], lucru care evident nu se poate afirma despre Iisus sau despre Buddha. Coranul este plin de versete care incită la luptă, chiar dacă lupta la care se referea atunci Mohammed era cea împotriva quraishiţilor. Să amintim câteva dintre aceste versete, lucru care ne va elucida enigma de ce sunt atât de uşor de fanatizat musulmanii în raport cu celelalte religii contemporane.

-*„Luptaţi-vă pentru calea lui Dumnezeu împotriva celor ce voiesc să se lupte cu voi (...). Omorâţi-i oriunde îi găsiţi şi goniţi-i de acolo, de unde v-au gonit pe voi, căci ispita este mai rea decât omorul, însă nu luptaţi împotriva lor lângă templul sfânt, doar dacă se luptă ei acolo împotriva voastră; omorâţi-i, căci aceasta este răsplata celor necredincioşi”*(Sura 2, 186 – 187). Evident aici este vorba de lupta pe care o duceau medinezii împotriva armatei trimise de către cei din Mekka. În acest context, Mohammed îşi „orientează” viziunile lui spre antrenarea luptătorilor pentru cauza islamului. Evident în acest caz toate revelaţiile primite din cer prin arhanghelul Djabrail sunt incitatoare la luptă şi nu orice fel de luptă, ci una de exterminare totală: „omorâţi-i oriunde îi găsiţi”. Deci ideea de clemenţă este aproape exclusă. „Ispita este mai rea decât omorul”, adică nu este important câte vieţi dispar, ci doar dacă flamura islamului se impune în lume. Iar afirmaţia „omorâţi-i căci aceasta este răsplata pentru cei necredincioşi” a fost argumentată de multe ori în istoria islamului.

-*„Cine vă atacă pe voi, atunci atacaţi-l şi voi pe el, întocmai cum v-a atacat pe voi*” (Sura 2, 190), este o lege a talionului în limbaj islamic. Cu alte cuvinte nimic nu trebuie să rămână fără răsplată în lumea musulmană. Departe de ei ideea „dacă te loveşte cineva peste obrazul drept, întoarce-l şi pe celălalt” (Matei 5, 39). Ar fi un semn al slăbiciunii religiei lui Mohammed şi nu al smereniei, despre care vorbeşte Hristos.

-Expresia *„războiul vă este orânduit…”* (Sura 2, 212) pare un testament al Profetului faţă de o nouă religie şi un nou imperiu, care se va clădi pe râuri

---

[103] Günter Rise, *Gott ist Christus, der Sohn der Maria. Eine Studie zum Christusbild im Koran*, col. „Begegnung”, Borengasser Verlag, Bonn, 1989, p. 183.

[104] apud. Samuel P. Hungtington, *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, trad. Radu Carp, Editura Antet, Filipeşţtii de Târg, jud. Prahova. p. 393, n. 35.

de sânge, care vor umezi pământul din India până în Spania şi din Rusia până în Sudul Africii.

-„*Poate că urâţi tocmai ceea ce este bun pentru voi, poate că iubiţi tocmai ceea ce este rău pentru voi… . Războiul este greu, însă a te abate de la calea lui Dumnezeu şi a te lepăda de El şi de templul său cel sfânt şi a alunga poporul său de acolo este păcatul cel mai mare înaintea Domnului. Ispita este mai grea decât omorul. (…) Cei ce cred şi purced la luptă pentru drumul lui Dumnezeu, aceia să nădăjduiască în mila lui Dumnezeu”* (Sura 2, 213-215).

Aceste versete vin tocmai ca o confirmare a celor care ar încerca să-şi justifice de ce sunt necesare aceste războaie, care, oricum ar fi ele argumentate, aduc suferinţă. Aici apare ideea de determinism divin, deoarece în ochii lui Allah omul este un neputincios, care nu cunoaşte care ar fi calea cea bună, ce duce spre Allah[105]. Ori aici intervine jocul de-a „voinţa lui Allah”, care îi face pe mulţi lideri religioşi musulmani să argumenteze acţiunile lor militare prin expresia „aceasta este voia lui Allah”, la care poporul, simplu în judecata lui, consfinţeşte cele spuse prin strigătul de luptă „Allahu Akhbar”. De asemenea, expresia „ispita este mai grea decât omorul” este un leit motiv, care este întâlnit foarte des în cartea Coranului, tocmai pentru a elimina orice contestare a ideilor para-logice, care pot fi întâlnite în cartea sacră[106].

Îndemnuri la luptă poruncite de Allah sunt destul de multe. „Luptaţi-vă pentru drumul lui Dumnezeu şi să ştiţi că Dumnezeu aude şi vede” (Sura II, 245), cu alte cuvinte cel care nu se luptă pentru calea lui Allah, acesta poate cădea sub greaua pedeapsă a Lui, căci „Allah pedepseşte groaznic” (Sura III, 9).

De asemenea, ca un testament al musulmanului poate fi considerat şi versetul 97 din Sura III : „nu muriţi decât fiind musulmani”, deoarece pentru cei care nu sunt aşa, nu există altă variantă decât iadul („*spune celor necredincioşi: veţi fi biruiţi şi veţi fi adunaţi în iad”, Sura III, 10).*

Extremismul islamic poate fi de asemenea argumentat pe un alt verset coranic, care spune: „nu încheiaţi prietenie cu cei ce nu-s de-ai voştri”

---

105 „Allah dă înţelepciune cui voieşte” (Sura 2, 272) explică de fapt determinismul divin absolut. Sunt multe alte versete care argumentează determinismul islamic: Sura II, 5-9, 14, 99, 208; III, 4, 25; V, 118; VI, 83, 123-125, etc.

106 În contextul inovaţiilor coranice, care ţin mai puţin de „revelaţia” îngerului Gavriil, cât de informarea proastă a Profetului asupra Bibliei, putem aminti alte multe texte: Sura V, 19, 50, 76-79, 85, 109-117; VI, 84-86; VII, 134-140. Sau apar în Coran teme care contravin bunului simţ al raportului intra-conjugal, cum ar fi legarea femeilor rele de gură în cămară şi baterea lor cu biciul (Sura IV 38).

(Sura III, 114), evident acest loc dând şansa comentariului de a putea exclude orice ne-musulman din cercul prietenilor[107].
Fanatizarea, care duce până la moarte deliberată pentru cauza islamului, se poate argumenta pe versetele următoare: „dacă veţi fi omorâţi pentru drumul lui Dumnezeu sau veţi muri, este iertarea lui Dumnezeu şi îndurarea lui mai bună decât toate averile pe care le-aţi adunat. Căci dacă veţi muri sau veţi fi omorâţi, vă veţi aduna la Dumnezeu (Sura III, 151-152). Cu alte cuvinte, toţi cei morţi pentru cauza Coranului vor avea bucuria fericirii paradisiace[108]. Deci moartea pentru Allah înseamnă automat intrarea în rai. Iar raiul este descris astfel: „cei cuvioşi vor primi de la Domnul lor o grădină pătrunsă de râuri pe dedesupt; în veci vor fi acolo; şi muieri curate (n.n. adică fecioare spre desfătare) şi harul lui Dumnezeu, căci Allah priveşte la servii săi" (Sura III, 13, IV, 60, VII 40-41). Tema recompensei pentru cei care mor pentru calea lui Allah o găsim şi în alte versete coranice, tocmai pentru a sublinia ideea de jertfă pentru cauza islamului[109].
Ideea de jertfă a vieţii pentru Allah este un gest, pe care îl datorează orice musulman. „Să se lupte deci în drumul lui Dumnezeu numai aceia care dau în schimb viaţa lumii de acum pentru lumea de apoi. Iar cel ce se luptă pe drumul lui Dumnezeu, fie că este omorât, fie că biruieşte, lui îi dăm la sfârşit răsplată mare" (Sura IV, 76). Chemarea la luptă (jihad) transformă lumea în două: lumea lui Allah şi lumea lui Satan. „Luptaţi împotriva prietenilor lui Satan, căci vicleşugul lui Satan este slab" (Sura IV, 78). Orice încercare de redobândire a identităţii popoarelor supuse de către adepţii islamului, trebuie să fie înăbuşită încă din faşă. „*De câte ori se vor răscula din nou, să fie zdrobiţi întru aceasta. Dacă însă nu se depărtează de la voi şi nu vă îmbie cu pace şi ridică mâinile împotriva voastră, prindeţi-i şi omorâţi-i, oriunde îi găsiţi" (Sura IV,93).* Pedepsele celor care nu recunosc autoritatea islamului pot fi foarte aspre, lucru de care contemporaneitatea nu este străină, deoarece se cunosc execuţiile în public,

---

[107] Există şi astăzi practica, chiar în ţările care se consideră europenizate, cum ar fi Turcia, ca tatăl să-şi ucidă fiica în cazul în care aceasta s-ar căsători cu un creştin, deoarece se consideră că aceasta, îmbrăţişând religia soţului, este de fapt moartă pentru credinţa lui Allah.

[108] „Să nu crezi că-s morţi cei ce fură omorâţi pe drumul lui Dumnezeu, ci că sunt vii la Domnul lor, unde sunt bine îngrijiţi (…). Ei se bucură de ceea ce le-a dat Domnul lor ca binefacere, şi se veselesc asupra celor care încă nu au ajuns la ei însă le vor urma (Sura III, 163-164).

[109] „Să nu crezi că sunt morţi cei ce au fost omorâţi pe drumul lui Dumnezeu, ci sunt vii la Domnul lor, unde sunt bine grijiţi. Ei se bucură de ceea ce le-a dat Domnul lor ca binefacere…" (Sura III, 163-165).

pe stadioane, a celor care nu acceptă islamul în forma lui rigidă sau arderea femeilor pe faţă cu acid, dacă nu poartă *burqa* (vălul pe faţă)[110], etc.
Dacă la început, pentru motivul luptei de a-i racola împotriva tribului qurraişiţilor, evreii sau creştini au fost respectaţi, la scurt timp orice apropiere de ei este condamnată de cartea Coranului: *„voi cei ce credeţi, nu lăsaţi pe creştini să vă fie prieteni, ci numai laolaltă. Cine dintre voi însă şi-i alege ca prieteni, este ca unul dintre ei iar Dumnezeu nu ocârmuieşte un popor nelegiuit" (Sura V, 56)*. Deci chiar dacă este recunoscută inspiraţia Sfintei Scripturi totuşi faptic, musulmanii trebuie să evite orice legătură cu creştinii sau cu evreii[111].
Mai mult decât atât, toţi cei care nu acceptă inspiraţia Coranului, sunt consideraţi mai rău decât animalele. „Mai răi decât vitele sunt la Allah cei surzi şi muţi, care nu voiesc să înţeleagă" (Sura VIII, 22), deoarece „cei care nu cred se vor aduna în iad" (Sura VIII, 37).
Jihadul, aşa cum este conceput de către fundamentaliştii islamici, înseamnă de fapt o străduinţă de universalitate a islamului, deşi la origini el însemna luptă cu păcatul. Deformarea sensului real al jihadului recunoaşte pretenţia de absolutism a acestei religii. „Luptaţi împotriva lor, zice Profetul, până nu mai este răscoală şi până va fi la toţi credinţa în Allah" (Sura VIII, 40). De aceea, misiunea Profetului este de „a-i aţâţa pe cei credincioşi la luptă" (Sura VIII, 66), deoarece necesitatea de a „misionariza" lumea implică prinderea şi convertirea captivilor[112]. Termenul de „a măcelări pe pământ" este o justificare a crimelor sângeroase, deoarece profetismul arab implică şi ideea de crimă, pentru că numai aşa ultimul profet a reuşit să elimine orice contestatar din cadrul lumii arabe şi să instituie, prin califii săi „bine ghidaţi" sharia, care astăzi reprezintă punctul de reîntoarcere a lumii islamiste.
Evident sunt foarte multe alte versete coranice, care vorbesc fiecare despre necesitatea de a lupta împotriva creştinismului şi a altor religii conlocuitoare, care nu au altă vină decât aceea de a fi contemporane cu islamismul.
Am dorit să prezint prin aceste citate din cartea Coranului cât de uşor pot fi fanatizaţi adepţii islamismului, chiar dacă versetele pot fi interpretate şi

---

[110] „Partea celor ce se împotrivesc lui Dumnezeu şi trimisului său şi caută să facă stricăciune pe pământ va fi că ei vor fi omorâţi sau vor fi răstigniţi sau li se vor tăia mâinile şi picioarele cruciş sau vor fi alungaţi din ţară" (Sura V, 37).
[111] „O, voi, cei ce credeţi, nu primiţi ca prieteni pe cei ce îşi bat joc şi râd de credinţa voastră, dintre cei care au primit scriptura dinaintea voastră şi nici pe cei necredincioşi" (Sura V, 62).
[112] „*Nu s-a întâmplat ca un profet să aibă captivi până ce nu a măcelărit pe pământ" (Sura VIII; 68).*

altfel. Evident că formaţiunile para-militare de tip terorist au reuşit să reunească în jurul lor o serie de adepţi, nemulţumiţi de împărţirea nedreaptă a lumii în „săraci" şi „bogaţi" sau de invazia unei civilizaţii, care nu se potriveşte cu spiritul musulmanului.
Ca o concluzie la cele analizate, putem spune că islamismul s-a dorit o reformare a gândirilor religioase, fiind una dintre cele mai raţionaliste religii, dar a eşuat în această eliminare a unui Dumnezeu-Iubire şi Dumnezeu-Jertfă, ceea ce a dus la formarea unei ideologii religioase, în care relaţia cu Divinul este doar una de supunere oarbă. Religia aceasta poate deveni foarte uşor una fundamentalistă, de vreme ce războiul poate fi atât de uşor de dedus din cartea Coranului.

B I B L I O G R A F I E:

CORANUL traducere de dr. Silvestru Octavian Isopescu, Cernăuţi, 1912, reeditat de Editura ETA, Cluj-Napoca, 1995.
Anghelescu, Nadia, *Introducere în islam,* Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993.
Arkoun, Muhammad, Hassan Askari, *Les Musulmans,* col. „Verse et controverse", ED. Beauchesne, Paris, 1971.
Armstrong, Karen, *ISLAMUL. O scurtă istorie*, trad. Claudiu Vereş, Edit. Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002.
Benjamin, David, *Muhammad in der Bibel, SKD Bavaria Verlag, München, 1992.*
Delcambre, Anne-Marie, *Islamul*, trad. Beatrice Stanciu, Ed. Coresi, Bucureşti, 1999.
Delumeau, Jean, *Religiile lumii*, ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.
Dicţionar de civilizaţie musulmană, col. Larousse, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995.
Karam, Patrick, *Revenirea islamului în fostul imperiu rus,* Ed. Scripta, bucureşti, 1998.
Meududî, *Introducere în islam,* Ed. Chrater, Bucureşti 1991.
Rise, Günter, *Gott ist Christus, der Sohn der Maria*. *Eine Studie zum Christusbild im Koran*, col. „Begegnung", Borengasser Verlag, Bonn, 1989.
Rus, Remus, *Istoria Filosofiei Islamice*, Edit. Enciclopedică, Bucureşti, 1994

Schuon, Frithjof, *Să înţelegem islamul. Introducere în spiritualitatea lumii musulmane*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994.
Soheib Bencheikh el Hocine, *Islamul,* în vol. „Marile religii", coord. Philippe Gaudin, trad. Sandală Aronescu, Edit. Orizonturi - Edit. Lider, Bucureşti, p. 122 – 216.
Stănescu, Gheorghe, *Mohamed profetul*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1998.
Thoraval, Yves, *Dicţionar de civilizaţie musulmană,* col. Larousse, trad. Nadia Anghelescu, Edit. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997.
Tor, Andrae, *lsamische Mystiker*, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1960.
Tworuschka, Udo, *Die vielen Namen Gottes,* (cap. Der Islam), Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Güutersloh, 1985, p. 14 – 53.

INDIA CA RELIGIE ŞI CIVILIZAŢIE
DE LA VEDISM LA GURUISMUL CONTEMPORAN

Glosar de termeni necesari studierii religiilor hinduse:

-agni – foc, zeul focului
-amrta (citeşte amrita) – băutura nemuririi, similară somei
-asana – postură sau poziţie de şedere şi concentrare în yoga
-asura – care generează viaţa
-atman – sinele uman care se reîncarnează permanent până când se eliberează din ciclul reîncarnărilor expiind bagajul karmic
-Atman – divinul panteist din hinduism cu care se uneşte atmanul uman. Cele două sunt identice.
-AUM silabă ce reprezintă absolutul sau Brahman. Repetarea sa aduce posibilitatea unei intrări în eliberarea lui Brahman.
-Bhagavad-Gita – "Cântecul Domnului", poem preluat din epopeea Mahabharata, în care este prezentat dialogul dintre Krshna cu Arjuna pe tema eliberării prin yoga.
bhakti – («desăvârşirea») este termenul care desemnează devoţiunea faţă de divinitate. Un sistem yoga care pune accent pe devoţiune.
-bhuta – sunt elementele care constituie realitatea văzută : pământ, apă, aer, foc, etc.
-brahman : - preotul sacrificator din gândirea vedică,
-elementul spiritual, sinele din om, care se uneşte cu Brahmanul universal. Brahmanul este membru al castei brahmanilor.
-buddhi – este starea de iluminare în buddhism

-cakra sau chakra – centri energetici din corpul uman, prin care se ridică energia din corpul uman în timpul şedinţelor yoga;
-cit, conştiinţă, reprezintă al doilea element din cadrul numelui trinitar: Sat-Cit-Ananda (Fiinţă-Conştiinţă-Beatitudine);
-darshana, "viziune" asupra lumii, este termenul care desemnează cele şase şcoli majore din hinduism;
-deva sau devi, etimologic înseamnă «zeu» sau «zeiţă»;
-dharana, fixarea activităţii mentale în cadrul şedinţei yoga într-un punct anume sau într-o mandală
-dvaitism, sistem dualist,
-Ishvara, divinul yoghinilor, care se pare că ar fi fost la origine un yoghin desăvârşit.
-jnana, cunoaştere
-Kali-yuga, epoca de fier, este perioada actuală, care este considerată ca fiind cea mai rea din erele posibile.
-kundalini, energia care se află latentă în corp şi care este trezită prin mijloacele yoghinice.
-mantra, set de cuvinte, care trebuiesc repetate de adeptul sistemelor yoga, pentru a se crea detaşarea de lume şi dependenţa de maestrul yoghin
-maya, iluzia lumii în sistemul advaitin sau non-dual.
-padmasana, poziţia de şedere „a lotusului" în yoga
-purusha, sinele uman, partea metafizică a omului
prakrti, latura materială a omului şi a lumii
-sadhu, sfântul hindus.
-samadhi, starea ultimă din cadrul concentrării în sistemul yoga.

NOŢIUNI INTRODUCTIVE. DENUMIREA ŢĂRII

Autohtonii numeau această ţară *Jambudvipa* adică "insula fructului de jambu" (un fruct local mic şi negru asemănător unei măsline uscate. O altă denumire, cea actuală, vine de la fluviul *Sindhu*, devenit în persană *Hindu* iar apoi preluat în greacă ca *Indos*, adică *India*. În limbile indiene există însă o altă denumire, cea de *Bharavarsa* – subcontinentul Indiei. Specificitatea acestei ţări este marea ei şansă de a se conserva, de a-şi păstra tradiţiile şi credinţele, lucru posibil datorită izolării ei geografice, India fiind înconjurată în trei părţi de Oceanul Indian, la Nord sunt Munţii Himalaei (8.843 m înălţime, Everest), care prin dificultatea de a fi trecuţi au constituit permanent o barieră foarte puternică în calea năvălitorilor. În partea N-E se învecinează cu Pakistanul, actualmente între cele două ţări fiind un conflict armat din cauza faptului că în zona Kashmirului, teritoriu indian, unde trăiesc mulţi musulmani de sorginte pakistaneză, care doresc

independenţa acestui teritoriu şi anexarea lui la Pakistan. În Nord, dincolo de Munţii Himalaei se află China, care prin 1948 – ’49 au ocupat prin forţă Tibetul. În N-V India se învecinează cu ţările Nepal şi Butan iar la Est cu Birmania. Teritoriul Indiei are o suprafaţă de 4.860.000 km^2, cu o populaţie eterogenă ce numără cam 1.000.000.000 locuitori. India este a şaptea ţară ca extensiune geografică pe glob şi a doua după China ca număr de locuitori. Are un caracter foarte variat din punct de vedere lingvistic numărând peste 500 de dialecte.

CIVILIZAŢIA INDIEI PRE-ARIENE

În primul rând trebuie să amintim faptul că populaţia de pe teritoriul Indiei este foarte veche, aici descoperindu-se forme de viaţă, care depăşesc anul 6.000 î.Hr. Însă primele triburi, care au putut fi recunoscute şi denumite sunt *munda şi colarienii*, care s-au răspândit apoi spre India Centrală şi spre insula Ceylon.

Al doilea val etnic, care a lăsat urmele unei civilizaţii foarte înaintate a fost cel al *dravidienilor*, care s-au impus prin mileniul al 4-lea î.Hr. Datarea cu carbon radioactiv, a demonstrat că ei au fost prezenţi în acest teritoriu de prin mileniul al IV-lea î.Hr., fiind înrudiţi cu popoarele mediteraneene (etruscii şi minoicii din insula Creta). Descoperirile din anii 1922-’32 au scos la iveală două mari cetăţi, care nu erau întrecute la vremea lor decât de renumita cetate UR. Este vorba despre *Mohenjo Daro şi Harappa*. Pe lângă aceste oraşe, s-au mai descoperit alte 100 de aşezăminte răspândite pe un vast teritoriu de circa 1500 km de-a lungul râului Indus. Străzile principale de exemplu erau late de 10 metri, din care porneau străzi perpendiculare late de 2-3 m. Ele erau pavate cu lespezi, având şi sistem de canalizare. Murdăria oraşului era adunată în haznale, prin conducte de teracotă. De asemenea existau fântâni publice, iar casele erau construite din cărămidă arsă, fiind dotate chiar cu băi. Civilizaţia dravidiană demonstrează că această populaţie era crescătoare de animale, practicând de asemenea şi meşteşugăritul, prelucrând deja fierul şi bronzul. De asemenea, practicau şi agricultura, evident cu instrumente rudimentare. De reţinut că roata olarului era deja o prezenţă la aceste populaţii, precum şi bărcile cu vele. Ei aveau o scriere ideoritmică, asemănătoare hieroglifelor, scriere încă nedescifrată până în prezent. Până prin 1977 se descifraseră circa 396 de simboluri. De asemenea, s-au descoperit o mulţime de sigilii din acea perioadă.

În domeniul religiei se pare că dravidienii au adus ideea de *karma* şi de *samsara*. Zeitatea lor principală era *zeiţa Mamă*, al cărui nume nu se cunoaşte, ceea ce reiese din figurinele feminine sculptate în lut ars, care

datează din această epocă. De asemenea, s-a descoperit şi prezenţa *cultului falusului*, legat de cultele fertilităţii, precursoare prezenţei lui Shiva.

CIVILIZAŢIA ARIENIILOR

Denumirea de *arieni* provine de la termenul de „*arya*", nume care se traduce prin *"nobili"*, reprezentând populaţia care a venit în India din Podişul Pamir, unde trăia în relaţie de rudenie cu vechii iranieni. Coborând prin strâmtorile munţilor *Hindu Kush* ei s-au aşezat în nordul ţării în regiunea *Punjab*, împingându-i pe dravidieni spre sudul ţării. Organizarea lor era tribală, având în frunte un *rajah*, adică un rege. Triburile aveau ca celulă de bază familia, care era condusă de un tată (*pitar)*[113]. Invazia ariană s-ar fi încheiat prin anul 1500 î Hr., când aceştia au reuşit să-i învingă pe dravidieni mai ales datorită superiorităţii lor ca dotare armată, deoarece dispuneau de arme de bronz, de arcuri compuse, de cai şi care uşoare de luptă. Dravidienii fie au fost împinşi spre sud, fie au fost transformaţi în sclavi. Seminomazi la început, arienii au devenit cu timpul sedentari, practicând agricultura sau crescând vite.

Perioada a doua, cea neo-vedică (1000 - 600 îHr.) se caracterizează prin extinderea dominaţiei arienilor spre est, spre regiunea Gangelui. În această perioadă se impune sistemul castelor, prin care ei se delimitează clar de celelalte popoare pre-ariene, care acced cel mult la nivelul de sudras, adică servitori. Tot în această perioadă se scriu textele *brahmanas.*

Prin secolul al 4-lea îHr, India devine a douăsprezecea satrapie a imperiului persan, timp în care capitala se mută la Pataliputra, în regatul Maghada în zona Gangelui. După cucerirea Indiei pentru scurt timp de către Alexandru Macedon, India cunoaşte o perioadă de mare înflorire în timpul dinastiei *Maurya*, mai ales în timpul regelui Ashoka (273-232 îHr). Acum ţara ajunge la cea mai mare extensiune, cuprinzând aproape toată peninsula Indiei. Prin aderarea lui *Ashoka* la buddhism s-au interzis jertfele animale, s-a dezvoltat cultura plantelor medicinale, iar din punct de vedere religios s-au ridicat nu mai puţin de 84.000 de temple mici (stupa) închinate lui Buddha. După moartea lui Ashoka, dinastia maurilor începe să se destrame.

Noua dinastie, cea a *kuşanilor* este cucerită de perşii sasanizi prin 712 d.Hr. însă la scurt timp arabii ocupă Pundjabul, dând naştere la conflicte care nu s-au încheiat nici până astăzi între indienii hinduşi şi cei islamizaţi. Marea invazie a musulmanilor din 1192 d.Hr a distrus civilizaţia indiană, demolând marile focare de cultură, şcoli şi universităţi. Şansa indienilor a

---

[113] Termenul *„pitar"* se înrudeşte cu cel provenit din limba latină, "pater", ceea ce desemnează gradul strâns de înrudire a acestor limbi indo-europene.

fost invazia mongolilor sub conducerea lui Gingis Han şi Tamerlan, care au alungat dominaţia musulmană din India. Prin 1600 d.Hr. India a fost preluată de olandezi, care au transformat-o într-o colonie, urmând ca din 1757 ea să devină dominion englez. Independenţa Indiei a fost câştigată abia în 1947, în urma revoluţiei non-violente a lui Mahatma Ghandi. Actualmente ea este o ţară federativă, numărând 21 de state şi este membră a Commonwealth-ului, adică a comunităţii de state independente, care au făcut parte din fostul imperiu colonial britanic.

ELEMENTE DE CULTURĂ ŞI CIVILIZAŢIE INDIANĂ

Viaţa cotidiană a indianului

Locuinţele erau aproape toate construite din lemn. Cele ale ţăranilor erau construite din chirpici cu acoperiş de bambus. Pereţii erau despărţiţi de nişte rogojini iar sistemul de răcorire era asigurat de nişte vase cu apă, care se schimba zilnic. Casele celor bogaţi aveau chiar şi baie de aburi, despre care se crede că ar fi o invenţie indiană. Este renumită grija indianului pentru curăţenie. Indienii primelor trei caste se îmbăiau zilnic, îşi schimbau zilnic lenjeria şi se spălau pe mâini (brahmanii chiar şi pe picioare) înaintea fiecărei mese. Mâncarea rămasă la masă se arunca, nu se mai servea din ea a doua oară iar după fiecare masă indianul se spăla pe dinţi, (brahmanul o făcea chiar de 7 ori pe zi) cu o bucată de scoarţă de copac aţoasă şi moale. În ceea ce priveşte vestimentaţia ea era foarte simplă: o bucată de pânză care acoperea bustul, fiind apoi aruncată peste umeri. Turbanul este preluat mult mai târziu, de la islamişti. Femeile se îmbrăcau în celebrele sariuri, care le scotea în evidenţă formele şi graţia trupului. În general, vestimentaţia era un semn distinctiv al poziţiei sociale a hindusului. Asceţii se îmbrăcau de obicei în frunze sau având un şorţ de pânză veche în jurul bazinului, un lucru interesant este faptul că se interzicea purtarea de încălţăminte din pielea unui animal ucis, tocmai în baza teoriei lor numită *ahimsha*.

Educaţia indianului

Prima datorie a indianului, după cele de ordin religios era să aibă copii, deoarece se credea că prin copii se continuă cultul familial al strămoşilor. Astfel cel mai mare păcat în ochii zeilor era avortul. Naşterea unui copil implica o stare de impuritate, fapt pentru care după zece zile părinţii trebuiau să împlinească un act de purificare.

Până la vârsta de 5 ani copii umblau goi. De acum însă băieţii se deosebeau ca vestimentaţie de fete şi începeau să înveţe să citească şi să socotească. Scrierea era o preocupare mai mult a brahmanilor.

SISTEMUL CASTELOR (VARNA)

În ceea ce priveşte societatea indiană se ştie că ea este construită pe un sistem foarte rigid de caste, care este de asemenea, rezultatul dharmei, a legii divine imuabile hinduse. Într-o primă fază, sistemul acesta făcea diferenţiere între arieni, consideraţi un fel de rasă superioară, şi dravidieni, populaţia de culoare negroidă, care fusese cucerită şi împinsă de arieni spre sudul Indiei[114]. Abia ulterior în societatea brahmanică, sistemul castelor s-a impus cu duritate, fiind considerat un imperativ al dharmei, al legităţii cosmice, care nu poate fi pus la îndoială. Acum se vor separa cei „de două ori născuţi", de cei „o singură dată născuţi". În textul Rig Veda X, 90 această diferenţiere se face prin despicarea omului primordial: Purusha. "Casta este o grupare închisă, formată din persoane care au aceeaşi origine, aceleaşi ocupaţii, exercitând un anumit tip de profesiuni şi având drepturi şi îndatoriri bine precizate, tradiţii şi o ideologie bine determinată – moşteniri pe care le respectă cu cea mai mare stricteţe"[115]. Potrivit concepţiei brahmaniste, fiecare se naşte potrivit faptelor făcute în viaţa anterioară, într-o castă. Obligaţia lui este de a îndeplini îndatoririle, care revin castei din care el face parte. El se poate căsători numai cu o fată din casta respectivă, nu putea mânca la un loc cu un membru din altă castă. Nerespectarea acestor prescripţii atrăgea un fel de moarte socială a respectivului, fiind exclus din sistemul respectiv.

Brahmanii reprezentau cea mai înaltă castă, având atribuţiunea de preoţi ai vedismului de tip brahmanic. Termenul de "brahman" desemnează atât ideea de preot ("cel care posedă puterea sacră"), cât şi de principiu divin, care stă la baza existenţei ca o energie primară şi ultimă în care se va resorbi toată existenţa. Se ajunsese cu ridicarea castei brahmanilor până la a se crede că brahmanii erau nişte zei printre oameni. El era guru sau maestrul prin excelenţă. Putea primi domenii, sate ca donaţii, iar cel care făcea aceste donaţii era conştientizat că de fapt el este obligat să le facă dacă doreşte să scape de eventualele reîncarnări. Brahmanilor sacerdoţi li se cerea cunoaşterea pe de rost a cărţilor sacre ale hinduismului. În schimb ei erau scutiţi de toate taxele, erau întreţinuţi de către stat. De asemenea, nu li se putea aplica pedepse corporale, nu puteau fi torturaţi sau condamnaţi la moarte. Cea mai mare pedeapsă care se putea aplica unui brahman era să i se taie părul pe care acesta îl purta prins într-un coc, lucru ce însemna excluderea din castă. În general, brahmanii erau consideraţi oameni

[114] Udo Tworuschka, *Die vielen Namen Gottes,* Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh, 1985, p. 76.

[115] O. Drâmba, *op. cit.*, vol. I, p. 251.

pregătiţi din punct de vedere intelectual, care conduceau şcoli, instruind tinerii în cultura şi religia indiană.
Kshatryia, casta războinicilor, reprezenta tagma nobililor, care avea acces la studierea Vedelor, însă datoria lor primă era apărarea ţării. Ei erau aşadar braţul înarmat al comunităţii. Chiar şi regii făceau parte din această castă.
Vaisya sau casta oamenilor liberi, în care intrau meşteşugarii, negustorii şi mici proprietari, era casta care suporta cele mai grele sarcini, deoarece ei plăteau impozitele prin care erau susţinute castele superioare.
Sudra sau casta servitorilor, reprezenta în vechime grupul în care intrau populaţiile dravidiene, cucerite de către arieni. Ulterior în această castă vor intra şi arienii care au decăzut din punct de vedere economic. Tot din această categorie fac parte şi ţăranii, respectiv meseriaşii. Ei aveau poziţia de iobagi, deşi legile promulgate de-a lungul timpului, aveau rolul de a-i proteja. Ei nu aveau dreptul de a participa cu ceilalţi la ceremoniile templului, nu se puteau îmbrăca decât cu haine vechi şi mâncau doar ceea ce rămânea de la stăpâni. Li se interzicea cu asprime să citească Vedele. "Dacă un sudra ar cuteza să recite un text din Rig Veda – zice un vechi text de legi – să i se taie limba, iar dacă va asculta aceste imnuri să i se toarne plumb topit în urechi".
În afara acestor patru caste mai existau "cei pe care nu trebuia să-i atingi" sau *Paria*. Ei trebuiau să împlinească cele mai umile munci, cum ar fi vânătoarea, pescuitul, tăietori de carne, măturători, gropari, vânzători de băuturi alcoolice, etc. Ei locuiau în afara satelor în comunităţi izolate, mâncând din vase sparte, îmbrăcându-se cu haine de la morţii pe care îi îngropau. Podoabele lor trebuia să fie numai din fier. Ei nu trebuiau să se arate celorlalte tagme pentru ca să nu-i spurce pe cei superiori cu prezenţa lor. De aceea, dacă cineva din castele superioare îi vedea, trebuia să practice un ritual de purificare.
Străinii se bucurau de o oarecare consideraţie, însă cei din casta brahmanilor şi cei din cea a războinicilor nu aveau voie să servească masa cu ei. Tot în afara castelor erau şi pustnicii, care erau foarte veneraţi. A oferi ceva de mâncare unui pustnic era o mare datorie a credinciosului de rând. Prizonierii de război aveau o situaţie mult mai bună decât la alte popoare. Ei nu puteau fi reţinuţi ca sclavi decât cel mult un an de zile. Mai numeroşi erau sclavii proveniţi din datorii neachitate sau cei oferiţi de caravanele arabe, care serveau la curţile regale sau erau sclavi ai casei.
Regalitatea făcea parte din casta kshatriya. La început regele a fost ales de către nobili, însă apoi regalitatea a devenit ereditară, ba mai mult de drept divin. În exercitarea drepturilor regele era ajutat de către un consiliu de miniştri. De la sfârşitul secolului al IV-lea îHr. datează celebrul cod de politică internă şi externă, intitulat *Arthasastra,* care prevede modalităţi de

guvernare în caz de pace, de război, de alianţă, de neutralitate, de ambiguitate, de intervenţie armată imediată, etc. De asemenea, se vorbeşte despre cei 6 "spini" de care trebuie să se ferească regele şi anume de bandiţi, falsificatori, scamatori, muzicanţi, dansatori şi pseudo-vindecători.

RELIGIILE INDIEI

Din punct de vedere religios India se împarte în mai multe perioade şi religii, dintre care cele mai importante sunt: vedismul, brahmanismul, hinduismul clasic şi modern, jainismul şi buddhismul. În cele ce urmează le vom trata pe rând analizând elementele de interferenţă cu revelaţia primordială.

VEDISMUL

Există aşa cum am spus două surse de transmitere a adevărului religios: linia *şruti,* care se bucură de o autoritate absolută, fiind considerată ca fiind de natură divină. Se crede că această literatură ar fi fost transmisă de zei oamenilor. Din această colecţie amintim cele patru *Vede* ("vid"-ştiinţă. cunoaştere), şi anume:

Rig veda ("veda imnelor de laudă") conţine o colecţie de rugăciuni adresate zeilor în timpul sacrificiului, cuprinzând un număr de 1028 de imne împărţite în 10 cărţi. Deşi sunt foarte vechi, canonul acestor imne a fost alcătuit în forma actuală abia prin secolul al 6-lea îHr. Cele mai celebre imne din această colecţie sunt: Imnul creaţiei şi Poemul filosofic.

Sama veda ("veda cântecelor") cuprinde textele cântecelor care se interpretau la executarea sacrificiilor. Melodiile se transmiteau pe cale orală. De asemenea, găsim în ele şi instrucţiuni privind executarea sacrificiului. Cartea este compusă din 1810 de versuri, care erau utilizate de preoţi în timpul sacrificiilor.

Yajur Veda ("veda formulelor sacrificiale") era de fapt un manual pentru executarea sacrificiilor. Această colecţie are două părţi distincte: *Shukla Veda* (veda albă), care conţine texte preluate din Rig Veda; *Krishna Veda* care cuprinde instrucţiuni privind oficierea sacrificiului.

Atharva Veda, o colecţie de 731 de imne însemnând "Veda atharvilor sau a vrăjilor", deoarece conţinea formule magice, exorcisme şi practici divinatorii, pe care unii preoţi le prestau pentru alungarea demonilor sau pentru aflarea adevărului şi a viitorului.

Între alte texte, care reprezintă interes pentru studierea religiilor Indiei mai putem aminti:

Textele Brahmanas, texte sacerdotale, dintre care cele mai importante fiind *Sathapanta Brahmanas,* ele interpretând teologic riturile. Prin aceste texte

casta sacerdotală a brahmanilor s-a impus în planul social, devenind prima ca valoare între cele patru caste.
Textele Aranyakas sunt numite şi *texte silvane,* deoarece conţin meditaţiile asceţilor retraşi în păduri, care aveau ca punct de reflecţie ideea de jertfă. Prin ele termenul de "brahman" va primi un alt sens. În cadrul acestor texte s-a format ulterior renumita colecţie de texte sacre a Uppanishadelor.
Uppanishadele încearcă să elaboreze o teologie speculativă, care să elimine superficialitatea ideii de sacrificiu, pe care casta brahmanilor a exploatat-o în favoarea lor. Tema lor este încercarea de a căuta unitatea divină în care omul să se resoarbă prin asceza vieţii sale. Cu alte cuvinte se caută Realitatea primordială subsumată în existenţa divină a lui BRAHMAN.

ZEITĂŢILE HINDUISMULUI VEDIC

S-a vorbit adeseori despre un "monoteism vedic", cu *Varuna* ca divinitate centrală, însă acestea rămân simple speculaţii, hinduismul vedic fiind o religie de tip politeist. Zeii erau cel mai adesea personificări ale naturii, ceea ce ne face să concluzionăm că religia hindusă a fost la originile ei un cult de tip naturist, care apoi a divinizat toate fenomenele naturii.
În ceea ce priveşte numărul zeilor, acesta nu este precizat clar. Se vorbeşte despre *33 de crores* (1 crore – 10 milioane) de zei, sumă care bineînţeles nu poate fi controlată. După prezentarea Rig Vedei divinităţile se împart în 3 categorii.
zei ai cerului: *Dyaus Pitar, Varuna, Mitra, etc.*
zei ai atmosferei: *Indra, zeii Maruţi, Vayu*.
zei ai pământului: *Prithivi, Agni, Soma*.
Vom analiza fiecare categorie de zei pe rând.

ZEII CEREŞTI:
Dyaus Pitar este considerat cel mai vechi între zeităţile hinduse. El era zeul primordial al cerului, pomenit în textele vedice arhaice. Din numele şi din atributul său ar fi derivat apoi numele de Zeus al grecilor şi Jupiter al romanilor. Cu timpul el a devenit un deus otiosus ca apoi numele său să devină un atribut generic, un nume comun pe care îl vor purta şi alţi zei (Indra, Varuna). El era reprezentat ca un taur roşu care mugeşte sau ca un cal negru acoperit cu mărgăritare, reprezentând cerul cu stele. El era invocat ca tată. Acest zeu nu avea totuşi o importanţă prea mare în cadrul cultului de aceea el a fost foarte repede periferizat şi înlocuit de alte divinităţi.
Varuna, zeul ordinii universale, prinţ al zeilor, era cel care îi judeca pe păcătoşi, fiind socotit ca zeu al mării. Era reprezentat cu o ghirlandă de flori de lotus, cu un bici în mână şi călărind pe un crocodil. El iese din

fundul unei mări, unde se aflau păcătoşii, care erau pedepsiţi fiind legaţi strâns cu ajutorul unor şerpi. Varuna devine astfel din zeu al cerului, în perioada vedică, un zeu al oceanului, corespunzător oarecum lui Poseidon. Ca personificare a cerului, el era considerat ca zeu al cunoaşterii absolute şi paznic al ordinii cosmice. La început el îşi împărţea demnitatea de zeu al cerului cu zeul Mitra, apoi ei îşi împart aceste responsabilităţi: Varuna devine cerul noaptea iar Mitra - cerul în timpul zilei.
Varuna poseda o armă magică: Varuna Rasha, asemănătoare unei plase pescăreşti. După perioada vedică el decade în importanţă devenind un simplu general al apelor.
MITRA este zeul cerului în timpul zilei uneori chiar al soarelui. Există o influenţă iraniană a lui Mitra avestic, dar Mitra hinduist nu are importanţa pe care o avea sinonimul lui. Între Mitra (cerul ziua) şi Varuna (cerul noaptea) apare o disensiune din cauza că amândoi se îndrăgostesc de aceeaşi femeie: zeiţa Urvashi. În cele din urmă ei o blestemă ca să-şi petreacă viaţa pe pământ şi să devină soţia unui rege.
SURYA este zeul soarelui propriu-zis, fiu al lui Dyaus Pitar, considerat ca fiind discul soarelui, ochiul universului, născut din ochiul gigantului primordial Purusha, de unde şi credinţa că după moarte ochii fiecărui om se reîntorc în soare. Deoarece el este cel care vede departe, este considerat ca fiind şi spionul lumii. În perioada vedică, Surya devenise un zeu de importanţă maximă, cu diferite epitete, dintre care cel mai folosit era "Cel cu braţe de aur". El călătoreşte într-un car tras de şapte cai (Haritas) sau doar de calul său preferat: Etasha. Înrudit cu Agni, a cărui foc îl reprezintă pe cer, Surya nu este doar ochiul divin, ci şi Hamsa, pasărea migratoare, vehiculul lui Brahma. Soţia lui este Saranyu (Sanja). Pentru că soţul ei ardea prea tare, ea s-a retras în pădure şi a creat acolo pe benefica Caya (umbra).
PUSHAN este soarele în calitatea sa de cunoscător, luminător şi păzitor al drumurilor. De aceea era invocat cel mai adesea la plecarea în călătorie sau la plecarea sufletului în lumea morţilor. De asemenea, era cel care hrănea cirezile sau dădea bunăstare tuturor.
VISHNU în perioada vedică el era un zeu solar de valoare mică, ulterior el devine a doua divinitate din triada supremă (*Brahma – Vishnu – Shiva*), el fiind punctul de echilibru între creatorul Brahma şi distrugătorul Shiva.

Legat de acest zeu este ideea de avatar, care pare a-i fi proprie acestuia. Vishnu este zeul echilibrului, care salvează omenirea de erori iar pentru a arăta calea, el coboară din când în când pe pământ sub forme diferite. Dintre avatarii (22 la număr) săi cei mai importanţi amintim:
- Matsya – încarnarea în peştele care îi anunţă înţeleptului Vaivasvata că va veni potopul;

- Krshna – eroul din poemul Mahabharata, care a distrus cu arma sa (un disc) cetatea aeriană a demonilor. Tot el îl descopere lui Arjuna sensul vieţii omului;
- Kalki – prezenţa sa viitoare, care va veni pe un cal alb şi cu o sabie sclipitoare (o cometă). Se spune că Vishnu apare în fiecare eră – yuga, o singură dată.

USHAS este fiica lui Dyaus Pitar, reprezentând aurora. Ca fiică a cerului şi sora nopţii (Ratri), dulcea amantă a lui Agni şi ambasadoarea celor Nemuritori (Aditya), ea se naşte în fiecare zi şi nu îmbătrâneşte niciodată, fiind mângâietoarea oamenilor în rugăciunile lor matinale. Voioasa zeiţă este cea care alungă visurile rele, noaptea, deşteaptă toată natura şi pe om la o nouă zi. Apare permanent pe un car, tras de doi cai şi de două vaci toţi de culoare roşie, deschizând calea soarelui, care îndrăgostit de ea aleargă pe bolta cerului ca să o prindă şi astfel ziua apare pe pământ.

***ASHVINII* sunt fraţii gemeni ai aurorei, care străbat zilnic bolta cerească, ducând în carul lor de foc pe SURYA, soarele zeităţi benefice ei ajutau pe oameni, mai ales pe cei care erau în primejdii pe mare.**

ZEII ATMOSFERICI

INDRA este zeul principal al vedismului, zeu al furtunii, care prin violenţa sa devine şi zeu al războiului. Era fiul lui Dyaus Pitar, el este venerat şi ca o personificare a cerului senin. Se pare că el ar fi fost zeul suprem şi călăuza spirituală a triburilor arice, care au invadat India. Pe baza acestui caracter el devine un zeu al războiului.

Indra este reprezentat cu măciuca lui în mână, precum şi cu arma sa specială (vajra) prin care arunca săgeţi de foc (fulgere). El se poartă într-un car magic iar ca animal preferat are elefantul. Fapta sa cea mai importantă este uciderea Şarpelui Vrtra, care oprise apele primordiale faţă de zei şi de oameni. Dar pentru că Vrtra este un brahman, acesta nu poate fi ucis fără o pedeapsă: iar pedeapsa Indra o împarte cu oamenii. Astfel au apărut pe pământ pustietăţi, crăpături ale gliei, coaja crăpată la copaci prin care se scurge răşina şi chiar menstruaţia la femei (ca o scurgere a sângelui).

Este reprezentat cu patru braţe şi uneori cu trupul plin de ochi (deoarece refuzase să o privească pe frumoasa zeiţă, Tilottama – fecioara cerului şi atunci ca o refulare, tot trupul i s-a umplut de ochi). El este de asemenea cel care bea multă Soma, care îl ameţeşte şi atunci devine periculos şi imoral. Ulterior, pentru degradarea virtuţilor acestui zeu, cultul lui pierde din importanţă şi în locul lui se impune triada Brahma – Vishnu - Shiva, Indra rămânând un simplu paznic al cerului.

RUDRA (cel care urlă) este considerat zeul furtunii, divinitate rea, care locuia împreună cu soţia sa şi bandele sale prin munţii din Nordul Indiei, de unde se năpusteau asupra oamenilor. Mai târziu în epoca *Puranelor*, el devine un sinonim pentru zeul Shiva – distrugătorul. Era considerat ca fiind "mistreţul cel roşu al cerului", care aduce furtuna cea năvalnică, dar în acelaşi timp el apare paradoxal, şi ca medicul medicilor, magicul tămăduitor. El este de fapt o zeificare demonică a musonului, atât de temut în India.
VAYU este personificarea vântului, divinitate binevoitoare oamenilor, care avea un rol purificator asupra lumii. El este considerat vântul care mişcă norii, dar şi principiul animator a tot ce respiră, chiar şi al zeilor. În imnul Purusha Sukta, Vayu este considerat respiraţia fiinţei supreme sau *prana* (esenţa vieţii, energia vitală). În Uppanishade, Vayu devine Atman, sufletul lumii. Animalul lui preferat este o antilopă iar în mâini el ţine o rază a vânturilor şi un steag. Vāta este soţia sa.

ZEI PĂMÂNTEŞTI
PRITVI (Pământul-Mamă) este pusă în legătură cu Dyaus, dar avea o importanţă destul de mică în vedism. Ea este cea care furnizează hrană oamenilor şi animalelor. Împreunându-se cu Dyaus ea naşte mai mulţi zei din panteonul indian. Se considera că există 3 pământuri, iar Pritivi este pământul nostru. Ea este considerată ca fiind cea care susţine munţii, care naşte şerpii sau mama tuturor animalelor sălbatice. Omul este în unele mituri născut din ea.
AGNI (focul) este considerat cel mai important dintre zeii pământeşti. Ele este de asemenea nu numai zeul focului ci şi al sacrificiilor prin ardere. El era paznicul clanurilor arienilor, între care şi cel al lui Bharata, strămoşii indienilor. Lui îi sunt dedicate cele mai multe imne vedice[116] şi poate fi considerat simbolul central al civilizaţiei agricole a arienilor.[117] Agnistoma este sacrificiul adus lui Agni, care datează de circa 5.000 de ani, deoarece arderea focului este unul din sacrificiile primare ale umanităţii. Ca aspect fizic, Agni are două capete, care simbolizează dubla sa natură: cea de lumină celestă şi cea de foc terestru. Prin aceasta el devine şi mesagerul zeilor pe pământ.
După un mit arhaic el se naşte prin frecarea a două bucăţi de lemn, pe care apoi le arde, fiind deci considerat fiul, care după ce se naşte îşi devorează părinţii. De asemenea, el este "devoratorul cărnii", deoarece prin

[116] Peste 200 de imne în RIG VEDA.
[117] Angelo Morretta, *Mituri indiene*, trad. Mara şi Florin Chiriţescu, Edit. Tehnică, Bucureşti, 1998, p. 49.

incinerare, trupurile erau devorate de acest zeu. El este prezentat ca o trinitate: soare-lumină-flacără, fiind prima prefigurare a lui Trimurti încă din perioada vedică.

Prin misiunea sa de a mistui, Agni este de asemenea simbolul Marelui Preot (Purohita), din culturile ariano-hinduse. Agni este focul în orice ipostază: focul din soare, din fulge, din vatră, adică din cele trei regiuni ale universului.

SOMA era de asemenea o altă divinitate importantă pentru oameni, fiind considerată băutura sacră a zeilor. Soma este în acelaşi timp şi zeul lunii. În realitate ea este o băutură ameţitoare, pe care misticii o identificau cu băutura nemuririi, Amrta. Soma era o plantă, care creştea prin munţi, asemănătoare cu hameiul, care le-ar fi fost adusă oamenilor de către un vultur. Asocierea dintre această băutură cu luna consta în faptul că luna era considerată ca deţinătoare a apei sacre, care trimite pe pământ fertilitate, deoarece soarele era principiul secetos. Când luna devenea plină, se considera că se umplea de soma şi descreşte după cum este consumată de zei.

ZEITĂŢI SECUNDARE

GANDARVAS sunt o clasă de genii vedici, ai aerului, muzicanţi cereşti, care cântă la ospeţele zeilor. Ei îşi au reşedinţa în cer şi cunosc toate tainele universului, pe care le descoperă prin muzică. O altă preocupare a lor este cea de preparare a băuturii Soma, pe care o beau zeii. De asemenea, ei sunt servitorii zeului Agni, păzind focul ceresc. Soţiile lor, Apsaras nimfe ale apelor, îndrăgostite de spiritele gandharvas dar uneori şi de oameni, sunt cele care au născut pe eroii hindici.

EROII formează o categorie aparte, deoarece sunt un amestec de divin şi uman în naşterea lor. Dintre ei amintim:

VIVASHVAMITRA, un înţelept mitic care deşi din casta militară a devenit un brahman, fiind unul din cei 7 rshi, "fii născuţi din mintea lui Brahma. Lui i se atribuie scrierea în limba sanscrită.

MANU

Deşi sunt desemnate 14 persoane mitologice cu acest nume în tradiţia indiană, primul Manu este socotit primul sacrificator.

PURUSHA este gigantul cosmic din a cărui trup s-a creat universul. Din gura lui au fost creaţi brahmanii, deoarece ei trebuiau să recite imnurile sacre; din braţele lor au fost creaţi războinicii, din coapsele lui negustorii şi agricultorii iar din picioarele lui au fost creaţi slujitorii. Din ochi au apărut soarele şi luna, din gură Indra şi Agni iar din răsuflarea lui zeul Vayu – vântul.

BRAHMANISMUL

O altă perioadă a religiozităţii hinduşilor, care urmează după cea a Vedelor este *perioada brahmanică.* Denumirea aceasta provine în primul rând de la prezenţa în cult a unei categorii de preoţi, care la început jucau un rol secundar, dau au reuşit să se impună, devenind cel mai important segment al slujirii jertfelor. Accentul cade în cele din urmă nu pe sacrificiu, ca în perioada vedică, ci pe sacrificator.

De asemenea, denumirea de perioadă brahmanică s-ar putea deduce şi din faptul că aceşti sacrificatori au lăsat în urma lor o serie de comentarii la cele patru Vede, cunoscute sub denumirea de *Texte Brahmanas* („explicaţii vedice").

Accentul cade acum nu pe ideea de jertfă ci pe simbolul ei, care depăşeşte sfera unei legături cu divinitatea prin intermediul animalului sacrificat sau a alimentelor oferite, ajungându-se la o metafizică a sacrificiului. Astfel apare denumirea de *Brahman*, care devine divinitatea impersonală la care se va raporta viaţa hindusului. Brahman este o entitate panteistă, care se află la baza existenţei, care se va resorbi în cele din urmă în ea.

Textele Brahmanas au la rândul lor câte un comentariu, care aprofundează teme metafizice, fiind cunoscute sub numele de *Textele Aranyakas*, („texte din pădure"), după numele celor care s-au retras în asceza pădurilor pentru a medita în profunzime şi au explicat mistic textele vedice şi cele brahmanice. Este deci primul pas metafizic spre o analiză a profunzimilor, spre deosebire de simpla împlinire a jertfei, din perioada vedică. Dar în acelaşi timp este semnul unei eliminări a structurii brahmanice ca fiind cea mai importantă în apropierea omului de sacru. Excesele şi antropocentrismul brahmanic, care făcuseră din casta lor cea mai importantă posibilitate de a ajunge la desăvârşire, au creat reacţii adverse care s-au materializat prin retragerea unor adepţi în asceza pădurilor sau a munţilor, indiferent de casta din care făceau parte. Ei au rămas în cadru hinduismului fără însă să mai depindă de cineva în apropierea lor de divin. Altă categorie însă s-a scindat formând aşa-numitele „secte" care au derivat din hinduism, cum ar fi buddhismul şi jainismul.

Cei care au rămas în sânul hinduismului au căutat o recuperare a misticii devoţiuni şi a eliberării prin renunţarea la viaţă, iniţiind o altă perioadă: cea uppanişadică.

3. PERIOADA UPPANISHADICĂ este cea mai profundă în căutarea divinului care elimină aproape total rolul jertfei, punând accent mai ales pe jertfa sinelui, a renunţării. Acum divinul nici nu se mai numeşte Brahman, ci primeşte numele de Atman, mai precis, Atmanul universal, spre

deosebire de sinele uman, numit tot atman, care este de aceeaşi esenţă cu cel universal. Eliberarea finală a omului înseamnă de fapt unirea atmanului uman cu cel universal, atunci când omul reuşeşte să facă ultima afirmaţie, şi cea mai importantă, considerată afirmaţia existenţială. Ea este: „Acesta eşti tu!" (Tat twam asi). Acum omul recunoaşte deplin identificarea lui cu divinul impersonal şi panteistic, intrând în dizolvarea finală, când cei doi se dizolvă unul în celălalt. Termenul de „uppanishade" înseamnă „învăţătură secretă" şi face parte alături de Vede, Brahmanas şi Aranyakas din colecţia cărţilor „canonice", numite *şruti*.
Zeii în această perioadă sunt în mare cam aceiaşi, eliminându-se adorarea unor cortegii interminabile de divinităţi. Ele sunt considerate plenar şi fac parte din panteonul templelor, fără a suscita o mare atenţie. Divinul se concretizează în prezenţa lui Brahman, despre care am pomenit deja, fiind o entitate panteistă şi impersonală care se identifică cu sinele uman atunci când acesta a ajuns la eliberarea finală. Acest Brahman se numeşte într-o primă fază *Prajapati* („stăpânul creaturilor"), cel care crează existenţa prin autosacrificare. Astfel din ochii lui ies soarele şi luna, din oase munţii, din gură se nasc brahmanii, din braţe kshatriya, din pântece vaisya, iar din picioare sudras sau slujitorii. De asemenea, îl mai numesc textele şi *Purusha* („omul"). Graţie acestei prezenţe, omul este defalcat în două mari entităţi: purusha (sinele sau spriritualul din om) şi prakrti (materia sau lumea carnală). Aceste elemente sunt în permanentă confruntare între ele, căci în vreme ce purusha doreşte să se elibereze din ciclul reâncarnărilor, prakrti este legată de lumea materiei şi de cea karmică.
În ceea ce priveşte *cosmogonia hindusă*, putem spune că există mai multe variante cosmogonice şi anume:
- potrivit mitului din Rig Veda (X, 129) la început nu exista nimic, fiinţa născându-se din nefiinţă prin *tapas-uri,* prin

CULTUL. LOCAŞURILE DE CULT

În perioada vedică indienii nu aveau temple în adevăratul sens al cuvântului. Sacrificiul se săvârşea cel mai adesea pe vatra casei iar în cazurile solemne se alegea un loc patrat care se delimita cu pietre şi peste care se punea iarbă tăiată, ca zeii să poată poposi pe acest loc. Spaţiul devenea astfel o teofanie şi un axis mundi, deoarece se realiza în acel loc o legătură între cer şi pământ. Pe acest loc se ridica uneori câte un altar din piatră, pe care se ardea jertfa.
Principalele locuri de cult le oferă templele, care spre deosebire de bisericile creştine nu sunt proprietatea unei credinţe, cât mai ales ale unor persoane private, care le-au construit sau a unor grupări, care au ridicat

aceste temple. Deci nu există temple ale cultului hinduist[118], chiar dacă ele prestează un cult hinduist, ci ele aparţin celor care le-au ridicat, care la rândul lor impun regulile de pelerinaj şi condiţiile de vizitare ale acestora şi chiar zeii care trebuie să existe în aceste locaşuri. Consecinţele care decurg din acest fapt sunt trei, şi anume:
- proprietarul poate în mod liber să aleagă locul divin, pe care să se ridice locaşul, considerându-se locul teofaniei personale;
- de asemenea, el poate alege în mod deliberat grupul sacerdotal precum şi să impună cultul la templu conform tradiţiilor sacre;
- în fine, se pot impune regulile stricte de intrare în temple şi de vizitare a acestora precum şi faptul de a putea fi vizitate de cei din castele inferioare sau de „cei fără de castă”[119].
Templele sunt considerate locuinţele zeilor care se găsesc acolo, de aceea, cea mai mare bucurie pentru pelerinul venit spre închinare este să atingă sau să se plece în faţa statuii zeului respectiv. Acest lucru se numeşte *darshan* şi reprezintă starea de contemplare a zeului imortalizat în idolul respectiv. La rândul lor preoţii zeilor îi binecuvintează pe închinători, făcându-le cu culoare un punct roşu între sprâncene şi dungi de-a lungul frunţii. Zeului respectiv în templu i se aduce de către credincioşi ofrande de flori, fructe sau hrană care se binecuvântează devenind „sacră” (prasad).
Pe lângă temple, care se găsesc din abundenţă în spaţiul indian, mai putem considera ca locuri de cult şi bazoreliefurile, statuile puse în locuri deschise, lingamurile, simbolurile falice ale lui Shiva, etc. Mai există apoi ca locuri de pelerinaj şi râurile, cum ar fi Gangele şi Jamuna. A muri lângă apa râului este similar cu a scăpa de ciclul reâncarnărilor, care îl uneşte cu Sinele Absolut. De aceea oamenii se purifică cu apa sacră a Gangelui. Dar nu numai Gangele, ci orice râu este un mic Gange, deci are caracter expiatoriu. În fine, mai amintim munţii sacrii, dintre care cel mai important este bineînţeles Himalaia, de care se leagă şi epopeile Ramayana şi Mahabharata. Ca locuri de pelerinaj amintim: Benares, locul iluminării lui Buddha, dar şi cel consacrat lui Shiva. Amintim apoi alte localităţi, cum ar fi: Vridavan dedicat lui Krishna, Puri pentru Vishnu, etc.

---

[118] Faptul că nu există temple ale hindusimului se datorează faptului că nu există în India un hinduism instituţionalizat, care să aibă o ierarhie conducătoare, care să aibă în posesie aceste temple. De aceea ele sunt posesia unor persoane sau a unor cofreeri, care fixează cadrele rituale ale templelor respective.

[119] Mahatma Ghandi considera această desconsiderare a celor din castele inferioare sau fără de castă, care erau eliminaţi de la pelerinajul la templu ca o gravă discriminare şi « nedreptate socială » în J. Herbert, *op. cit.*, p. 88..

PREOŢII

Ei nu erau organizaţi în colegii sacerdotale şi nu aveau privilegii speciale. Abia ulterior, când jertfele I-au impus ca şi condiţii sine qua non, preoţii au început să crească în importanţă. Preoţia se va transmite apoi din tată în fiu şi va deveni o castă foarte bine determinată, cea a brahmanilor, a cărei influenţă se poate vedea şi astăzi în societatea indiană. **Existau două categorii de preoţi şi anume: *PUROHITA* , care se ocupa cu serviciile religioase ale regelui, substituindu-l pe acesta în faţa zeilor. *RITVIJAH* – era preotul oficiant obişnuit, care avea diferite denumiri după funcţiile pe care le îndeplinea în cult.** Astfel amintim:

a)HOTAR ("invocatorul"), era preotul care adresa imne zeilor. Ei trebuiau să aibă o voce frumoasă şi să cunoască multe imne pe de rost;

b)ADHVARYU – preotul care executa sacrificiul, îngrijindu-se de toate cele de trebuinţă sacrificiului (vase, animal de jertfă, etc.);

c)UDGATAR – era primul "cântăreţ" dintre preoţi. Acesta era cel care acompania cu cântecele sale imnurile recitate în cadrul sacrificiului;

d)BRAHMAN, care la început avea un rol secundar în cadrul sacerdoţiului, ulterior devenind un supraveghetor al sacrificiului, deoarece numai un sacrificiu corect realizat putea aduce roadele scontate, altminteri el putea atrage blesteme. De aceea o primă condiţie care I se cerea acestui preot era cunoaşterea pe de rost a Vedelor.

RITURILE

Aveau în centrul lor sacrificiul, care va căpăta în perioada brahmanică, o forţă care depăşea pe cea a zeilor, ba mai mult, ea era cea care condiţiona existenţa zeilor.

La început ceremoniile erau prestate de capul familiei cu ocazia diferitelor momente din viaţa omului (naştere, căsătorie sau moarte). Se ofereau zeilor diferite alimente: cereale, unt, lapte sau animale, care erau omorâte prin sufocare. Exista şi sacrificiul public, prestat de regele tribului sau prin preoţii înlocuitori, care aveau în vedere bunăstarea sau victoria în luptă. Iată câteva dintre cele mai renumite sacrificii:

SOMA

Consta din prepararea băuturii sacre oferite zeilor. Ea era cunoscută şi sub numele de amrta, adică elixirul nemuririi. Sacrificiul somei se realiza o dată pe an, primăvara, la lună plină sau nouă, deoarece se considera că luna plină sau nouă era umplută cu soma, pe care o consumau zeii, de aceea luna se golea. Planta soma se găsea prin munţii din nordul ţării iar

pregătirea acestei licori dura 4 zile[120]. Se pare că această plantă conţinea substanţe halucinogene, care ofereau starea de transă, ceea ce a rămas la unele secte hinduse, ca o formă de atingere a stării de moksha sau de eliberare.

ASHVAMEDA – "sacrificiul calului"

Acest tip de sacrificiu nu putea fi prestat decât de un rege victorios, care câştiga astfel demnitatea de "Suveran Universal"[121]. Sacrificiul calului aducea belşug şi prosperitate pentru întregul regat. Armăsarul ales era lăsat liber un an de zile, împreună cu alţi 100 de cai. Patru sute de tineri vegheau ca animalul să nu se atingă de vreo iapă. Sacrificiul dura 3 zile, timp în care se sacrifică multe alte animale. În cele din urmă, calul, care îl întruchipează pe Prajapati, este sugrumat. Cele patru regine, fiecare însoţită de 100 de slujnice, înconjoară jertfa, iar regina principală se întinde lângă cal iar peste ei se aşterne o mantie. Simularea actului sexual, pe care o prestează regina, are în vedere ideea de fecunditate, pe care o revarsă această jertfă peste întregul regat. Acest sacrificiu reprezintă o reeditare a Anului Nou. Calul este identificat cu PRAJAPATI, cel prin care s-a creat cosmosul.

UPPANAYANA

Este iniţierea tânărului la vârsta la care începea să primească învăţătura de la un guru. Înainte de aceasta exista "tăierea părului" la vârsta de 3 ani. Prin sacrificiul Uppanayanei, tânărul devenea "cel de două ori născut" iar practica acestui act trebuie înţeleasă un <<regressus ad uterum>>. Băiatul devenea astfel un embrion, care trebuia renăscut, pentru a primi odată cu învăţătura şi un alt nume iar guru devenea mai important decât părinţii săi trupeşti. Stropirea lui cu apă semnifica sperma care trebuia să refacă embrionul[122]; intrarea în şopron semnifica retragerea în uterul matern în care primea consacrarea (Diksha). Haina pusă peste el este placenta iar pumnii strânşi reprezintă poziţia fătului în pântece. Se poate vorbi aici, prin această "renaştere" de o temă baptismală, care prefigurează o naştere din nou spre o nouă viaţă, cea în compania învăţăturii sacre ce va fi primită de la guru şi prin care se va putea ajunge la eliberare. Însă deosebirea dintre botez şi uppanayana este imensă şi constă în eliminarea divinului din iniţierea hindusă. Uppanayana este cel mult un rit al iniţierii tânărului

---

[120] În cadrul tescuitului se ofereau daruri, care puteau ajunge până la 1000 de vaci, date celui care prelucra această băutură.

[121] Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. I, trad. Cezar Baltag, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p. 219.

[122] *Ibidem,* p.221.

înainte de a intra în rândul ucenicilor unui guru. Este deci o simplă delimitare a unei vârste la care va putea să ofere singur jertfă zeilor. În acea zi băiatul din primele trei caste este iniţiat în practica jertfei casnice: tatăl sau un brahman îi arată cum să aducă jertfă zeilor. De asemenea, este iniţiat în practica *rugăciuni zilnice către soare (Surya)*[123].
Alte sacrificii erau legate fie de întronizarea regelui (RAJASUYA), care realiza o armonizare a cerului cu pământul prin noul suveran, fie de procesele vieţii: căsătorie, naştere sau moarte.

SĂRBĂTORILE HINDUSE

Erau legate cel mai adesea de trecerea de la anotimpul rece spre cel cald, ca o revenire la viaţă a naturii şi prefigurativ şi al omului. Am amintit deja sărbătorile legate de luna plină sau nouă, când se credea că luna se umple cu fluidul nemuririi – soma. De aceea, luna este în mitologia hinduistă mult mai importantă decât soarele, care era prea periculos prin arşiţa pe care o revărsa peste pământ. Totuşi şi soarele era cinstit ca unul care era pus în legătură cu AGNI, zeul focului şi al luminii, deoarece focul-lumina era condiţia sacrificiului, ori în perioada vedică, acesta era cel mai important. Evident ca orice religie, mai ales pentru faptul că hinduismul este plin de zei şi de avataruri, abundă şi în problema sărbătorilor datele şi denumirile lor. Voi aminti câteva dintre ele, subliniind specificitatea lor:
în perioada lunilor martie-aprilie (luna *caitra* după calendarul hindus) se prăznuieşte *Anul Nou*, adică întrarea în cadrul unei noi *yuga,* adică a unei noi ere. Odată cu această sărbătoare se ia în consideraţie şi amintirea celor zece avataruri ale lui Vişnu.
În cadrul zilei a noua a lunii caitra se prăznuieşte de asemenea şi *ziua de naştere a lui Rama*[124], a şaptea întrupare a lui Vişnu. Mai precis, se are în vedere lupta dintre această încarnare divină şi demonul Ravana, eliberând astfel Ceylonul. În această luptă Rama a fost ajutat şi de Hanuman, regele maimuţelor, care împreună cu oastea sa au înfrânt puterea lui Rama. Pentru acest motiv maimuţele sunt considerate animale sacre şi deci nu sunt ucise sau stopate din procesul lor de înmulţire devenind în unele oraşe de-a dreptul periculoase, pentru că atentează la viaţa oamenilor în vederea procurării hranei. Mai trebuie amintit că recitarea mantrei „*Sri Ram, jai*

[123] Michele Delahoutre, *Hinduismul şi Buddhismul*, în vol. « Marile religii », coordonator Philippe Gaudin, trad. Sanda Aronescu, Edit. Orizonturi şi Edit. Lider, Bucureşti, p. 339.
[124] Sărbătoarea se numeşte *Ramanavami.*

Ram, jai Ram"[125] este cea care dă putere omului să treacă spre moksha. Mai mult, în cadrul cultului funerar, cortegiul care duce năsălia cu trupul înfăşurat cântă *„ram nam satya hai"* adică „numele lui Rama este adevăr", restul fiind doar o simplă aparenţă.

În perioada iunie-iulie se omagiază maeştrii care au contribuit la formarea fiecărui hindus (*Guru-Puja)*. Guru este pentru fiecare discipol semnul şi simbolul divinului, ba chiar mai mult. Iată cum îl descrie Svami Şivananda, fondatorul ashramului "Divine Life Society" din Rishikesh şi renumitul misionar hindus din Occident: "guru – zice el – este Dumnezeu însuşi, care se manifestă într-o formă personală, pentru a-i îndruma pe adepţi (…). A-l vedea pe guru înseamnă a-l vedea pe Dumnezeu (…) Satguru este Brahma. El este un ocean de sfinţenie, de ştiinţă şi de graţie. El este conducătorul sufletului tău. El este izvorul bucuriei (…). El îţi arată adevăratul drum divin. El rupe vălul neştiinţei tale (…). Să nu îl consideri doar un simplu om. Dacă îl vezi doar ca pe un simplu om, tu nu eşti atunci decât un simplu animal. Roagă-te guru-ului tău şi cazi în genunchi în faţa lui cu veneraţie. Guru este Dumnezeu. Cuvântul venit de la el este cuvântul lui Dumnezeu" [126].

O altă mare sărbătoare este *Procesiunea Carului (ratha-yatra)*, care este considerată „cea mai spectaculoasă sărbătoare din întreaga Indie"[127]. Această sărbătoare vişnuită are loc în luna iunie-iulie (aşadha) în localitatea Puri, fiind dedicată zeului Krshna, care poartă denumirea de *Jagannath (2apărătorul universului").* Procesiunea are loc între templul din Puri şi „casa de vară", unde va fi găzduit de soţia sa, Lakshmi. De fapt în cadrul acestei procesiuni sunt trei care uriaşe de lemn. În primul car se află zeul însuşi cu faţa întunecată şi ochii mari, iar în celelalte două sunt fratele său Balabhadra şi sora sa Subhadra. Pelerinajul, vechi de peste cincisprezece secole elimină orice diferenţă de castă, deoarece la dusul carelor se îngrămădesc toţi cei prezenţi, indiferent de casta din care provin. Ambiţia de a ajunge la car şi de a-l împinge pleacă de la credinţa că atingerea carului este de fapt singura şansă de a ajunge la contactul direct cu divinitatea. Extazul mistic ajunge la extrem deoarece se crede că cei care mor striviţi sub roţile carului se eliberează imediat din ciclul samsaric.

---

[125] "Stăpâne Rama triumfă, Orama, triumfă, o Rama". Însă, după cum spune Michel Hulin şi Lakshmi Kapani, ar fi suficient şi simpla invocare « hare ram » pentru înfrângerea răului din noi. Se spune că acestea ar fi fost ultimile cuvinte ale lui Mahatma Gandhi. În cap. *Hinduismul*, din vol. « Religiile lumii », p.377.

[126] Apud Friedrich-Wilhelm Haack, *Guruismus und Guru-Bewegungen*, Evangelischer Presseverband für Bayern, München, 1982, p. 21.

[127] Michel Hulin şi Lakshmi Kapani, *op. cit.*, p. 378.

O altă sărbătoare ciudată de astă dată este cea respectată într-o vale a Caşmirului, într-o peşteră închinată lui Şiva. (Peştera Amarnath). Aici se găseşte un lingam din gheaţă, care creşte şi descreşte odată cu fazele lunii. Această sărbătoare ţinută prin luna iulie este un punct de atracţie atât pentru frumuseţea acestor imagini, cât mai ales pentru credinţa că prin participare se poate ajunge la starea de comuniune cu Şiva care va pregăti un svarga, adică un cer pentru cei ce îi sunt fideli.
În Rajasthan se prăznuiesc în luna sravana (iulie-august) *şerpii,* în cadrul aşa-numitei sărbători *naga – pancami*. Şarpele, mai precis cobra, simbolizează aici fecunditatea şi fertilitatea. În reprezentarea hindusă cobra este numit şi „cel infinit", fiind considerat şarpele mitic cu o mie de capete, pe care Indra se odihneşte între două cicluri cosmice sau kalpe.
În perioada lunilor august – septembrie întreaga Indie sărbătoreşte ziua de naştere a lui Krshna. Acum fetele se îmbracă în costume de păstoriţe, pentru a se asemăna acelor păstoriţe cu care s-a împreunat acest avatar a lui Vishnu.
O altă sărbătoare este cea închinată zeului cu cap de elefant, Ganesha, care este un prilej de bucurie şi de îmbuibare cu mâncare. Ganeşa este zeul care „înlătură obstacolele"[128], de aceea el este invocat în toate acţiunile oamenilor pentru a înlătura eventualele piedici din viaţa lor. Statuile zeului sunt scoase pe străzi şi purtate în procesiune. Se confecţionează o mulţime de astfel de statui multicolore, care la sfârşitul praznicului sunt aruncare şi scufundate în lacul din apropiere sau în apa curgătoare. Mâncarea este din abundenţă deoarece fiecare trebuie să aibă burta plină şi dolofană, pentru a se asemăna cu burta lui Ganeşa.
Cea mai mare sărbătoare a Indiei este cea închinată zeităţilor feminine, mai precis Kali, Durga şi Lakshmi. Ea se mai numeşte şi „sărbătoarea celor zece zile" (Dasahara)[129]. Acum credincioşii se apropie de statuile marilor zeiţe pentru a intra în vibraţie cu energia pe care o degajă zeiţele.
Dipavali este cea mai feerică sărbătoare, în care se aprind multe lumini, timp de patru sau şase zile. Toate străzile sunt iluminate, de asemenea şi porţile respectiv uşile caselor. Se consideră că spiritele strămoşilor se reîntorc acasă şi pentru a nu greşi poarta li se pun lumini în poartă. De asemenea, la masă se aşează tacâmuri în plus pentru a participa la praznic.

[128] *Ibidem*, p. 380.
[129] Ea se mai numeşte şi Navaratri, cele "nouă nopţi" ale marii zeiţe.

Sărbătoarea este închinată lui Lakshmi, zeiţa abundenţei, care aduce acum belşug în casele celor care au primit-o cu lampioane[130].
De asemenea, mai există şi o sărbătoare a primelor roade, mai precis a recoltei prime de orez. Acum se fierbe orezul în cazane mari afară, pentru ca soarele să arunce razele sale asupra fierturii, ca un fel de binecuvântare. Toţi sunt apoi îmbiaţi cu această mâncare de orez amestecat cu lapte şi zahăr.

MAGIA ŞI MANTICA
Un alt aspect care nu trebuie uitat este ideea de magie şi de mantică, deoarece cartea ATHARVA-VEDA este o colecţie de astfel de texte magice, care încercau prin lucrarea lor să îndepărteze elementele demonice, care periclitau viaţa omului şi a naturii. Brahmanul era considerat ca fiind omul care posedă toate practicile magice, deoarece era singurul care avea acces nelimitat la Vede şi trebuie să le cunoască pe de rost. Mantica era o practică destul de curioasă, deoarece prin ea se căutau răspunsuri la diferite întrebări ale omului, ca: ce sex va avea copilul care se va naşte, cine va câştiga lupta[131], etc. de exemplu atunci când trebuia să se mărite o fată, viitorul peţitor şi soţ trebuia să vină dinspre partea unde fata auzise strigătul unei ciori.

ANTROPOLOGIA. RAPORTUL INTER-UMAN
În ceea ce priveşte relaţia dintre oameni în spaţiul hindus, există două moduri de raportare şi anume: pe de o parte avem concepţia dualistă în care binele interuman trebuie făcut deoarece el realizează o apropiere atât de oameni, cât mai ales de Dumnezeu. Swami Vivekananda vorbeşte chiar despre *Daridra-narâyana*, adică despre „Dumnezeu care locuieşte în săraci”[132] iar Mahatma Gandi considera această relaţie ca un crez personal, alături de ideea centrală „*ahimsha” (non-violenţa)*, care a fost mobilul revoluţiei sale.[133]. O atare idee trădează concepţia dualistă care ia în consideraţie realitatea celor două principii: purusha şi prakriti, adică

[130] Acest tip de sărbătoare se mai găseşte şi în civilizaţia japoneză, unde sunt de asemenea chemate la masă toate spiritele strămoşilor. Vezi Thomas Immoos, *Ein bunter Teppich. Die Religionen Japans*, Styria Verlag, Frankfurth am Main, 1989.
[131] Pentru aceasta se ridica un foc între cele două armate şi direcţia pe care o va avea flacăra indica cine va fi victorioasă.
[132] Jean Herbert, *Hinduisme vivant. Sanatana – dharma*, Editions Robert Laffont, Paris, 1975, p. 74.
[133] “Credo-ul meu este a-L servi pe Dumnezeu şi prin aceasta, a servi umanitatea”.

spiritul şi materia. Despre ospitalitatea hindusă vorbesc foarte multe mituri[134].
Pe de altă parte se vorbeşte despre identitatea dintre oameni, care de fapt ar fi, potrivit concepţiei non-dualiste, o singură esenţă, cea a atmanului universal. Deci ceea ce se vede este doar jocul iluziei, în fond existând o singură realitate ultimă.

ETAPELE VIEŢII OMULUI

În ceea ce priveşte etapele vieţii hinduistului ele sunt în număr de patru şi anume:
Prima stare este cea de *brahmacharya*, care reprezintă starea de copilărie, de formare prin studiu şi de primire a învăţăturilor vedice. Acum tânărul este dat spre pregătire unui guru, care îl iniţiază în elementele vedice, dar şi în problemele vieţii, pregătindu-l pentru viaţa socială. Ucenicul primeşte firul sacru, un şnur pe care îl va purta toată viaţa încins pe corp, simbolizând legătura divină a omului. În schimb discipolul se va îngriji pentru a-i aduce maestrului său bolul zilnic de orez sau de mâncare pe care îl va cerşi de la oamenii credincioşi. Evident astăzi această formă de educaţie nu mai este practicată decât arareori, deoarece starea de pregătire a brahmacharinului este preluată de şcolile unde copilul este trimis să studieze, iar profesorii sunt guru elevilor.
După pregătirea în domeniul vedelor, dacă tânărul nu doreşte să rămână în mănăstire, el se reîntoarce acasă, unde i se pregăteşte un ospăţ mare, iar el intră într-o altă fază de viaţă, cea de *grihasta*, adică cea de „stăpân al casei" şi de „cap al familiei"[135]. Aici apar elemente contradictorii între cei care comentează starea de căsătorit: pe de o parte cei rigorişti consideră căsătoria ca pe o piedecă în calea eliberării, de aceea, ea ar trebui să fie cât mai scurtă, după modelul lui Buddha sau a lui Mahavira; alţii însă o văd ca pe o normalitate, care este şi trebuie să fie apreciată, ca un stadiu al vieţii în dobândirea eliberării finale[136]. Oricum după părerea mea familia nu este un stadiu extraordinar de *spiritual*, cât mai ales o necesitate socială. Este nevoie deci de căsătorie pentru a procrea cel puţin un copil, deci pentru a-ţi face datoria faţă de societate, după care orice rămânere în perimetrul ei este

---

134 Unul dintre ele vorbeşte despre patru păsările care s-au aruncat în foc pentru a se prăji şi a deveni hrană pentru drumeţul flămând, care se ruga sub un copac. «A hrăni un om este de fapt a-l sluji pe Dumnezeu ».
135 *Ibidem*, p. 79.
136 "Departe de a fi un obstacol în progresul spiritual, zice Swâmi Râdâs, legăturile cu această lume îl îmboldesc şi îl fac să avanseze mai repede şi mai uşor". Iar Mâ Ananda Moyî vede relaţia de familie ca pe o experienţă care deschide în om setea de a urma culmile desăvârşirii.

un pericol de a nu reuşi să expiezi, să arzi în tine elementele karmice pe care le ai.
A treia fază de viaţă, care este deci absolut necesară pentru cel care doreşte să se debaraseze de legăturile cu lumea şi cu viaţa aceasta pentru a se pregăti pentru eliberarea deplină, este cea de detaşare de viaţa de familie, când credinciosul, împreună sau nu cu soţia sa, se retrage în singurătate pentru meditaţie şi exerciţii spirituale, care să îi confere ulterior eliberarea. Starea aceasta se numeşte *vânaprastha.* Retragerea aceasta este precursoarea stării finale de detaşat deplin de orice legătură cu condiţia umană.
Intrăm astfel în a patra stare a vieţii umane, cea de *sannyâsa*. Dar starea aceasta este pregătită de concepţia despre renunţare la fructele acţiunii (vairâgya), care este „principala cheie a urcuşului spiritual”[137]. „Pentru a-l atinge de Dumnezeu, zicea Shrî Râmakrishna, voi trebuie să renunţaţi la voi înşivă şi la lume”[138]. Evident această stare este doar una pregătitoare pentru a intra în starea de *sannyâsa*, cea a renunţării depline. Acum bărbatul renunţă la tot, la dorinţele sale, la soţia sa cu care s-a retras în singurătate, la orice atracţie a lumii.[139] Sannyâsa este în termeni instituţionali şi starea monahală, considerată ca o renunţare totală la lumea şi la bunurile ei. Intrat în această structură, monahul va purta acea robă de culoarea ocrului, dintr-o singură bucată de ţesătură şi va avea la sine bolul de cerşit, prin care îşi va asigura minimul necesar existenţei, până când toată karma se va arde în fiinţa sa. El este deci eliberat de orice datorie faţă de societate, datoria lui fiind căutarea lui Dumnezeu, cum zice Râmakrishna[140]. Evident un astfel de om era şi este pentru hinduistul obişnuit foarte apreciat, de aceea nu se pune problema în a-i oferi acel bol de orez, pentru că este considerat un eliberat în viaţă (jivanmuktha). Hindusul care acceptă sau se străduieşte să intre în treapta de sannyâsin este „un om ce se situează în afara jocului social”[141], renunţând la orice datorie faţă de lumea înconjurătoare, ba chiar şi la elementele sale specifice, cum ar fi: pieptănătura, veşmintele sale, firul sacru al brahmanilor, etc., îmbrăcând haina ocru a călugărilor sau pânza galbenă a monahilor şivaiţi.[142]

---

[137] J. Herbert, *op. cit. p. 81.*
[138] Apud *ibidem*, p. 81.
[139] Acum nu mai este “eu” şi “al meu”, explică Râmakrishna.
[140] El mai spune că sannyasinul nu mai trebuie să cunoască banii şi nici să mai pună mâna pe bani.
[141] Michel Hulin şi Lakshmi Kapani, *Hinduismul*, în vol. « Religiile lumii », coordonator Jean Delumeau, trad. Bogdan Budeş, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1996, p.347.
[142] *ibidem*, p. 348.

SACRALIZAREA ETAPELOR VIEŢII

În ceea ce priveşte momentele esenţiale ale hindusului, putem spune că ele se leagă, ca la orice altă religie, de momentele esenţiale ale vieţii: naşterea, căsătoria şi moartea. *Ritul naşterii* se împlineşte la câteva zile de la naşterea pruncului. Tatăl este cel care alege numele copilului. Apoi se oficiază un rit al purificării prin spălarea cu apă. Mai precis, apa este vărsată peste corpul copilului în timp ce se rosteşte „imnul de viaţă lungă". La vârsta de 7 ani, copilul primeşte iniţierea *uppanayanei* care se traduce prin termenul de „introducere" înţelegându-se introducerea ucenicului pe lângă un maestru pentru a primi învăţătură. Prin primirea firului sacru, copilul se va considera „cel de două ori născut" (dvi-ja)[143].

Ceremonia *căsătoriei* se oficiază în familie şi nu la templu. Aici vine un brahman oficiant, care va rosti o serie de rugăciuni de binecuvântare pentru cei doi tineri, reamintindu-le tinerilor datoriile pe care ei le au în vederea unei căsătorii reuşite. La finalul acestei ceremonii urmează un ospăţ la care participă ambele familii şi prietenii acestora.

În ceea ce priveşte *moartea*, aceasta era considerată permanent ca o ieşire dintr-o înlănţuire karmică pentru a continua o altă viaţă de expiere sau pentru a intra în unirea cu Brahman. Trupul era considerat ca ceva spurcat la moarte, de aceea orice contact cu cadavrele era considerat o impuritate şi deci necesita o expiere. Fiecare sat îşi are propriile locuri de incinerare, deoarece aceasta este practica obişnuită a indienilor. În general trupurile decedaţilor se ard lângă cursul unui râu, pentru ca apoi cenuşa să fie aruncată în apele râului. Cadavrul se înfăşoară într-un cearşaf alb, se aşează pe rugul de lemne pregătit în acest scop, iar fiul mai mare oficiază această ceremonie: el aprinde rugul părintelui decedat. A existat până în vremurile noastre practica femeii de a se arunca pe rugul aprins al soţului pentru a muri odată cu acesta, manifestându-şi în mod văzut dragostea pentru el. Era de asemenea, şi o stare de fapt, deoarece o femeie văduvă era considerată ca o fiinţă care merită o simplă îngrijire până la moarte, ea ne mai având dreptul de a conduce treburile casei, fiind dependentă de copilul care o prelua în întreţinere. Dar acest act de sinucidere era văzut şi ca o onoare a familiei, care de cele mai multe ori o îndemna pe biata femeie să se arunce în foc pentru a demonstra satului sau comunităţii marea ei dragoste pentru cel mort.

---

[143] Michele Delahoutre, *Hinduismul şi Buddhismul*, în vol. « Marile religii », coordonator Philippe Gaudin, trad. Sanda Aronescu, Edit. Orizonturi şi Edit. Lider, Bucureşti, p. 340.

RAPORTUL ASHRAM – MĂNĂSTIRE

În ceea ce priveşte locul, în care maestrul îşi îndrumă discipolii acesta se numeşte de asemenea *ashram,* după cum se numeşte inclusiv ideea de şcoală la picioarele acestuia. Ashramul, ca aşezare este un loc asemenea mănăstirii, care poate fi conceput ca un campus unde se adună adepţii şi simpatizanţii mişcării respective. Mai ales, în Occident se pot vedea astfel de aşezăminte cu caracter oriental, unde tinerii se pot duce pentru a asculta teme, cum ar fi „experienţele vieţilor anterioare", „identificarea dintre sinele uman şi sinele cosmic", „reîncarnarea", etc. Cu alte cuvinte, aşa cum remarcă Jean Herbert, ashramul ar fi un fel de „centru de cercetări spirituale"[144], în cel mai bun caz, în care oamenii se adună pentru a-şi satisface setea de cunoaştere exotică a unor credinţe, destul de lejere pentru omul care, deşi doritor de o spiritualitate mai înaltă, totuşi nu vrea nici să părăsească plăcerile existenţei. Este un fel de filozofie existenţială, care prinde la unii, care sunt doritori de asemenea experienţe (identificarea vieţilor trecute şi a celor viitoare, fachirisme, etc.). Cunoştinţele primite de la maestru se primesc întocmai, deoarece el este considerat un fel de dumnezeu pentru tânărul discipol.

De asemenea maestrul este cel care poate să îşi desemneze urmaşul lui la conducerea ashramului, care poate fi chiar o femeie. De exemplu, la Pondichery, conducerea ashramului după moartea lui Sri Ramakrîshna i-a fost încredinţată de acesta lui Sharada Devi, o femeie, deşi se ştie care este încă părerea hinduşilor despre participarea femeilor la comentarea Vedelor şi la întemeierea şi conducerea şcolilor guruiste.[145]

Din punct de vedere analogic cu ideea de mănăstire deosebirea dintre ashram şi mănăstirea creştină este mare şi constă în următoarele puncte:

-mănăstirea este concepută nu datorită capacităţii unui om şi a pregătirii lui intelectuale. Evident că acestea, acolo unde sunt prezente, sunt foarte importante, dând mănăstirii seriozitatea unui centru în care rugăciunea se împleteşte cu studiul, aşa cum erau odinioară vechile centre monahale. În ashram centrul cade pe căutarea mentală a unui adevăr şi pe împlinirea oarbă a cerinţei unui guru, care poate da ca sarcină unui discipol să repete neîncetat, până la epuizare cuvintele fără sens (mantra sau koanul zen).

-Ashramul se leagă totalmente de personalitatea unui maestru iar o dată cu moartea acestuia ashramul se desfiinţează[146]. Ori mănăstirea nu este legată

---

144 J. Herbert, *op. cit.*, p. 114.

145 Un alt exemplu, de prezenţă feminină pentru conducere ashramului îl reprezintă Krishnabai, care preia frâiele şcolii după moartea lui Swami Râmdâs.

146 Există o concepţie destul de negativistă cu privire la posibilitatea uceniculuide a fi ca maestrul în pregătirea şi în iniţierea sa. De exemplu se crede că în mod tradiţional

de nici un om, chiar dacă în perimetrul ei au existat oameni de o mare valoare, care au creat curente monahale. Mănăstirea este şi rămâne teocentrică.
-Scopul ashramului este crearea de discipoli, care să cunoască calea lepădării şi a detaşării de legea karmică. Scopul mănăstirii este nu simpla cunoaştere noetică, ci acea apropiere de Dumnezeu, care implică şi cunoaşterea şi viaţa comunională cu Dumnezeu.
-Ashramul este o instituţie intermediară, de formare, unde pentru o perioadă de timp cel care vine se pregăteşte să cunoască pentru a exercita apoi presiune asupra altora în vederea atragerii spre noua religie. Mănăstirea creştină, mai precis cea ortodoxă, este locul în care s-a intrat nu pentru o perioadă, ci pentru a muri şi a învia spre o nouă viaţă hristică. De aceea, în cadrul slujbei de călugărie, candidatului i se schimbă numele pe care îl avusese înainte.
Aşadar nu se poate concepe vreo similitudine realistă între cele două stiluri de comunitate, de vreme ce fiecare are o direcţie total diferită una de cealaltă iar a încerca să le uneşti de dragul unui ecumenism înseamnă să forţezi o apropiere acolo unde de fapt nu este aproape nici un punct de legătură. În acest sens, misionarii creştini din Apus, veniţi în India, de dragul unui aggiornamento şi a unei apropieri au încercat să întemeieze astfel de „ashramuri creştine", care de fapt nu sunt nici ashramuri şi parcă nici mănăstiri.

RAPORTUL DINTRE HAR ŞI PRANA. KUNDALINI CA FORŢĂ A ILUMINĂRII

Un alt punct de divergenţă care s-ar putea isca între cele două religii, este concepţia de similitudine aparentă dintre harul divin şi prana hindusă. Termenul de *prana* este de fapt expresia ideii de energie, care se identifică cu vitalitatea. Ea se poate absorbi de către corpul din aer, apă sau din hrană. O atare energie este văzută de către mulţi ca un fel de graţie divină, pe care am primi-o de la Dumnezeu prin intermediul lumii văzute. Ceea ce trebuie reţinut în această aparentă identificare este faptul că:
-*Prana este o realitate energetică pe care nu o oferă un Dumnezeu, ci natura prin vitalitatea ei*. Omul consumă aer sau apă sau hrană pentru „a prinde putere" ori această putere este rodul materiei şi a forţei ei. Harul este forţa care nu depinde de om sau de natură, ci de Dumnezeu, omul şi natura fiind în dependenţă de har.

---

ucenicul nu are mai mult de o cincime din spiritualitatea maestrului. Apud *ibidem*, p. 115.

-*Prana nu pune omul în legătură cu divinitatea*, ci este o simplă vitalitate care subvenţionează viaţa pentru a putea elimina elementele karmice, de care trebuie să scape pentru a intra în nirvana sau în identificarea dizolvantă cu Brahmanul universal. Harul are valoare de conexiune dintre om şi Dumnezeul personal, realizând linia dialogal-comunională care îl apropie pe om de Dumnezeu, care astfel devine un Tată iubitor şi nu un stăpân ce porunceşte.
-*Prana deci nu are nici o valoare soteriologică* în vreme ce harul este o realitate fără de care nu se poate concepe mântuirea omului.
În problema raportului cu un alt tip de energie, *kundalini*, aceasta este o forţă ce se află într-o stare latentă la baza corpului uman, care aşteaptă să fie „trezită", ca prin urcarea ei spre chakra superioară, cea din creştetul capului („lotusul cel cu o mie de petale"), să se realizeze eliberarea sinelui din ciclul carnal şi unirea lui cu Atmanul universal sau dizolvarea în Nirvana. Pentru realizarea acestui proces este nevoie de împlinirea unor condiţii preliminare, cum ar fi purificarea trupului şi a sinelui prin împlinirea strictă a celor „zece porunci" (cinci Yama şi cinci ale etapei Niyama). Apoi se cer urmate alte câteva trepte din acest proces yoghinic, cum ar fi: „ţinerea respiraţiei" (pranayama), concentrarea şi iluminarea. Ori toate aceste etape, opt la număr, ţin de forţa de concentrare şi ambiţia yoginului, deci de om. Dumnezeu nu reprezintă în acest proces nimic. Ba mai mult, maestrul ia locul divinului, considerându-l pe acesta din urmă doar o etapă în ciclul reîncarnărilor, deoarece la final, chiar şi zeii vor trebui să dispară. Ori procesul soteriologic creştin nu poate concepe mântuirea omului fără o sinergie între om şi Dumnezeu, care să realizeze starea de dialog teandric şi de sinergie în vederea realizării asemănării omului cu Dumnezeu.

LOCURI ŞI LUCRURI SACRE ÎN HINDUISM

Atunci când vorbim despre locurile sau lucrurile sacre ale hinduismului, avem în vedere acele aşezări sau elemente de care hinduşii sunt foarte atraşi şi care constituie locuri de pelerinaj pentru evlavia adepţilor acestei religii. Iată câteva din acele locuri sau nume sacre pe care le venerează în mod deosebit orice hindus:
GANGELE:
Acesta este cel mai cunoscut râu din India, care are o valoare sacrală foarte mare, de vreme ce este zeificat şi cunoscut şi sub numele de „mama noastră Gangâ"[147]. Shri Râmakrîshna spunea despre acest râu următoarele: „apa Gangelui este atât de pură ca şi Brahman însuşi. Chiar un agnostic ajunge

[147] J. Herbert, *op. cit.*, p. 136.

la devoţiune dacă trăieşte pe malul râului Gange”[148]. Iar Ma Ananda Moyî completează: „apa Gangelui dă eliberarea”[149].
Un mit hindus spunea că la început, Gangele curgea doar în ceruri, nu şi pe pământ. În urma unor evenimente de pe pământ s-a ajuns la un mare dezastru, care s-au finalizat printr-un mare masacru. Incinerarea victimelor a acoperit pământul cu un strat mare de cenuşă. Astfel la sfatul unui mare guru, de a trimite râul cel ceresc, Gange, pentru a uda şi a înlătura cu apele sale stratul de cenuşă, zeii au îndreptat acest râu spre pământ.
În concepţia hinduşilor a muri pe malul Gangelui şi a-ţi fi aruncată cenuşa în el sau a te îneca în această apă este similar cu a ieşi din ciclul reîncarnărilor. De asemenea, a te scălda în apele acestui râu şi a bea apă din el este similar cu a te spăla de păcate. Întâlnim aici câteva teme, care se vor apropiate de sensul creştin al botezului sau al cuminecăturii. Botezul este cel care spală prin apă păcatul strămoşesc iar euharistia este cea care dă hrana cea divină. Tot astfel şi hinduşii consideră că se spală de păcate în apele Gangelui şi se cuminecă cu apa acestui râu. De aceea, indienii care pleacă şi se stabilesc în Occident îşi aduc în flacoane apă din Gange pentru a se curăţa de păcate.
De-a lungul acestui fluviu există foarte multe locuri de pelerinaj, care sunt socotite ca fiind de asemenea sacre, cum ar fi: Benares, locul iluminării lui Buddha, Gangotri locul de unde izvorăşte Gangele, despre care se crede că iese la suprafaţă din degetele lui Brahma sau Shiva. Un alt loc este cel de la Prayag sau Allahabad unde Gangele se uneşte cu Yamuna, un afluent al Gangelui. Aici se reunesc anual sute şi mii de sannyashii, care se curăţesc în apele acestui râu[150].

BENARES:
Fără a se exagera se poate spune că acest oraş este „metropola religioasă a întregii Indii”[151], deoarece la numărul de aproximativ 250.000 de locuitori, anual se perindă circa 1.000.000 de pelerini, iar în cadrul oraşului există nu mai puţin de 1.500 de temple hinduse, peste 500.000 de altare şi 270 de moschei. Mitologia spune despre Benares că ar fi fost primul loc uscat, pe care Shiva l-ar fi scos din oceanul nediferenţiat cu tridentul său. Deci cultul lui Shiva este predominant în sânul acestui oraş hindus.
Însă şi buddhişti şi-l revendică a fi centrul lor spiritual, deoarece în apropierea lui Siddhartha Gautama ar fi ajuns la iluminare, devenind

[148] Apud *ibidem.*
[149] Apud *ibidem.*
[150] Se afirmă că ar exista în total 600.000 de locuri sacre de-a lungul râului Gange.
[151] J. Herbert, *op. cit.*, p. 138.

Buddha (iluminatul). Tot aici un anume Aurangzeb ar fi încercat să convertească lumea la islam, iar Malavia a creat „prima universitate hindusă de tip modern" iar Gandhi, în fine, a construit marele templu închinat „Mamei noastre, India"[152].
Datorită faptului că oraşul se află pe malul Gangelui toată mulţimea de pelerini se înghesuie pe scările de piatră pentru a se scălda în apa râului, purificându-se astfe de ataşamentul karmic. Apoi pelerini colindă oraşul, închinându-se la multele altare, unde guru aflaţi în meditaţie primesc orez şi daruri.
În timp ce oamenii îşi uscă la soare hainele ude de apele Gangelui, predicatori, care se recunosc după îmbrăcăminte şi tunsură, din ce grup de adoratori fac parte, îşi prezintă căile lor religioase. În acest timp vânzătorii de vopsele sacre le oferă pelerinilor culoarea sacră, ocru, pe care şi-o vor punea sub forma unui punct pe frunte sau îşi vor colora cărarea ce le despică părul.
În fine, ultimul dor al hindusului este acela de a muri la Benares şi de a fi ars aici iar cenuşa să îi fie aruncată în râu. Este semnul vizibil că a scăpat de ciclul *samsarei*, al reîncarnărilor şi a intrat în nirvana sau în unirea cu Atman.

CULTUL VACII LA HINDUŞI

Unul dintre gesturile care şochează pe orice occidental ajuns în India este modalitatea în care vaca este văzută de către hinduşi. Fiecare pieton sau maşină are datoria de a se opri pentru ca vaca să poată trece strada sau să o lase să meargă unde doreşte. Motivele pentru care există un cult al vacii sunt următoarele:
-din punct de vedere al hranei, vaca oferă alimentul de bază la hinduşi: laptele, precum şi untul, socotit un aliment de lux, care amestecat cu orez este cel mai primit dar oferit zeilor.
-Apoi vaca oferă pentru hindusul sărac *balega*, pe care acesta o amestecă cu paie şi o usucă, constituind cel mai bun combustibil pentru încălzitul casei pe timp friguros sau în vremea musonului.[153] Mai mult, balega înmuiată cu apă şi preparată într-un anume fel, alungă insectele, înţelegându-se prin aceasta cele mai periculoase, cum ar fi scorpionii. În fine, ea este utilizată în medicina populară, deoarece ea reprezintă cea mai eficace cataplasmă, pusă pe răni.
-Într-un plan mai puţin material, vaca este socotită ca fiind prototipul perfect al lumii animale, pe care omul trebuie să îl respecte. Pentru acest

[152] *Ibidem*, p. 138.
[153] Există şi astăzi spitale mai mici care utilizează acest tip de combustibil.

motiv **Mahatma Gandhi** a acceptat preşedinţia Indiei în proiectul de protecţie a vacii.
-Din punct de vedere spiritual, vaca este elementul care simbolizează iluminarea, deoarece termenul „go", care desemnează vaca, înseamnă în acelaşi timp şi raza de soare şi ideea de iluminare, la care trebuie să ajungă omul.
-Apoi vaca o întâlnim în miturile lui Indra, unde turmele de vaci ale acestuia au fost răpite de demonii Panis, care le-au ascuns într-o peşteră, fiind descoperite după o căutare asiduă. Ele simbolizau puterea intelectuală şi spirituală a zeului. De asemenea, în mitul copilăriei lui Krîshna, *rshi*, înţelepţii, îl însoţeau pe copil sub chipul vacilor, care îl hrăneau cu lapte, adică cu înţelepciunea sacră.

CULTUL MORŢILOR

Sufletul este înţeles în cadrul religiei vedice sub două aspecte: *asu* şi *manas*. Asu este sufletul în forma lui materială, ca un suflu vital iar manas este spiritul, raţiunea, care îşi are sediul în inimă. Eul uman este compus din mai multe subdiviziuni, care de fapt sunt derivaţii ale aspectelor psihice. Amintim între acestea: *Mahatma* – marele Eu, denumit mai târziu simplu *atman*; *manas*-ul, care este superior şi inferior[154]; *kama* adică dorinţa; *prana* – vitalitatea. Aceste elemente se descompun prin moarte, urmând ca prin transmigraţie *atmanul* uman să se reîncarneze.

Exista în perioada vedică un locaş după moarte, unde se găseau sufletele părinţilor (pitaras). Acest loc se află într-o lume subterană, aflate în grija zeului Yama, primul om care a cunoscut moartea, devenind zeul morţii. Ulterior regiunea morţilor se va muta în slăvile cereşti.

Ca şi la alte popoare sufletele morţilor rămân o perioadă printre cei vii sub forma strigoilor (pretas), de aceea trebuie să se aibă grijă de ele, să li se ofere ofrande pentru a nu deveni periculoase. Numai după împlinirea ritualurilor, aceste suflete se ataşează părinţilor lor. Pentru a ajunge în împărăţia lui Yama sufletele sunt judecate de Varuna. Mesagerii lui Yama sunt cucuveaua şi porumbelul, dar mai ales doi câini cu patru nasuri care păzesc drumul spre regatul lui Yama.

Modalitatea de incinerare se pare că este destul de frecventă în perioada vedică, deşi se aplica şi îngroparea sau aruncarea în râurile sacre: Gange sau Yamuna. Soţia se aşeza pentru un timp lângă soţul mort, aflat pe rugul incinerării, iar apoi era chemată să se ridice, iar în locul femeii se sacrifica o vacă, ai cărei rinichi erau puşi în mâna mortului pentru a-l feri

[154] Cuvântul "manas" are aceeaşi rădăcină indo-europeană cu termenul latin "mens", minte, care este partea raţională a omului.

de cei doi câini ai lui Yama. De asemenea, de rug se lega un ţap cu o sfoară, care se rupea la apropierea focului iar ţapul fugea, simbol al sufletului care se descătuşează de trup.

După incinerare, cenuşa se îngropa sau se presăra pe un curs de apă iar rudeniile mortului trebuiau să presteze o serie de purificări şi libaţiuni: afundarea în apă, trecerea pe sub un jug făcut din crengile unui arbore, săritul peste şanţul cu apă. Zilele următoare se purta doliu, nu se dormea în pat ci jos şi nu se prepara mâncare. Ocazional se aduceau ofrande pentru cel mort, pentru ca zeii să îi uşureze viaţa de dincolo.

SISTEMELE FILOSOFICE HINDUSE

Perioada brahmanică se caracterizează printr-o speculaţie filosofică adusă la apogeu, tratându-se diverse teme, cum ar fi: fiinţialitatea umană, relaţia lui cu Divinul, esenţa divină sau realizarea mokshei sau a eliberării. Există multe variante doctrinale, care încearcă elucidarea acestor teme. Rezolvările s-au concretizat în cele 6 şcoli filosofico-religioase sau darshane ("privire"). Aceste darshane sunt grupate două câte două, după afinitatea dintre ele.

Şcoala *Nyaya* are ca preocupare gândirea logică. Fondatorul ei, *Gautama* (sec. Al III-lea î. Hr.) a cuprins elementele acestei şcoli în lucrarea Nyaya Sutra. La baza cunoaşterii sunt patru elemente: perceperea, deducţia, analogia şi mărturia credibilă. Forma în care Gautama expune tezele sale au o formă silogistică, ceea ce I-a făcut pe mulţi să considere că Aristotel s-ar fi inspirat din opera lui. (Max Muller)

Vaiseshika are ca temă centrală problema cosmologică. Fondatorul ei este *Kananda*, care ar fi trăit în secolul al 3-lea î. Hr. Lucrarea sa se intitulează *Vaiseshika Sutra*, în care se afirmă că lumea materială este alcătuită din 4 categorii de atomi: pământ, aer, apă şi foc. Din combinaţia lor s-a creat întreaga existenţă materială. Există de asemenea, pentru planul spiritual, o altă categorie formată din: spaţiu, eter, timp, intelect şi suflet. Dumnezeu a alcătuit lumea din combinaţia acestor elemente, deci el ar fi doar un arhitect cosmic.

Samkhya – care a fost întemeiată de Kapila (sec. 3 î.Hr.) şi care a scris lucrarea *Samkhya-Pravacana-Sutra*. El dezvoltă un sistem dualist, ateu. Pentru Kapila există două principii prakrti şi purusha, prima desemnând lumea materială iar cealaltă pe cea spirituală. Lumea după acest autor ar fi alcătuită din 25 de principii. Cele două principii se află într-o relaţie între ele ca orbul cu orbul, materia (prakrti) fiind orbul, substanţa care poartă spiritul lumii (ologul), care vede şi conduce spre adevărata realitate. Eliberarea de povara trupului se realizează printr-un proces noetic, al cărui

scop este realizarea diferenţei abisale dintre prakrti şi purusha. Odată realizată cunoaşterea identităţii personale a omului ca fiind purusha, acesta intră în starea de *Kaivalya*, adică de eliberare din ciclul samsarei.
Yoga preia sistemul Samkhya şi realizează fundamentul practic al acestuia. Ea este de fapt o modalitate faptică de realizare a stării de moksha. Diferenţa dintre cele două sisteme este că Yoga propune un dumnezeu, pe *Ishvara*. Acesta ar fi fost un purusha care ar fi ajuns la eliberare fără a mai trece prin ciclul reîncarnărilor. El devine astfel un arhetip al perfecţiunii spre care năzuieşte orice yogin. Sub influenţa mişcărilor teiste Ishvara primeşte atribute divine.
Mimamsa sau *Purva Mimamsa* se limitează doar la interpretarea textelor vedice. Această şcoală a fost întemeiată de JAIMINI (circa 400 î.Hr.), care au alcătuit lucrarea Purva-Mimamsa-Sutra. Ea se concentrează asupra cercetării dharmei, a legii imuabile divine.
Cea mai importantă şcoală este *Vedanta*, nume care înseamnă "sfârşitul Vedelor", care se axează pe cercetarea textelor upanishadice. Principalul reprezentant al şcolii Vedantei este *Shankara* (780 – 820 d.Hr.). pentru Shankara lumea nu este decât o iluzie, ea neexistând în realitate. Adevărata realitate este Brahman, singurul, spre care omul trebuie să se raporteze. Modalitatea de apropiere de această realitate este cunoaşterea. Când sufletul său ajunge la jnana (cunoaşterea) că el este una cu Brahman, el se eliberează de ciclul reîncarnărilor.

YOGA CA FILOZOFIE RELIGIOASĂ ŞI PRACTICĂ DE RECUPERARE PSIHO-SOMATICĂ. ESTE OARE NEVOIE DE YOGA ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ?

Cuvântul "yoga" provine de la sanscritul "yog" care înseamnă în primul rând "înhămare". În textele vedice acest termen este utilizat referitor la carul lui Indra sau al lui Surya (soarele), care erau trase de cai, numiţi yukta. Însă termenul de "yog" mai înseamnă şi "jug" de unde înrudirea cu latinescul jugum, cuvânt tot de origine indo-europeană. Deci yoga ar desemna ideea de disciplină şi control asupra minţii şi a trupului pentru a atinge starea de desăvârşire.
Originile yogăi sunt destul de arhaice. Descoperirile arheologice din Valea Indusului au scos la iveală o plăcuţă de lut ars, pe care este reprezentat un om în poziţia de "tăietor", poziţie caracteristică sistemului yoga. De la această reprezentare s-ar putea crede că încă din cadrul civilizaţiei

Mohenjo-Daro/Harrapa. Această afirmaţie este desigur o supoziţie, deoarece referiri clare despre acest sistem întâlnim doar în Bhagavad-Gita, redactată probabil prin secolul al V-lea îHr.
În ceea ce priveşte sistemul filosofic al lui Yoga, ne vom opri în primul rând asupra concepţiei despre lume. Există în gândirea yoghină o mulţime de lumi, numite în sanscrită "loka". Noi putem să distingem patru tipuri de lumi:
lumea în care trăim, Terra, care include viaţa vegetală şi pe cea animală;
lumea geniilor bune sau rele (îngerii sau demonii, Yakşa şi Rakşasa). Viaţa pe această lume este mai lungă, facultăţile senzoriale sunt mult mai dezvoltate (geniile văd orice punct de pe această lume şi se pot deplasa cu viteza fulgerului);
lumea zeilor este locul beatitudinii, unde străluceşte lumina veşnică. Aici domnesc sufletele virtuoase şi divinităţile pe care sufletele le-au adorat în viaţa terestră.
Lumea lui Brahman, brahma-loka, care nu poate fi definită, deoarece este dincolo de limite, în afara fiinţei şi a nefiinţei.
Primele trei lumi sunt tranzitorii, în vreme ce lumea lui Brahman este definitivă şi imuabilă.
Trupul este considerat o temniţă care ţine sinele uman în legea transmigraţiei, a lui samsara. Sinele, atman este identic, în sistemul yoga, cu Atmanul universal. De-a lungul trupului există nenumărate canale energetice (72.000), denumite *nadi* sau "râu", după numele celor mai importante râuri din India: Indus, Gange, Iamuna, Sarasvati, etc. Cele mai importante canale sunt în cele din urmă trei, denumite Suşumna, Ida şi Pingala. Suşumna este canalul central, în partea stângă se află Ida, iar în dreapta Pingala, care se încolăcesc în jurul canalului central. Cele două canale (Ida şi Pingala) se încolăcesc în jurul lui Suşumna, având ca punct de plecare baza trunchiului iar ca punct de ieşire sau de intrare, cele două nări. Suşumna pleacă de la baza trunchiului şi se sfârşeşte în creştetul capului. Prin cele două canale intră prana sau suflul vital, care trezeşte energia kundalini, care urcă de-a lungul canalului Suşumna.
Energia de la baza trupului, care se află în şezutul lui, se numeşte kundalini, şi este reprezentată ca un foc (mula-agni). Ea este reprezentată de asemenea ca un şarpe, care doarme şi care trebuie trezit. Odată trezită, energia kundalini, urcă prin cele şapte *chakre* sau centre ale energiei. Aceste centre sunt:
Muladhara-chakra, aflată la baza trupului, în zona anusului.
Svadiştana-chakra se află puţin mai sus
Manipura-chakra, care se află în zona buricului.
Anahita-chakra se află în zona plexului şi a inimii.

Visuddha-chakr se află în zona gâtului
Ajna-chakra este punctul dintre sprâncene, denumit şi "al treilea ochi". Aici se află centrul de comandă al manasului şi a inteligenţei umane. Lotusul cu o mie de petale sau chakra din creştet, numită *sahasrara-chakra*. Este locul în care sinele iese spre brahman. În momentul în care energia kundalini ajunge la acest punct omul intră de fapt în starea de moksha, de eliberare totală.
Yoga lui Patanjali, cel care a teoretizat pentru prima dată acest sistem, ne propune opt trepte pe care trebuie să le împlinească omul pentru a intra în starea de eliberare totală. Acestea privesc la început trupul şi disciplinarea lui iar ulterior aceste trepte au în vedere mai mult ideea de concentrare pentru a ridica energia spre chakra sahasrara. Iată care sunt cele opt "membre" ale lui Yoga lui Patanjali.
a. YAMA sau "înfrânările", care sunt în număr de cinci:
-*Ahimsa* - "să nu faci rău nimănui"; asta înseamnă să nu faci rău nici unei fiinţe, deoarece în fiecare fiinţă se chinuieşte spre perfecţiune o fiinţă, ce se află încarnată în acea fiinţă.
-*Sathya* – "să nu minţi" înseamnă să spui permanent adevărul, nici măcar să faci glume pe seama cuiva;
-*Asteya* – "să nu furi" asta însenmând să nu iei niciodată ceea ce nu este al tău, nici măcar să pofteşti lucrul altuia, deoarece orice tendinţă de a te ataşa de un lucru fie el chiar şi al tău, înseamnă să te ataşezi de lume şi de suferinţa ei, care te va face să te renaşti încă o dată în ea şi deci să nu reuşeşti să te eliberezi din ciclul reîncarnărilor.
-Brahmacarya –"să nu fii desfrânat", înseamnă de fapt să te eliberezi din sclavia instinctului[155]. De asemenea orice ataşament faţă de femeie înseamnă o iubire a carnalului. Există şi o apropiere faţă de ea, dar în cadrul exerciţiului tantric, în vederea eliberării prin reţinerea fluxului seminal.
-Aparigraha – "să nu fii avar" deoarece orice ataşament faţă de avere nu dă posibilitate unei dezlipiri totale faţă de materie.
b. YAMA sau obligaţiile, pe care trebuie să le împlinească yoginul
-Obligaţia de *a fi curat trupeşte şi sufleteşte* deoarece energia pranică nu poate străbate un trup murdar. Excesele făceau ca pentru a-şi curăţa nările unii maeştri şi asceţi yogini să îşi introducă o bucată de pânză pe o nară şi să o scoată pe cealaltă; la fel şi în cazul curăţirii stomacului şi a intestinului.

---

155 ***, *Yoga în Upanişad*, trad, Corina Delia Mătură şi Iulian Dragomir, Edit. Arhetip,- Renaşterea spirituală, Bucureşti, 1992, p,46.

-*A fi calm* este foarte important pentru un yoghin, deoarece prin acesta se creează starea necesară pentru exerciţiul concentrării. Orice tulburare nu-i dă şansa de a-şi retrage simţurile şi mintea în sine, în vederea dobândirii enstazei.
-*Asceza* este de fapt "un fel de seninătate eroică, un fel de stoicism în faţa vieţii, deoarece toate acestea nu sunt importante pentru cel care doreşte să se elibereze, deci omul nu trebuie să se ataşeze sau să fie afectat de ele. Cu cât eşti mai detaşat de lume, de haine sau de hrană cu atât eşti mai liber pentru a putea să te eliberezi.
-*Studiul* – înseamnă o pregătire intelectuală asupra acestui important şi unic moment religios. Trebuiesc evident citite nu cărţile culturii mondiale sau cele ale creştinismului, de exemplu, ci cele care oferă informaţii despre sistemele yoga, despre maeştrii yoghini sau despre filosofia religioasă indiană, pentru a fi permanent în duhul acestei ideologii.
-*Devoţiunea* – înseamnă închinarea la un dumnezeu. Aici intervine o speculaţie a maeştrilor yoga şi anume: dacă discipolul este un oriental devoţiunea se va face către Işvara, dumnezeul yoginilor. Dacă însă discipolul este creştin, iar maestrul îl descopere ancorat în credinţa lui, i se va recomanda ca închinarea să o presteze spre Iisus, ba mai mult se va încerca să se demonstreze că Iisus Hristos a fost un avatar divin şi un maestru yoga, care "se retrăgea spre meditaţie" deci spre a practica yoga (?!?).
c. ASANA sau poziţionările, aşa-numita "gimnastica corporală"[156]. Există nenumărate astfel de poziţii în yoga[157], în care yoginul trebuie să-şi aşeze trupul pentru a se putea concentra mai uşor. De fapt se recomandă ca această poziţie să fie cea în care trupul opune cea mai puţină rezistenţă, o poziţie comodă, care să nu deranjeze în timpul exerciţiului, dar în acelaşi timp să nu împiedece circulaţia fluxului pranic[158]. Există mai multe poziţii în yoga. Asanele poartă denumiri ca: poziţia "lotusului" (Padmasana), poziţia "cobrei", "Thalasana" (palmierul), "Vajrasana" (fulgerul), "Triconasana" (triunghiul), "Scorpionul", "Plugul", "Arcul", "Lăcusta", "Mortul", etc. Cea mai des utilizată de yoghini este poziţia palmierului, deoarece coloana vertebrală stă dreaptă pentru ca energia kundalini să poată urca din chakră în chakră. Pentru a permite avansarea spre controlul

156 *Yoga în Upanişat*, …, p. 47.
157 Alexandru Doboş susţine că sunt opt milioane de asemenea poziţii. *Yoga şi locul ei în recuperare*, Edit. Alux, Bucureşti, 1991, p.76.
158 "Este vorba, zice Alexandru Doboş, de posturi fizice, create anume pentru a echilibra sistemul psiho-neuro-hormonal şi fizic, caracterizate prin uşurinţa în execuţie, mişcare şi stabilitate", *ibidem*, p. 76.

psiho-mentalului, asana trebuie executată fără efort şi să fie stabilă şi agreabilă[159]. Mircea Eliade consideră asana ca fiind "primul pas concret făcut în vederea abolirii modalităţilor existenţei umane (…) Ea pune capăt mobilităţii şi disponibilităţii corpului, reducând infinitatea de poziţii posibile la o singură postură, arhetipală, iconografică"[160].

d. PRANAYAMA sau controlul respiraţiei este o disciplinare a respiraţiei, care urmăreşte realizarea "reţinerii suflului" (kumbhaka). "După cum asana reprezintă refuzul mişcării, pranayama reprezintă refuzul respiraţiei"[161]. Pentru un yoghin pranayama are o valoare mult mai mare decât simpla reţinere a respiraţiei, căci ea reprezintă controlul pranei, a energiei care stă la baza oricărui proces de mişcare a omului[162]. Prana se poate lua de către organism din alimente, din apă sau din aer. Exerciţiul pranayamei se realizează prin reducerea la minim al fluxului de aer respirat, scăzând frecvenţa respiraţiei. Ritmul respiraţiei se încetineşte, în procesul inspiraţie-reţinere-respiraţie. Reuşita poate fi mai uşoară dacă în paralel cu respiraţie se recită o mantră, cum ar fi de exemplu "SA-HAM" (eu sunt El) sau "OM"(AUM).

e. Retragerea simţurilor sau PRATHYAHARA. Acest exerciţiu este de fapt o interiorizare pentru a nu mai fi tulburat de lumea exterioară. Se utilizează în acest sens exemplul broaştei ţestoase care se retrage în carapacea ei. Ba mai mult, dacă yoghinul este înţepat cu un ac în timpul acestui exerciţiu, el nu trebuie să reacţioneze, creierul lui nu trebuie să primească senzaţiile din exterior.[163] Pratyahara reprezintă ultima etapă a ascezei fizice. De aici înainte trupul este totalmente retras din lumea simţuală şi deci se poate trece la concentrarea deplină în vederea ridicării energiei kundalini.

f. Concentrarea (DHARANA) reprezintă "fixarea gândului într-un singur punct"[164], fiind un exerciţiu de unidirecţionare a minţii umane, încetându-se astfel activitatea mintală. Pentru a înlesni acest procedeu yoghin, practicantul trebuie să se concentreze asupra unui punct fix (ekagrata), care poate fi o mandală sau un punct imaginar. Concentrarea într-un singur punct este considerată de către unele sisteme yoghinice (Laya Yoga) ca

---

159 Yoga Sutra II, 46.

160 Mircea Eliade, *Yoga. Nemurire şi libertate*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993, p.56-57.

161 Ernest Valea, *Creştinismul şi spiritualitatea indiană*, Edit. Ariel, Timişoara, 1996, p. 67.

162 Swami Vivekananda spunea: "Mişcarea este o manifestare a pranei. Ea (prana) este asemănătoare forţei gravităţii şi a magnetismului. Mişcările corpului, curenţii nervoşi, puterea gândirii, toate sunt manifestări ale pranei", apud Dan Bozaru, *Elemente fundamentale în practica Yoga*, Colecţia Trika, Bucureşti, 1992, p. 42.

163 ***, *Yoga în Upanişad*, p. 49.

164 Apud Mircea Edliade, *Istoria credinţelor şi a ideilor religioase*, vol. 2, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 66.

fiind cel mai important, deoarece atunci când se realizează această concentrare şi când energia kundalini este trezită, atunci se intră în KAIVALYA, adică în starea de eliberare sau de moksha intelectuală.
g. *Meditaţia (DHYANA)*, pe care Patanjali o numea "curent de unire unificată"[165]. Prin meditaţie yoghinul trece dincolo de obiectul meditat şi ajunge la substratul cel mai subtil al elementului analizat. Totuşi el este conştient pe mai departe că el face această acţiune. Dhyana este "o primă experienţă de eternitate"[166]. În această stare yoghinul ajunge la contemplarea zeilor.
h. *Enstaza (SAMADHI)*, care este rezultatul final al practicii yoga. Termenul de enstază este oferit de Mircea Eliade pentru a desemna această stare. Enstaza este ultima stare pe care o exersează yoghinul înainte de dezlipirea totală din această viaţă. El nu mai aparţine acum lumii fenomenale, ci se află mutat în aşa-numita "Brahma-loka" (lumea lui Brahman). Acum el poate să moară sau să trăiască, totul îi este indiferent, el a devenit un Jivan-mukta, adică un "eliberat în viaţă". Acum el posedă puteri supranaturale (Siddhi), cum ar fi levitaţia, clarauzul, cunoaşterea trecutului, prezentului şi viitorului, taumaturgia, cunoaşterea încarnărilor anterioare, capacitatea de a deveni invizibil.
Sistematizate, puterile siddhi se împart în opt categorii: 1. *animan* - a deveni oricât de mic; 2. *mahiman* – a devenit oricât de mare; 3. *laghiman* – a deveni oricât de uşor; 4. *gariman* – a deveni oricât de greu; 5. *prapti* – puterea de a ajunge oriunde în spaţiu; 6. *prakamya* – posibilitatea de a îndeplini orice dorinţă; 7. *isatva* – a avea puterea de a crea, păstra şi distruge ca şi zeii; 8. *vasitva* – puterea de a controla orice obiect sau fiinţă din natură[167].
Am expus în linii generale sistemul clasic al şcolii Yoga, denumit RajaYoga (yoga regală). Evident aceste trepte ale sistemului Yoga clasică nu sunt singurele pe care se poate urca spre eliberare. Există multe şcoli yoga, se pare că numărul lor este foarte mare. Amintim pe cele mai importante şi anume: Raja Yoga, Hatha Yoga, Sahaja Yoga, Tantra Yoga. Există încă alte multe sisteme yoga, care sunt practicate azi în lume cum ar fi Kriya Yoga, Karma Yoga şi Bhakti Yoga, Mantra Yoga, Laya Yoga, Kundalini Yoga, Jnana Yoga, etc. fiecare accentuând un punct de vedere al meditaţiei yoghinice[168].

---

165 Apud, *ibidem,* p. 66.
166 ***, *Yoga în Upanișad*, p. 51.
167 Patanjali, *Yoga Sutra*, Societatea Informaţia, Bucureşti, 1993, 273-274.
168 Mantra Yoga pune accentul pe repetare mantrelor, ca modalitate de eliberare din empirismul existenţei; Jnana Yoga accentuează ideea de cunoaştere spre eliberare,

HATHA YOGA se bazează pe o metafizică de esenţă monistă. Realitatea ultimă a universului o constituie zeul Şiva. Împreună cu soaţa lui, Şakti, el formează o unitate primordială corespunzătoare lui Brahman Nirguna (Brahman nemanifestat) din şcoala Vedanta. Lumea şi omul au luat naştere prin disocierea unităţii primordiale dintre Şiva şi Şakti. Sinele este considerat ca o formă a lui Şakti care locuieşte în corpul uman sub forma energiei Kundalini. (Şakti corespunde lui atman iar Şiva lui Brahman)[169]. Dacă în Vedanta corpul este considerat ca fiind sursa înlănţuirii spiritului în ciclul samsaric, în Hatha Yoga trupul este considerat instrumentul principal pentru atingerea eliberării. "Corpul – zice M. Eliade- nu mai este (în această folosofie n.n.) sursa durerilor, ci instrumentul cel mai sigur şi mai desăvârşit pe care îl are omul la dispoziţie pentru a cuceri moartea"[170]. De aceea se urmăreşte transformarea trupului într-unul divin, ceea ce îl face pe practicant să pună mare accent pe ideea de purificare şi pe cea de sănătate corporală pentru a asigura eliberarea lui atman. După purificarea corpului fizic se trece la cel subtil, care este pătruns de circa 72000 de canale (nadi). Se urmăreşte apoi eliberarea energiei Kundalini, prin procedeul respiraţiei şi cel al inspiraţiei, ajungându-se să se inspire pe nara stângă şi expiraţia pe nara dreaptă.

SAHAJA YOGA a apărut se pare foarte recent, deşi cea care a răspândit acest procedeu susţine că acest principiu de eliberare este foarte vechi. Despre sistemul Sahaja se spunea într-un articol că este "o metodă naturală, spontană, care se practică fără nici un efort şi care nu prezintă nici un pericol (…) Este o metodă perfect adaptată unei vieţi sociale, de familie, nu pretinde izolarea aspirantului de colectivitate, ci dimpotrivă"[171]. Care este deci metoda Sahaja Yoga, profesată de către "Mama" Sri Mataji Nirmala Devi?

Enstaza se realizează foarte simplu prin devoţiune în faţa pozei lui Sri Mataji. Iată procedura: "aşezăm fotografia lui Sri Mataji într-un loc plăcut şi luminos din cameră şi o lumânare aprinsă în faţa fotografiei, pentru a arde negativitatea ce se degajă din noi în timpul ascensiunii energiei materne Kundalini (…). Rămânem relaxaţi cu ochii închişi, fără ochelari, cu mâna stângă rezemată pe genunchiul stâng, cu palma în sus bine întinsă". Apoi se pune palma dreaptă pe diferite părţi ale corpului şi se recită nouă formule către personajul din fotografie: 1) "Sri Mataji sunt eu

---

Kundalini Yoga are în vedere modalitatea de trezire a energiei Kundalini, Bhakti Yoga are în vedere devoţiunea ca formă de eliberare sau practicare cultului faţă de zei etc.

[169] E. Valea, *op. cit.*, p. 91.

[170] M. Eliade, *Yoga. Libertate şi nemurire*, p.199.

[171] Dan Costian, *Adevărul despre Yoga*, Ed. Valmi, Bucureşti, 1993, p. 5.

spiritul? (de 3 ori); 2) Sri Mataji sunt eu propriul meu stăpân? (de 3 ori); 3) Sri Mataji dă-mi te rog cunoaşterea pură divină (de 6 ori); 4) Sri Mataji sunt eu propriul meu stăpân? (10 ori); 5) Sri Mataji, eu sunt Spiritul (12 ori); 6) Sri Mataji, eu nu sunt vinovat (16 ori); 7) Sri Mataji, iert pe toată lume şi mă iert şi pe mine însumi (de câteva ori); 8) Putere Atotpătrunzătoare a Dragostei, te rog, iartă-mi greşelile din trecut (de câteva ori); 9) Sri Mataji dă-mi te rog realizarea Sinelui (de 7 ori). Apoi lăsăm ambele mâini pe genunchi, deschidem ochii încet şi privim în linişte, fără se ne lăsăm luaţi de gânduri, punctul roşu din centrul frunţii lui Sri Mataji. După câteva secunde putem verifica deasupra creştetului capului, la 10-20 cm, cu palma mâinii drepte, existenţa unei brize răcoroase, care iese din fontanelă (din sahasrara chakra). Această briză atestă în mod obiectiv obţinerea realizării Sinelui"[172].

Evident în acest sistem de Yoga, care din păcate s-a răspândit şi la noi în ţară este vorba de multă naivitate, deoarece nu se poate concepe ca eliberarea să se poată realiza atât de uşor. Această idee este susţinută chiar şi de maeştri Yoga. Alexandru Russu spune în acest sens: "este o aberaţie concepţia potrivit căreia energia Kundalini poate fi ridicată prin simpla scoatere a pantofilor din picioare şi amplasarea mâinilor pe diverse porţiuni ale corpului. Dacă acest lucru ar fi atât de simplu întregul glob ar fi invadat în câteva ore de mari înţelepţi şi clarvăzători"[173].

Pentru cercetătorul creştin acest tip de Yoga, ca de altfel toate sistemele yoghinice, este un exemplu de depersonalizare, care face ca aspirantul la desăvârşire să idolatrizeze puterea unei femei cu puteri divine. Devoţiunea în faţa fotografiei ei este un alt indiciu de idolatrizare a gurului care este pentru ucenicul yoghin chiar mai mult decât Dumnezeu.

TANTRA YOGA este o altă orientare a sistemului yoga, care pune accent pe relaţia sexuală, ca metodă de eliberare sau de intrare în starea de mokşa. În cadrul acestui sistem, dualitatea divină Şiva-Şakti este modelul care corespunde unirii sacre spre eliberare. Ritualul tantric impune utilizarea relaţiilor sexuale spre a simboliza şi experimenta efectiv reunirea celor două polarităţi Şiva-Şakti.

Există două direcţii în tantrism: calea mâinii stângi (vamacara) şi cea a mâinii drepte (dakşinacara). În tantrismul de stânga sunt importante cinci elemente şi anume: peştele, carnea, vinul, gestica rituală şi actul sexual-propriu-zis (maithuna). Primele patru elemente au rolul de a stimula practicantul în vreme ce al cincilea reprezintă punctul culminant al

---

[172] Apud E. Valea, *op. cit.* p. 104-105.

[173] Prolog la cartea lui Yog Ramacharaka, *Hatha Yoga*, Ed. Lotus, Bucureşti, 1992, p. 12.

întregului proces de eliberare. În tantrismul de dreapta aceste elemente sunt doar simbolizate fără a fi realmente prezente.
Unirea sexuală se realizează între doi parteneri care au fost "omologaţi cosmic cuplului divin"[174]. Bărbatul îl reprezintă pe Şiva prin imobilismul său iar femeia pe Şakti prin rolul ei activ. Înainte de realizarea actului sexual, au loc o mulţime de practici, care include recitarea mantrelor, concentrarea în faţa mandalelor[175], yantrele[176], precum şi mudrele[177] (gesturi ale mâinii). Convingerea adeptelor de a se supune actului sexual pleacă de la ideea că gurul cu care ele se împreună este "forma umană a lui Şiva", care revarsă astfel har asupra adeptelor[178].
Tantrismul urmăreşte blocarea oricărei comunicări energetice cu exteriorul. Dacă aceasta se realiza în Raja Yoga prin reţinerea respiraţiei şi prin concentrare, în Tantra Yoga ea se realizează prin reţinerea eliminării seminale, a spermei (bindhu), în timpul actului sexual. Prin aceasta s-ar trezi astfel energia Kundalini.
Ca o scurtă analiză a acestei practici am putea sublinia că prin această practică yoghină se încalcă principiul castităţii (brahmakariya) care se cere yoghinului clasic. Orice apropiere de Divin în toate religiile lumii cere o pregătire şi o puritate trupească şi sufletească. Ori tantrismul este o banalizare a acestei cerinţe generale în faţa Divinului. Se încearcă chiar o abordare comparativă a acestui sistem de exemplu, Alexandru Doboş susţine că în starea paradisiacă tantrismul ar fi fost o realitate. "În viaţa de rai (Eden) cuplul primordial avea euforii paradisiace, cauzate de nadis-urile sexuale edenice"[179]. Ori o astfel de comparaţie este de-a dreptul blasfemitorie, dacă avem în vedere realitatea revelaţiei biblice primordiale, unde nu se pune problema sexuală, ci doar cea a ascultării de porunca lui Dumnezeu.
În concluzie, se pare că acest sistem de yoga se bazează pe credulitatea adepţilor şi pe impunerea ascultării desăvârşite faţă de guru, perceput ca un dumnezeu.

---

[174] E. Valea, *op. cit.*, p. 99.
[175] Mandala este o reprezentare iconică, care reprezintă o imagine a unui zeu sau a unui guru sau chiar a unei imagini abstracte, care ar trimite la meditaţie.
[176] Yantra este o figură geometrică ce simbolizează corespendenţa dintre planul cosmic şi cel interior al omului. De exemplu, cele 9 triunghiuri: 4 cu vârful în jos simbolizând yoni, pe Şakti, şi 5 cu vârful în sus, simbolizând lingamul lui Şiva.
[177] Mudrele sunt gesturi sacre ale mâini sau ale picioarelor care au o încărcătură religioasă.
[178] E. Valea, *op. cit.* p. 101.
[179] Alexandru Doboş, *Calea mânii stângi sau salvarea prin sex*, Edit. Nirvana, Bucureşti, 1993, p. 128.

EVALUAREA CRITICĂ A SISTEMULUI YOGA

Analiza critică acestui sistem de spiritualizare-eliberare implică abordarea a câtorva puncte, pe care le vom analiza pe rând:

În primul rând o neconcordanţă apare în problema non-violenţei (ahimşa). Acest precept se aplică doar în domeniul animalic. De vreme ce se consideră că şi plantele sunt fiinţe de ce sunt ucise pentru prepararea hranei?

De asemenea, în problemei moralei, promovată de Yama şi Niyama, nu se are în vedere o armonie socială, comunitară, ci cel mult o echilibrare personală. Deci se poate vorbi despre un egoism al sistemelor yoga, care au în vedere cel mult individul şi deloc comuniunea interumană.

Mai mult decât atât personalitatea umană este concepută ca o piedecă în vederea realizării eliberării. De aceea, trupul este aproape permanent văzut ca o temniţă care îl ţine pe om în carcera reîncarnărilor. Mircea Eliade subliniază acest aspect, arătând că sistemul Samkya-Yoga îl scoate pe om din sfera umanităţii, deoarece eliberarea nu se poate realiza decât prin distrugerea personalităţii umane. "Practica Yoga, zice el, nu face decât să distrugă treptat "oamenii", creaţi de însăşi disciplina sa. Fiecare stadiu tinde la crearea unei noi personalităţi, tot mai detaşate de instincte, tot mai unitare. (…) în cele din urmă prin samadhi se distruge orice nucleu personal. Anihilarea personalităţii este însăşi Yoga"[180].

De asemenea, yoghinii nu sunt consecvenţi cu ideologia religioasă a sistemului Yoga. Pentru ţările în care preponderent este creştinismul, pentru a racola adepţi utilizează ca exemplu de yoghin personalitatea lui Iisus Hristos, demonstrând că minunile sale ar fi de fapt siddhi, puteri ale unui yoghin care a atins starea de samadhi. Ori yoga este o religie iar hindusul ştie acest lucru. Yoga are un Dumnezeu, care se numeşte Ishvara, care reprezintă un Puruskha ce s-a eliberat prin tapasurile yoghinice de ciclurile reîncarnărilor.

Şi din punct de vedere medical sistemul yoghinic este periculos, deoarece poate produce tulburări mari în echilibrul corpului uman. Reţinerea respiraţiei, pe care manualele Hatha Yoga o recomandă de … 320 de ori pe zi, înseamnă scăderea oxigenului din sânge, fenomen denumit medical hipoxie, ceea ce duce la creşterea bioxidului de carbon în sânge (hipercapnie). Aceste tulburări pot provoca tulburări de conştiinţă[181]. Manifestările patologice vizibile ale hipoxiei sunt: apariţia tremurăturilor, dureri de cap, perturbări ale respiraţiei, etc. De aici apar acele halucinaţii,

---

[180] M. Eliade, *Psihologia meditaţiei indiene*, Bucureşti, 1992, p. 209.

[181] Apud. E. valea, *op.cit*, p. 79.

care pot fi numite "siddhi", adică puteri, printre care se poate numi şi căderea în transa de a ghici viitorul. "Nu este de mirare, spune Ernest Valea, că unii dintre ei (practicanţii yoga) ajung clienţii spitalelor de psihiatri, cu diagnosticarea de schizofrenie"[182].
De asemenea, tantrismul implică utilizarea femeii pentru ca guru să poată realiza starea de "eliberare". Ceea ce pare de-a dreptul şocant este că în aceste practici colaterale se consumă urina personală, deoarece se susţine că ea conţine elemente purificatoare pentru corp. Ori se ştie că din punct de vedere medical, acidul uric este cel care elimină din corp toate toxinele, pe care le filtrează sângele în rinichi şi de aici prin vezica urinară sunt eliminate din corp. În momentul în care s-a întâmplat un blocaj renal urina poate deveni o otravă pentru corp, deoarece ar intoxica întregul organism. Ori a bea această urină în vederea "purificării" înseamnă a introduce cu bună ştiinţă toxine în corp.
În concluzie, Yoga este pentru un creştin o tentaţie de a evada prin concentrare din lumea aceasta, care nu are nici o valoare pentru yoghin. Nici trupul, nici semenul, nici creaţia nu are valoare pentru un adept al sistemului yoga.

BIBLIOGRAFIE:

1.Angot, Michel, *India clasică,* trad. Victor Popescu, Edit. BIC ALL, Bucureşti, 2003.
2.Bozaru, Dan, *Elemente fundamentale în practica Yoga*, Colecţia Trika, Bucureşti, 1992, p. 42.
3.Chatterji, J.C., *Filozofia esoterică a Indiei*, Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1991.
4.Costian, Dan, *Adevărul despre Yoga*, Ed. Valmi, Bucureşti, 1993.
5.Coşbuc, George, *Antologie sanscrită*, Ed. S. Demetrian, Bucureşti, 1966.
6.Delumeau, Jean, *Religiile lumii,* Edit. Humanitas, Bucureşti, 1996.
7.Doboş, Alexandru, *Calea mânii stângi sau salvarea prin sex*, Edit. Nirvana, Bucureşti, 1993.
8.Doboş, Alexandru, *Yoga şi locul ei în recuperare*, Edit. Alux, Bucureşti, 1991.
9.Eliade, Mircea, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. I-III, trad. Cezar Baltag, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991.
10. Eliade, Mircea, *Psihologia meditaţiei indiene*, Bucureşti, 1992.
11. Eliade, Mircea, *Yoga. Nemurire şi libertate*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993.

[182] *Ibidem*, p. 86.

12. Gaudin, Philippe, *Marile religii*, trad. Sanda Aronescu, Ed. Orizonturi – Ed. Lider, Bucureşti, 1998.
13.George, Sergiu Al., *Filosofia indiană în texte*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.
14.Herbert, Jean, *L'Hinduisme vivant*, Edition Robert Laffont, Paris, 1975.
15.Küng, Hans und Heinrich von Stietencron, *Christentum und Weltreligionen. Hinduismus*, Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh, 1987.
16. Marin, Constantin, *Filosofia indiană,* Edit. Moldova, Iaşi, 1993.
17. Morretta, Angelo, *Mituri indiene,* trad. Mara şi Florin Chiriţescu, Edit. Tehnică, Bucureşti, 1998.
15. Patanjali, *Yoga Sutra*, Societatea Informaţia, Bucureşti, 1993.
16. Tworuschka, Udo, *Die vielen Namen Gottes,* Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh, 1985.
17. Valea, Ernest, *Creştinismul şi spiritualitatea indiană*, Edit. Ariel, Timişoara, 1996.
18. Yoga în Upanişad, trad, Corina Delia Mătură şi Iulian Dragomir, Edit. Arhetip şi Renaşterea spirituală, Bucureşti, 1992.
19. Zimmer, Heinrich, *Mituri şi simboluri în civilizaţia indiană,* trad. Sorin Mărculescu, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1994.

O RELIGIE CU UN DIVIN IPOTETIC: BUDDHISMUL

Una din marile religii actuale, care prezintă multă atracţie în lumea occidentală, mai ales în cea a starurilor şi a vedetelor de tot felul, prin promovarea unei credinţe care vorbeşte de compasiune universală sau de şansa de a te reîncarna dacă perfecţiunea vieţii tale lasă de dorit, buddhismul reprezintă astăzi potrivit datelor statistice oferite de Enciclopedia Britanică[183] o religie cu aproximativ 360 de milioane de adepţi distribuiţi conform tabelului de mai jos.

Situaţia buddhiştilor în lume	
Procente % din totalul populaţiei lumii	**6 %**
Africa	136.000
Asia	348.559.000
Europa	1.478.000
America Latină	**645.000**

[183] Am folosit versiunea copiată de pe compact disc-ul ediţiei din 1993.

America de Nord	2.132.000
Oceania	191.000
Număr de ţări în care se găsesc buddhişti	**123**
Total buddhişi în lume	353.141.000

Cea mai mare pondere o are buddhismul în ţări ca Thailanda, Cambogia, Laos sau Buthan[184], dar de asemenea se află în mare număr şi în Birmania sau Ceylon-ul unde populaţia buddhistă nu are această prezentare procentuală[185]. O altă ţară buddhistă a cărei atracţie atât turistică, cât şi spirituală este remarcabilă , mai ales graţie lui Dalai Lama, este Tibetul, în care chiar dacă Dalai Lama nu mai are rezidenţa sa, rămâne totuşi patria de vis a buddhiştilor tibetani, atât prin frumuseţea locurilor, cât mai ales pentru arhaismul tradiţiilor locale şi modul de viaţă patriarhal în care trăiesc acei oameni ai munţilor.

ÎNTEMEIETORUL

Numele celui care a întemeiat această religie este Buddha, deşi acest apelativ este doar un calificativ („iluminatul"), pentru că numele adevărat al acestuia este Gautama Siddharta din clanul Sakyamuni. Despre precizarea timpului vieţii în care a trăit Gautama există mai multe variante: pe de o parte se vorbeşte despre anii 566-486 î.Hr. sau 642-543 î.Hr. cea mai veridică fiind a doua[186]. Viaţa lui Buddha se prezintă în opt etape sau opt momente şi anume:
C*oborârea din cer a zeilor mulţumiţi*. Prin naşterea lui Gautama se încheie un şir îndelungat de renaşteri de aşteptări a stării de *boddhisatva*[187]. După Buddha, va veni Maitreya, acel Buddha al sfârşitului lumii, care va încheia procesul de reîncarnări.
***Intrarea în pântecele mamei sale*. Este vorba despre naşterea sa trupească din mama sa Māyā, naştere care reprezintă ultima încarnare pământească.**

---

184 În aceste ţări procentul buddhismului este de 90-95% din populaţia ţării.

185 Aici procentul de buddhişti este de 70-80%.

186 La această concluzie ajungeJean-Noel Robert, în studiul său *Budismul* din volumul colectiv *Religiile lumii*, coordonator, Jean Delumeau, Edit, Humanitas, Bucureşti, 1996. părintele Emilian Vasilescu dă alte cifre: 560-480 î.Hr. (Istoria Religiilor, Edit. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1982, p. 220).

187 Bodhisatva este iluminatul şi eliberatul din ciclul reîncarnărilor, care îşi refuză intrarea în nirvana pentru a ajuta omenirea să ajungă la aceeaşi stare.

Naşterea lui Buddha. **În ceea ce priveşte legenda naşterii putem spune următoarele: el se naşte din ramura Gautama (în limba sanscrită) sau Gotama (în pali), din familia princiară Sakya. Numele lui primit la naştere este Siddhārtha („cel care şi-a ajuns scopul"). Un alt nume sub care este cunoscut este cel de Sākyamuni („înţeleptul din familia Sākya"). Tatăl său se numea Suddhodana şi era rege al acelui ţinut, cu reşedinţa în oraşul Kapilavastu[188]. Mama sa, pe nume Maya, îl concepe pe copil printr-o minune. Buddha intră în trupul mamei sale sub chipul unui elefant alb cu şase colţi de fildeş, fără ca aceasta să fi simţit vreo durere[189].**

Naşterea ar fi avut loc în parcul Lumbini (25 de kilometri de oraş), unde mama, stând în picioare şi prinzându-se de crengile unui copac l-ar fi născut pe prunc, acesta ieşindu-i prin şoldul drept, fără a provoca durere. Parcul s-a umplut de lumină, venită de la boddheitatea lui Siddharta[190]. Chiar la naştere ar fi venit special pentru acest lucru un mare ascet brahman, pe nume Asita, care ar fi profeţit despre prunc că acesta va atinge boddheitatea. De asemenea, la naşterea pruncului toţi demonii şi zeii s-au închinat în faţa lui.

Naşterea este legată de mitologie, care îl prezintă pe Buddha ca venit în lume în ultima sa încarnare, din spaţiul zeilor Tushita[191], considerat ultimul stadiu al încarnărilor. El coboară în pântecele mamei sale sub forma unui elefant alb „ca zăpada sau ca argintul"[192]. Naşterea lui este de asemenea ciudată, deoarece mama lui îl naşte ţinându-se de creanga unui copac. Pruncul născut face imediat şapte paşi în cele patru direcţii cardinale, după care strigă că aceasta este ultima lui încarnare iar toate fiinţele şi chiar şi zeii cad înaintea lui şi i se închină. După şapte zile mama a murit iar pruncul va fi crescut prin grija unei surori a mamei sale, care va deveni ulterior călugăriţă, prima în comunitatea înfiinţată.

Plecarea din casa părintească. **Pentru a fi ferit de contactul cu duritatea şi urâţenia vieţii, Suddhodana, tatăl lui, iar fi oferit în palat toate plăcerile de care s-ar fi putut bucura un om. Zilnic era**

---

188 Această regiune se află astăzi în sudul Nepalului.

189 Ulrich Eschneider, *Einführung in den Buddhismus,* Wissenschaftlichen Buchgesellschaft, Darmstadt, 1980, p. 47.

190 „Naşterea sa este salutată printr-o adevărată explozie de bucurie a naturii, iar nou-născutul însuşi îşi declară solemn supremaţia asupra tuturor fiinţelor" J. Delumeau, op. cit. p. 432.

191 Yves Raguin, *Buddhism – Christisnisme*, Edit. EPI S.A., Paris, 1973, p. 80.

192 *Ibidem*, p. 80.

înconjurat de muzică şi dansatoare, care îi întreţineau buna dispoziţie, tocmai pentru a nu observa răul existent.
La vârsta de 16 ani el se căsătoreşte[193] şi are ca fiu, pe Rahula, care ulterior îi va împărtăşi concepţiile religioase. Oricum era practica indiană hindusă după care fiecare bărbat are datoria de a naşte cel puţin un copil, după care, dacă dorea, se putea dedica ascezei.
Tatăl său face la rândul lui o serie de preziceri citind semnele de pe corpul copilului, arătând că el va fi „împărat al universului, suveran al rânduielii lumii"[194]. De aceea, îi oferă plăcerile vieţii, considerând că linia ascetică nu este potrivită cu casta kshatriya din care provenea el. Cu toate acestea, tânărul are patru experienţe care îl marchează şi îl fac să renunţe definitiv la viaţa de plăcere: în patru ieşiri din palat el întâlneşte pe rând un bătrân, un bolnav, un mort şi în fine un ascet. Astfel se hotărăşte să părăsească palatul tatălui său şi să îmbrace haina de ascet în căutarea eliberării finale. Ultima privire aruncată în urma sa îi întăreşte această convingere de a nu renunţa la planul său: el vede trupurile dizgraţioase ale dansatoarelor care dormeau lasciv pe podelele palatului, fără nici o urmă din graţia şi frumuseţea lor din timpul zilei. Astfel la 29 de ani el intra în starea ascetismului indian. Acum îşi taie părul, se îmbracă în haine ponosite şi iese pe poarta dinspre răsărit a cetăţii.
Supunerea demonilor. **Ajuns la starea de ascet, Siddharta devine rând pe rând discipol al unor maeştri, care l-au învăţat cunoştinţele lor, fără însă a satisface căutarea lui. Ascetismul lui a atins în această perioadă[195] cotele extremismului, deoarece renunţarea la condiţiile vieţii a fost aproape totală. Cei cinci discipoli ai lui aveau în faţă chipul unui ascet scheletic, pe care arta picturală îl reprezintă cu ochii întorşi spre înăuntru din cauza lipsei de hrană, cu chipul foarte subţiat, ceea ce se vrea un avertisment pentru cei care consideră mortificarea ca o cale de desăvârşire. Ajunsese să consume, graţie exerciţiilor yoga, doar un grăunte de orez fiert pe săptămână. Evident nu aceasta era calea pe care o dorea Gautama. De aceea, atunci când renunţă la asceza extremă şi începe să mănânce normal, discipolii îl părăsesc ca pe unul care renunţase la calea ascetică. Legenda spune că din acel moment el aruncă bolul cu mâncare în râu şi urcă împotriva**

---

193 Soţia sa se numeşte când Yashodhara, când Gopa (apud U. Schneider, op. cit., p. 47.)
194 J. Delumeau, *op. cit.*, p. 432.
195195 Perioada căutării stării de buddha printre asceţi este considerată de unii ca fiind de 6 ani (J. Delumeau, *op. cit.*, p. 433, de alţii de 7 ani (U. Schneider, *op. cit.*, p.48)

curentului pe râu în sus, până într-o peşteră, unde erau alte boluri aruncate de alţi asceţi care ajunseseră şi ei la starea de *boddhisatva.* Elementul care apare aici se poate traduce prin lipsa ideii de *hapax* a « mesianităţii » sau al personalităţii religioase a lui Gautama, aşa cum în concepţia iudeo-creştină vorbim despre personalitatea lui Hristos. Cu alte cuvinte, Buddha nu este singurul care realizează starea de *boddhi*, deci nu are originalitate în actul său sacru[196].

Atingerea stării de «boddhi» (trezirea). **Apoi el se aşează sub un smochin (*ficus religiosus*) hotărât de a nu se ma ridica până în momentul în care va atinge starea de *boddhi* (« iluminat »). Aceasta se petrecea în locul numit Bidh-Gaya, pe râul Nairaājanā, un afluent al Gangelui. Are loc acum lupta cu Māra[197], zeul care încearcă să îl ispitească cu plăcerile trupului, pentru a-l ademeni spre viaţa lumii. Insă Siddhartha nu renunţă şi ajunge astfel la starea de «iluminat». Demonul Māra îl tentează cu propunerea de a intra direct în *parinirvana*, fără a mai rămâne în lume ca să nu poată să îşi propovăduiască ideile. Dar şi acum el renunţă şi consideră că este mai de folos lumii să mai rămână în sânul ei pentru a o aduce şi pe ea la cunoaşterea adevărului. El caută să înţeleagă şi să facă lumea la rândul ei să înţeleagă cauza suferinţei din sânul ei şi posibilitatea de a ieşi din acest ciclu al durerii, pentru a ajunge la beatitudinea nirvanică.**

***Punerea în mişcare a roţii Legii*. Buddha nu a dorit să rămână deci un pratyeka-buddha, adică un trezit pentru sine, ci a vrut să propovăduiască oamenilor posibilitatea salvării. Astfel el îi caută pe cei cinci adepti ai săi pentru a le transmite mesajul eliberării, a noii legi (dharma). Ii găseşte la Benares, în parcul cu cerbi şi le propovăduieşte adevărul fundamental, care este în mare următorul :**

« *Iată, o, monahi adevărul sfânt despre suferinţă (dukkha): naşterea este suferinţă, bătrâneţea este suferinţă, boala este suferinţă, moartea este suferinţă. Unirea cu ceea ce nu iubeşti este suferinţă, despărţirea de ceea ce iubeşti este suferinţă, a nu obţine ceea ce doreşti este suferinţă. Pe scurt, cele cinci elemente (ale fiinţei omeneşti) care provoacă ataşarea de existenţă, sunt suferinţă.*[198]

---

196 apud J. Delumeau, *op. cit.*, p. 433.

197 Rădăcina cuvântului „māra" este aceeaşi cu cea a termenului de „moarte", ceea ce desemnează că iluzia lumii şi a plăcerii aduce „moartea" sinelui, adică nesfârşitele reîncarnări dureroase prin care trebuie să treacă omul în căutarea eliberării.

198 Este vorba de cele cinci grupuri de elemente ale existenţei individuale umane: corpul, senzaţiile, reprezentările, tendinţele şi cunoaşterea.

Iată, o, monahi, adevărul sfânt despre originea suferinţei : este setea (de existenţă)[199]*, care duce din renaştere în renaştere (...).*
Iată, o monahi, adevărul despre suprimarea suferinţei : stingerea acestei suferinţe prin nimicirea totală a dorinţei, părăsind dorinţa, renunţând la ea, eliberându-te de ea, nelăsându-i nici un loc.
Iată, o, monahi, adevărul sfânt despre calea care duce la suprimarea suferinţei : este acel drum sfânt cu opt cărări, care se numeşte : credinţă dreaptă, hotărâre dreaptă, cuvânt drept, faptă dreaptă, mijloace de existenţe drepte, sforţare dreaptă, cugetare dreaptă, meditaţie dreaptă ».[200]
Din acel moment el îşi recâştigă discipolii şi începe misiunea sa pentru conştientizarea oamenilor.
8. *Intrarea în Nirvana*. Au urmat apoi încă alţi 50 de ani de viaţă, în care Buddha a încercat să convertească lumea la gândirea lui. Printre primii care devin ucenicii lui Buddha amintim pe regele Magadha din Bimbisara, care i-ar fi dăruit o grădină pentru a-şi putea ţine predicile. De asemenea mai amintim pe Ananda, care va deveni cel mai apropiat discipol al maestrului, în vreme ce Devadatta, care asemenea unui Iuda va scinda comunitatea, formând prima sectă[201].
Se întemeiază acum *samgha* sau comunitatea monahală, care la început era formată doar din bărbaţi, fără acceptarea femeilor, însă ulterior şi ele sunt acceptate în monahismul buddhist. Intre alţi călugări s-a numărat şi fiul său, Rahula, care se călugăreşte la vârsta de 7 ani.[202]
Finalul vieţii sale este destul de prozaic, deoarece Buddha moare la 80 de ani, după ce consumase în satul Pāvā, în casa fierarului Cunda, o mâncare grea de ciuperci sau de carne de porc, care i-ar fi declanşat o diaree, în urma căreia el moare. Este, potrivit credinţei hinduse intrarea în stare de *extincţie.* Ultimele cuvinte ale lui Buddha au fost : «Da, eu vă spun : totul trece. Aveţi grijă de mîntuirea voastră». Trupul lui Buddha a fost apoi incinerat iar resturile de cenuşă sau oase au fost împărţite în foarte multe părţi, care au fost apoi depuse în aşa-numitele *stupa*, morminte în formă de tumuli, care astăzi împânzesc ţări ca India sau alte ţări unde buddhismul este majoritar.

---

[199] *„tanha".*
[200] Citat după diac. Prof. univ. dr. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor,* edit. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1982, p. 222-223.
[201] „De aceea, zice părintele Vasilescu, au fost asemuiţi, cel dintâi cu Ioan Evanghelistul iar cel de al doilea cu Iuda Iscarioteanul", în *ibidem*, p. 221*,*
[202] După modelul acestuia, vârsta la care un buddhist poate intra în mănăstire este de 7 ani.

CANONUL BUDDHIST

Aproape toate scrierile canonice ale acestei religii s-au scris în dialectul *pali*, limbă în care predicase şi Buddha doctrina sa şi care se vorbea la vremea aceea în regatul Magadha. Evident aceste scrieri au fost ulterior traduse în limba sanscrită, chineză, japoneză sau tibetană. Canonul buddhist este împărţit între cele două mari direcţii ale religiei : linia hinayana şi cea mahayana.

CANONUL BUDDHISMULUI HINAYANA

Principala lucrare a canonului buddhist este culegerea celor trei mari colecţii de legi şi norme privind bunul mers al comunităţii buddhiste, precum şi partea doctrinară. Este vorba de *Tipitaka* în dialectul *pali* (în limba sanscrită, Tripitaka), care se traduce prin «coşul triplu», cuprinzând următoarele colecţii :

-*Vinaya-pitaka,* care are în vedere regulile monahale,

-*Sutta-pitaka* (sau *Suttra*-pitaka în lb. sanscrită) cuprinzând partea doctrinară,

-*Abhidamma-pitaka (abhidharma - pitaka),* care este un comentariu la doctrina buddhistă expusă.

Disciplina monahală este reglementată, aşa cum am arătat, în primul canon al lui Tripitaka, punându-se în discuţie regulile elementare de conduită şi de viaţă a unui călugăr. In colecţia a doua, cea care vorbeşte despre doctrina budhistă, sunt cuprinse cuvintele lui Buddha, care sunt grupate în conformitate cu mărimea lor. Astfel avem : sutre lungi (Digha-nikaya), medii (Majjhima-nikaya) sau scurte (Sammyutta-nikaya), etc.[203] În fine, comentariile sau Abhidhamma-pitaka apar ca nişte scrieri cu teme metafizice, care aprofundează teoria cunoaşterii şi a conştiinţei. Ele sunt de fapt în număr de şapte lucrări[204], care după tradiţie ar fi predici ale lui Buddha, ţinute de acesta după iluminare.

CANONUL BUDDHISMULUI MAHAYANA

Acest canon deşi se vrea de asemenea un fidel recuperator al predicilor lui Buddha, totuşi se pare că expunerile din cadrul lui sunt destul de inexacte,

---

[203] Ernest Valea, *Creştinismul şi spiritualitatea indiană, Edit.Ariel, Tmişoara,* p. 138.

[204] *Dhammasangani* – despre elementele proceselor mentale; *Vibhanga* – de asemenea analiza aceloraşi procese, ca o continuare; *Dhatukatha* – despre elementele mentale şi relaţia lor cu alte categorii; *Puggalapannati* – descrierea evoluţiei spirituale; *Kathavathu* – discutarea şi respingerea doctrinelor altor şcoli; *Yamaka* – analiza psihologică a unor subiecte grupate în perechi; *Patthana* – analiza relaţiilor, care există între lucruri, apud *ibidem*, p. 139.

unele fiind scrise cu mult timp după moartea maestrului, afirmându-se că la data aceea nu existau oameni care să le poată înţelege, de aceea a trebuit să fie transmise mai târziu[205].
Nagarjuna este cel care în secolul al II-lea d. Hr. formulează structura doctrinară a sistemului mahayana, alcătuind şi canonul scripturistic, considerat ca o redare a canonului hinayana, însă într-o formă parafrazată, cu adaosuri ale lui. Cea mai importantă lucrare a acestui canon este *Saddharmapundarika (Lotusul adevăratei doctrine)*. La aceasta se mai adaogă colecţiile *Prajna-paramita-sutra*, utilizată mai ales de buddhiştii tibetani. Din canonul buddhismului tibetan putem aminti două lucrări importante şi anume : *Kanjur* şi *Tanjur*, scrise prin secolele X-XIII d. Hr. Care reglementează modul de viaţă monahală, doctrina vidului, negarea existenţei umane, despre nirvana, precum şi imnuri liturgice (în Tanjur) cu comentariile aferente.

DOCTRINA BUDDHISTĂ ÎN SISTEMUL HINAYANA
În ceea ce priveşte specificul doctrinei nou apărute, putem spune că Buddha preia linia doctrinei uppanishadice, mai precis a celor non-dualiste (advaite), pe care le continuă până la extrem. Mai precis, dacă de exemplu darşana (şcoala) Samkhya consideră existenţa lumii ca fiind ireală, singura existenţă reală fiind sinele uman şi Atmanul universal, lucru afirmat şi în alte doctrine uppanishadice, buddhismul consideră că şi sinele şi Atmanul sunt ireali, deci nu există nici o realitate, decât *suferinţa (dukkha)* şi *nirvana* .
„Nu există decât Suferinţă
nu există cel care suferă.
Nu există agent,
numai actul există.
Nirvana există
nu şi cel sau aceea care îl caută
Drumul există
nu însă şi cel sau cea care îl străbate”[206].
Cu alte cuvinte omul nu există şi orice încercare de a-l prezenta ca atare este considerată ca fiind rea, deoarece ataşează omul de lanţul cauzalităţilor şi deci de suferinţă. De fapt omul nu este, după Buddha decât un compus de agregate (skandas) şi anume:

[205] W. Y. Evans-Wentz (coordonator), *Yoga tibetană şi doctrinele secrete*, vol. I, Ed. Sophia, Arad, 1993, p. 46.
[206] Visuddhi Magga 16 apud Ioan Petru Culianu şi Mircea Eliade, *Dictionar al religiilor*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 68-69.

-formele materiale şi simţurile,
-senzaţiile, ca produse ale simţurilor
-percepţiile care se realizează prin senzaţii
-activitatea mentală
-conştiinţa.
A considera că aceste elemente reprezintă o realitate, iată esenţa suferinţei, considera Buddha. Cu toate acestea Buddha nu este un nihilist, care neagă orice, chiar şi ultima realitate din lumea nirvanei, după cum nu este nici un eternalist care consideră existenţa unui etern atman care se găseşte în sinele oamenilor şi în cosmos. Îl putem defini mai degrabă ca un agnostic, retras permanent în comoditatea răspunsului că aceste lucruri nu sunt importante. În acest sens a rămas celebră replica maestrului care îi răspunde călugărului Mâlunkyaputta, preocupat mereu de existenţa ulterioară a omului, de după mormânt. Buddha îi istoriseşte povestea omului rănit de o săgeată otrăvită. Prietenii şi părinţii îi aduc un doctor, dar omul strigă: „nu voi lăsa să mi se smulgă din trup această săgeată înainte de a şti cine m-a lovit, dacă este un *kshatriya* sau un *brahman* (…), care este familia sa, dacă e înalt, scund sau de statură potrivită, din ce oraş sau din ce sat se trage. Nu voi lăsa să mi se scoată această săgeată înainte de a şti cu ce fel de arc s-a tras asupra mea (…), ce coardă avea arcul (…), ce fel de pană s-a întrebuinţat pentru facerea săgeţii (…), cum era făcut vârful săgeţii”[207]. Cu alte cuvinte preocuparea aceasta este păgubitoare pentru om, deoarece nu reuşeşte să îl ajute să se elibereze din suferinţa lumii. Atingerea nirvanei este opera unei detaşări totale şi a unei cunoaşteri care elimină orice realitate, chiar şi realitatea umană, ba mai mult, chiar şi realitatea divină. Din cauza ignoranţei omul se află în lanţul cauzal (*paticca-samuppâda)*, „un şir de doisprezece factori gen cauză-efect care alimentează karma şi drept urmare întreţin suita reîncarnărilor”[208]. Iată care este lanţul cauză – efect din concepţia buddhistă:
-*ignoranţa (avidyâ)* care produce acţiunea (samskâra)
-*acţiunea* produce conştiinţa condiţionată (vijnâna)
-*conştiinţa* prin care omul ia act de iluzoria sa prezenţă
-de la aceasta se ajunge la *numele şi forma* (nâma – rupa), fenomene mentale şi fizice
-următoarea treaptă de înlănţuire sunt *cele şase organe de simţ (sadâyatanâni)*[209], prin care omul intră în contact cu lumea materială

[207] Majjhima-nikaya I, 426, apud Mircea Eliade, *Istoria credinţelor şi a ideilor religioase,* vol. II, trad. Cezar Baltag, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1981-1987, p. 96.
[208] Ernest Valea, *Creştinismul şi spiritualitatea indiană, …,* p. 143.
[209] Cele cinci simţuri plus mintea umană.

-*contactul (sparśa)* cu obiectele şi persoanele din lume
-contactul duce la *senzaţie (vedana)*, prin care se produc sentimentele de plăcere sau de durere
-de la senzaţie se ajunge la *setea* de a experimenta existenţa *(trsna)*
-setea produce *dorinţa de posedare (upâdâna)*
-de la dorinţă se ajunge la *intrarea în existenţă (bhava)*
-existenţa produce *naşterea (jâti)*
-naşterea duce la *bătrâneţe* şi la *moarte (jarâmarana)* care este finalitatea bătrâneţii[210].
Modalitatea de a rupe acest lanţ al reîncarnărilor este oferit de către Buddha prin celebra sa *Cale nobilă cu opt trepte, care pot fi grupate pe trei diviziuni şi anume:*
Moralitatea care cere la rândul ei împlinirea a trei trepte din calea lui Buddha:
1. V*orbire corectă*, adică eliminarea oricărei minciuni, a calomniei sau a bârfei;
2. Activitate corectă (a nu fura, a nu săvârşi adulter, a nu ucide).
3. Trăire corectă adică a nu practica meserii care aduc vătămare altora (vânător, măcelar, etc.).
4. *Concentrarea minţii* care cere perfecţionarea în:
-*eforturi* pentru ca mintea să rămână permanent concentrată,
-*atenţie* care trebuie perfectată şi orientată doar spre lucrurile esenţiale ale buddhismului (nirvana şi eliberarea finală prin extincţie)
-*contemplare* pentru realizarea interiorizării şi eliminarea cunoaşterii senzoriale.
5. Cunoaşterea deplină implică la rândul ei:
-realizarea *perfecţiunii în punctele de vedere* pentru a cunoaşte adevărata realitate a fiecărui fenomen,
-*perfecţionarea finală a gândirii* care reprezintă cunoaşterea ultimei forme de existenţă şi anume irealitatea, vidul cosmic şi nevoia de nirvana. Acum se renunţă la toate activităţile umane şi se intră în starea de iluminat sau de *bodhisatva.*
Pentru a putea împlini aceste opt trepte ale căii nobile buddhiste, practicantul va urmări împlinirea a trei metode spirituale: meditaţia (jhâna), contemplaţia (samâpatti) şi concentrarea (samâdhi).
6. *Meditaţiile* implică de asemenea patru etape şi anume:
-instalarea unei stări de fericire şi de mulţumire faţă de orice lucru care există în lume,
-suprimarea acestei stări şi activarea unei linişti interioare

[210] Apud Ioan Petru Culianu şi Mircea Eliade, *Dictionar al religiilor*, p. 69.

-eliminarea liniştii şi atingerea indiferenţei faţă de tot
-eliminarea în final a oricărui sentiment (mulţumire, linişte sau indiferenţă) deoarece totul este ireal.
7. Contemplaţia la rândul ei cere şi ea patru etape:
-eliminarea ideii de „trupul meu" sau „privirea mea" etc. şi impersonalizarea proceselor umane, până la a se ajunge la expresia „se respiră" (şi nu „eu respir"), se merge" (şi nu „eu merg"), etc. tocmai pentru a se uita complet de sine. Urmează apoi să se vizualizeze unele ipostaze ale trupului (tău) cum ar fi: sfârtecarea lui de către vulturi, muşcarea lui de un şarpe, etc. pentru a-ţi demonstra indiferenţa ta faţă de eventualele suferinţe ale trupului sau întâmplări care trebuiesc luate ca atare.
-Sentimentele de asemenea se privesc echidistant fără nici o diferenţă între cele pozitive şi cele negative.
-Ultima faţă a contemplaţiei este conştientizarea factorilor de trăire umană interioară, ca fiind iluzorie şi fără importanţă pentru viaţa omului. Acestea sunt: *piedicile* detaşării de tot ceea ce se află în iluzia lumii (dorinţa, mânia, lenea, etc.), *cele cinci skandhas* care alcătuiesc omul, *simţurile* (sunt şase cu noţiunea de minte).
8. Ultima etapă este *concentrarea finală (samadhi)* prin care omul dispare în nirvana.

TEOGNOSIA ÎN BUDDHISM

În ceea ce priveşte structura dogmatică, buddhismul face excepţie de la această prezentare, deoarece el nu vorbeşte despre un Dumnezeu sau o doctrină. Există două tipuri de buddhism: cel filosofic sau hinayanic şi cel religios sau mahayanic, la care au acces toţi fidelii şi adepţii acestei religii, nu doar monahii, ca în primul sistem.
O primă obiecţie faţă de această gândire religioasă este cea cu privire la existenţa sau inexistenţa lui Dumnezeu, deoarece Buddha însuşi nu a abordat o atare temă. „Se spune că buddhismul este ateu. Într-un sens foarte real, el este ateu, în sensul în care creştinii au fost acuzaţi de ateism de către lumea romană[211]. Buddhismul este ateu în faţa unui brahmanism ambiant. Buddha a fost un reacţionar".[212] Tema aceasta a ateismului sau non–ateismului buddhist a fost pusă de multe ori în discuţie, atunci când s-a analizat respectiva gândire religioasă. Dintr-un anumit punct de vedere se poate considera ca atee această religie, deoarece cuvintele *teism* sau *ateism* au în componenţa lor termenul *θεος*, care înseamnă Dumnezeu. Ori

[211] Acest lucru s-a datorat faptului că primii creştini nu aveau staturi, care să reprezinte divinitatea, ca în lumea greco-romană.
[212] Yves Raguin, *Buddhism – Christianisme*, Edit. EPI S.A., Paris, 1973, p. 21.

in momentul în care Dumnezeu nu reprezintă o preocupare a buddhismului, deoarece pentru maestru „ideea de Brahma-Creator este periculoasă”[213], pentru că duce la crearea unor legături între sine şi divin, care îl ataşează pe om de această lume, de care el trebuie să scape cu orice preţ.
De aceea Buddha „nu a creat o biserică, ci mici comunităţi”[214], în care se pune doar problema unei religii de jos în sus (de la om spre starea divină) şi nu şi de sus în jos (de la Dumnezeu spre om). Deci religia buddhistă este anti-dogmatică şi deci anti-metafizică, iar o atare religie nu poate fi considerată decât atee.
Cu toate acestea, dacă se ia în consideraţie, concepţia mai nouă despre religie, ca fiind o căutare a desăvârşirii, indiferent dacă Dumnezeu există sau nu[215], atunci buddhismul poate fi considerat o religie la rândul lui, deoarece, chiar dacă nu are ca preocupare doctrinară tema teognosiei, totuşi este o cale spre desăvârşire, deoarece îi prezintă omului criteriile unei vieţi de eliberare, care îl va duce spre starea de „boddhi”. Însă existenţa unui Dumnezeu personal nu se poate pune în discuţie în buddhism. Prin personalizarea divinului, consideră Buddha, s-ar crea o ataşare şi o relaţie cu Divinul, ceea ce înseamnă o înlănţuire în ciclul karmei şi deci o piedecă de a intra în Nirvana.
Evident că în decursul veacurilor doctrina buddhistă a trecut prin diferite remanieri, care i-au permis să vorbească despre diferite ipostasuri ale lui Buddha, apropiate de ideea de personalism divin. Aceste chipuri divine ar fi:
-Buddha însuşi devenit un dumnezeu, care şi-a amânat intrarea în extincţia finală pentru a ajuta lumea.
-Avalokiteshvara, sau Buddha milei divine, la tibetani.
-Amida, Buddha filosofiei religioase zen, care practică frumosul divin,
-Maitreya sau Buddha al vremurilor finale, când se va încheia ciclul renaşterilor.
Ceea ce trebuie reţinut ca o concluzie în problema teognosiei este incapacitatea acestei religii de a găsi un factor de raportare a omului

---

213 J. Delumeau, *op. cit.*, p. 442.
214 Yves Raguin, *op. cit.*, p. 22.
215 Există şi în creştinism această linie ateistă, mai ales în curentul demitologizării a lui Rudolf Bultmann, precum şi în teologia „morţii lui Dumnezeu”. A se vedea în acest sens lucrări ca: Sölle, Dorothee, *Atheistisch an Gott glauben. Beiträge zur Theologie,* Walter Verlag, Olten und Freiburg im Breisgau, 1981; Idem, *Stelllvertretung. Ein Kapitel Theologie nach dem «Tote Gottes»,* Kreuz Verlag, Stuttgart, 1982; Bruno Kern, *Theologie im Horizont des Marxismus. Zur Geschichte des Marxismusrezeption in der lateinamerikanischen Theologie der Befreiung,* M.Grünewald Verlag, Mainz, 1991; Konrad Löw, *Kann ein Christ Marxist sein ?* Günter Olzog Verlag, München, 1985.

în evoluţia sa spirituală. Mai precis, nu există un dumnezeu al raportării umane. Omul nu are vreo relaţie cu un divin, ci dimpotrivă, chiar şi Dumnezeu este de fapt o etapă în calea extincţiei finale, a dispariţiei totale, care nu aduce starea de fericire. Ori, o atare stare este o pseudo - desăvârşire, dacă finalitatea soteriologică este un …nimic. Fie el şi un …*nimic fericit*, nimeni nu este dispus să dispară şi să nu cunoască beatitudinea divină pe care o propovăduiesc religiile teiste. A nu găsi fericirea (fie ea şi impersonală, ca în hinduism) înseamnă a alerga degeaba pe firul vieţii.

ANTROPOLOGIA BUDDHISTĂ.
CELE TREI „CORPURI" ALE LUI BUDDHA
O problemă nouă în concepţia buddhistă este cea legată de cele 3 corpuri ale lui Buddha, care are implicaţii şi în antropologie. Acestea sunt:
-*Corpul aparent* (nirmânakâya), care este de fapt, trupul istoric a lui Gautama Sakyamuni. Întâlnim aici un fel de dochetism, care prezintă o realitate aparentă a maestrului, considerat total diferit faţă de condiţia umană decăzută. Cu alte cuvinte, omul este constituit din elementele unei lumii iluzorii, pe care a demascat-o ca fiind aşa, cel care a renunţat la nirvana pentru a ajuta umanitatea în descoperirea adevărului, Gautama Sakyamuni.
-Al doilea trup a lui Buddha se numeşte *„corpul plăcerii"* (sambhogakâya), un fel de corp luminos, care deţine semnele caracteristice ale boddheităţii. Acest corp nu se vede decât cu „ochii credinţei", nefiind vizibil celor carnali[216]. Acest corp este redat plastic în statuile lui Buddha, unde apar anumite detalii, cum ar fi o faţă aurie[217], un smoc de păr între sprâncene, o protuberanţă a craniului, etc.
-În fine, ultimul trup al lui Buddha este *cel al dharmei* (pharmâkaya) sau „*corpul legii*", care este adevăratul corp al lui Buddha. Este de fapt un fel de corp cosmic spiritual, care se identifică cu esenţa absolută. „În acest sens natura lui Buddha este natura ultimă a tuturor fiinţelor, cu singura diferenţă că cei care ating starea de „buddha" sunt conştienţi de această identificare, pe când cei care sunt atraşi de lumea aceasta sunt ignoranţi şi nu cunosc acest lucru. Această idee o întâlnim în concepţia mahayanică, care oferă o stare de raportare spre un divin,

---

[216] S-a încercat să se vorbească şi despre trupul înviat al lui Hristos ca fiind unul al „slavei" în sensul pe care îl percepe lumea buddhistă (apud *ibidem,* p. 82).
[217] De aceea există multe statui ale lui Buddha suflate cu aur.

apropiat ideilor uppanishadice, pe când teravadinii elimină orice prezentare a unei realităţi divine ultime.

PROBLEMA PERSOANEI UMANE ÎN BUDDHISM

În ceea ce priveşte componenţa omului în viziunea buddhistă, *el nu are nici un element spiritual*. De fapt, omul este rezultatul unor combinaţii de cinci agregate sau componente care se dispersează prin moarte. Acestea sunt:

-Formele materiale şi simţurile,
-Senzaţiile care sunt rezultatul simţurilor,
-Activitatea psihică sau complexul percepţiilor,
-Conceptele mentale,
-Conştiinţa,

Partea ciudată în complexul antropologiei buddhiste este tocmai lipsa sinelui. Preluând sensul uppanishadic, care reprezintă faza evoluată a hinduismului[218], buddhismul percepe omul ca pe o adunare de elemente (cele pe care le-am enumerat mai sus) care sunt legate între ele nu printr-un sine sau un suflet, ci efectiv doar de … setea de viaţă, care este de fapt o acceptare a înlănţuirii karmice. Atunci când omul realizează că de fapt totul este o iluzie, el ajunge la concluzia că realitatea lui materială care îl compune se va dezmembra iar el va intra în nirvana. Marea problemă care se pune acum este ce anume va trece în nirvana, de vreme ce omul este o iluzie? Prin această întrebare am atins un punct nevralgic al buddhismului: ce este omul de fapt? Are el vreo parte spirituală în sine?

Aşa cum am văzut deja buddhismul refuză existenţa sinelui, a lui atman sau persoanei (puggala) în componenţa antropologică. Evident găsim în scrierile buddhiste o serie de afirmaţii care se contrazic unele pe altele, unele acceptând un fel de persoană, altele refuzându-o absolut. Această eliminare a persoanei sau a sinelui pune sub semnul întrebării însuşi existenţa karmei, a samsarei (transmigraţiei) şi a nirvanei. „Într-adevăr, zice Ernest Valea – de vreme ce nu se admite un subiect (atman sau purusha) care să străbată «existenţele», s-a

[218] Uppanişadele renunţă la ideea jertfelor care erau foarte importante în hinduismul vedic, pretinzând în schimb o salvare prin gnoză, mai precis prin atingerea conştiinţei că ultima realitate a întregii existenţe este sinele, numit atman, care se uneşte cu Atmanul universal, considerat divinul impersonal, singurul real. Toate formele de politeism ar trebui deci depăşite ca unele care nu mai corespund realităţii spirituale noi create de filosofia uppanishadică.

ajuns la ideea că numai karma se reîncarnează”[219]. Ea ar determina redistribuirea skhandas-urilor, formarea noului om, pe baza karmei anterioare. Însă dacă karma ar fi factorul de unificare a elementelor, atunci înseamnă că ea ar fi devenit persoană umană, ceea ce este fals. Mai există şi concepţia după care la despărţirea celor cinci elemente, se merge la judecata divină, ceea ce poate fi acceptat doar ca o reminiscenţă dintr-o perioadă pre-buddhistă, sub influenţa vedismului. Iadul[220] în care este trimis omul de către judecătorul divin, zeul Yama, este de fapt o irealitate pentru toată concepţia buddhistă. Deoarece dacă totul este ireal, evident şi iadul este ireal.

Se mai pune atunci o întrebare, care de asemenea nu a primit un răspuns clar: dacă omul este ireal şi nu are un sine sau un suflet spiritual, cum a putut Buddha să spună la naşterea lui: „aceasta este ultima mea încarnare”?[221] Cine se va fi reîncarnat pentru ultima dată dacă sinele nu există? Răspunsul la aceste întrebări este fie tăcerea, fie tetralema: „existenţa sinelui nu aparţine nici unei categorii ontologice: 1) existent; 2) non-existent; 3) atât existent, cât şi non-existent; 4) nici existent, nici non-existent.”[222]

Se poate concluziona că buddhismul este o religie nihilistă deşi această catalogare stârneşte opoziţia acestei religii, însă realitatea este cea care se poate lua în considerare din afirmaţiile expuse.

O altă obiecţie se poate pune în problema moralităţii omului, mai precis, în ce sens viaţa morală are vreo tangenţă cu legea iubirii, care trebuie să caracterizeze umanitatea. Deşi multe dintre preceptele moralei buddhiste sunt preluate din sistemul Yoga[223], totuşi ca de fapt, în toate sistemele religioase hinduiste, nu se pune problema unei iubiri faţă de semeni, ci mai degrabă indiferentismul inter-uman. Perfecţiunile despre care vorbeşte Buddha în Calea nobilă cu opt trepte nu au drept cauză şi scop iubirea faţă de semeni, ci detaşarea faţă de iluzia lumii. Despre un caz celebru, cel al călugărului Godhika, ce se spânzurase, deoarece după şapte reîncarnări nu reuşise să intre în nirvana şi drept consecinţă şi-ar fi provocat extincţia prin

---

219 E. Valea, *op. cit.*, p. 148.

220 Trebuie reţinut că iadul buddhist nu este un fel de purgatoriu, deoarece cel care intră în el este supus chinurilor, după care este trimis să se reîncarneze într-un animal. Ori purgatoriul ştim că este un loc de purificare.

221 Apud M. Eliade, *Istoria credinţelor şi a ideilor religioase*, vol. II, p. 98.

222 E. Valea, *op. cit.*, p. 149.

223 De fapt se recunosc multe din cerinţele Yama şi Niyama, aşa-numitul „decalog” hindus, unde primele cinci precepte cer oprirea de la anumite fapte rele iar celelalte porunci cer împlinirea virtuţilor principale.

suprimarea vieţii, Buddha nu vorbeşte ca despre un păcat al sinuciderii, ci despre râvna lui de a intra în cele din urmă în nirvana, considerând fapta ca ceva lăudabil.
Deci, în concluzie, antropologia buddhistă este de factură nihilistă iar fericirea despre care se vorbeşte în această religie, este cel puţin fantasmagorică, de vreme ce se pune cu seriozitate întrebarea: cine se bucură în transcendentul nirvanei de vreun fel de fericire, de vreme ce nu există un sine sau un suflet uman.

LEGEA KARMEI

Deşi noţiunea de „karma" este mult mai veche decât buddhismul, ea ţinând de hinduism, totuşi a fost împrumutată şi de buddhism, care i-a dat un sens specific. Buddha o „umanizează", făcând din om „maestrul karmei"[224]. Cu alte cuvinte karma se găseşte în condiţia umană ca o realitate perfect autonomă, care nu ţine decât de om şi de acţiunea lui. Nu există nici o legătură între vreun dumnezeu şi legea karmei, nici în originea sa, nici în derularea ei.
Karma nu poate fi considerată nici ca un destin, deoarece destinul presupune o legătură cu o divinitate superioară sau cel puţin cu un Destin, care se impune ca o fatalitate.[225] Însă karma nu este legată de nimic din afara ei. Singurul autor al acesteia este omul.
După concepţia buddhistă lumile se nasc, cresc şi dispar, cu alte cuvinte, timpul este circular. Se poate vorbi despre religiile orientale ca despre nişte credinţe „anistorice", în care totul se repetă, chiar dacă decorurile sunt altele. În creştinism însă timpul este vectorial, fiind văzut ca o ascensiune spre Dumnezeu. Deşi se vorbeşte despre dimensiunea „istorică" a credinţei creştine, totuşi putem vorbi de fapt despre un „timp supra-istoric" sau „meta-istoric", ceea ce duce la spiritualizarea şi îndumnezeirea lui, deoarece el iese din cadrele unui timp liniar şi devine „timp eonic" sau „timp impregnat de eternitate", cum afirmă părintele profesor Dumitru Stăniloae, în primul volum al lucrării sale *Teologia Dogmatică Ortodoxă*[226].
Legea karmei se fundamentează pe *teoria renaşterilor*, deoarece doar aşa se motivează ciclul renaşterilor din gândirile orientale. *Samsara* este cea care dă justificare legii karmice. Omul se renaşte pentru a reuşi să scape de bagajul karmic acumulat. De fapt nu numai renaşterea este argumentată de

---

[224] Yves Raguin, *Buddhism – Chrstianisme*, Ed. EPI S.A., Paris, 1973, p. 37.
[225] *Ibidem*, p. 38.
[226] Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O. R., Bucureşti, 1978, p.

legea karmei, ci Mircea Eliade susţine că totul este supus acestei legi, inclusiv zeii, acolo unde ei există şi se crede în ei.
În ceea ce priveşte modalitatea de producere a karmei, ea ţine de ataşarea omului de elementele materiei. Karma este deci produsul ataşamentului de fiinţe, lucruri, activităţi mentale şi cognitive, etc. Ea este deci un fel de predestinaţie, deşi acest termen implică o intervenţie din exterior, ori aşa cum am spus karma este interioară omului. Aici se pune întrebarea: dacă a acţiona înseamnă a te ataşa de ceva şi deci de a produce karma, atunci cum trebuie să trăiască omul în lume pentru a nu mai produce karma? Este punctul nevralgic al doctrinei karmice, care impinge volens-nolens la pasivism faţă de lume şi faţă de semeni. Orice faptă, fie bună, fie rea, este o ataşare şi ataşarea se plăteşte karmic. Buddhismul vorbeşte despre detaşarea de faptă ori de ce fel ar fi ea. Acest lucru îl fac monahii, care nu vor să mai aibă tangenţă cu lumea. Laicii care sunt obligaţi să se ataşeze de familie, de serviciul lor, etc. pot spera cel mult într-o încarnare mai bună, cum ar fi cea într-un viitor monah. Evident că aici ne duce deducţia logică a buddhismului terravedist, care este mult mai exigent decât cel mahayanic. Dar şi cel mahayanic deşi vorbeşte de şanse egale ale monahilor şi ale laicilor, totuşi nu poate justifica cum se poate salva din ciclul reîncarnărilor (samsara) cel care, laic fiind, se ataşează de familie, de serviciu, etc. Deşi se vorbeşte despre „ieşirea din faptă”[227], totuşi nu se elimină ataşarea de ea oricât de dezinvolt ai lucra sau detaşat te-ai putea comporta în viaţa ta de familie. Dispare atunci orice sentiment de iubire şi de paternitate/maternitate faţă de copiii tăi, deoarece orice sentiment de iubire este o ataşare şi o şansă de reincarnare dureroasă.
Evident că legea karmică se apără la rândul ei spunând că prin ea se explică *ereditatea*, moştenirea *genelor, A.D.N.-ul*. Însă din perspectiva creştină se elimină orice responsabilitate personală a celui care suferă sub incidenţa acestei legi, deoarece cel care suferă în această viaţă nu este el responsabil de păcatele pe care le expiază ci cel anterior lui. Iar păcatele lui vor fi suferite de cel care se reîncarnează după el şi preia acest bagaj karmic. Deci nu există o dreptate a faptei şi răsplăţii.
O altă justificare pe care orientalii o dau karmei este *„perspectivă cosmică”*[228] a acesteia, deoarece prin ea se realizează unificarea cosmică a tot ceea ce există. Mai precis suntem legaţi de universul întreg prin karma sau legea cauzalităţii. Ori şi în acest caz există o mare neînţelegere a realităţii. Karma nu unifică cosmosul, ci prezintă această legătură ca pe ceva negativ, care trebuie apoi expiat. Cu cât omul este mai ataşat de

[227] Y. Raguin, *op. cit.*, p. 42.
[228] *Ibidem*, p. 42.

creaţie: plante, animale, oameni, într-un cuvânt de tot ceea ce se află pe pământ, cu atât el este mai vrednic de reincarnare. Iar reîncarnarea este dovada eşecului în ascensiunea spre *moksha (*sau *mukti),* care înseamnă „eliberare". Dimpotrivă, legea karmică cere detaşarea de orice lucru material, cu alte cuvinte nu unificarea ci eliminarea oricărei legături dintre oameni şi lucruri sau fiinţe este şansa de salvare a orientalului. Se poate admite cel mult posibilitatea unei compasiuni pentru cei care suferă. A-i ajuta nu înseamnă iubire, deoarece în sensul creştin iubirea înseamnă ataşare de ceva sau cineva, ci înseamnă milă şi compasiune. Buddha îşi amână stingerea în Nirvana nu din iubire, ci din milă pentru a-i învăţa pe oameni legea cea nouă care îi va scăpa de ciclul dureros al reîncarnărilor.

CICLUL SAMSARIC ÎN BUDDHISM

Ideea de samsara (transmigraţie) nu este nouă în concepţia buddhistă, ci ea este întâlnită încă din perioada pre-ariană. Însă spre deosebire de hinduism, buddhismul afirmă inconsistenţa întregii existenţe şi ca atare samsara este o permanentă dezmembrare şi reconstituire a elementelor (skhandas), care formează existenţele. Totul este deci ireal iar setea de lucrurile terestre duce la ataşare şi de aici la renaştere.

Omul însuşi renaşte în şase forme de existenţă şi anume:

-demon în infern;
-animal;
-„spirit" viu într-o stare mizerabilă (*preta)*;
-om;
-*asura* (sfânt);
-*„deva"* sau zeitate.

Ultima fază a reîncarnărilor este *nirvana*. Nici una din cele şase forme de existenţă, premergătoare nirvanei, nu este definitivă.

Elementul negativ ale doctrinei despre samsara, atât în buddhism, cât şi în hinduism, constă în fatalismul pe care îl propagă, deoarece reîncarnarea la care este omul supus nu rezultă numai din vina lui, ci şi a înaintaşilor lui din care ar fi moştenit bagajul karmic. Există aici o amară nedreptate deoarece omul nu este responsabil doar de ceea ce ar fi făcut el, ci este pedepsit şi de cele ce nu are nici o cunoştinţă. Ori, chiar dacă doar primele trei reîncarnări (cea de demon, animal şi preta) par a fi dureroase, în realitate toate sunt dureroase deoarece omul nu intră în nirvana, ori a nu intra în extincţia finală este similar cu a suferi.

Există zece căi negative[229], aşa cum sunt şi zece căi pozitive[230], care deşi pregătesc o reincarnare bună sau rea, totuşi nu realizează starea de fericire deplină, deoarece nu îl scot pe om din starea reîncarnărilor, ci doar o îndulceşte. Samsara implică o înlănţuire de cauze, care îl ţin pe acesta în ciclul transmigraţiei[231], dintre care cea mai importantă este ignoranţa. Omul suferă, deoarece nu cunoaşte calea adevăratului sens al existenţei, care este stingerea definitivă.
Modalitatea de a ajunge la conştientizarea stării şi eliminarea karmei din om parcurge trei etape, pe care le recomandă şi Buddha, şi anume:
-calea *moralităţii*, prin care viaţa este reglementată de legile moralei care există în lume. Aceste legi sunt destul de multe şi de amănunţite pentru *bonzi*[232], însă destul de simple pentru laici.
-*Calea interioară sau cea a concentrării spiritului*. Este treapta prin care se trece de la fapte la conştiinţă, deoarece nu este suficient să se împlinească doar legea morală, ci trebuie să se atingă şi stadiul conştiinţei. Concentrarea, care este atât de importantă în sistemul yoga, preluat şi de buddhişti, numeşte *samâdhi* treapta concentrării conştiinţei umane.
-În fine, ultima treaptă este *înţelepciunea*, deoarece prin ea se realizează starea de nirvana, pentru că atunci omul cunoaşte irealitatea tuturor lucrurilor şi deci dispare prin aceasta şi ataşamentul faţă de irealitate.[233]
În concluzie, omul în buddhism plăteşte ceea ce nu a făcut şi suportă ceea ce ar trebui să suporte alţii. Dar şi în situaţia aceasta există neconcordanţe, deoarece se vorbeşte despre irealitatea sinelui sau a sufletului şi despre transmigraţie, rămânând un mister: ce se reîncarnează, dacă totul este de fapt o irealitate.

NIRVANA
Cuvântul „nirvana" provine de la termenul „nir" care este o negaţie şi cel de „va" care s-ar traduce prin „a sufla"[234]. Această combinaţie a fost

---

229 Acestea sunt: uciderea, hoţia, luxul, minciuna, clevetirea, injuria, flecăreala, lăcomia, răutatea, falsitatea, apud *ibidem*, p. 95.
230 Ele sunt opusul căilor rele.
231 Dintre cele 12 *nidânas* sau cauze care atrag înlănţuirea sau încătuşarea în ciclul reîncarnărilor amintim: ignoranţa, reziduurile karmice, simţurile, mentalul şi corporalul, dorinţa ca sete de ataşare, posesiunea, etc.
232 călugări buddişti
233 Marele Vehicul (Mahayana) vede salvarea prin trei negaţii:
- *Non-obţinere* sau *non-dobândire*, adică uitare deplină de tine însuţi.
- *Non-afirmare*, adică a nu spune nici da nici nu faţă de lumea care există,.
- *Non-fundament sau non-adeziune*, adică a nu pune nici un fundament acţiunilor tale, deoarece orice bază în cadrul lumii este ireală.

definită ca o „stingere a unei flăcări" sau a unui vânt care poate fi înţeles ca suflul uman. Acest lucru s-ar realiza atunci când omul intră în „parinirvana", care este nirvana obţinută atunci când omul atinge extincţia şi moare în acelaşi timp. În acest moment cele cinci skandhas se dispersează, fără a mai forma vreo altă combinaţie.
Din păcate, se pare că acest „rai" este unul dintre cele mai sumbre raiuri religioase, de vreme ce aici nu se pune problema unei relaţii de iubire eternă cu semenii cei dragi şi cu Dumnezeu. Aici nu se mai pune problema unei relaţii ci a unei dispersări, de fapt nici măcar a unui atare proces, deşi se vorbeşte desre el, de vreme ce omul este o iluzie. Ce se „stinge"? Unde se „stinge"? Sunt simple figuri de stil, care oricât de eufemic ar fi expuse ajung la acelaşi rezultat: totul dispare. Epitetele ca: „locul de refugiu", „peştera răcoroasă", insula fericirii", etc. sunt aşa cum am mai spus vorbe fără acoperire. *„Nimeni şi nimic nu mai ia cunoştinţă de eliberare*"[235]. Sau cum spunea Leszek Kolakowski, citându-l pe filosoful polonez H. Elzenberg, „*nirvana este o stare de fericire fără o persoană fericită*"[236]. În concluzie atingerea nirvanei este de fapt un non-sens, deoarece nimic din om nu mai accede în ea pentru a gusta această „stingere". Evident buddhismul mahayanic va încerca să exprime ceva mai clar această stare paradisiacă, împrumutând elemente din religiile teiste ale Indiei.

MEDITAŢIA VIPASSANA

Una din modalităţile de implementare în Occident a tezelor buddhismului hinayanic o reprezintă *meditaţia Vipassana*, un tip de meditaţie transcendentală care deşi se vrea a fi doar o aprofundare a spiritualităţii umane, are totuşi o criptică preocupare prozelitistă. De curând această mişcare a apărut şi în România, ţinând o serie de cursuri de meditaţie pentru recuperarea sinelui şi convingerea personală asupra realităţii iluzorice a lumii[237].

Deşi membrii organizatori ai cursului de meditaţie susţineau că nu este vorba despre o religie[238], ci doar despre un mod de «purificare interioară», mişcarea este de fapt o copie a sistemului Hinayana. Fondatorul acestei meditaţii este maestrul indian S.N. Goenka, care « s-a

---

[234] E. Valea, *op. cit.*, p. 150.
[235] *Ibidem,* p. 151.
[236] Leszek Kolakowski, *Religia,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 43.
[237] Este vorba despre primul curs de meditaţie Vipassana, ţinut în perioada 1 – 12 septembrie 1994 în staţiunea Strunga, (jud. Iaşi).
[238] Meditaţia Vipassana, ziceau ei, „nu are nimic de a face cu o religie organizată" şi „nu se pune problema convertirii la o religie".

format în Birmania, unde a petrecut paisprezece ani (1955 – 1969), sub îndrumarea spirituală a maestrului Sayagi U Ba Khin"[239]. Revenit în India el a început din 1980 să înființeze o serie de centre Vipassana atât în țară, cât și în Occident.

Cuvântul «vipassana» înseamnă «a vedea lucrurile așa cum sunt în realitate»[240], urmărind un proces de "purificare personală prin observare interioară"[241], care implică o izolare totală față de societate și de mediul familial. Programul cursului este epuizant, tocmai pentru a elimina timpul de reflecție personală. Intre orele 4,00 și 21,30 au loc opt ședințe de meditație, cu o durată de 11 ore. Nu este permisă comunicarea între cursanți (tocmai pentru a se elimina schimbul de impresii), singura comunicare acceptată este cea cu maestrul. De asemenea, la curs nu se iau notițe personale și nu se citește alt gen de literatură, decât cea pe care o impune maestrul. Orice altă tehnică spirituală, practicarea rugăciunii personale, etc. sunt interzise pe durata cursului.

Deși se afirmă sus și tare că nu se infuzează vreo altă concepție religioasă, imediat ce se începe cursul se face « aderarea » la cele trei « nestemate » buddhiste („Mă refugiez în Buddha, mă refugiez în Dharma[242], mă refugiez în Samgha[243]".), care sunt de fapt o aderare la sistemul buddhist. Doctrina despre care se vorbește imediat după ce se intră la curs este cea hinayanică: realitatea suferinței universale, cauzele suferinței[244], anihilarea dorinței de a experimenta lumea, iluzia universală, karma, samsara, etc. Goenka propune eliminarea barierei dintre conștient și subconștient, considerând subconștientul sediul activităților (samskara), deci a atașamentului față de iluzia lumii. De asemenea, prin doctrina independenței și indiferenței față de orice proces al lumii, se urmărește eliminarea iluziei universale și atingerea stării de «conștiință nirvanică». Ori aceasta nu este decât o linie doctrinară autentică, care se vrea implementată în cât mai multe țări printre care și țara noastră.

Tot în cadrul procesului de indiferentizare a omului față de existență, se cere practicarea exercițiului respirator, mai precis «pierderea ritmului

---

239 apud E. Valea, *op. cit.*, p. 152.

240 S-au colportat în sensul prozelitist două din broșurile lui Goenka, și anume: *Arta de a trăi: Meditația Vipassana*, de S.N. Goenka și *Introducere în Meditația Vipassana în tradiția lui Sayagi U Ba Khin, așa cum este predată de S.N. Goenka și asistenții săi.*

241 *Ibidem*, p. 152.

242 Doctrina buddhistă.

243 Comunitatea monahală buddhistă.

244 Sunt cele trei cauze redate iconic prin roata reîncarnării: dorința, aversiunea, ignoranța.

respirator normal şi apariţia de senzaţii emoţionale corespunzătoare»[245], urmată de contemplarea pasivă a stărilor emotive individuale ale cursanţilor. Faza la care procesul este împlinit implică prezenţa a două realităţi total independente: cel care observă procesele (subiectul) şi evenimentele mentale, care apar ca ceva străin de om, ca ceva venit dintr-o altă lume.
O atare orientare nu mai poate fi considerată neutrală din punct de vedere religios, ci este o practică apropiată de monahismul buddhist. Evident că o astfel de meditaţie, care duce la depersonalizarea omului, nu este în nici un caz o reală sursă de eliminare a suferinţei din viaţa omului. Meditaţia nu te scapă deci de suferinţă, ci doar te face insensibil la prezenţa ei[246]. Ori insensibilitatea este din punct de vedere creştin, semnul lipsei de iubire, deoarece iubirea creştină este «com-pătimitoare», adică îşi asumă şi ea patima sau suferiţa ta, aşa cum Hristos a asumat suferinţa umanităţii.

ELEMENTE DOCTRINARE SPECIFICE BUDDHIS-MULUI MANAYANIC

Doctrina mahayana este mult mai deschisă în comparaţie cu cea hinayana, deoarece ia în calcul şi starea laicului, care poate accede la „salvarea" buddhistă la fel ca şi monahul. Însă spre deosebire de ultima, mahayanismul pune accent în formularea doctrinei sale pe elementele de legendă ale scrierilor buddhiste. De exemplu, în colecţia Saddharmapundarika, scrisă în secolul 2-3 d.Hr., se prezintă discursul lui Buddha care în faţa a 1.200 de arhaţi (dintre care 30 sunt prezentaţi cu numele), 6000 de călugăriţe (conduse de mătuşa sa, care l-a crescut) şi de 80.000 de boddhisattva (25 prezentaţi cu numele). În acest discurs el prezintă starea de nirvana, ca ceva intermediar înainte de realizarea eliberării finale, deoarece nirvana nu este ultima treaptă a stingerii, ci starea de *boddhisattva.* Ce este boddhisatva şi de ce este superioară pentru gândirea mahayanică?
Boddhisttva este starea sublimă prin care eliberatul, cel care a ajuns în nirvana îşi amână moartea (parinirvana) pentru a rămâne în lume ca să îi

---

[245] E. Valea, *op. cit.*, p.154.

[246] în lucrarea sa, *Calea non-ataşamentului* (Ed. Colosseum, Bucureşti, 1995), maestrul V.R. Dhiravamsa spune că mila este un sentiment impropriu pentru om. Spiritul, cel care degajă mila, trebuie să moară la rândul lui, deoarece „compasiunea, în sensul real, angajează spiritul spre moarte" (*op. cit.* p. 63). Deci pentru un buddhist mila este un sentiment superficial, ba chiar dăunător. „Cel mai bun lucru pe care îl puteţi face este să-i trimiteţi gânduri de dragoste şi urări de restabilire" (*op. cit.* p. 94) unui suferind care vă este drag.

conştientizeze şi pe ceilalţi oameni de starea lor şi să îi ajute să îşi atingă eliberarea şi extincţia finală.[247] De aceea, nu trebuie să te mulţumeşti cu starea de nirvana, ci trebuie să ajungi la cea de boddhisatva, care este mult mai înaltă deoarece ajută lumea să iasă din starea de ignoranţă şi iluzie universală.

Tot ca o specificitate mahayanică este şi *eliminarea concepţiei de prezenţă istorică a lui Siddhârta Gautama*, care este considerat „unul dintre cei mulţi care au atins acest ideal (n.n. de boddhisattva)"[248]. În lucrarea *Mahavastu*, Buddha este văzut ca o fiinţă supra-umană, iar prezentarea lui ca un om istoric ar fi de fapt rodul unei aparenţe, evident necesare pentru întemeierea noii religii. Cu alte cuvinte, Buddha istoric a fost doar o iluzie, iar prezenţa lui a fost necesară, chiar şi în contextul respectiv, ori de câte ori lumea suferă din cauza ignoranţei, din care trebuie să iasă. Observăm aici o sinonimie între prezenţa avatarurilor din religia hinduistă, unde Vişnu sau Shiva se încarnează ori de câte ori lumea pierde sensul real al transcendenţei[249], şi prezenţa lui Buddha care şi el intervine, ca boddhisatva, pentru a scoate lumea din ignoranţă.

Dintre cei mai importanţi bodhisattva, care pot fi alăturaţi lui Gautama, amintim:

- Avalokiteşvara („Domnul care supraveghează"), despre care se spune că îi ajută pe toţi oamenii, chiar şi pe cei care îi aud doar numele[250]. El ia atâtea înfăţişări, câte sunt necesare pentru recuperarea oamenilor şi toate fiinţele din ciclul reîncarnărilor, chiar şi pe demoni, care sunt consideraţi şi ei nişte simple reâncarnări. Se spune că Buddha şi toţi zeii hinduşi ar fi de fapt forme de manifestare ale lui Avalokiteşvara. Marele Dalai Lama este la rândul lui încarnarea zeului, cărui i se adresează celebra matră *om mani padme hum (diamantul din floare de lotus)*.

COMUNITATEA BUDDHISTĂ. CĂLUGĂRII (BHIKKSHU)

Încă din timpul vieţii sale pământeşti adepţii lui Buddha se împărţiseră în laici şi monahi. Aceste două componente sunt foarte importante pentru comunitatea acestei religii, deoarece una se susţine prin cealaltă. De exemplu, monahismul, considerat calea cea mai sigură de a ajunge în Nirvana, este susţinut prin daniile laicilor. Şi

---

[247] Apud W.Y Evans-Wentz (editor) *Yoga tibetană şi doctrinele secrete*, vol. II, p. 221.
[248] apud E. Valea, *op. cit.,* p. 158.
[249] De fapt ar fi mai degrabă vorba despre reîncarnări care ar avea loc în cadrul fiecărei *kalpe*, adică ere terestre.
[250] Apud E. Valea*, op. cit.*, p. 158.

invers laicii sunt susţinuţi de monahi prin instruirea pe care copiii o primeau la streaşina mănăstirilor.

Termenul de călugăr, „*bhikshu"* se traduce literar „cerşetor", deoarece înainte monahii trăiau din mila pe care o primeau de la laici. Era o obligaţie supremă ca în momentul în care un călugăr cerea milă să i se dea necondiţionat, deoarece acest act era considerat ca un pas spre nirvana. Astăzi cerşetoria monahilor este mai puţin prezentă, deoarece mănăstirile au fonduri suficiente pentru susţinere, primite, evident tot din dărnicia laicilor.

În ceea ce priveşte vârsta la care se primea în tagma monahală, aceasta este foarte mică: de la 7 ani, deoarece aceasta ar fi fost vârsta la care Rahula, fiul lui Buddha ar fi intrat şi el în monahism, devenind astfel patronul novicilor.[251] Ajuns la poarta mănăstirii, novicelui i se rade părul de pe cap, primeşte veşmântul galben specific celor care au părăsit lumea. Înainte de aceasta el trebuie să rostească de trei ori fraza: „mă refugiez în Buddha, mă refugiez în Dharma, mă refugiez în Samgha", care ar fi similar cu declaraţia de credinţă şi detaşarea de lumea reîncarnărilor. Monahismul nu este conceput ca fiind obligatoriu pentru toată viaţa, el putând fi acceptat şi pentru o perioadă scurtă de timp. De exemplu, în ţările din Asia de Sud-Est, unde anotimpul musonului aduce o vreme foarte umedă, tinerii petrec în mănăstire cel puţin un astfel de anotimp înainte de a intra în viaţa de adult. Este o practică de asemenea deseori văzută ca un tânăr înainte de a se căsători să stea o perioadă în mănăstire, pentru reculegere.

Confirmarea în starea de monah se face în faţa adunării monahale, unde aspirantul primeşte din partea maestrului castronul şi veşmântul, simbolul vieţii călugăreşti, după ce acesta cerea de trei ori să primească confirmarea în această treaptă. Acum i se puneau o serie de întrebări pentru confirmarea liberei alegeri a aspirantului pentru treapta de monah, se verifica starea de sănătate trupească şi spirituală a viitorului monah; se făceau investigaţii ca nu cumva viitorul monah să se facă vinovat de una din cele 5 crime majore (matricid, patricid, uciderea unui arhat, rănirea unui buddha şi tentativă de schismă)[252]. Confirmarea din partea comunităţii se dă prin tăcerea membrilor ei. Data şi ora primirii în tagma monahală sunt bine precizate în condicile mănăstirii, deoarece fiecare monah are valoare şi întâietate în baza vechimii sale în mănăstire.

---

[251] Apud Veronique Crombe, *Prezenarea budismului*, în vol. „Marile religii", coordonator Philippe Gaudin, Ed.Orizonturi şi Ed. Lider, Bucureşti, (fără an de apariţie), p. 382.

[252] *Ibidem*, p. 383.

După confirmarea ca şi bhikshu, călugărul buddhist este încredinţat timp de zece ani la doi maeştri: unul care urmăreşte instruirea doctrinară a discipolului iar celălalt, ocupându-se de latura morală şi disciplinară. Ritmul zilei este în mare acelaşi pentru fiecare monah: trezirea în zorii zilei, toaleta, masa (care este destul de simplă şi uşoară), diferite ocupaţii prin mănăstire (curăţenie, studiu), cerşitul pe străzile satului sau ale târgului[253]. Hrana primită este adusă călugărilor bătrâni şi bolnavi, care nu se mai pot deplasa. Ea trebuie să fie consumată în aceeaşi zi deoarece este interzis călugărilor să îşi facă rezerve pentru alte zile.[254] Această idee şi-a pierdut cu timpul din valoare, deoarece, în momentul în care mănăstirile au devenit mari centre monahale, laicii au fost cei care au venit cu donaţiile iar depozitarea bunurilor nu a mai constituit un păcat. S-a ajuns chiar la apariţia unor mănăstirii foarte puternice din punct de vedere economic, implicate chiar şi în problemele politice ale vremurilor, ceea ce a adus repercusiuni din partea statului, mai ales în China, unde în 845 d.Hr. s-a dispus interzicerea lor, lucru similar întâmplat şi în Japonia.
Bunurile personale ale unui monah ar trebui să fie doar acestea: veşmântul, acul pentru coaserea veşmântului, castronul pentru primirea milosteniei, care consta în cele mai multe ori în daruri de orez, unt sau fructe, briciul pentru tunderea părului, cingătoarea pentru prinderea veşmântului pe corp, un filtru de apă pentru strecurarea acesteia, ca nu cumva să se înghită vreo vietate, veşmântul pentru ploaie în timpurile musonului şi în fine, plesnitoarea de muşte. Evident că aceste ustensile nu mai sunt astăzi singurele din dotarea monahului, el fiind totuşi mai evoluat, însă pentru cei care doresc să respecte linia tradiţională, cele enumerate mai sus erau singurele obiecte ale unuia care oricum se considera detaşat de orice legătură cu lucrurile lumii.

CĂLUGĂRIŢELE (BHIKKHUNI).

Datorită numărului mare de femei, care au adoptat noua religie, s-a pus problema ca şi ele să se poată organiza într-un ordin monahal. Potrivit legendei a existat o dispută între ucenicii rigorişti, care excludeau femeile de la orice aspiraţie monahală[255]. Şansa lor s-ar fi datorat mătuşii lui

---

[253] Cerşitul are o altă conotaţie la buddhişti decât sensul pe care îl cunoaştem noi, deoarece prin el li se dă laicilor posibilitatea de a face fapte bune, care duc la detaşarea de legea karmei. A face milostenie pentru un bhikshu este un act de detaşare de legea karmei. Cu alte cuvinte este o diferenţă între milostenia faţă de un călugăr şi milostenia faţă de o rudă sau cunoştinţă săracă.

[254] Apud Veronique Crombe, *art. cit.,* p. 384.

[255] Aşa cum am mai arătat extremismul misoginic a ajuns chiar până a le refuza femeilor şansa de a se elibera, ele trebuind să se reîncarneze într-un bărbat.

Buddha, care l-ar fi crescut pe acesta de la vârsta de şapte zile ale pruncului, când acestuia i-ar fi murit mama. Ajutată de ucenicul iubit, Ananda, mătuşa reuşeşte să îl convingă pe Buddha de valoare femeii ca şi călugăriţă. Cu toate acestea rolul lor în formarea comunităţii şi în conducerea sau prezenţa lor la conducerea comunităţii a fost foarte mic de-a lungul istoriei[256]. Mănăstirile de călugăriţe sunt puse totdeauna sub tutela unor mari mănăstiri de bărbaţi, care le supraveghează.
Regulile care li se cer călugăriţelor au în vedere aproape toate supunerea faţă de călugării care le tutelează, cu alte cuvinte se poate observa şi aici starea de dependenţă a femeii faţă de bărbat. Însă totuşi starea lor este mult mai „democratică" faţă de vechile cutume la care era supusă femeia hindusă. De asemenea, nu rare sunt cazurile în care femeile rămase văduve, în loc de a-şi lua viaţa alături de trupul soţului ars pe rug, se retrag la o mănăstire unde îşi sfârşesc viaţa în meditaţie.

LAICII.
Ei sunt acea mare parte a discipolilor lui Buddha sau ulterior adepţilor budhismului, care au rostit tripla formulă a acceptării refugiilor[257] şi au hotărât să trăiască respectând cele cinci principii impuse laicilor. Prelucrări mai acceptabile la cele cinci precepte ale monahismului, ele sunt exprimate astfel:
-Să nu ucizi fiinţe vii,
-să nu furi,
-să nu faci desfrânare,
-să nu minţi,
-să nu consumi băuturi alcoolice.[258]
Tema non-violenţei pe care o cere primul precept o găsim pusă cu şi mai multă acuitate de o altă doctrină „sectară", derivată, ca şi buddhismul, din hinduism, şi anume jainismul. Prin această atitudine non-violentă se elimină accentul pe care hinduismul îl punea pe valoarea jertfelor.

---

[256] „în schimb în alte ţări – în China de odinioară, unde prin intermediul vieţii monastice putea fi reglementat coşmarul societăţii chineze – precum şi în câteva ţări din sud-estul asiatic de astăzi – budismul va avea pentru femei (şi nu numai pentru ele) un rol sociabil deloc neglijabil" în Véronique Crombé, *Prezentarea Buddhismului*, în vol, „*Marile religii*" coordonator Philippe Gaudin, trad. Sandală Aronescu, Ed. Orizonturi şi Ed. Lider, Bucureşti, 1997, p.386.

[257] *„Mă refugiez în Buddha, mă refugiez în Dharma (legea buddhistă), mă refugiez în Samgha (comunitatea buddhistă)".*

[258] „Aceste precepte nu se prezintă ca nişte porunci şi ca nişte aspecte ale educaţiei", zice Jean Noël Robert, în vol. *„Religiile lumii"*, coord. J. Delumeau, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 458.

Starea laicului se află într-o deplină dependenţă de cea a monahului, condiţionându-se unul pe celălalt. Dacă sistemul teravadin făcea din monahism modul suprem de vieţuire buddhistă, cel mahayanic le dă şi laicilor şansa de a se elibera, la fel ca şi bikkshu (călugării). Există însă şi astăzi concepţia după care laicul nu speră să realizeze în viaţa lui, oricât de frumoasă ar fi, starea de moksha, ci doreşte să acumuleze doar karme bune pentru o renaştere superioară, conştient fiind că el nu se poate salva în această viaţă.
Starea de raportare reciprocă a celor două tagme este dată de dependenţa care există între ele: monahii sunt întreţinuţi de laicii, care sunt obligaţi să le ofere acea milostenie zilnică, pe care călugărul nu ar avea voie să o stocheze pentru a doua zi. Însă pentru că de-a lungul vremurilor această ajutorare nu s-a realizat constant, unii regi au împroprietărit mănăstirile cu pământuri, acestea devenind mari feude, care au pierdut din vedere virtutea sărăciei. Însă a apărut o altă tentaţie pentru călugări: bogăţia. Datorită faptului că mulţi călugări îmbrăcau această haină pentru a scăpa de sărăcie şi pentru a aduna averi, mulţi regi au curăţat mănăstirile de acei călugări care aduceau deservicii comunităţii lor[259].
De asemenea, datoria călugărilor faţă de laicii este să le ţină trează conştiinţa nirvanică şi să se comporte corect faţă de laici, oferindu-le modele de potenţiali *boddhisathva,* adică de posibili eliberaţi care rămân totuşi pe pământ din dragoste faţă de oameni pentru a-i învăţa.

UN ALT HINDUISM DE TIP PROTESTANT: JAINISMUL

NOŢIUNI PRELIMINARE

Jainismul este o mişcare de reformă, apărută ca o reacţie faţă de impunerea castei brahmanilor, care monopolizaseră întregul segment religios, eliminând celelalte caste de la posibilitatea contactului cu Sacrul. Atât buddhismul, cât şi jainismul sunt religii sectare faţă de hinduism, deoarece s-au rupt de acesta şi au oferit o altă posibilitate de eliberare, decât cea dată de religia oficială.
Jainismul exclude devoţiunea faţă de zei precum şi adorarea sacrificiului, care erau la acel moment elementul religios prioritar pentru societatea indiană. Modalitatea de eliberare nou afirmată este dată de expresia „nirjara", adică pe de o parte „extirparea violentă a pulaului", deja

[259] „Chiar şi astăzi, zice Jean N. Robert, dacă un călugăr nu se comportă corect, laicii refuză să-l respecte sau să-i facă donaţii; el nu mai poate să rămână în mănăstirea respectivă şi trebuie să se ducă la o alta" în *art. cit.*, p. 461.

consumat, pe de altă parte împiedecarea (samvara) intruziunii oricărui alt pula[260]. În această situaţie se considera inutilă orice credinţă în zei, deşi, la fel ca şi buddhiştii, era o mare jignire pentru jaini ca să fie numiţi *atei (natika).*
În planul social, jaini vor respinge orice încercare a brahmanilor de aşi impune casta lor ca fiind singura capabilă de a intra în contact cu Divinul. Acelaşi lucru s-a realizat şi în problema *literaturii sacre*, deoarece jainii au renunţat la orice scriere vedică sau care făcea parte din canonul brahmanic şi au elaborat o serie de scrieri, în limba prakrti, dialect pe care l-au considerat ca fiind *limba primordială a Indiei*, din care ar fi derivat apoi limba sanscrită. Potrivit tradiţiei lor, canonul jain ar fi existat de la începutul lumii. Acest corp doctrinar s-ar fi transmis pe cale orală, din maestru în discipol, până la apariţia acestei mişcări, în secolul al V-IV îHr. Conciliul de la Pataliputra din anul 312 îHr. ar fi salvat aceste idei care circulau oral, redactând aşa-numitele *Texte Anga.* Dar şi aceste texte s-au pierdut, iar ceea ce a rămas s-a redactat în mod separat de către cele două ramuri ale jainismului: cel svetambaras şi cel digambara.
Canonul svetambaras s-a încheiat prin anul 500 dHr. şi cuprinde 45 de texte, împărţite în 6 secţiuni. Acest canon a fost adoptat la conciliul de la Valabhi. Cel digambaras nu este un canon bine definit, ci cuprinde mai multe scrieri autoritative. Ei susţin că de fapt, textele originale s-au pierdut, iar conţinutul adevărat l-au păstrat doar ei.

ISTORIA JAINISMULUI

Numele de „jainism" provine de la cuvântul „jina" în dialectul prakrti, care se traduce „învingătorul". Acest titlu îi desemnează pe cei 24 de „învăţători", dintre care se pare că doar ultimii doi au fost persoane istorice, şi anume, *Parsva* care ar fi trăit cu trei secole înainte de fondatorul mişcării, anume *Vardhmana Jnatrputra Mahavira,* despre care se crede că ar fi trăit prin secolul al VI-lea îHr. Ceilalţi învăţători sunt cu siguranţă nume fictive, care fac parte din tradiţia mitică a acestei mişcări. De exemplu, ante-penultimul învăţat, pe nume *Bhagvan Aristanemi* ar fi trăit cam cu 84 000 de ani înainte de Mahavira. Primul învăţat, despre care nu se pot număra anii când ar fi trăit, se numea Rsabha, evident o persoană mitică ireală.
În ceea ce priveşte viaţa lui Mahavira, se pare că s-ar fi născut pe la anul 599 îHr. în localitatea Vaisali, lângă Patna, fiind deci contemporan cu Buddha, Confucius, LaoTse, Isaia, Anaximandru, Thales, etc. El făcea

[260] Michel Hulin, *Jainismul,* în vol. „Religiile lumii", coordonator Jean Delumeau, trad. Bogdan Burdeş, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1996, p. 411.

parte dintr-o familie de kshatriya, tatăl său se numea Siddharta iar mama sa Trisala. La vârsta pubertăţii Vardhamana se căsătoreşte cu Yasoda şi are o fiică, pe Anojja. După moartea părinţilor săi, averea revine fratelui său mai mare, iar Vardhamana se hotărăşte să aleagă calea ascetică. Astfel asceza pe care o urmează este foarte dură. La numai 13 luni de la practicarea ei, el renunţă chiar şi la veşminte, ca semn al eliberării totale de pula. Atingerea iluminării are loc pe malul unui râu[261], unde dobândeşte stare de *kevala-jnana*, adică de atotştiinţă desăvârşită. Prin această stare, el devine *kevalin,* care este pentru orice adept jain ţelul existenţial. *Kevalinul* este similarul lui *boddhisatva* din religia buddistă. Moartea lui Mahavira survine la vârsta de 72 de ani (aprox. 527 îHr.).
Tradiţia jainistă susţine că la moartea lui ar fi rămas o comunitate formată din 14.000 de călugări, 36.000 de călugăriţe şi 377.000 de adepţi laici. Conducerea comunităţii este preluată de către cei 11 ucenici (ganadhara), care s-au obligat în faţa maestrului să păstreze unitatea comunităţii jaine. Din păcate, pe la anul 79 dHr. are loc marea schismă a comunităţii, în:
- *Linia liberală*, *svetambara (cei îmbrăcaţi în alb)*, nume dat după culoarea veşmintelor sale;
- Linia conservatoare, digambara (cei îmbrăcaţi în cer), ca unii care nu aveau nici un veşmânt, după modelul maestrului lor.
Adepţii svetambaras sunt mult mai conciliaţi în impunerea ideilor jaine, practicând o asceză mult mai îndulcită. Ca localizare, îi întâlnim prin nord-vestul Indiei, în zonele mai reci. Eliberarea, susţin ei, este posibilă pentru toţi adepţii, care însă se luptă pentru extirparea pulaului, al acelei dependenţe de materialitate a sinelui uman.
Cei care formează linia digambaras trăiesc, evident, în zonele sudice ale Indiei, în locuri mai călduroase, cum ar fi Mysore, pentru a putea să umble goi. Musulmanii, din puritate, i-au obligat să se îmbrace, astfel încât au fost obligaţi să îşi pună o bucată de pânză în jurul abdomenului care să îi acopere. În ceea ce priveşte practicarea ascezei, ei sunt foarte rigorişti, ajungând până la eliminarea femeii de la procesul eliberării, considerând că numai în starea de bărbat se poate atinge această treaptă.

DOCTRINA JAINISTĂ
În ceea ce priveşte linia doctrinară, putem spune ei nu acceptă credinţa într-o divinitate, Mahavira condamnând politeismul, zicând că „omul îşi este sieşi prieten". Totuşi se pare că atât Mahavira, cât şi ceilalţi 23 de învăţaţi

[261] Observăm că această imagine este tipică lumii hinduse, unde atât Buddha, cât şi Mahavira sau Krshna au revelaţia finală sub acel *ficus religiosus*, locul eliberării depline.

ai lumii jaine au fost divinizaţi, ridicându-li-se statui şi temple. Aşa cum am spus, jainii nu acceptă apelativul de nastika, adică cel de „ateu", deoarece ei consideră că lumea credinţei lor, chiar dacă nu priveşte o divinitate anume, este totuşi o lume a credinţei.
Fiecare fiinţă vie, zic ei, are suflet (jiva) de sine stătător. „Jainismul, afirmă Michel Hulin, afirmă substanţialitatea sufletului şi merge până la a socoti întregul univers - chiar plantele, mineralele şi elementele naturale, ca şi aerul şi apa – însufleţit şi înzestrat cu sensibilitate"[262]. Pulaul, care este şi el prezentat ca o materialitate subtilă, se ataşează de subtilitatea sinelui şi astfel îl face pe acesta mai greoi şi deci ataşat de lume, reintrând în ciclul reîncarnărilor.
De aceea, sensul vieţii religioase a jainilor este tocmai *extirparea violentă a pulaului*, care se află lipit de suflet. Pentru aceasta este nevoie de asceză, de o eliminare a necesarului biotic sau sentimental, care îl ajută deci pe om să fie cât mai liber de această viaţă.
În ceea ce priveşte morala jaină, şi ea se leagă de această **asceză severă a religiei**. Principiile morale ale jainismului sunt trei, numite *cele trei giuvaeruri (tri-ratna),* şi anume:
-credinţa dreaptă
-cunoaştere dreaptă
-conduită dreaptă
Credinţa dreaptă se realizează prin receptarea părţii doctrinare, pe care o cuprinde linia jainistă. Cunoaşterea dreaptă se realizează atât indirect pe cale raţională, prin cunoaşterea realităţii, cât şi direct sau intuitiv, prin urmarea celor cinci grade, de la percepţie, până la cunoaşterea absolută, care este accesibilă doar celor care au atins starea de *jina*. În fine, conduita dreaptă se concretizează în cele cinci comandamente morale, şi anume: a nu vătăma nici o fiinţă (ahimsa), a nu minţi (satya), a nu fura (asteya), castitatea (brahmacarya), renunţarea la lume şi la materie (apparigraha). Din toate preceptele expuse, cea mai riguros respectată este ahimsha, care poate atinge stări extreme. Astfel de ahimsha ţine şi interzicerea înjurăturilor, care sunt expresii ale violenţei verbale faţă de aproapele. Jainii digambharas ajung până la starea în care îşi pun o pânză în dreptul gurii ca nu cumva din greşeală să înghită vreo insectă în zbor. Sau îşi mătură drumul cu o măturică pentru ca nu cumva să calce din greşeală vreo fiinţă vie.
Cultul jain este foarte bogat în manifestări ritualice. Zilnic se aduc la templu ofrande, care constă în elementele pe care le aduce de obicei un hindus: lapte, unt, flori, fructe, etc. Aceste ofrande sunt puse înaintea celor

[262] Michel Hulin, *op. cit.* p. 411.

24 de tirthankaras, adică cei 24 de înţelepţi ai istoriei jaine. Dintre sărbătorile cele mai importante amintim:
-*Paryusana* care se ţine în ultimele zece zile ale anului, când se citeşte Kalpa Sutra. În a treia zi a sărbătorii are loc procesiunea cu Kalpa Sutra, procesiune care se desfăşoară cu mult fast mai ales la jainii svetambaras. Ziua a patra a praznicului este considerată ca fiind ziua de naştere a lui Mahavira, moment în care toate templele închinate acestuia sunt pline de flori.
-*Diwali* este o sărbătoare în cinstea bogăţiei, care aminteşte despre o divinitate împrumutată, Lakshmi. Trebuie reţinut că jainii, prin faptul că nu acceptă violenţa, au practicat permanent meserii care nu au contact cu ea, preocupându-se de latura economică, comercială, juridică sau didactică. De aceea, sunt consideraţi „aristocraţii" Indiei.
-Sărbătoarea *Holi* este dedicată primăverii, ca una care readuce natura la viaţă, deci la o nouă experienţă de extirpare a pulaului.
-*Sitalasatama* este sărbătoarea în cinstea zeiţei pojarului.
-De trei sau patru ori pe secol are loc ritualul *Gomateshvara*, în care marea statuie a lui Mahavira, veche de 900 de ani, de dimensiuni impresionante, este spălată de către jainii digambaras cu lapte, unt şi mirodenii.
Tot de practica religioasă a sărbătorilor ţine şi postul, mărturisirea păcatelor, şi acceptarea voturilor speciale, prin care omul îşi pregăteşte o asceză şi o luptă nouă cu pulaul, care trebuie eliminat.

VIAŢA SOCIALĂ A JAINILOR. SITUAŢIA LOR ACTUALĂ

În ceea ce priveşte viaţa socială a jainilor ea se împarte în comunitatea călugărilor şi cea a laicilor, care se află într-o foarte strânsă legătură una cu cealaltă. La fel ca şi buddhişti, şi jainiştii au respins la început sistemul castelor, considerând că toţi oamenii sunt egali între ei. Ulterior, din cauza presiunilor, care veneau din sistemul indian de valori, au reintrodus sistemul castelor.
Pentru profesiile pe care în general le aleg jainii, profesii care elimină orice formă de violenţă, ei au devenit destul de influenţi în societatea indiană, ţinând cont de numărul destul de mic al adepţilor. Ei nu practică jocuri de noroc, nu consumă băuturi alcoolice, nu participă la vânătoare, lucru care le-a mărit prestigiul în faţa conaţionalilor lor. Însuşi Mahatma Ghandi era adept jain şi practica avocatura.
În ceea ce priveşte situaţia lor actuală, putem spune că există un număr de 4.016.000 jaini în lume. Pe plan mondial reţinem activitatea *Misiunii mondiale jaine*, apărută prin anii 1949, care editează o revistă lunară,

„Voice of Ahimsha”. Din anul 1913 Herbert Warren a întemeiat la Londra „Frăţietatea Mahavira”.

CHIPUL LUI HRISTOS ÎN GÂNDIREA HINDUSĂ

„Piatră de poticnire” pentru unii, „piatra din capul unghiului” pentru alţii, sminteală sau mântuire, rai sau iad, chipul lui Hristos a suscitat în istorie o problematizare a conştiinţei umane, nemaiîntâlnite în celelalte orientări filosofico-religioase. Încercarea de a prezenta rezumativ câteva din vocile autorizate ale Indiei în problema hristologică, necesită în primul rând o retrospectivă istorico-religioasă pe tema „divinului” în concepţia indiană. Implicarea lui Hristos, a Fiului lui Dumnezeu, în istorie a putut fi receptată foarte uşor de conştiinţa hindusă (spre deosebire de cea islamică, care vede în acest proces o blasfemie adusă lui Allah, intangibil cu umanul şi cu lumea), dată fiind apropierea, uneori până la identificare, dintre Divin şi creaţie. „*Religiozitatea indiană nu a separat niciodată în mod radical Divinul de creatural*”[263].

Pentru hinduşi divinul este permanent experimentabil deoarece, conceput mai mult energetic şi aproape deloc personalist, întrepătrunde creaţia într-un mod panteist, avându-şi corespondenţa în condiţia atmanică a omului. De aceea, întâlnim divinul în aproape toate compartimentele existenţiale ale creaţiei din gândirea hindusă. Prezentat fie sub forma râurilor (Gangele; Sarasvati, Yamuna, etc.) a formelor de relief (sacralitatea munţilor Himalaia, Mandara, Kailasa-Mahamesu, etc.) a lumii vegetale (smochinul iluminării lui Buddha, copacul de coral, arborele lui Ashoka, lotusul padma) sau a lumii animale (Hanuman – zeul maimuţă, Surabhi – vaca sacră, Ganesha – elefantul şi Simbha – leul, Haagas – zeul şarpe, etc), fie perceput sub diferite tipuri umane sau semi-umane (Shiva, Vishnu, Shakti, Kali), divinul în hinduism reprezintă mai degrabă o dizolvare în energia non-karmică, care scoate omul din ciclicitatea legii karmice şi îi dă o protecţie sacră.

---

263 Carl A. Keller, Joachim Finger, Hans Busses u.a., *Jesus ausserhalb der Kirche. Das Jesusverständnis in neuen religionischen Bewegungen*, col. “Weltanschauungen im Gespräch”, Band 5, Paulusverlag, Freiburg im Breisgau, 1989, p. 13.

Remarcant pentru tema propusă rămâne conexiunea divin-umană, în noţiunea de „guru", Hristos însuşi fiind considerat de mulţi teologi hinduşi ca fiind un mare guru, dacă nu cel mai mare. Starea de „guru" ar explica, zic ei, compoziţia divină umană, din persoana lui Hristos, dată fiind identitatea „Brahman – Guru".
Termenul de „guru" este explicat etimologic de Guru-gita, ca fiind alcătuit din două silabe: „gu", care ar însemna „întuneric" şi „ru" care se traduce prin „lumina".„Guru" este fără îndoială identificat cu Brahma şi în epoca vedantină era numit „guru lui Dumnezeu" şi făcea parte exclusiv din casta brahmanică. Acest brahma-învăţător, respectiv guru, era responsabil al vedismului corect, al sacrificiului şi al învăţăturii. Se făcea o clară distincţie între guru al învăţăturii lumeşti (Siksha-Guru) şi cel al realizării stării de eliberare (moksha), numit Diksha-Guru.
În cartea sa, Guru Tattwa, Swami Sivananda, fondatorul societăţii „Divine and Life", din Rishikesh, descrie starea de *guru* ca fiind identică cu divinitatea: „guru este Dumnezeu însuşi, care se manifestă într-o formă personală, pentru a-i conduce pe discipoli… . A-l vedea pe guru înseamnă a-l vedea pe Dumnezeu. Cuvântul lui este cuvântul lui Dumnezeu"[264].
Se ajunge astfel la o identificare a stării de *guru cu Brahman*, principiul divin cosmic, care ţine în existenţă întreaga lume şi o cheamă la dizolvarea procesului de ciclicitate cosmică. În baza acestei supoziţii se ajunge la posibilitatea identităţii dintre *atmanul uman* şi *Brahman*, care face cu putinţă starea de moksha. Procesul implică un evolutism ascetic, marcat de toate acele *tapas-uri yoghine*, care pretind că ridică omul treaptă cu treaptă, de la ataşamentul faţă de iluzia lumii, maya, la perceperea adevărului unic, care este Brahma.
Pornind de la aceste considerente, gândirea hindusă a ultimelor două secole a încercat o apropiere între cele două religii, printr-o „hinduizare" a lui Hristos, în perspectiva unei apropieri de gândire.
Situaţia de colonialism englez în India a dus la respingerea creştinismului, identificat cu clasa conducătoare engleză. De asemenea, misiunea creştină a fost împiedecată de neconcordanţa morală a creştinilor, care stăpâneau aceste ţinuturi.
A doua cauză a repulsiei faţă de dogma creştină a fost, zic adepţii hinduismului, *exclusivismul creştin.* „Misionariştii creştini au refuzat orice compromis cu păgânătatea şi au reacţionat cu tărie împotriva oricărei

[264] Swami Shivananda, *Guru Tattwa*, Shivanandagar (Rishikesh), 1976, p. 3, apud Ernest Valea, *Creştinismul şi spiritualitatea indiană*, Ed. Ariel, Timişoara, 1996, p. 22, n. 24.

încercări de a uni în mod sincretist pe Hristos cu panteonul hindus”[265].
Deci în încercarea de *hinudizare a lui Hristos*, de receptare a Lui ca Guru divin în panteonul hindus, sincretismul dizolvant al Indiei s-a izbit de sintagma creştină: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa” (Ioan 14, 6).
Cu toate acestea în secolul trecut, când religiile Indiei încep să fie cunoscute în lumea europeană, prin venirea în Anglia la studii a adepţilor acestor credinţe sau prin convertirea coloniştilor englezi, o parte din „apostolii” acestor mişcări de reînviorare a religiilor Indiei, au încercat un sincretism cu credinţa creştină, tocmai în vederea unei apropieri, cu scop misionar, de lumea europeană. Stilul nou, predicat de misionarii hinduşi, fascinaţia exoticului şi a noului în gândire, rezolvarea echitabilă şi acceptabilă a problemei sufletului după moarte, foarte comodă pentru burghezul înclinat spre concupiscenţa existenţei sale, prea puţin dispus să dea seama de faptele sale în faţa unui Dumnezeu Judecător, toate acestea au constituit cheia succesului tuturor acestor misionari guru, care au făcut adevărate deliruri în rândul tienrilor hippi din societatea americană.
Pentru o penetrare mai usoară în mediul creştin, care obişnuit cu chipul hristic, nu putea renunţa la icoana Mântuitorului, s-a încercat o acceptare a personalităţii de guru a lui Hristos în panoplia de sannyasi, de rshi, consideraţi ca „sfinţi” ai lumii hinduse. Icoana creştină a fost prezentată ca *mandală*, ca obiect de concentrare în cadrul exerciţiilor yoga.
În cele ce urmează vom încerca să creionăm câteva din explicaţiile date chipului lui Hristos de către reprezentanţii hinduşi ai secolelor XIX – XX.
a. Primul care a încercat să ia în consideraţie chipul lui Hristos şi să Îl transpună în limbaj hindus a fost *Raja Ramohan Roy (1772 – 1883)*.
Născut în Radhangar, într-un sat bengalez din nordul oraşului Calcutta, dintr-o familie din casta brahmanică, Raja ia contact la 12 ani în Patna cu monoteismul islamic, care l-a marcat pe mai departe în gândirea lui monoteistă. Această orientare, convingere fermă şi de nezdruncinat, i-a adus separaţia de familia sa, adeptă a hinduismului politeist. În 1805 el scrie în limba persană, limba de curte, o carte intitulată: *Tuhfat Muwahidin* („Un dar pentru monoteişti”).
Sub influenţa prietenilor săi de limbă engleză (John Digby, Alexander Duff) şi a misionarilor creştini din Serampor, Raja Ramohan Roy, i-a contact cu credinţa creştină, descoperind în mesajul lui Hristos ceea ce lipsea lumii hinduse, care se ocupase la vremea aceea, aşa cum observa

[265] A. Keller, *op. cit.*, p. 18.

cercetătorul Stanley J. Samantha: „numai de partea spirituală a religiei, neglijând partea materială şi persoana, societatea şi istoria”[266].
În lucrările sale ulterioare, *The Precept of Jesus (1820), An Appeal to the Christian Public* (1820), *Second Appeal to the Christian Public şi Final Appeal to the Christian Public* (1823), Raja încearcă o apropiere de credinţa creştină însă într-o manieră demitologizantă, aceentul fiind pus doar pe latura morală a misiunii lui Hristos în lume.
Ca reformator social, trăsătura pe care încearcă să şi-o consolideze este *moralitatea evanghelică*, Raja fiind promotorul mişcării de respiritualizare şi de reconştientizare a Indiei, mişcare cunoscută sub numele de „Brahma Samaj”. Această mişcare pune accentul pe filosofia religioasă uppanishadică monoteistă (deşi teza este destul de neclară în cadrul acestei mişcări), pe „unirea cu Dumnezeu prin înţelepciune, bunătate,iubire şi sfinţenie”[267].
În persoana Mântuitorului Hristos el vede „un conducător spre pace şi fericire”[268], ale cărui porunci trebuiesc păzite. Valoarea lui Hristos ar consta, după Raja, în misiunea de moralizare a societăţii şi a lumii în general iar toate celelalte acte ale lui (minunile, patimile, moartea, învierea) ar fi adaosuri superficiale, apărute ulterior în biografia Lui. Iată de ce Raja Ramohan, pe lângă superlativul de „luceafăr al renaşterii indiene”[269], este considerat şi „profet al demitologizării lui Hristos”[270], proces care se va declanşa nu peste mult timp în lumea teologică apuseană.
Temele, pe care el le precizează în acest program de receptare demitologizantă a mesajului creştin sunt: criteriile de ermineutică în alegerea textelor canonice şi incompatibilitatea morţii lui Hristos cu divinitatea Sa. De fapt, moartea Fiului lui Dumnezeu a constituit permanenta piatră de poticnire, care nu a reuşit să priceapă niciodată jertfa lui Hristos. Sacralitatea *guru-lui*, a avatarului, a divinului în uman, tocmai prin nemurire şi nepătimire se remarcă la indieni, deoarece starea de eliberare (moksha, mukti sau samadhi) înseamnă ieşirea din pătimirea reversibilităţii legii karmice, care impune ciclul renaşterilor. „Nu există –

---

[266] Stanley J. Samantha, *Hindus vor dem universalen Christus*, trad. În lb. germ. de dr. theol. Friso Melzer, edit. Evanghelisches Verlagswerk, Stuttgart, 1970, p. 43.
[267] Jean Herbert, *L'hindouisme vivant*, Ed. Robert Laffont, Paris, 1975, p. 239.
[268] M. M. Thomas, *Christus in neuen Indien*, traducere din limba engleză de Anneliese und Hans Werner Gensichen, col.
„Theologie der Ökumene“, Vandenhoen und Ruprecht Verlag, Göttingen, 1989, p. 13.
[269] A. Keller, *op. cit.*, p. 20, n. 2.
[270] “Prophet der Entmythologisierung”, Stanley J. Samantha, *op. cit.*, p. 40.

zice Raja – nici o exprimare a lui Hristos, care ar trebui să fie acceptată ca necesară mântuirii, în care teza crucii să-şi aibă adăpost"[271].
Caracteristicile tezelor lui Raja Ramohan Roy rămân: accentul pus pe moralitatea hristologică, ceea ce îi dă specificitatea sa în exegeza biblică, deoarece el caută doar mesajul etic al sinopticilor, lăsând la o parte „metafizica uppanishadică", care s-ar putea extrage din teologia Logosului ioaneic.
Cât priveşte persoana Mântuitorului, Raja vehiculează teza avatarului, idee întâlnită mai târziu la aproape toţi comentatorii hinduşi ai datului evanghelic. Mai mult, el reafirmă tendinţele subordinaţioniste în relaţia dintre Dumnezeu Tatăl şi Fiul, arătând că noţiunea de *fiu al lui Dumnezeu* nu marchează credinţa că Iisus ar fi Dumnezeu. Expresia „fiul al lui Dumnezeu" nu trebuie înţeleasă ca şi cum ar exprima o identitate, ci ideea de „dependenţă de Tatăl"[272].
Importanţa lui Raja Ramohan Roy constă în faptul că el sau prin el se deschide un lung proces de dialog între lumea hindusă şi cea creştină, dându-se posibilitatea contactului dintre cele două părţi, cu avantajele şi dezavantajele ei.
b. Un alt mare reprezentant al gândirii hinduse, normativ pentru gândirea hristologică indiană, a fost Keshap Chandra Sen (1838 – 1884), care a fost pentru o scurtă perioadă conducătorul mişcării Brahma Samaj, întemeind apoi aşa-numita *Church of the New Dispensation*.
În privinţa direcţiei de gândire, Keshab se detaşează de raţionalismul lui Ramohan Roy, cât şi de gândirea vedică a lui Debendranath Tagore, orientându-se spre o reevaluare a spiritualităţii bhakti, a necesităţii exerciţiului yoghin şi a credinţei în reincarnare şi transmigraţie. „Un ecclectic convins de armonia tuturor religiilor, cum îl defineşte M. M. Thomas[273], Keshab încearcă o apropiere de creştinism, văzând în Hristos *„der vollkommene Bhakta"*[274] (desăvârşitul Bhakta[275]). El însuşi a spus în acest sens: „m-am preocupat un întreg sfert de secol cu Hristos (…). El este pentru noi un duh viu, care lucrează în noi (…). Acest Hristos, Hristosul meu iubit, această comoară a lumii l-am păstrat în inima mea de peste 20 de an i (…). Adepţii bhakti sunt în India foarte aproape de morala lui Iisus

[271] Apud *ibidem*, p. 44, n. 18.
[272] Apud *ibidem*, p. 44, n. 26.
[273] M. M. Thomas, *op. cit.*, p.30.
[274] apud *Christologie*, Band 2, bearbeitet von Karl-Heinz Ohlig, col. "Texte zur Theologie", ed. Styria, Graz – Wien – Köln, 1989, p. 196.
[275] Adepţii sistemului *Bhakti sau Bhakta* aveau ca primă preocupare ideea de adorare a divinului. Sistemul Bhakti-Yoga cere adepţilor să se concentreze pe adorarea unui avatar divin.

din Nazaret. Când India va înţelege să trăiască după principiile ei, în mod inconştient ea va fi penetrată de duhul Evangheliei (…)”[276].
Spre deosebire de Raja Ramohan Roy, Keshab Chandra Sen pune accentul, în încercările sale de exegeză hristologică şi de compenetrare a sensului creştin cu filosofia hindusă, pe Logosul ioaneic şi pe unitatea lui cu Tatăl, perfecţiunea bhakticăi a relaţiei cu marele Brahman. „Hristos a dat tonul fundamental al învăţăturii sale în momentul în care a afirmat: Eu şi Tatăl una suntem”[277].
În conferinţele sale, ţinute în Calcutta între anii 1866 şi 1868[278], Keshab încearcă într-un mod echivoc să plaseze figura lui Hristos în faţa istoriei ca transparenţă divină, „vas de cristal cu pereţi vizibili, care conţine apa vieţii divine”[279]. Pe de altă parte, însă în mod sincretist, vrea o egalizare a marilor bărbaţi ai istoriei, pe care îi vede ridicaţi „de-a dreapta Tatălui”.
O altă încercare a lui Keshab, alături de sintagma Hristos – avatarul divinului, pe care de altfel o găsim aproape la toţi apologeţii concilierii hinduism – creştine, constă în transpunerea într-o formă creştină a panteismului hindus, în care esenţa care se revarsă este … Duhul Sfânt. „Panteismul creştin este minunat şi desăvârşit, căci el înseamnă unirea conştientă dintre Duhul lui Dmnezeu şi om în adevărata iubire şi bucurie”[280].
Relaţia treimică dintre Persoanele divine, Keshab o rezolvă prin introducerea tezei reîncarnării. Tatăl este prelungirea Fiului prin reincarnare. „În India – zice el – noi considerăm Fiul ca Tatăl reîncarnat”[281]. Ca avatar sau reincarnare, Hristos intră în jocul iluziei lumii, pentru a ajuta omenirea în direcţionarea ei spre desăvârşire. Cu toate acestea, relaţia Tată - Fiu în Sfânta Treime rămâne exclusă, date fiind ipotezele echivoce, propuse de Keshab, care pe de o parte vorbeşte despre un Fiu al Tatălui, pe de altă parte despre o reincarnare, despre o creatură sau chiar despre un logos aflat latent în Tatăl.
Cu toate acestea, valoarea lui Keshab Candra Sen rămâne mare în misiunea de conştientizare a lumii hinduse faţă de credinţa în Hristos. Această

---

[276] Richard V. de Smet, *Die Theologie in Indien,* vol. «Bilanz der Theologie im 20.Jahrhundert. Prespektiven. Strömungen» herausgegeben von H. Vorgrimler und. R. Vander Gucht, Band I, Freiburg Basel, 1969, p. 109 – 110.
[277] Apud A. Keller, *op. cit.*, p. 22.
[278] Câteva din titlurile acestor conferinţe: ”Iisus Hristos – Europa şi Asia”, “Conceptul de Dumnezeu în secolul al XIX-lea”, “Cinstirea marilor bărbaţi”, “Biserica naţională”, etc.
[279] *Ibidem*, p. 22.
[280] M.M. Thomas, *op cit.*, p. 35.
[281] *Ibidem*, p. 37.

„Biserică hindusă a lui Hristos" îşi propunea – după Keshab – o conciliere între cele două religii în persoana lui Hristos.
c. Elev al lui Keshab Candra Sen şi unul dintre cei mai fideli discipoli în direcţia lui de gândire, *Patap Candra Mozoomdar*(1840 – 1905), continuă tema panteismului Duhului Sfânt, transferându-o şi în planul hristologic. Există două moduri de percepţie hristică, după Mozoomdar: cel apusean şi cel răsăritean (hindus). „Când vorbim despre Hristosul răsăritean – spune el – avem în vedere încarnarea iubirii şi a harului nemărginit; când vorbim despre Hristosul apusean, ne gândim la întruparea sa în teologie, la formalism, la o transpunere forţată în realitate, atât din punct de vedere moral, cât şi fizic"[282].
La fel ca dascălul său, însă mai profund, Mozoomdar dezvoltă tema panteismului pnevmatic a lui Keshab Candra Sen, renunţând la acel panteism tradiţional hindus, care dizolvă personalitatea umană prin contopirea cu Brahman: „Hristos –zice el – nu şi-a înlăturat personalitatea: El nu a venit pentru a ne cere o distrugere a personalităţii. El nu a avut nimic cu învăţătura despre dizolvare şi distrugere a eului".[283] Însă această persoană umană, pe care o apără Moozomdar, se mişcă în panteismul pnevmatic, care o ţine în existenţă şi îi facilitează relaţia ei cu Dumnezeu, precum şi intrarea în starea de *samadhi*[284].
Hristos însuşi trăieşte la rândul Lui în acest *ocean de divinitate*, căci el „a trăit în Dumnezeu, a iubit în Dumnezeu, a învăţat în Dumnezeu, a suferit în Dumnezeu pentru ca şi noi să trăim şi să iubim, să suferim şi să învăţăm ca El. Întreaga natură a lui Hristos a plutit în oceanul divinităţii, aşa după cum întreg acest Univers al nostru pluteşte în puterea şi maiestatea lui Dumnezeu"[285].
De fapt, întreaga viaţă a lui Hristos a fost o „mişcare în Duh", „misterul Duhului fiind misterul naturii"[286]. Hristos, după Mozoomdar, este o *apariţie pnevmatică*, o „încarnare a Duhului"[287]. Această stare, după Mozoomdar, o găsim la toţi marii bărbaţi ai istoriei. Socrate, Moise, Confucius, Krishna sau Mohammed, consideră el, au posedat acelaşi „Duh" în misiunea lor, deşi deasupra lor, Hristos apare ca „Typus der Menschheit".

---

[282] Apud *ibidem*, p. 57, n. 5.
[283] *Ibidem*, p. 56.
[284] Samadhi Este ultima treaptă a yoghinului în procesul său de concentrare eliberatorie.
[285] C.A.Keller, *op. cit.,* p. 23.
[286] M.M.Thomas, *op. cit., p. 59.*
[287] *ibidem*, p.64, n. 29.

Prioritatea lui Mozoomdar pe persoana Duhului, îl face să acuze Biserica Creştină şi sinoadele ei de o reliefare unilaterală a lui Hristos în detrimentul Duhului. „Autorevelaţia Duhului ar putea fi ultimul stadiu”[288] al teognosiei. Caracteristica lui Patrap Candra Mozoomdar în privinţa hristologiei este încercarea de a face din persoana Mântuitorului o simplă apariţie pnevmatică ca apogeu al umanităţii şi totuşi într-un proces comparativ cu toate celelalte apariţii sofianice ale umanităţii (Socrate, Confucius, Mohammed). Divinul este în toate aceste prezenţe sub chipul Duhului Sfânt care se prelungeşte în ei. Însă în Hristos, Duhul se află în cel mai înalt grad.

d. Dacă în mişcarea Brahma Samaj, Iisus Hristos se încearcă a fi înţeles în contextul hinduismului teist, persoana umană şi divină avându-şi rolul lor cuvenit, mişcarea Arya Samaj şi mai ales, Ramakrîshna, revin la o prezentare hristică în cadrele hinduismului tradiţional.

Promotorul mişcării Ramakrîshna, pe numele său de maestru Sri Ramakrshna (1836 – 1886), este cel care l-a influenţat pe Swami Vivekananda să înceapă să „misionarizeze” spaţiul american, propovăduind credinţele hinduse mai ales la tinerii non-conformişti de aici. Mişcarea lui Ramakrshna este de nuanţă *advaită* (non-dualã), de aceea, el încearcă o reîntoarcere la acel Unu-Totalitate.

După ce ar fi promovat o deschidere spre marile religii, el „experimentează mistic” unirea cu Hristos în faţa unei icoane a Maicii Domnului, în casa unui prieten. „Trei zile ar fi rămas îndepărtat de templul zeiţei Kali” în urma acestui extaz, zicea el[289]. Într-o după amiază, zice el, ar fi avut o hristofanie, când „Hristos ar intrat în el, făcându-l să se afunde într-o profundă meditaţie”[290]. Concluzia acestei întâlniri este: „Hristos este un maestru yoghin, care s-a unit pe vecie cu Dumnezeu, fiind deci iubirea încarnată”[291].

Din acest moment pentru Ramakshna rămâne clar că orice religie este un drum spre divin. „O mare posedă mai multe maluri. De pe un mal iau apă hinduşii şi o numesc pe ea *jal*. De pe alt mal musulmanii îşi umplu cu apă găleţile şi o numesc *pani*. De pe al treilea mal sunt creştinii, care vorbesc despre *apă.* Ce comic ar fi dacă s-ar vedea aici numai jal sau numai pani sau numai apă. Substanţa este una, numirile sunt multiple”[292].

---

[288] *Ibidem*, p. 62, n. 25.
[289] M.M.Thomas, *op. cit.*, p. 75.
[290] S.J.Samantha, *op. cit.*, p. 57.
[291] M.M. Thomas, *op. cit.*, p. 75.
[292] *Ibidem*, p. 75 – 76, n. 5.

Mişcarea lui Ramakshna depăşeşte cadrele raţionalismului lui Brahma Samaj, revenind la acea „Anubhava" („devenire interioară"), care consideră lumea ca o iluzie a existenţei, care nu trebuie să fie o piedică pentru om. Existenţa în sine contează pentru Ramakshna doar în măsura în care ea se trăieşte în simbioză cu Unul, lucru pe care el l-a remarcat şi în cazul lui Hristos. De fapt, Hristos nu joacă pentru el un rol decisiv, ca şi pentru Keshab Candra Sen sau Mozoomdar, deoarece perfecţiunea yoghină are în istorie o întreagă serie de prototipuri.

e. Cel care însă a dat strălucire mişcării lui Ramakrshna şi a făcut-o cunoscută în toată lumea, a fost Swami Vivekananda (1863 – 1902), eminent student în filozofie. Preocupat să facă o carieră juridică, tânărul Narendranath (cum se numea înainte de a ajunge călugăr) îşi vede visul năruit în momentul în care îi moare tatăl, pus fiind în postura de întreţinător de familie.

Întâlnirile cu Ramakrshna îl scot din cotidianul zilei, preocupat de problemele de familie şi îl transpun în planul metafizicului. „Pentru prima dată – zice el – am găsit un om, care a cutezat să îmi spună că L-a văzut pe Dumnezeu şi că religia este o realitate, care se poate şimţi şi trăi, şi anume, într-un mod foarte profund mult mai profund decum putem noi percepe lumea"[293].

Preocuparea lui pentru creştinism rămâne un lucru secundar faţă de orientarea lui pentru advaitismul vedantin. Acest sistem, bazat pe textele uppanishadice recunoaşte divinul non-diferenţiat, aşa-numitul Brahman, cea mai înaltă realitate (Sat). Lumea, în întregul ei proces evolutiv, este doar un nominalism fără corespondenţă reală (asat = non-realitate), o iluzie (maya), care în planul conştiinţei umane se reprezintă prin ignoranţă (avidya).

În acest sistem Vivekananda încearcă să explice structura lui Hristos. Dacă mişcarea Brahma Samaj, prin Raja Ramohan Roy şi mai ales prin Keshab Candra Sen, pune în centrul lumii spirituale chipul Mântuitorului, încercând să vadă în el prototipul moral al etosului uman, mişcarea Ramakrshna revine la tradiţionalismul hindus, excluzându-l pe Hristos din centrul umanităţii. „Cel mai mare om, pe care l-a văzut lumea a fost Buddha"[294], zice Vivekananda iar lui Hristos i se acordă doar o poziţie secundară. De fapt, zice acelaşi autor, Hristos, Buddha sunt simple denumiri ale uneia şi aceleaşi stări care s-a manifestat în persoana lui Iisus sau a lui Gautama.

---

[293] S.J. Samarta, *op. cit.*, p. 60 – 61, n. 9.

[294] Apud M.M. Thomas*, op. cit.*, p. 84.

În fond, pentru el, Hristos rămâne un simplu sannyasin, un ascet al renunţării, teză acceptată de Swami cu mult interes, dată fiind direcţia lui a-personalistă de gândire[295]. Hristosul analizat de Vivekananda este cel al primelor cinci versete din Evanghelia după Ioan, care conţin „întregul creştinism"[296]. Cu alte cuvinte, după autorul analizat, Hristos este de fapt o esenţă divină, care se manifestă în marii oameni ai spiritualităţii lumii. Cât priveşte chipul Nazarineanului, el rămâne pentru autorul indian, un *jivanmukta* („eliberat în viaţă"), total insignifiant ca istoricitate. Moartea şi învierea lui Hristos sunt explicate în sens dochetist, deoarece esenţa divină nu poate fi ucisă şi nici supusă la chinuri. Cel care a murit crucificat a fost o fantomă şi nu Hristos.

În concluzie, Vivekananda întoarce explicaţia dată de antecesorii săi spre o exegeză hindusă şi prea puţin creştină. Hristos este unul dintre cei mulţi care au dobândit eliberarea şi apoi au propovăduit lumii această experienţă. O atare idee este mult prea fundamentalistă din partea unui occidental, care se pare că a deschis drumul multor misionari hinduşi care au venit în America, ca într-o terra vida, recrutând tineri debusolaţi şi decepţionaţi de sistemul de valori a unei societăţi care era prea puţin interesată de viitorul lor.

f. În concepţia lui Saverpalli Radhakrshna (1888 – 1975), Hristos este perceput doar din punct de vedere mistic. El este „un mistic, care crede în lumina interioară ca nu cunoaşte nimic despre ritualuri, iar respectarea legii îi este indiferentă"[297]. Teza principală a lui Radhakrshna este cea a unei *religii universale*.

Hinduismul, după părerea lui, ar sta chiar la baza creştinismului. Pornind de la cartea lui Rudolf Otto, „Reich Gottes und Menschensohn" (1934), în care examinează noţiunea de „Fiu al lui Dumnezeu" şi „Fiul Omului", el ajunge, ca şi Otto, la convingerea unei influenţe între Apus şi Răsărit în problema religioasă. Evanghelia nu ar fi altceva decât o compilaţie scrisă sub patru curente: iudaismul, religiile greco-romane, hinduism şi religii indo-iraniene[298]. Sub influenţă eseniană, care tot de orientare hindusă ar fi fost, apare în schema evangheliei lui Ioan Botezătorul, o nouă

---

[295] "*De fapt*, zice Vivekananda, *religia lui Hristos a fost adresată în special pentru sannyaşi*", pentru cei care nu sunt interesaţi de viaţa istorică a lui Iisus, deoarece „*legătura dintre renunțare și spiritualul religiei este în mod ființial un atribut al gândirii hinduse*", apud S.J. Samarta, *op. cit.*, p. 63.

[296] *Ibidem,* p. 63.

[297] M.M. Thomas*, op. cit.*, p. 116, n. 66.

[298] *Ibidem*, p. 109.

personalitate, Pavel, care a văzut permanent în Hristos un simplu om şi nu Dumnezeu.
Explicaţiile, pe care autorul indian le dă pe tema hristologiei, ne duc cu gândul la procesul demitologizării, care se declanşase deja în lumea creştină protestantă. Persoana mistică a lui Hristos este singura importantă pentru autor, latura lui trupească fiind doar un element istoric al unui guru. Singura valoare a lui Hristos ar fi una pur mistic-imitativă.
g. În fine, ultimul nume care vreau să îl analizez aici este cel al lui Mahatma Ghandi (1869 – 1948), „cel mai cunoscut indian în lumea occidentală, deşi mult timp rău înţeles", după cum spunea Jean Herbert[299]. Ghandi nu a fost nici teolog, nici filosof, ci un jurist preocupat de problema politică a neamului său, aflat sub ocupaţie engleză. El pare a fi chiar un om a-religios, de vreme ce afirmase: „întreaga mea experienţă m-a condus la credinţa că nu este alt dumnezeu decât adevărul şi nici un alt drum care să ducă la el decât non-violenţa (ahimsha)"[300]. **Cele trei principii: satya (adevărul), ahimsha (non-violenţa) şi swadeshi (slujirea aproapelui) au constituit cele trei principii ale vieţii şi gândirii lui Ghandi.**
Tema Divinului în gândirea lui Ghandi rămâne totuşi o problemă, dată fiind ambiguitatea expresiilor şi practica lui cotidiană. Pe de o parte îl întâlnim ca un adorator al lui Rama, psalmodiind zilnic, în ritualul închinat zeului, texte din Ramayana, pe de altă parte avem de a face cu expresii de-ale lui ca: „Dumnezeu trebuie adorat sub chipul adevărului", „Dumnezeu este adevărul", „eu nu îl văd pe Dumnezeu ca pe o persoană. Adevărul îmi este Dumnezeu", etc. Şi cu toate acestea cei mai mulţi dintre comentatorii vieţii sale îl consideră un teist.
În cadrul principiilor lui Ghandi, pe care le-am enunţat mai sus, este exprimat şi chipul lui Hristos, cel mai mare dintre sathyagrahi[301]. „Îl consider pe Hristos –zice Mahatma Ghandi – ca pe un mare învăţător al umanităţii însă nu pot vedea în el Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu (…). Iisus se apropie de desăvârşire atât cât este posibil (n.n. omului). Însă cel care vrea să spună că El era desăvârşit nu spune adevărul, căci Dumnezeu stă deasupra omului"[302].
Din toate cuvântările Mântuitorului, Ghandi s-a oprit doar la *Predica de pe munte*, deoarece, după el, în ea se exprimă toată esenţa propovăduirii lui

---

[299] J. Herbert, *L'hindouisme vivant*, Ed. Robert Laffont, Paris, 1975, p. 257.
[300] Mahatma Ghandi, *My experiments with Truth*, London, 1945, apud M.M. Thomas, *op. cit.*, p135.
[301] "cel care a dobândit adevărul".
[302] Apud S.J. Samartha, *op. cit.*, p. 96.

Hristos[303]. El vede credinţa creştină eliberată de cadrul ecclezial, înlăturând aşa-zisul creştinism ortodox instituţionalizat", arătând că Hristos „*poate fi găsit la oameni, care nu au auzit până acum de El sau au înlăturat concepţia oficială creştină*"[304].
Ne dăm seama că Hristos rămâne pentru Ghandi doar un proiect de sacralitate, un ţel sau treaptă superioară în perceperea adevărului. În rest, Iisusul istoriei „nu l-a preocupat niciodată"[305]. Departe deci de a avea un crez precis, Ghandi considera că toate religiile conţin un sâmbure de adevăr, însă niciodată adevărul deplin.
Din cele expuse mai sus putem să ne facem o idee despre chipul hristologic al ecumenismului hindus, care a oferit o variante, care mai de care mai atractive pentru cel doritor de combinaţii şi sincretisme, care *să împace pe toată lumea, dar nimeni să nu fie mulţumit.*
- În primul rând se face o separaţie artificială între Iisus-ul istoriei şi Hristosul slavei. Primul nu contează iar al doilea este transpus în diferite ipostaze, ca: guru[306], jivanmukta[307], marele satyagrahi[308], avatar[309], sannyasin[310], etc.
- Se face referire mai ales la învăţătura morală a lui Hristos, prin care ni se oferă exemplul vieţii. Soteriologia este deci imitativă.
- Crucea este piatra de poticnire a filosofilor hinduşi: fie că o neagă cu desăvârşire în baza faptului că Divinul nu poate pătimi, fie că este acceptată ca simbol al renunţării la lume (în sistemul advaitin). Mai mult, se face o comparaţie foarte ciudată între „moartea orizontală", „sub pom" a lui Buddha, simbolizând pacea, liniştea sau împăcarea cu natura, şi „moartea verticală" a lui Hristos, însemnând acţiunea, duritatea şi exclusivismul[311].
- Tot în problema legată hristologiei se încearcă o separaţie între Hristos şi Biserică, arătându-se că există o posibilitate şi mai verosimilă de înţelegere

---

[303] De fapt, singurele trei opere care au fost lectura preferată a politicianului Ghandi au fost: *Predica de pe munte*, *Bhagavad-gita* şi *Împărăţia lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru* a lui Lev Tolstoi.
[304] S.J. Samartha, *op. cit.*, p. 152.
[305] *Jesus der Offenbarer*, Band II, bearbeitet von Franz Niemann, col. "Texte zur Theologie", Styria verlag, Graz-Wien-Köln, 1990, p. 204.
[306] Satya Sai Baba, Daisetz Teitaro Suzuki.
[307] Svami Vivekananda.
[308] Mahatma Ghandi.
[309] Keshab Candra Sen.
[310] Shri Ramakrshna.
[311] Daisetz Teitaro Suzuki, *Der westliche und östliche Weg. Essays über christliche und buddhistische Mystik,* Frankfurt am Main, 1960, p. 128 – 129.

a Lui în India, decât în Europa. Se ajunge astfel la un „Hristos universal", explicat pe baza gândirii advaitiste.
- Din datul revelat al Sfintei Scripturii se reţine foarte puţin. Vechiul Testament se înlătură cu desăvârşire iar din Noul Testament se studiază fie moralitatea propovăduită de Hristos (mişcarea Brahma Samaj), fie se face exegeză cvasi-uppanishadică asupra Logosului, din Evanghelia lui Ioan.
- În problema teognosiei, ca şi condiţie a mântuirii, se înlătură dogma, arătându-se că fiecare are *ishtam-ul* său (calea sa), dogma fiind din punctul lor de vedere o *presiune a conştiinţei*, pe care ar exercita-o creştinismul instituţionalizat. În al doilea rând se pune mare accent pe experienţă, unirea cu Fiinţa cosmică, singura realitate a cosmosului.
- Religiile, zic ei, sunt toate o cale spre adevăr. Niciuna din ele nu-l deţine deplin, ci fragmentar (Mahatma Ghandi), de aceea adevărul trebuie căutat în profunzimea fiecărui sistem religios.
- Lipsa delimitării clare între fiinţe şi energiile divine duce la o amestecare a proprietăţilor, concluzionându-se că toţi oamenii pot devenii fii ai lui Dumnezeu, prin contopirea în sacralitatea brahmanică, esenţa lumii. Hristos ne-ar fi deci un exemplu al dobândirii stării de moksha.
Din punct de vedere creştin, Hristos nu poate fi oferit ca model yoghinic, deoarece între viaţa şi învăţătura Sa, pe de o parte, şi lumea yoghinică, pe de altă parte, este o diferenţă foarte mare. Hristos nu a venit să elibereze un trup din ciclul reîncarnărilor, ci să elibereze lumea din puterea diavolului, care îi era supusă prin neascultarea primilor oameni.
Yoghinii sunt de fapt oameni preocupaţi de *devenirea* lor, de eliberarea lor, ori Hristos nu pune problema mântuirii personale, de vreme ce El este „Lumina lumii" sau mântuirea lumii. De asemenea, cu ce lucrează un yoghin, decât cu propria energie somatică, cu care face aşa-numitele *siddhi*, minuni. Ori Mântuitorul Hristos lucrează cu energia dumnezeirii Sale, cu care repune lumea în contact cu Dumnezeu-Tatăl.
Hristos nu este doar un model, aşa cum doresc să îl reprezinte aceşti sincretişti, ci este o implicaţie personală a lui Dumnezeu în creaţie. El este un *ajutor haric* pentru om în ascensiunea lui spre desăvârşire. Buddha şi celelalte divinităţi ale lumii hinduse sunt doar elemente decorative şi paradigmatice, care nu au o implicaţie directă în mântuirea omului. Acuza de ateism adresată buddhismului este destul de evidentă, deşi adepţii se simt foarte jigniţi de termenul *nastika* (atei), însă Gautama Buddha nu a vorbit niciodată de Dumnezeu afirmând permanent că este un lucru neimportant pentru om.
Unificarea umanităţii sub egida unei singure religii este o altă găselniţă al unei lumi new age-iste, care vrea să facă din Hristos o personalitate a istoriei între alte personalităţi, evident eliminând elementul divin din viaţa

Lui. Toate aceste remarci hinduse, măgulitoare pentru unii, sunt pentru noi umilitoare, deoarece distruge ceea ce un creştin are mai sfânt: Dumnezeirea lui Hristos.
Jertfa lui Hristos, care realizează comuniunea edenică dintre oameni şi Dumnezeu, este eliminată din această prezentare a Lui, de către linia hinduismului pro-hristic. Ori tocmai această jertfă, concretizată în lucrarea euharistică este cea care reprezintă chintesenţa credinţei creştine.

SINCRETISMUL DINTRE ISLAM ŞI HINDUISM: SIKHISMUL

Încă din secolul al VII-lea d. Hr., prin califul Omar, islamismul a pătruns în spaţiul Indiei, urmând a se infiltra profund în secolele care au urmat, astfel încât actualmente există probleme mari în ceea ce priveşte toleranţa religioasă în India, deoarece se cunoaşte faptul că teritoriul Kashmirului, care este provincie indiană este totuşi populată în majoritate de musulmani, care doresc să se alipească Pakistanului. În urma interferenţelor dintre cele două religii (hinduism şi islamism) a reieşit un hibrid, care pretinde a fi o religie total independentă de sursele sale de provenienţă, şi anume religia *SIKH.*
În ceea ce priveşte denumirea acestei mişcări, termenul de „sikh" înseamnă „discipol", ca unii care au ca maestru şi întemeietor pe Guru Nanak şi pe cei nouă succesori. Alte denumiri ar mai fi: „Nanak-Panth" (Calea lui Nanak) şi „Sikh-Panth (Calea discipolilor).
Din lumea hindusă, sikh-şi au preluat următoarele influenţe:
-ideea de *sadhu*, care erau acei asceţi rătăcitori, din care apoi au apărut şi întemeietorii sikhşilor.
-de asemenea, tot de sorginte hindusă este şi tema *bhakti*, adică adorarea lui Dumnezeu, ca singură formă de religiozitate admisă.
-ultima treaptă din asceza vieţii este *eliberarea* (starea de moksha sau mukti), după care va urma o nouă încarnare sau eliberarea deplină.
-Dumnezeu este prezentat ca o entitate fără nici o calitate, acea reprezentare pe care hinduşii o numesc *nirguna*.
-Tot din hinduism au împrumutat şi ideea de *samsara*, adică starea de transmigraţie, în urma bagajului karmic, ce nu a fost expiat în timpul vieţii.

Din lumea musulmană, sikhşii au preluat ideea de *sufi*, adică acei asceţi, consideraţi eretici în doctrina islamică şi care s-ar apropia prin modul lor de viaţă de asceţii sikh-şi.
Zona locuită de sikşi este Punjabul, de aceea există o vorbă care spune, toţi sikhşi sunt punjabi dar nu toţi punjabii sunt sikşhi[312]. Definiţia sikhismului este următoarea: *religia care oferă credincioşilor ei credinţa în Dumnezeu, numit AKAL PURAKH (Eternul), precum şi în cei zece guru (de la guru Nanak la guru Gobind Singh), în Sri Guru Granth Sahib (Nobila Carte), în celelalte scrieri ale altor maeştri spirituali ai acestei religii, precum şi în ceremonia de iniţiere (Khalasa)*.

LITERATURA SIKH

Termenul de sikh, aşa cum am arătat, înseamnă „discipol", desemnând discipolii lui Guru Nanak şi ai urmaşilor lui. După moarte ultimului mare guru, ideea de autoritate deplină este preluată de cartea sacră, considerată ca fiind „Guru etern"[313]. Cartea se numeşte Guru Ādi Granth (Cartea începutului) sau Guru Granth Sahib (Nobila Carte). Cartea aceasta este o culegere de idei înţelepte ale celor zece guru, scrise în limba punjab în alfabetul *gumurki*. De reţinut este că în fiecare casă sikh se găseşte o carte *Ādi Granth* iar recitarea în cadrul sacru a acestei cărţi se realizează fie în templele sikh (denumite gurdvara – „poarta înţeptului") fie acasă, acompaniată de muzică, de aranjamente estetice, etc., tocmai pentru a crea un cadrul prielnic de recitare a acestei cărţi.
Alte scrieri cu caracter sacru pentru sikh este şi *Dasam Granth* (Cartea celui de al zecelea Guru), adică a lui Guru Gobind Singh († 1708), precum şi scrierile lui *Bhāi* („Frate") şi cele ale lui *Bhāi Nand Lal*. Evlavia credincioşilor îi face pe cei mai ambiţioşi să recite cartea *Ādi Granth* fără întrerupere timp de 48 de ore pentru a fi astfel parcurse cele 1430 de pagini ale lucrării.

PERSONALITATEA ÎNTEMEIETORULUI RELIGIEI SIKH

Întemeietorul acestei religii este *Guru Nanak*, născut într-o familie de hinduşi din Punjab, din casta negustorilor. Evident ca şi în cazul altor personalităţi religioase şi Nanak se bucură de o exprimare romanţată şi plină de legende a vieţii sale. Din cartea *Povestirile sau mărturiile despre*

[312] Lakshmi Kapani, *Religia Sikh*, în vol. „Religiile lumii", coordonator Jean Delumeau, trad. Bogdan Budeş, Edit. Humnaitas, Bucureşti, 1996, p. 415.
[313] Ibidem, p. 416.

naştere (Janamsakhi) scrise la o perioadă destul de îndepărtată de la naşterea sa, sunt relatate o serie de fapte care vor să pună în relief starea de ecclectus al acestui om. Astfel încă din pruncie el manifesta un temperament ieşit din comun prin îngăduinţa cu care privea lumea şi pe oameni. Îi plăcea să petreacă timpul în preajma hinduşilor şi a musulmanilor, deşi aceste religii erau într-un permanent conflict de interese, care se solda şi atunci ca şi astăzi cu mulţi morţi de o parte şi de alta a taberelor. De asemenea, el manifesta o simpatie exagerată pentru paria şi pentru oamenii de condiţie umilă. Fire melancolică, el iubea rugăciunea, nefiind înclinat spre nici o meserie. Citea mult din literatura sacră a ambelor religii, ceea ce i-a format o bază destul de profundă pentru elaborarea unei noi învăţături.
Experienţa „chemării" sale, ca şi în cazul şamanismului, a avut loc în tinereţe, când a dispărut pentru trei zile în apa unui râu, la Sultanpur. Revenit pe pământ el a început să repete întruna „nu există hinduşi, nu există musulmani", ceea ce i-a atras adversitatea din ambele părţi. Prin această afirmaţie el încerca să prezinte caracterul a-confesional al credinţei religioase, deşi ulterior religia întemeiată de el este tot de nuanţă confesională. La vârsta de 27 de ani, Nanāk abandonează viaţa de familie, asemenea lui Buddha peregrinând în vederea dobândirii fericirii şi a eliberării totale. Astfel împreună cu un discipol musulman, Mardanā, el cutreieră aproape întreaga Indie. Deşi nu era ascet ca ceilalţi sannyasi, purta haina de *udāsi* (ascet cerşetor).

DOCTRINA LUI GURU NANĀK

În ceea ce priveşte doctrina lui Nanāk ea împrumută, aşa cum am arătat elemente hinduse sau musulmane, oferind un sincretism religios cu pretenţii de originalitate. În cadrul teognosiei, Dumnezeu este unic şi impersonal. El este numit *Akāl Purakh* („Omul atemporal"), o fiinţă supremă nesupusă timpului şi efemerităţii[314]. El este pe de o parte „înzestrat cu calităţi" (saguna), pe de altă parte „fără calităţi" (nirguna). Contradicţia este aici aparentă, deoarece acest Nemanifestat divin se manifestă în momentul în care se implică în actul creator. Dar atenţie, Dumnezeul lui Nanāk nu este o Persoană divină, în sensul în care îl cunosc creştinii pe Dumnezeu, nici un fel de Īśvara al yoginilor. Ideea de *avatar* este străină religiei Sikh, ca şi cea de prezentare a lui Dumnezeu ca *Sat-Cit-Ānanda* („Fiinţă-Conştiinţă-Fericire"). Cel mult se poate vorbi despre Dumnezeul sikh ca despre Adevărul absolut (Satinām). Dumnezeu se poate

[314] *Ibidem*, p. 417.

cunoaşte din pronunţarea Numelui sau din Sunetul fundamental, care îl reprezintă sau din vocea lui Guru.
Omul curat spiritual recunoaşte acest sunet divin[315] care are în el o rezonanţă eliberatoare. Practicarea devoţiunii (bhakti) implică deci „chemarea permanentă a Numelui divin" (nām simaran) şi repetarea lui murmurată (nām japam), prin care omul se eliberează din ciclul reâncarnărilor (samsāra). De aceea, riturile exterioare, cum ar fi sacrificiile sau pelerinajele nu au finalitate soteriologică, ci invocarea Numelui divin poate aduce starea de eliberare. În acest context religia Sikh a simplificat la maximum riturile, reţinând doar cele ce privesc naşterea, căsătoria şi moartea precum şi iniţierea.
Tot ca o practică de eliberare din încătuşarea eului este şi eliminarea lui prin iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni. Este singura şansă ca omul să poată scăpa de propriul lui *haumai*, egoismul, prin care el uită de oameni şi de divin. Ori repetarea permanentă a Numelui divin îi dă această continuă anamneză care îl fereşte de egoism. Pe lângă repetarea murmurată sau în gând a Numelui divin mai există şi cântarea în comun (*kīrtan*) realizată de comunitatea sikh în templu (gurdvārā). Tot pentru eliminarea egoismului, Guru Nanāk impune o altă practică, necunoscută în lumea hindusă, şi anume, sistemul *langar* („bucătărie" sau „sală a comunităţii"), unde masa se servea în comun, întărindu-se sentimentul de dependenţă şi frăţietate dintre membrii. În cadrul ei se ştergea orice diferenţă de castă sau de stare socială dintre oameni, astfel încât fiecare se simţea egal celuilalt, spre deosebire de lumea hindusă unde sistemul castelor era normativ pentru societate[316]. Langar se mai practică şi astăzi în comunităţile de sikh-şi, constând în consumarea în comun a hranei sacre, *karāh prasād*, un fel de mâncare din făină, zahăr şi unt degresat. Cu toată această comuniune în cadrul comunităţii, sikh-şi din India nu au depăşit optica, este drept mai îndulcită, faţă de chūdra, cei impuri, care pentru cei tradiţionalişti rămân totuşi de neatins.

SUCCESORII LUI GURU NANĀK

După moartea întemeietorului acestei credinţe, conducerea comunităţii a fost preluată de zece succesori, fiecare cu contribuţia lor în răspândirea şi aprofundarea comunităţii sikh. Dintre cei mai reprezentativi amintim:

---

[315] Este vorba mai ales despre primul cuvânt cu care începe cartea Ādi Granth şi anume:Ik-om-kār, tradus prin „Unul", unde termenul de „om" are rezonanţa hindusă a sunetului fundamental „Aum"
[316] Se cunosc discrepanţele care existau şi încă mai există între un brahman şi un sudra sau un paria.

a.Guru Angad (+1552) este cel care introduce în cadrul limbii punjab alfabetul *gurmukhi.*
b.Guru Amar Dās (+1574) elimină sacrificiul văduvei la moartea soţului (*sati*), care trebuiau potrivit tradiţiei hinduse să se arunce în focul unde ardea trupul soţului mort. De asemenea, pentru a deosebi femeile sikh de musulmane s-a precizat ca vălul (practica „purdāh) să nu mai fie obligatoriu pentru femeile sikh. Şi tot prin acest guru s-au simplificat riturile existe cu privire la naştere, iniţiere, căsătorie şi funeralii.
c.Guru Rām Dās (+1581) este cel care a cumpărat locul unde va fi săpat lacul numit „lacul cu Nectar" (Amrit-sar), de unde se va prelua şi denumirea capitalei sikh.
d.Guru Arjun (+1606) a construit în mijlocul lacului primul templu sikh, numit Harmandir („templul lui Hari", a lui Vilnu), care a devenit celebru astăzi, prin opulenţa cu care a fost ornamentat, meritându-şi pe drept cuvânt numele de „templul de aur". Celebritatea acestui templu se leagă de un fapt cu conotaţii negative, deoarece motivul uciderii lui Indira Ghandi şi a lui Javarhalal Nehru, premieri indieni, ar fi fost pângărirea acestui templu prin intrarea în el a trupelor statale, care pentru faptul că nu erau sikh au pângărit templu[317]. Tot acest guru ar fi compilat cartea sacră Guru Grant Sahib („Nobila Carte"), pe care ar fi adus-o la Harmandir. Guru Arjun este primul martir al religiei sikh, fiind ucis de către împăratul mongol, care privea cu suspiciune noua religie. Din acest motiv guru Arjun şi-a sfătuit fiul să poarte sabie sau pumnal pentru a se putea feri de acţiunile criminale ale duşmanilor noii credinţe.
e. Guru Hargobind (+1645) a adăugat o a doua sabie la brâul adepţilor sikh., iniţiindu-se tradiţia *mīrī-pīrī* în care autoritatea spirituală (*pīrī*) este combinată cu cea vremelnică (*mīrī*).
f.Ultimul conducător, Guru Gobind Singh (+1708) readuce religia sikh la forţa pe care o avea înainte la început şi care prin ultimii guru se cam atrofiase. El iniţiază ordinul militar şi războinic *Khalasa* („cei puri") şi a introdus ritul iniţiatic *amrit* („nectar"). În cadrul lui se amestecă o apă cu zahăr într-un vas cu ajutorul unei săbii cu două tăişuri, din care va bea atât novicele cât şi ceilalţi participanţi.

INIŢIEREA ÎN RELIGIA SIKH. RITUL KHALASA

Iniţiatul în cadrul acestui rit poartă numele de *amritdhari* (cel purtător de nectar), deoarece el primeşte acum nectar. Mai există o iniţiere mai simplă *sahajdhari* cei care cred în învăţăturile lui Guru Granth Sahib, în Dasam

[317] Acest lucru a cerut ca păcatul să fie spălat cu sânge şi astfel s-au organizat cele două asasinate.

Granth şi în învăţăturile celor zece guru, dar care nu au intrat în iniţierea războinică *Khalasa*. Amritdhari nu mai au voie să-şi taie pletele, atât bărbaţii (nici barba), cât şi femeile, deoarece o atare neascultare îi aduce pe adepţi în starea de *patit*, adică de „decăzuţi".
În cadrul religiei sikh se impune respectarea celor cinci „K". Mai precis este vorba despre:
-*Kesh*, pletele netăiate;
-*Kanghā* pieptenele, pe care trebuie să-l poarte introdus în coc;
-*Kara* brăţara de oţel;
-*Kacchā* pantalonii scurţi tradiţionali, care trebuie purtaţi pe sub veşminte;
-*Kirpān* pumnalul sau pumnalele, care se poartă la brâu. Un adevărat khalasa nu trebuie să se despartă niciodată de aceste pumnale, prin care bărbatul este considerat un adevărat leu (singh)
Templul (*gurdvara*) în credinţa sikh are o importanţă foarte mare, fiind locul de adunare şi de rugăciune al adepţilor. El este o combinaţie între stilul mongol şi stilul hindus, însă fără a avea acea multitudine de statui ca şi în religia hindusă. Sacralitatea spaţiului este asigurată de prezenţa cărţii sacre *Ādi Granth,* numită şi *Guru Granth Sahib*, care este venerată ca o prezenţă divină efectivă[318].
Templul cel mai important este cel de la Amritsar, unde în fiecare dimineaţă nobila carte este purtată într-o litieră de aur, în cântări şi alte gesturi devoţionale, de la *Akāl Takht* („Tronul Celui Etern") la Templul de aur. După lectura din ea în cadrul cultului ea este dusă înapoi în acelaşi fast ceremonial. Locul de întâlnire a sikh-şilor este *Akāl Takh*, unde ei discută problemele religioase şi politice ale comunităţii lor. Tot aici au loc riturile cele mai importante cum ar fi iniţierile în ritul Khalasa.
Fiecare sikh are obligaţia de a merge la gurdvara pentru a asculta cuvântul sfânt citit din *Ādi Granth*. Comunitatea, „cei buni" (*sangat*) se adună aici pentru a cânta împreună (*kirtan*) şi pentru a se ruga dar mai ales pentru a avea acces la *Sunetul fundamental*. Lectura sacră din Adi Granth o face un preot, *granthi*, care agită în timpul lecturii o apărătoare de muşte. Credincioşii stau în templu cu capul acoperit şi descălţaţi, în semn de smerenie, cu siguranţă fiind vorba despre o influenţă musulmană. Ei se înclină în faţa cărţii sacre aşezată în mijlocul încăperii templului, pe un suport şi acoperită cu o pânză frumos brodată. Pentru credinciosul care nu poate merge la templu, latura religioasă a lui este rugăciunea, care se rosteşte de trei ori pe zi: dimineaţa, seara şi noaptea. Ea constă în rostirea numelui lui Dumnezeu (*nām simaran*), care poate fi făcută singular sau în

[318] Mai există şi alte temple importante alături de cel de la Amritsar, cum ar fi *Takht*, *Sri Mandir Sahib* , la Patna în Bihar, *Takht Kesh Garh Sahib* (în Punjab) etc.

comun cu familia sau în templu. Rugăciunea cea mai importantă este *Japji (Adi Granth 1-8)* scrisă chiar de Guru Nānak.
Posibilitatea de a realiza de a aprofunda viaţa comunitară a sikh-şilor se realizează şi prin masa iubiri, percepută prin sistemul *langar,* care este o bucătărie cu sală de mese anexată unui *gurdvārā*. Aici se prepară hrana sacră, *karah prasad*, cu rugăciuni şi cântări devoţionale, prin care aceasta se binecuvântează. Este, dacă vreţi, un fel de „împărtăşanie" a iubirii şi comuniunii dintre membrii acestei comunităţi religioase. Hrana sacră este un amestec de grâu, zahăr şi unt topit, care se împarte tuturor celor care au participat la rugăciunea de la *gurdvārā*. Prin aceasta se întăreşte spiritul comunitar şi se asigură şi celor nevoiaşi un minim de subzistenţă.
În ceea ce priveşte sărbătorile religiei sikh ele sunt legate mai ales de personalităţile spirituale, de care se leagă cultul respectiv. Astfel amintim *Naşterea lui Guru Nānak* (pe la jumătatea lunii noiembrie), *Naşterea lui Guru Gobind Singh* (în luna iunie), procesiunea Holā Maholā (23 martie), „care celebrează ritul amrit asupra celor cinci preaiubiţi"[319], celebrarea instituirii ceremoniei Khālasā, comemorarea martiriului lui Guru arjun (7 iunie), etc.
Fiind o comunitate religioasă la interferenţa a două mari religii: hinduismul şi islamismul, evident era şi greu de supravieţuit în identitatea lor primară. De aceea, era nevoie ca să se păstreze cu orice preţ elementele religioase primite de la maeştrii săi. Tema misterului şi a iniţierii în religia sikh a fost una dintre formele cele mai propice pentru păstrarea independenţei religioase şi pentru atragerea altor căutători. Însă doar noţiunile religioase de mister sau retragerea adepţilor în spatele credinţei exotice, nu era suficientă pentru violenţa misionară musulmană, care îi ameninţa sau pentru linia politică, ce implica o subordonare totală liniei guvernamentale. Astfel membrii acestei religii şi-au creat *Singh Sabhā* („Adunarea leilor") în anul 1873. în anul 1920 s-a înfiinţat partidul *Akāli Dal* („Adepţii Atemporalului") pentru a-şi reprezenta interesele la nivel guvernamental. În momentul în care presiunea politică a fost foarte mare, încât armatele indiene au încercat în 1984 să asedieze Templul de Aur a avut loc răzbunarea sikh-şilor, prin asasinarea premierului Indira Gandhi, de către propriile sale gărzi de corp, formate din soldaţi sikh. Se pare că şi urmaşul ei Javarhalal Nehru ar fi fost asasinat tot de către aceştia din aceleaşi motive politico-religioase. În fine, astăzi sikh-şii urmăresc să întemeieze statul lor, Khālistan („ţara celor puri"). O atare idee este pe cât de îndrăzneaţă, pe atât de periculoasă, deoarece mai aprinde un butoi de pulbere în zonă, pe lângă cel deja aprins din Kashmir.

[319] Lakshmi Kapani, *Religia Sikh*, în vol. „Religiile lumii", p. 423.

CHINA SAU CREDINŢA ÎN RESPECTUL UMAN, MAI DEGRABĂ DECÂT CREDINŢA ÎN ZEI

China reprezintă ţara unei culturi şi civilizaţii mult superioare, rămasă normativă pentru lumea Asiei. Putem spune că fiecare ţară vecină ei a fost marcată de credinţele şi de civilizaţia chineză. Un simplu exemplu: atât coreeni, cât şi japonezii sunt tributari în acceptarea buddhismului, cu

formele sale valorice[320]. Sau pan-energetismul lui *chi*[321], este tot de proveniență chineză, deși îl găsim la toate aceste popoare.
Ca amplasare geografică, China se află la extremitatea estică a Asiei, având ca vecini la nord Rusia şi Mongolia, la sud, sud-vest, Pakistanul şi India, la sud, sud-est Vietnamul, Laosul, şi Coreea de Nord. Populaţia chineză depăşeşte astăzi un miliard de oameni, cu o densitate de 111 locuitori/km^2, având ca şi capitală Beijingul.
În ceea ce priveşte populaţia chineză, este de rasă mongoloidă, cu o vechime foarte mare în această parte a lumii. Să ne amintim doar de celebrul „om de Pekin", care ar data din anii 400.000 î. Hr. Însă ca formaţiune statală, China devine stat organizat abia din mileniul al II-lea î. Hr., prima dinastie fiind Chang (sec. XVIII – XI îHr). Din această perioadă datează vase de bronz, cu figuri zoomorfe. De asemenea, tot acum se impune un element, care va deveni caracteristic societăţii chineze: cultul strămoşilor şi respectul faţă de superior.
O altă dinastie importantă este cea numită *Chu* (secolul XI – III îHr.), în care noul împărat biruitor, Wu, împarte teritoriul la rudenii şi prieteni, pentru a realiza o alianţă puternică şi o administrare mai bună, organizându-se în aproximativ 200 de stăţuleţe. Fenomenul a fost însă invers: formaţiunile divizate au început o luptă fratricidă pentru acapararea de noi teritorii. Tot în această perioadă apar religiile care vor domina credinţele chinezilor: confucianismul şi taoismul.
O dinastie foarte scurtă ca extindere temporară, dar foarte importantă pentru viitorul ţării este cea numită *Qin* sau *Chin* (221 – 206 îHr.), deoarece, de la numele întemeietorului ei, împăratul Qin Shu Huangdi (221 – 210 îHr.) se trage numele ţării, China. El reunifică statul, dându-i o forţă imperială impresionantă. Alte dinastii importante în istoria Chinei sunt: Han, Wei, Wu, iar ultima care a durat din secolul al XVII-lea până în anul 1911, a fost cea manciuriană, Qing.
În ceea ce priveşte importanţa civilizaţiei chineze, putem aminti că prin chinezi omenirea a avut acces la descoperiri foarte importante, cum ar fi busola, seismograful, hârtia, praful de puşcă şi tiparul.
Literatura religioasă chineză, care este foarte importantă pentru studiul nostru este subsumată în colecţia celor cinci cărţi, de *ţin*, numită *Wu - ching*. Cele cinci cărţi au în vedere linia istorică, morală şi socială a Chinei antice. Prima carte este intitulată *Shu – ching* (sau *Şu-ţin*), scrisă probabil de către Confucius care are un caracter moralizator; a doua carte, *Shi* –

[320] Vezi sistemul estetic şi cultural adus de budhhismul zen în Japonia.
[321] *Chi* este redarea ideii de energie pan-cosmică, care o are şi omul în compoziţia sa şi care îl ajută pe acesta în realizarea armoniei lui Dao în viaţa sa.

ching (sau *Şi - ţin*) este cartea poemelor, cuprinzând nu mai puţin de 305 poeme; a treia carte, *Li - ching* (*Li-ţin*), „codicele ceremonialului", probabil alcătuită de către acelaşi Confucius, cuprinde toate normele, care se cer respectate în relaţia dintre părinţi şi copii, dintre stăpâni şi supuşi, dintre dascăli şi elevi, etc.; a patra carte se numeşte *I – ching* (sau *Ii-ţin*), este o carte de mantică, în care ghicirea se face prin „citirea" celor 64 de figuri, numite trigrame; în fine, ultima dintre cele cinci cărţi este Ch'un - Ch'in (Chiun – ţieu), intitulată *Analele de primăvară şi de toamnă* cuprinde istoria statului Lu, în perioada în care a trăit Confucius şi după moartea lui, pe o perioadă de aproximativ 300 de ani (722 – 471 îHr.)

În ceea ce priveşte religia chineză pre-confuciană, nu se poate vorbi despre un monoteism, ci cel mult despre un henoteism chinez. Zeul principal este cel al cerului, T'yen, pe numele lui întreg *Hao T'yen Shan-Ti* (Împăratul vastului cer), care ulterior primeşte trăsături antropomorfice. El este cel care trimite ploaia pe pământ pentru ca acesta să rodească. Împăratul Chinei este întruparea zeului pe pământ, deci orice atac la adresa lui trebuia interpretat ca un atac la adresa divinităţii.

Pământul era şi el zeificat, cu numele de *Hu – tu*, asigurând fertilitatea ogoarelor precum şi conducerea trupelor la război. Probabil pentru aspectul lui mai dur, lui i se aduceau din când în când jertfe umane.

Un alt principiu divin în constituie polarizarea dintre Yang şi Yin, în care primul reprezenta principiul masculin, lumina, căldura şi creaţia, în vreme ce cel de al doilea reprezintă principiul feminin, întunericul, răceala şi distrugerea. Prin extensiune aceste principii îşi concretizează prezenţa lor şi în alte polarizări, ca soarele – luna, bărbatul – femeia, conducător – supus, etc. Armonia dintre aceste extreme o asigură *Dao*, care este percepută ca o ordine universală, care păstrează echilibrul din creaţie.

Mai amintim că lumea chineză avea şi credinţe animiste, prin care se cinsteau diferite elemente ale naturii (munţi, fluviul Galben şi cel Albastru, soarele, luna, bucătăria, etc.). Pe lângă acestea se mai cinsteau spiritele strămoşilor, care era una din cerinţele fiecărui chinez.

Cultul primar nu impunea o castă sacerdotală specială, preoţi fiind în primul rând împăratul, apoi principii, şefii satelor şi capii de familie. Sacrificiile aduse de aceştia erau ordinare, aduse în fiecare zi, şi cele extraordinare, aduse cu diferite ocazii speciale (război, vânătoare, calamităţi etc.).

Vrăjitoria se practica cu scop taumaturgic iar magia se făcea prin consultarea liniilor realizate prin crăparea unei carapace de broască ţestoasă, pusă la foc. În acelaşi procedeu se utiliza omoplaţi de animale sau beţişoare de achileea, care erau aruncate pe pământ iar formele lor erau apoi interpretate.

Viaţa morală era foarte înaltă, marcată de respectul faţă de cei superiori, fie că era vorba despre conducători, fie că era vorba despre părinţi, soţi sau fraţii mai mari. Ca o caracteristică a chinezului era sentimentul datoriei sale, care i-a făcut să ridice cea mai mare construcţie din lume: marele Zid chinezesc.
Exista cu siguranţă şi sclavia, deoarece în anumite perioade, la construirea zidului chinezesc s-au utilizat şi sclavi. Poligamia era un privilegiu al împăratului şi al unor nobili. În cazul în care soţia nu putea avea copii sau nu mai oferea plăcere soţului ei, ea putea cumpăra, cu acordul acestuia, o nouă soţie, dintre fetele sărace, pe care o plătea familiei acesteia. Ea devenea o soţie de rang inferior, dar care se bucura de cinstea noii sale familii. Un rol important şi de multe ori prea puţin benefic, avea mama soţului, care trebuia cinstită şi respectată în cuvintele ei.
Cultul morţilor implica ceremonii de înmormântare, care difereau după funcţia şi posibilităţile financiare ale oamenilor. Exista concepţia că fiecare om are două suflete: *cel ceresc, hun*, care după moarte se ridica la cer, unde intra în slujba zeului T'yen; *cel pământesc, po*, care rămânea lângă trupul depus în mormânt, căruia trebuia să i se ofere ofrande, pentru a asigura liniştea mortului, altminteri devenea violent şi dăunător.

CONFUCIUS – REORMATOR SOCIAL ŞI ÎNTEMEIETOR AL RELIGIEI RESPECTULUI

Kung Fu-tzî, pe numele lui latinizat de către misionarii creştini din secolul al XVII-lea Confucius, nu a fost propriu-zis un întemeietor de religie, cât mai ales un reformator social, care a ştiut să ceară poporului respectul faţă de conducere şi strămoşi, pentru a asigura stabilitatea în ţară.
Se cunoaşte prea puţin despre personalitatea lui. Se pare că s-ar fi născut prin anul 551 îHr. în principatul Lu, dintr-o famile nobilă ruinată. Rămas orfan de timpuriu de tată, el va fi permanent marcat de personalitatea mamei sale. La 19 ani se căsătoreşte, având doi copii, fără să aibă fericirea unei căsnicii foarte bine închegate probabil şi datorită faptului că a fost permanent urmărit de imaginea mamei sale, de care era foarte ataşat.
În planul activităţii sociale, deşi deloc mulţumit cu societatea în care trăia, s-a ocupat de justiţie, ca ministru al lucrărilor publice şi al justiţiei. Ba se pare că intră chiar în conflict cu principele statului Lu atunci când acesta din urmă a încercat să introducă muzica la palat.
În planul vieţii spirituale, putem mai degrabă vorbi despre o filozofie a lui Confucius, decât despre o religie, deoarece acesta prezintă o etică filozofică normativă pentru poporul care se dorea a fi recuperat din

indiferenţa faţă de strămoşi, faţă de superiori sau faţă de profesori şi părinţi. Credinţa confucianistă stă la baza comportamentului chinezilor faţă de superiori, care s-a dovedit a fi exemplar pentru multe popoare şi mai ales pentru dictatori, care şi-au dorit o atare ataşare a neamului faţă de ideile şi persoana sa. Întâlnirea dintre cei doi mari maeştri ai Chinei acelor timpuri, mai precis dintre Confucius şi Lao-tze, nu a oferit acel miraculos scontat.
După căderea lui în dizgraţia curţii princiare de Lu, Confucius se retrage în singurătate, lăsând în urma lui nu mai puţin de 3000 de ucenici. Moare în jurul anului 479 îHr.
În ceea ce priveşte învăţătura lui, el însuşi recunoaşte că nu a fost niciodată un iniţiator de credinţe noi, cât mai ales un „transmiţător" pe mai departe a vechilor învăţături. El nu a oferit un sistem propriu, ci asemenea lui Socrate, ideile lui au fost transmise de către ucenicii lui, încercând să revoluţioneze contemporanii săi prin reîntoarcerea la trecutul idealist al vremurilor mitice.
Din punct de vedere religios, Confucius nu respinge divinităţile lumii chineze, însă accentul lui este pus pe modul de convieţuire cu reprezentanţii divinului, deoarece orice ordine statală sau socială este voită şi impusă de divinitatea Hao Tien. Asemenea lui Buddha, şi Confucius, la întrebarea cum pot fi slujiţi zeii, el răspunde că dacă nu eşti capabil să îi slujeşti pe oameni, cum poţi să îi slujeşti pe zei. Practicarea unei vieţi morale şi sociale adecvate, este împlinirea *Căii Cerului*, pe care o propune maestrul. Maestrul este mai degrabă adeptul credinţei în ritualurile strămoşilor, decât în cele ale zeilor, deoarece prin primele se exprimă faptic sentimentul de respect faţă de înaintaşi şi superiori.
Conceptele care stau la baza confucianismului sunt următoarele:
-*Calea (Tao)*, care reprezintă această armonizare a omului cu societatea.
- *Virtutea (De)* are la Confucius mai mult o conotaţie socială, de vreme ce cea mai mare virtute este respectul faţă de cei superiori omului.
- *Omenia (Ren)*, care impune acel principiu de convieţuire dintre oameni, dar, atenţie, şi principiul de guvernare a ţării.
- *Dreptatea (I)* este exprimată în termeni juridici, ca o echivalenţă a meritelor omului.
- În fine, *comportamentul (Li)*, care este foarte riguros observat şi codificat în lumea chineză din acea perioadă. O parte din acele coduri de comportament au transmis influenţa sa până în zilele noastre, mai ales în acele saluturi şi aplecări. Evident că societatea comunistă chinezească a desfiinţat aceste coduri, o dată cu distrugerea regalităţii, dar o parte s-au păstrat în subconştientul comun al oamenilor.

În ceea ce priveşte etica lui Confucius, în afară de cele amintite mai sus, putem spune că el insistă foarte mult pe *reciprocitate (shu)*, care este piatra unghiulară a întregului său sistem filosofic. „Ceea ce nu doreşti să ţi se facă ţie, să nu faci nici tu altora". Această prescripţie este aşa cum se vede o normă universală de vreme ce o întâlnim nu numai în confucianism, ci şi în alte religii[322].
O altă dogmă etică foarte importantă pentru Confucius este considerarea întregii societăţi ca o *familie*. Raporturile sunt dominate de câteva relaţii, care trebuie respectate cu stricteţe, şi anume:
- relaţia tată – fiu,
- frate mai mare – frate mai mic,
- soţ – soţie,
- bătrân - tânăr,
- stăpân – supus,

Dintre urmaşii lui Confucius, cel mai pregnant s-a afirmat *Mencius* (Men – tzî), care a trăit în secolul al IV-lea îHr. Şi el pune accentul pe „calea vechilor regi", considerând societatea antică ca o atmosferă şi un spaţiu mitic, al unui timp de aur (un fel de *golden age*). Diferit de dascălul său, Mencius consideră poporul superior regalităţii, ba chiar şi zeilor. El spunea că oamenii se nasc la fel, dar apoi diferă prin educaţie.
Un alt reprezentant este Ciu-sî, un fel de Toma de Aquino, care a trăit în secolul al XII-lea d.Hr, raţionalizând sistemul teognostic confucianist.
Acest sistem etico-religios, confucianismul, a făcut ca niciodată chinezul să fie un mare devoţionist, un adorator al zeilor şi adept al lungilor pelerinaje. El a devenit o fire pragmatică, transpus, prin sistemul confucianist,într-o naţiune care a făcut din conducător, adevăraţi idoli ai neamului.
Modalitatea aceasta de obedienţă s-a dorit a fi impusă şi în Apus, dar nu a dat rezultatele scontate, deoarece a dus în cele mai multe cazuri la impuneri prin forţă a unor sisteme, care a făcut să curgă mult sânge pentru a fi menţinute.

TAOISMUL SAU ARMONIA CU SINE ŞI CU NATURA

Acest sistem religios, care se apleacă mai mult spre sinele uman, decât a făcut-o confucianismul, are ca iniţiator pe *Lao Tze*, pe numele său adevărat, *Li-poh-ian*, despre care se cunosc şi mai puţine lucruri decât s-au cunoscut despre Confucius. El însuşi era de părere că despre conducători trebuie să

[322] "Câte doriţi să vă facă vouă oamenii, faceţi-le şi voi lor…" (Mat. 7, 12). Observăm aici pozitivitatea poruncii, faţă ideea de "să nu faceţi", care marchează negativitatea ei la confucieni.

se ştie foarte puţine lucruri. S-ar fi născut în nordul Chinei, pe la anul 604 îHr., lucrând ca funcţionar la arhivele imperiale din capitala statului Lo (Leh-yang).
Lucrarea de referinţă, elementul central de subsumare a ideilor lui Lao Tze, este lucrarea *Cartea despre Cale şi Virtute,* sau *Dao-de-jing (Tao-te-ţin)*.
Se pare că literatura taoistă este mult mai vastă şi mai profundă. Se pare că în mănăstirea taoistă Po-yu-kuan, se găsesc nu mai puţin de 12.000 de volume care tratează teme taoiste.
Observând deşertăciunea existenţei umane, Lao Tze pleacă, călare pe un bou, spre a se retrage în singurătate. Însă biografia sa mitologică, spune că comandantul punctului de frontieră nu îl lasă să plece, până în momentul în care lasă toate ideile sale în scris. Aşa ar fi apărut lucrarea Dao-de-jing.
Această lucrare, care cuprinde 81 de capitole, este împărţită în două mari capitole, primul tratând tema *căii*, a lui *Tao*, iar cel de al doilea, tema *virtuţii,* a lui *De.*
Tao este unitatea imuabilă care ar sta la baza multiplicităţii schimbătoare a universului. El este creatorul universului, deşi el rămâne impersonal. Dar în primul rând, Tao este acea armonizare a dintre cele două principii polarizante: Yang şi Yin.
Yang este aşa cum am mai amintit latura masculină, luminoasă, uscată, în vreme ce Yin este latura feminină, umedă şi întunecată. Aceste două extreme trebuie să se armonizeze pentru a fi în consonanţă cu Tao, altminteri, fiecare dintre ele este distructivă.
Scopul vieţii umane este tocmai această conformare cu Dao, care „triumfă fără luptă". El propagă *non-acţiunea (wu-wei)* şi *non-violenţa*. „Ceea ce este mlădios înfrânge ceea ce este dur, cel slab îl învinge pe cel puternic". „Slăbiciunea este însuşirea lui Dao". Unii au încercat să vadă în Dao un fel de energie cosmică, alţii un logos creaţional, însă în niciunul din cazuri nu ne relevă care ar fi definiţia clară a acestui principiu neprincipiat, care armonizează lumea.
Taoismul religios s-a definit prin secolul al II-lea îHr., prin Chang-Tao-ling, care a fost ulterior zeificat. Acesta pretindea că ar fi reuşit să pregătească *elixirul nemuririi*. Tema aceasta capătă conotaţii euharistice, fiind o preocupare din totdeauna a omenirii.
În ceea ce priveşte conceptul de Divinitate, taoiştii cred în prezenţa *Împăratului de Jad* (Yu-Huang Shang-di), creator al oamenilor. Aceştia au fost creaţi din lut şi puşi la soare să se usuce. Cei bolnavi sau cei paralitici sunt cei care s-au înmuiat de la ploaie. Soţia Împăratului de Jad, pe nume Wang, locuieşte în muntele mitic *Kun-lun*, un fel de *axis mundi*.
Pe lângă cele două divinităţi, taoiştii mai adoră o serie de zei ai naturii, astrali şi ai fenomenelor atmosferice. Ca o picanterie mai amintim că au de

asemenea, credinţa într-un zeu al literaturii (Wen Chang), precum şi în *zeul examenelor* (K'nei-hsing), despre care se spune că are o faţă foarte urâtă (?!?).
Raiul se află pe muntele mitic Kun-lun, unde taoiştii intră în slujba Împăratului de Jad.
În ceea ce priveşte tema antropologiei, putem menţiona că taoişti nu au concepţia dihotomică, de separare a omului în suflet şi trup. Grija omului este conservarea *energiei vitale din corp.* În trupul omului sunt aşa-numitele trei câmpuri de cinabru[323], care se găsesc în inimă, în cap şi în ombilic. Pentru că aceste câmpuri de cinabru sunt ameninţate de *viermi*, aceştia sunt ucişi prin consumarea de ceaiuri cu proprietăţi taumaturgice. Tot ca practici de susţinere a vieţii energetice din om, se recomandă *reţinerea respiraţiei*, *tehnicile erotice* şi *alchimia.*
În ceea ce priveşte viaţa cultică, taoiştii au temple, însă nu ele sunt centrul lor religios, deoarece fiecare îşi este sieşi centru al desăvârşirii sale. Ei nu consumă carne de bivol, considerat animalul sacru care l-a dus pe Lao-tze în singurătate. Se pretinde încă faptul că ar exista acel elixir al nemuririi, care evident ţine de practicile magice.
În ceea ce priveşte tema iadului, el se află sub pământ, ca un fel de închisoare, împărţit în zece tribunale, care dau pedepse variate, după tipul de existenţă dus pe pământ.
Actualmente taoismul, redus la tăcere în China comunistă, a reînviat, mai ales prin latura lui mistică şi magică, care pretinde căutarea acelui elixir al nemuririi.

RELIGIILE JAPONEZE: DE LA ESTETISMUL RELIGIOS LA SINUCIDEREA PATRIOTICĂ PE BAZE RELIGIOASE: SHINTOISMUL JAPONEZ

Japonia, numită de băştinaşii ei **NIHON KOKU**, are o populaţie de peste 120.000.000 de locuitori, pe o suprafaţă destul de restrânsă şi de neprielnică, din cauza ţinuturilor muntoase şi seismice din lanţul arhipelagului nipon. Evident în aceste condiţii neprielnice[324] era nevoie ca japonezul să fie un om foarte inventiv, pentru a asigura hrană şi loc de muncă celorlalţi semeni, lucru benefic, deoarece s-a dezvoltat astfel spiritul acestui neam, foarte ordonat şi mai ales foarte harnic.

[323] Cinabru ar fi sulfat de mercur.
[324] Densitatea populaţiei este de aproximativ 300 de locuitori/km².

Ca regiune geografică, Japonia este ţara cu cele mai multe insule: 4 insule mari şi nu mai puţin de 3992 de mici insuliţe locuite sau nu, unde condiţiile de viaţă nu sunt deloc prietenoase, din cauza vânturilor puternice (taifunuri) care de cele mai multe ori sunt devastatoare.
Cuvântul „Japonia" nu este de sorginte japonez, ci provine de la chinezescul „juh-pen-kuo", care se traduce „ţara soarelui răsare", deoarece insulele japoneze se întind în răsăritul Chinei. De asemenea, se mai poate spune că Japonia este ţara cu cele mai multe seisme din lume.
Tipul populaţiei este cel *mongoloid*, dar mai există în nordul ţării un segment de populaţie, destul de restrâns (circa 20.000) de rasă albă, numiţi *aini* („moţaţi"), dovadă a unei preexistenţe a acestor oameni pe aceste meleaguri.
Istoria japonezilor s-a concretizat istoric prin urcarea pe tron a împăratului *Jimmu Teno,*în secolul al VII-lea îHr.însă ca forţă statală şi imperială Japonia s-a afirmat destul de târiu. În ceea ce priveşte periodizarea istoriei japoneze se pot aminti cinci mari etape şi anume:
- primul imperiu (400d.Hr. – 1192 d.Hr.),
- primul şogunat (1192 – 1600 dHr.),
- al doilea şogunat (1600 – 1867 d.Hr.),
- al doilea imperiu (1867 – 1945 d.Hr.),
- monarhia constituţională (după 1945).

Din punct de vedere religios putem vorbi despre o etapizare a credinţelor japonezilor, astfel:
Perioada vechiului shintoism, care a durat de la începuturile istoriei japoneze, până la în secolul al VI-lea d.Hr. când a început să se infiltreze buddhismul în această ţară. Această perioadă este una nestructurată religios, shintoismul la acea vreme fiind o religie mai mult animistă, care avea un caracter individual. Fiecare putea să îşi adore spiritele sale (kami) la altarul familial, fără o instituţionalizare specială a aceste credinţe. De fapt, la acea dată shintoismul era un amestec de tradiţii, care nu oferea semnele unei religii propriu-zise. Centrul cultului îl reprezenta cinstirea strămoşilor, deveniţi *kami*, a casei imperiale, mai ales a împăratului, care era considerat „fiul soarelui". Cultul era destul de rudimentar, implicind o conotaţie animistă.
Apariţia buddhismului (538 d.Hr. – 1700 dHr.) influenţează mult shintoismul. În această perioadă, alături de influenţa buddhismului mai apare şi influenţa confucianismului, a taoismului, fiecare cu elementele sale caracteristice.
Perioada purificării shintoismului, (sec. XVIII - XIX dHr.) este cea care aduce în toată lumea sentimentul naţionalismului extremist, care şi în Japonia se manifestă prin eliminarea credinţelor „de împrumut" şi

afirmarea religiei naţionale, a shintoismului. Creştinismul, adus de misionarii catolici portughezi, buddhismul sunt eliminate din sfera preocupărilor japonezilor fiind cel mult tolerate, deşi se făceau presiuni pentru desfiinţarea lor din spaţiul şi sufletul japonezului. S-a instituit aşa-numitul *„ritual efumi”*, care cerea celor care vin în Japonia să calce pe cruce sau icoană pentru a demonstra că nu sunt creştini, lucru destul de uşor pentru credincioşii protestanţi, nu însă şi pentru cei catolici. Biserica Romano-Catolică a dat în această perioadă mii de martirii, care au fost ucişi pentru credinţa lor.
Până în anul 1954 shintoismul a fost considerat religie oficială, bucurându-se de toate privilegiile unei astfel de religii, care a devenit în această perioadă şi ideologia care a asigurat fanatismul japonez, concretizat în acel sentiment al sinuciderii pentru patrie, numit *kamikadze*. Ideea de reincarnare, coroborată cu noţiunea de iubire fără limite a patriei şi a strămoşilor, a dus la formarea celei mai fanatice şi mai disciplinate armate ale lumii şi probabil şi a istoriei, care a fost oprită în expansiunea sa doar cu ajutorul celei mai odioase arme, care a existat vreodată: bomba atomică. Din acel moment a dispărut acea ordine divină din concepţia japonezului, care considera realmente mikado-ul (împăratul) ca fiul lui Amaterasu (soarele).
Numele de *„shintoism”* se traduce prin „calea zeilor” şi este dat în opoziţie cu denumirea de „buţudo” (calea lui Buddha). Izvoarele literare, care dau referiri la această religie sunt foarte puţine, deoarece japonezii au cunoscut scrierea destul de târziu, prin influenţa chinezilor, iar acest lucru s-a realizat cam pe la anii 400 d.Hr., când alte popoare aveau deja biblioteci istorice ale neamurilor respective.
Dintre lucrările cele mai importante pentru istoria şi religia japonezilor, amintim în primul rând lucrarea *Ko-ji-ki („Istoria întâmplărilor din vechime”)*, apărută pe la anul 712 dHr., cuprinsă în trei cărţi, care prezintă o serie de mituri şi legende privind istoria şi mitologia japoneză. O altă lucrarea este *Nihon-gi* (*Analele Japoniei*), scrisă în limba chineză pe la anul 720 dHr. în 30 de cărţi. De asemenea, avem pentru studierea istorie japoneze lucrările de o valoare secundară: Engi-shiki (Reguli ale perioadei Engi) în 50 de cărţi, apărută prin 927 dHr., care cuprinde ritualuri şi rugăciuni foarte vechi; Shöku-nnihon-gi, din secolul al VIII-lea, care este o culegere de edicte imperiale; *Manyö-shiu* tot din secolul al VIII-lea, care cuprinde peste 4.000 de poezii religioase.

TEOGNOSIA JAPONEZĂ

Divinităţile japoneze poartă numele de *kami* („cei de sus”), care pot fi personificări ale naturii, strămoşi sau eroi. Aceşti kami nu au atribute

divine şi deci nu sunt eterni, ci ei sunt puşi în legătură cu oamenii, care îi cinstesc şi pe care ei îi ajută.
Cosmogonia japoneză prezintă lumea ca o apariţie din două principii: energia activă şi cea pasivă[325], care au dat naştere masei haotice, din care ceea ce era curat şi uşor s-a ridicat formând cerul iar ceea ce era greu şi dens a format pământul.
Prima divinitate, *Kuni - no - toko - tachi „Cel care locuieşte veşnic pământul"*, a fost cel care conducea lumea în illo tempore. De la această divinitate vor apărea rând pe rând câte patru divinităţi, numiţi *kami*, fiecare cu câte o *imo*, soră-soţie. Ultima pereche divină este şi cea mai importantă pentru istoria japonezilor. Este vorba despre *Izanagi* şi *Izanami*, care au dat naştere zeilor naturii şi insulelor Japoniei. Această relatare merită să fie punctată pentru lirismul ei. Ca pentru sufletul subtil al acestui popor şi insulele arhipelagului nipon s-au format prin amestecarea cu lancea lui Izanagi în apele primordiale, iar picăturile, care s-au prelungit din vârful suliţei şi au căzut în ocean, au devenit fiecare o insuliţă.
Cei doi sunt demiurgii lumii văzute şi ai oamenilor. Creaţia lumii are loc în urma contaminării cu moartea. Mitul spune că Izanami, născând pe zeul focului este arsă şi deci ucisă şi trimisă în infern. Soţul său o caută în iad, dar găsindu-o într-o stare avansată de putrefacţie, fuge de teama de a nu se contamina de putreziciune. Ajuns pe pământ, el se spală în apa unui râu şi din fiecare veşmânt şi mădular spălat se naşte o entitate. Mai precis, din ochiul stâng se naşte zeiţa soarelui, Amaterasu, cea mai importantă divinitate a japonezilor, de vreme ce simbolul soarelui se găseşte pe steagul ţării. Din ochiul drept se naşte zeul lunii, *Tsuki-yomi*, din nas se naşte zeul vântului şi al furtunii, *Susa-no-wo*, care devine zeul oceanului şi apoi al morţilor, de vreme ce se credea că morţii merg peste ocean.
Un alt mit spune că Susa-no-wo îşi supără sora, pe Amaterasu, care se retrage într-o peşteră. Retragerea ei înseamnă lipsa soarelui şi de lipsa vegetaţiei pe pământ. Suferinţa naturii îi face pe zei să încerce să o scoată din peşteră. În cele din urmă i se aţâţă orgoliul deoarece zeii încep să o laude pe o altă zeiţă că ar fi mai frumoasă decât Ammaterasu şi că ar dansa mai bine. Doritoare de competiţie Ammaterasu a cerut o oglindă pentru a se găti şi iese la dans. Peştera este imediat astupată de zei iar soarele nu se va mai putea nicăieri ascunde. Oglinda şi beteala sunt elemente cultice. În celebrul templu de la Ise se pretinde că ar fi oglinda originală a lui Ammaterasu.
Între alte divinităţi mai amintim pe *Ochonomachi,* care este personificarea pământului. De asemenea, se mai pot aminti spiritele pădurilor, ale apelor

[325] Cu siguranţă trebuie să vedem aici o influenţă a gândirii chineze a lui yang şi yin.

şi munţilor. Tot din lumea divină fac parte şi eroii, dintre care pe primul loc se află *Jimmu Teno*, fondatorul familiei imperiale, care se pare că ar fi trăit prin secolul al VII-lea îHr. Un alt erou este *Temmangu*, protectorul literaţilor şi al caligrafilor. Acesta se pare că ar fi fost o personalitate istorică, un ministru, care ar fi suferit pe nedrept.
Împăratul este şi el divinizat de către vechii japonezi. Numele lui este *Arahito-kami*, care se traduce „zeul care acum este doar om". Astfel împăratul a fost considerat *zeul vizibil.*
În ceea ce priveşte *viaţa morală* se poate afirma că japonezii nu au avut un cod de legi morale şi nici dogme religioase. Motoori Norinaga (+1801), un reformator al shintoismului, spunea că japonezii nu au nevoie de legi morale, ca şi celelalte popoare, deoarece ei sunt înclinaţi ontologic spre moral. Mai mult, considerau ei, că Japonia, fiind o ţară creată de zei, ea nu are nevoie de legi morale, deoarece ei sunt fiii zeilor. Principiile morale ale japonezilor sunt:
- *Iubirea patriei*, care exploatată în mod deliberat meschin a putut duce la sacrificarea a mii de tineri japonezi în cel de al doilea război mondial, sub forma aşa-numiţilor kamikadze. Codul Bushido, care este considerat codul samurailor a fost deformat exprimat prin aceşti sinucigaşi pentru cauza războiului. Ori dimpotrivă acest cod cerea din partea samuraiului respectarea a cinci regului de comportament: fidelitatea faţă de suveran, iubirea părinţilor şi a strămoşilor, onoarea trebuia să fie nepătată, stăpânirea de sine şi traiul în mare simplitate.
- *Cinstirea kamilor*, pleacă de la ideea animistă că fiecare copac sau plantă sau râu sau munte, etc. are propriul spirit, numit kami. De aceea, este foarte important să nu fie jigniţi aceştia, deoarece pot deveni periculoşi.
- *Sentimentul familiei*, este prezentat în termeni elogioşi, deşi nu aş înclina să cred că cinstirea femeii soţie a fost totdeauna la mare înălţine la acest popor. Prezenţa gheishelor şi a acelor „insule de fluor" cum erau numite acele case de moravuri uşoare, nu sunt un accident al istoriei japoneze nici ceva temporar, ci s-a format o adevărată filozofie pe marginea acestor femei culte, dar totuşi prostituate.
- *Onoarea*, marcată prin aşa-numitul cod Bushido, ducea până la extrem, adică la sinuciderea prin hara-kiri, ceea ce nu poate fi acceptat de către morala creştină. Onoarea însemna şi păstrarea nepătată a sabiei strămoşilor, care era emblema vitejiei casei. Despre sabie se spunea că este „sufletul samuraiului"[326].

[326] Octavian Simu, *Civilizaţia japoneză tradiţională*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 137.

- *Disciplina*, atât cea de grup cât şi cea individuală este vizibilă la tot pasul în societatea japoneză. Este o tradiţie a japonezului de a simţi colectivul în care lucrezi ca o familie, de care eşti responabil. Poate de aceea ei au devenit un popor atât de harnic.
- *Dragostea pentru curăţenie* se poate vedea în toate gesturile, în îmbrăcămintea, în curăţenia şi simplitatea casei, a grădinii şi a parcurilor.
În ceea ce priveşte cultul shintoist putem spune că el se remarcă prin simplitatea templelor şi a ritualurilor. În general templele, numte miya[327], sunt construite din lemn alb al unui arbore sacru, fără podoabe opulente ca la templele hinduse. În sala principală se găseşte o masă pe care se găsesc o oglindă, o baghetă cu panglici de hârtie, un cristal de stâncă, simbol al curăţeniei. De fapt, pentru fiecare japonez există trei elemente simbolice: sabia ninja (simbol al vitejiei), oglinda (credinţa în Ammaterasu) şi perla, ca element al milei inter-umane. Pelerinajul la templu este considerat ca fiind o „vizită" făcută zeului adorat[328]. Ajunşi la poarta templului, credincioşii se închinau şi băteau din palme în semn de devoţiune. Între ofrandele, pe care în general femeile le aduceau la templu, era în primul rând orezul, dar se oferea de asemenea flori, peşte, etc.
În general, în templele simple shintoiste nu se accepta prezenţa chipului statuar al kamiului respectiv, ci cel mult obiectul care îi simboliza prezenţa. De exemplu, aşa cum am amintit, prezenţa lui Ammaterasu este redată de simbolul oglinzii. Dacă la început templele shintoiste erau foarte simple, ulterior, după modelul buddhist, ele capătă dimensiuni tot mai mari. Templele erau ornamentate cu celebrele *tori,* porţi de lemn, de care se atârnau *shimenawa,* ghirlande de paie de orez, care prin foşnetul lor trebuiau să alunge spiritele rele.
În centrul cultului shintoist se află ideea de purificare, care aveau în vedere faptul că orice ascensiune spre aceste altare nipone, aflate la înălţime şi foarte modeste, cereau omului un efort de urcare şi deci de purificare treaptă cu treaptă a gândurilor umane[329].
Cel mai important templul shintoist din Japonia, este cel de la *Ise*, considerat un fel de Mecca al japonezilor, deoarece aici se crede că se află prezenţa reală, nevăzută a zeiţei Ammaterasu, strămoaşa familiei imperiale. De câteva ori în viaţă, împăratul vine aici cu familia sa, pentru a saluta pe

---

327 "Sala zeilor".

328 O. Simu, *op. cit.*, p. 59.

329 Femeilor li se cerea să se purifice la două vârste, considerate critice la japonezi: la 19 şi 33 de ani; în vreme ce bărbaţii urcau la templu pentru a se purifica la 25 şi 42 de ani. La fel copii erau aduşi la temple la 3 şi 7 ani, iar băieţii erau aduşi la 5 ani iar ulterior la 20 de ani, vârsta majoratului la japonezi.

Ammaterasu. Ceea ce trebuie reţinut este faptul că templele exprimă optimismul vieţii umane. Mai precis, la temple se oficiază căsătorii sau rituri pentru nou-născuţi, însă niciodată ceremonii funebre. Alte temple importante shintoiste sunt: cel de la Izumo, templele shintoiste de la râul Kamo, de la Iwashimizu, etc.
Preoţii, *kanushi*, nu au un veşmânt special, cu care să fie recunoscuţi în viaţa civilă, ci doar la cult poartă un fel de robă albă cu o bonetă neagră, legată sub bărbie. Preoţia este ereditară în societatea japoneză contemporană, fără să existe un sistem insitituţional bine precizat. De fapt marele preot este împăratul, care însă este substituit de preoţii slujitori la temple. Există şi preotese, care oficiază de obicei riturile de dans sacru. În general ele sunt recrutate dintre fiicele preoţilor, care îşi ajută părinţii până la vârsta măritatului.
Pe lângă aducerea de ofrande la temple se practică şi spălările ritualice, de aceea un alt obiect prioritar este izvorul sau râul care curge în preajmă, unde fiecare japonez este chemat să se spele pe mâini şi pe faţă, ba chiar să facă o baie ritualică.
Rugăciunile se oficiază în faţa unui *kami-dana*, un altar în cinstea zeului respectiv. Cea mai importantă rugăciune este *Oharai (Marea rugăciune a purificării)*. În general, pelerinajele au un caracter relaxant şi mai puţin religios.
În ceea ce priveşte cultul morţilor, trebuie precizat că japonezii nu aveau sentimentul morţii, dar considerau că există o *ţară a tenebrelor,* unde s-ar duce aceste spirite. Părerea generală era că sufletele strămoşilor stau pe lângă morminte şi deci fac parte din cultul familial zilnic. Tăbliţele cu numele lor erau puse în „Casa sufletelor", unde li se aducea zilnic flori şi ofrande. Funerariile implicau un fel de vot devoţional al soţiei rămase văduvă, care îşi tăia părul şi îl depunea în sicriu, alături de trupul soţului. De asemenea, se ştie că în perioada 13-16 august morţii vin acasă, deci la masă li se pun farfurii suplimentare, care sunt umplute cu alimente pentru ei. La sfârşitul acestor zile ei sunt trimişi în lumea lor, de peste ocean, cu ajutorul unor bărcuţe de hârtie puse pe apa râului, în care se mai pun lampioane, ca ei să nu rătăcească drumul.
După cel de al doilea război mondial, autorităţile americane au emis un decret în decembrie 1945, care a separat religia de stat, lucru pe care împăratul Japoniei l-a ratificat chiar în ziua de Anul Nou, 1950.

ALTE RELIGII ÎN JAPONIA

Buddhismul, adus în Japonia pe linia coreeană şi chineză, are un mod aparte de prezentare, mult diferit de cel indian. Această religie apare în Japonia în urma unui cadou, pe care regele corean, Syōng-Myōng, care îi

trimite suveranului din Yamato, Kimmei (535 – 571 dHr.), o statuie a lui Buddha şi câteva suluri cu texte buddhiste pentru a-l convinge să treacă la buddhism şi să realizeze o coaliţie militară. Urmarea este că Japonia ia contact cu religia cea nouă, buddhismul, care se impune prin familia regală Soga, ce reuşeşte să înfrângă familia Manonobe. Buddhiştii au adus o viziune mai îndulcită asupra vieţii, deoarece au înfiinţat un spital în care bolnavii erau gratis îngrijiţi. Astfel prin anul 594 dHr, buddhismul devine religie de stat, fiind favorizat de prinţul Şo-toku-taishi, care apoi a fost divinizat. Şansa buddhismului a fost superioritatea morală, precum şi elementele de cultură şi civilizaţie chineză, pe care le aducea, care erau mult superioare celor japoneze. Amintim faptul că japonezii la acel moment nu aveau noţiunea scrisului, acesta fiind împrumutat de la chinezi. Divinităţile pe care buddhismul japonez le oferă sunt: Amida, care provine de la numele Amithaba, de origine chineză, Kvanon, zeiţa îndurării, care ajută familiile împotriva sterilităţii; Binzuru, zeul care vindecă de boli, Guizo, protectorul copiilor, etc.

Între sectele buddhiste, care s-au dezvoltat în Japonia se numără în primul rând cea numită *Tendai,* care provine din China, pe numele ei adevărat, Tien-tai, care se impune prin pietismul ei sincretist.

O altă sectă, numită Shingon, de provenienţă tot chineză, propovăduia, ca şi Tendai, tantrismul, magia, formulele eficace („mantras") şi gesturile sacre („mudras"). Mai putem aminti secta *Nembutsu,* care este o prescurtare a expresiei „Namu Amita Butsu" (O, Amida Buddha, salvează-mă!")[330], care socotea că este suficientă rostirea acestei rugăciuni pentru a atinge starea de eliberare.

Secta *Nichiren*, care vedea salvarea prin buddhism abia în urma săvârşirii faptelor bune faţă de aproapele. Între principiul boddheic şi sinele uman este o similitudine, care îl făcea pe Nichiren să vorbească despre rudenia dintre noi şi Buddha.

În fine *Buddhismul Zen* este cel mai des amintit în credinţele japoneze provenite din buddhism. Acest sistem este iniţiat de un călugăr chinez, Boddidharma, a cărui orientare era spre concentrare, spre *dhyana* sau de *chan* (cum se numeşte în limba chineză), adică energia divină. De fapt, acest călugăr încearcă să demonstreze că starea de moksha se poate realiza prin concentrala „în gol", el însuşi reuşind să stea nouă ani în concentrare cu faţa la un perete. În realitate, zenul este ateu, afirmând că nu este nevoie de prezenţa lui Buddha pentru aflarea salvării. În ceea ce priveşte definirea exactă, se poate aplica principiul lui Lao Tse: „cei ce ştiu nu vorbesc; cei

[330] Apud O. Simu, *op. cit.,* p. 77.

ce vorbesc nu ştiu”[331]. Oricum în buddhismul zen se renunţă la cuvinte, la imagini, iar mantrele (koan-urile) care se dau spre meditare sunt de cele mai multe ori ilogice, sau zic ei supra-logice.
Zenul este adus în Japonia pe la anul 1192 dHr) de către călugărul Shinran. Scopul acestei noi doctrine este *eliberarea* de forţele interioare. Starea de eliberare, *Satori,* cum se numeşte în zen, este o stare de eliberare prin detaşarea de orice formă materială. Meditaţia se realizează cu faţa spre un … nimic, de fapt un perete, care nu oferă nici o imagine.
Prin secolul al XVIII.lea zenul devenise un sistem foarte complex auto-disciplinar, compus pentru şase etape, care dura cam 30 de ani. După sistemul zen viaţa trebuie să „curgă” firesc. „Aşa cum peştele înoată în apă, fără a cugeta despre apă, aşa cum pasărea zboară în aer, neştiind nimic despre aer, adeptul trebuie să îşi ducă existenţa, nestârnind valuri când nu e vânt”.
Zenul este, aşa cum am spus, ateu, deoarece el nu vede în Buddha starea maximă a eliberării. Doctrina zen afirmă că fiecare om este un buddha. Marele filosof zen, Daisetzt Teitaro Suzuki, spune: „atunci când spiritul devine integral eliberat de întinarea, acumulată din vremuri imemoriale, el rămâne gol, deci liber şi îşi redobândeşte autoritatea originară”.
O specifitate a sistemului zen este concentrarea şi repetarea *koan-ului*, adică a unui grup de cuvinte, care la o primă vedere nu au nici un sens, dar se cere o căutare a sensului prin meditaţie la aceste elemente ilogice la o primă vedere.
Pentru exigenţa sa, zenul a devenit religia samurailor, care erau tot aşa de intoleranţi ca şi starea de satori. Zenul se mai grefează şi pe percepţia frumosului, a ordinii şi a curăţeniei japonezilor.
În ceea ce priveşte cultul buddhist putem spune că el a impus o arhitectură impresionantă. Un exemplu în acest sens este templul cu 33.333 de divinităţi (San-ju-san-gen-do) din Kyoto, lung de 120 de metri şi lat de 7 metri, în care sunt peste 1000 de chipuri ale unei singure divinităţi, zeiţa Kvanon. În curtea templului este un atelier care repară zilnic mâinile care cad de la statui deoarece fiecare statuie are cel puţin 12 braţe de lemn.
Se mai poate aminti templul de pe muntele Fuji sau statuia imensă a lui Buddha de la Kamakura, din anul 749 dHr., de 15 metri înălţime, sculptată în bronz. Tot din sfera colosalului acestei religii, se mai pot aminti clopotele colosale de 74 de tone, de la Scionin de lângă Kyoto, care datează din anul 1633 dHr.
În urma unei epidemii de variolă din anul 735 dHr. japonezii au crezut că aceasta a avut loc deoarece kamii shintoişti s-au supărat, pentru faptul că

[331] Apud *ibidem*, p. 81.

poporul a acceptat o altă credinţă. Urmarea a fost o reîntoarcere masivă la credinţa shintoistă. Însă opresiunea mare la adresa buddhismului ar fi avut loc în momentul renaşterii ideii naţionale, din secolele XVIII – XIX. Acum shintoismul se impune nu ca valoare religioasă, evident inferioară buddhismului şi mai ales creştinismului, cât pentru faptul că era cea mai propice religie care favoriza naţionalismul extremist şi imperialismul nipon.

Actualmente în Japonia buddhiştii sunt în număr destul de mare, având nu mai puţin de 6000 de şcoli buddhiste, cu cel mai important centru de studii buddhologice din lume.

Creştinismul a pătruns în Japonia prin navigatorii spanioli şi cei portughezi. Numele care a rămas emblematic în aria misionarismului creştin catolic, a fost cel al iezuitului Francisc Xavier. Sistemul lui a reuşit să convertească în secolul al XVI-lea peste 200.000 de japonezi, care ulterior au fost persecutaţi. În anul 1597 sunt uciși la Nagasaki 26 de creştini japonezi, însă apogeul persecuţiilor este secolul al XVII-lea când se introduce *ritualul efumi*, care cerea străinilor că calce peste tăbliţele de cupru, numite *fumie*, care aveau gravate chipul Maicii Domnului, lucru pe care un catolic pios nu l-ar face. Pentru următorii 300 de ani, creştinismul aproape că dispare din Japonia. Se pare că şi creştinii au avut partea lor de vină, deoarece au încercat să impună un creştinism prin abordarea liniei politice şi nu a conştientizării oamenilor simpli. Încercarea de a provoca o răscoală, în anul 1637 a dus deci la apariţia acestui sentiment anti-creştin, care era coroborat cu ideea că tot ceea ce este creştin vine cu scopul colonizator, aşa cum se vedea în alte ţări din Asia.

Evident că societatea supra-tehnicizată a japonezilor i-a laicizat şi pe ei, deşi nu au fost niciodată prea evlavioşi, făcându-i să vadă în elementul religios ceva tradiţional, pitoresc şi relaxant. Pelerinajele, aşa cum am amintit, sunt acele locuri în care oamenii se duc să contemple armonia şi simplitatea la ea acasă.

Lumea japoneză a devenit o lume a fotografierii locului sacru şi nu a trăirii emoţie divine. Din păcate, acest pericol ne paşte pe toţi cei care pierdem sentimentul religiosului şi îl coborâm la dimensiunea turismului în locuri mirifice şi pitoreşti.

CONCLUZII FINALE

Lumea religioasă cotemporană pe care am încercat să o expun atât în istoria ei, cât şi în problemele ei actuale, ne oferă o idee destul de sumbră asupra liniei spre care se va orienta lumea viitorului. Eu am expus cu lejeritate doar latura religioasă clasică, urmând ca într-o altă lucrare, pe care mi-o propun să expun o paletă cât mai vastă a mişcărilor religioase nou apărute, care au început să bulverseze şi societatea românească.
Mişcarea iniţiată de **Vatican** de a realiza acele întruniri de la Assisi între factorii de conducere ai marilor religii este, consider eu, foarte benefică. Chiar dacă nu se va ajunge la mutaţii spectaculoase din domeniu doctrinar, totuşi pentru aceste religii este bine să se cunoască, să se ajute să treacă peste traumele sociale din ţările lor. Oricum misiunea lor în a elimina stările de conflict este foarte importantă. Trebuie demonstrat că nu există nici o justificare în cărţile sacre ale tuturor religiilor, care să argumenteze războiul dintre popoare; că orice argument religios este fals şi nu reprezintă voinţa Divinului.
Din păcate, trăim într-o lume în care politicienii ascultă doar protocolar vocea religiilor însă gândurile şi faptele lor sunt foarte departe de ceea ce vrea Dumnezeu de la noi. Este munca şi misiunea viitoarelor generaţii de teologi, care să conştientizeze vocaţia de oameni ai iubirii, aşa cum ne-a creat Dumnezeu şi să respectăm modul de credinţă şi de viaţă a oricărui popor şi civilizaţii. Misiunea mea de creştin, care ar dori ca oameni să ajungă la „cunoştinţa adevăratului Dumnezeu", nu se poate face decât într-un singur mod: prin exemplu vieţii mele. Orice altă misiune de atragere în care apar elemente machiavelice sunt destinate distrugerii stării şi aşa destul de şubrede a echilibrului lumii religioase contemporane.
Evident că nu se renunţă la poziţia creştină şi nimeni nu devine pro… altă religie. Consider că Dumnezeu ne-a oferit nouă, românilor, cea mai sigură cale de mântuire. Dar asta nu înseamnă că nu trebuie să fiu indulgent cu cei care au alte credinţe şi să nu încerc convertiri talibanice. Iubirea şi transfuzia de iubire este argumentul singurei misiuni creştine. Este singura care dă rod şi care face ca oamenii că ajungă la cunoaşterea adevărului nu cu mâinile pătate de sânge sau prin profitarea de starea lor de sărăcie, care este compensată cu ajutoare materiale cu scop prozelitist.
Domnul iubirii, Iisus Hristos a împlitit jertfa Sa prin cuvintele iubirii: *Tată, iartă-i!* Lumea, care încă mai foloseşte religia ca argument al războiului a demonstrat că Tatăl trebuie să ierte, deşi fiii Lui nu doresc să ierte. A fost suficient o singură jertfă pentru ca oamenii să fie buni şi să nu se mai tulbure: jertfa lui Hristos. Nici un alt sânge nu mai trebuie să mai curgă în afară de sângele euharistic al lui Hristos.

BIBLIOGRAFIE ORIENTATIVĂ:

Anghelescu, Nadia, *Introducere în islam,* Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993.
Antes, Peter u. a., *Der Islam. Religion-Ethik-Politik,* Kohlhammer Verlag, Berlin - Köln – Stuttgart, 1991.
Arkoun, Muhammad, Hassan Askari, *Les Musulmans,* col. „Verse et controverse", ED. Beauchesne, Paris, 1971.
Armstrong, Karen, *Islamul – o scurtă istorie,* trad. Claudiu Vereş, ED. Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002.
Arnaldez, Roger, *L'Islam*, Ed. Desclee de Brouwer, Paris, 1988
Benjamin, David, *Muhammad in der Bibel, SKD Bavaria Verlag, München, 1992.*
Bozaru, Dan, *Elemente fundamentale în practica Yoga*, Colecţia Trika, Bucureşti, 1992.
Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, trad. Gh. Guţu, Edit. Academiei, Bucureşti, 1973.
Carré, Olivier, L'Islam laïque, Ed. Armand Colin, Paris, 1993.
CORANUL traducere de dr. Silvestru Octavian Isopescu, Cernăuţi, 1912, reeditat de Editura ETA, Cluj-Napoca, 1995.
Coranul, trad. dr. Silvestru Octavian Isopescul, tipărită la Cernăuţi, 1912 şi reeditată de Editura Eta, Cluj-Napoca, 1995.
Corbin, Henri, *Histoire de la Philosophie islamique*, Paris, 1964.
Costian, Dan, *Adevărul despre Yoga*, Ed. Valmi, Bucureşti, 1993.
Culianu, Ioan Petru şi Mircea Eliade, *Dictionar al religiilor*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993.
Delcambre, Anne-Marie, *Islamul*, trad. Beatrice Stanciu, Ed. Coresi, Bucureşti, 1999.

Delumeau, Jean, *Religiile lumii*, ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.
Dicţionar Biblic, redactor principal J. D. Douglas, Edit. „Cartea creştină", Oradea.
Dicţionar de civilizaţie musulmană, col. **LAROUSSE**, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995.
Doboş, Alexandru, *Calea mânii stângi sau salvarea prin sex*, Edit. Nirvana, Bucureşti, 1993.
Doboş, Alexandru, *Yoga şi locul ei în recuperare*, Edit. Alux, Bucureşti, 1991.
Eliade, M., *Psihologia meditaţiei indiene*, Bucureşti, 1992.
Eliade, Mircea, *Istoria credinţelor şi a ideilor religioase*, trad. Cezar Baltag, Edit. Universitas, Chişinău, 1992.
Encyclopedie de la Mystique, elaboré sous direction de M.M.Dary, Edit. R. Laffont, Paris, 1972.
Evans-Wentz, W. Y., (coordonator), *Yoga tibetană şi doctrinele secrete*, vol. I, Ed. Sophia, Arad, 1993.
Ghandi, Mahatma, *My experiments with Truth*, London, 1945.
Gramlich, Richard, *Islamische Mystique*, în rev. "Geist und Leben", nr.6/1989.
Haack, Friedrich-Wilhelm, *Guruismus und Guru-Bewegungen*, Evangelischer Presse-verband für Bayern, München, 1982.
Hârlăoanu, Dr. Alfred, *Istoria universală a poporului evreu*, Edit. Zarkony Ldt., Bucureşti, 1992.
Herbert, Jean, *Hinduisme vivant. Sanatana – dharma*, Editions Robert Laffont, Paris, 1975.
Hungtington, Samuel P., *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, trad. Radu Carp, Editura Antet, Filipeşţtii de Târg, jud. Prahova.
Immoos, Thomas, *Ein bunter Teppich. Die Religionen Japans*, Styria Verlag, Frankfurth am Main, 1989.
Jesus der Offenbarer, Band II, bearbeitet von Franz Niemann, col. "Texte zur Theologie", Styria vErlag, Graz-Wien-Köln, 1990.
Karam, Patrick, *Revenirea islamului în fostul imperiu rus,* Ed. Scripta, bucureşti, 1998.
Keller, Carl A., Joachim Finger, Hans Busses u.a., *Jesus ausserhalb der Kirche. Das Jesuverständnis in neuen religionischen Bewegungen*, col. "*Weltanschauungen im Gespräch*", Band 5, Paulusverlag, Freiburg im Breisgau, 1989.
Kern, Bruno, *Theologie im Horizont des Marxismus. Zur Geschichte des Marxismusrezeption in der lateinamerikanischen Theologie der Befreiung,* M.Grünewald Verlag, Mainz, 1991.
Kolakowski, Leszek, *Religia,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 1993.

Lancastern, Brian, *Elemente de iudaism,* trad. Cristea Didicescu, Edit. Ethos, Bucureşti, 1995.
Löw, Konrad, *Kann ein Christ Marxist sein ?* Günter Olzog Verlag, München, 1985.
Marile Religii, coordonator Philippe Gaudin, Edit. Orizonturi şi Lider, Bucureşti, 1995.
Meududî, *Introducere în islam,* Ed. Chrater, Bucureşti 1991.
Morretta, Angelo, *Mituri indiene*, trad. Mara şi Florin Chiriţescu, Edit. Tehnică, Bucureşti, 1998.
Raguin, Yves, *Buddhism – Christisnisme*, Edit. EPI S.A., Paris, 1973.
Rise, Günter, *Gott ist Christus, der Sohn der Maria*. *Eine Studie zum Christusbild im Koran*, col. „Begegnung", Borengasser Verlag, Bonn, 1989.
Rus, Remus, *Istoria Filosofiei Islamice*, Edit. Enciclopedică, Bucureşti, 1994
Samartha, Stanley J., *Hindus vor dem universalen Christus*, trad. În lb. germ. de dr. theol. Friso Melzer, edit. Evanghelisches Verlagswerk, Stuttgart, 1970.
Schneider, Ulrich, *Einführung in den Buddhismus,*Wissenschaftlichen Buchgesell-schaft, Darmstadt, 1980.
Schuon, Fritjoff, *Să înţelegem islamul. Introducere în spiritualitatea lumii musulmane*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994.
Simu, Octavian, *Civilizaţia japoneză tradiţională*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984.
Soheib Bencheikh el Hocine, *Islamul,* în vol. „Marile religii", coord. Philippe Gaudin, trad. Sandală Aronescu, Edit. Orizonturi - Edit. Lider, Bucureşti, p. 122 – 216.
Sölle, Dorothee, *Atheistisch an Gott glauben. Beiträge zur Theologie,* Walter Verlag, Olten und Freiburg im Breisgau, 1981.
Sölle, Dorothee, *Stelllvertretung. Ein Kapitel Theologie nach dem «Tote Gottes»,* Kreuz Verlag, Stuttgart, 1982.
Stăniloae, Pr. Prof. dr. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O. R., Bucureşti, 1978.
Suzuki, Daisetz Teitaro, *Der westliche und östliche Weg. Essays über christliche und buddhistische Mystik,* Frankfurt am Main, 1960.
Tworuschka, Udo, *Die vielen Namen Gottes. Weltreligionen heute,* Gütersloher Verlagshaus Mohn, Gütersloh, 1985.
Valea, Ernest, *Creştinismul şi spiritualitatea indiană*, Edit. Ariel, Timişoara, 1996.

Vasilescu, Diac. Prof. Dr. Emilian, *Istoria religiilor*, manual pentru institutele teologice, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR, Bucureşti, 1982, p. 379.
Yoga în Upanişad, trad, Corina Delia Mătură şi Iulian Dragomir, Edit. Arhetip,-Renaşterea spirituală, Bucureşti, 1992.

CUPRINS

Prolog……..……..…7

O religie pe jumătate revelată: Iudaismul ……..…9

Islamul ca religie şi politică. Bazele fundamentalismului islamic……..……47

India ca religie şi civilizaţie. De la Vedism
la guruismul contemporan…….……..…..123

Yoga ca filozofie religioasă şi practică de
recuperare psiho-somatică. Este oare nevoie
de yoga în societatea românească ? ..……...……177

O religie cu un Divin ipotetic: Buddhismul…..……196

Un alt hinduism de tip protestant: Jainismul...……239

Chipul lui Hristos în gândirea hindusă ……..….247

Sincretismul dintre islam şi hinduism: sikhismul...268

China sau credinţa în respectul uman, mai degrabă
decât credinţa în zei……280

De la estetismul religios la sinuciderea patriotică
pe baze religioase: Shintoismul japonez……..…. 291

Concluzii finale……307

Bibliografie orientativă …..……. …..309

Cuprins ……....314